

JULKAISUJA 37

ETNOGRAFIAN REITTEJÄ KYLIEN AJALLISUUTEEN JA AINEELLISUUTEEN

EEVA UUSITALO

ETNOGRAFIAN REITTEJÄ KYLIEN AJALLISUUTEEN JA AINEELLISUUTEEN

EEVA UUSITALO

Väitöskirja

Esitetään Jyväskylän humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi Jyväskylän yliopiston Historica-rakennuksen salissa H320 elokuun 14. päivänä 2020 klo 12.00.

2020

Tekijä:

Eeva Uusitalo, Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, eeva.uusitalo@helsinki.fi

Tutkimuksen ohjaajat:

Tutkijatohtori Pilvi Hämeenaho, Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos
Professori emerita Pirjo Korkiakangas, Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos
Yliopistonopettaja Kaisu Kumpulainen, Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos
Professori Laura Assmuth, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

Esitarkastajat:

Universitetslärare Sanna Lillbroända-Annala, Åbo Akademi, nordisk etnologi
Professori Helena Ruotsala, Turun yliopisto, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Vastaväittäjä:

Universitetslärare Sanna Lillbroända-Annala, Åbo Akademi, nordisk etnologi

Julkaisija	Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti www.helsinki.fi/ruralia
Sarja	Julkaisuja 37
Kannen kuvat	Eeva Uusitalo
ISBN	978-951-51-3788-3 978-951-51-3789-0 (pdf)
ISSN	1796-0649 1796-0657 (pdf)

KIITOKSET

Elämä ja kulkeminen ovat oppimista. Minun on joskus vaikea uskoa, miten onnekas olen kulkemisessani ja kohtaamisissani ollut ja miten paljon olen niistä saanut. Akaateeminen urani käynnistyi professori Asko Vilkunan kannustuksella muutama kymmenen vuotta sitten Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksessa, joka piti silloin majaansa kauniissa Villa Ranassa. Myöhemmin työyhteisöä johti professori Bo Lönnqvist, jonka vanavedessä opin etnologian loputtomat mahdollisuudet. Kiitos hyvästä meiningistä Bosse ja kaikki aikalaiseni Villa Ranassa, opiskelijat mukaan lukien. Meissä oli voimaa kuin pienessä kylässä!

Vuonna 2002 muutin Mikkeliin ja aloitin työni Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksessa (nykyisin Ruralia-instituutti), jota silloin johti Pirjo Siiskonen. Kiitos Pirjo rekrytoinnista, vieraanvaraisuudesta ja ikimuistoisista juhlista! Ruralia on tasa-arvoinen ja avoin monitieteinen työyhteisö, johon on ollut helppo asettua. Ruraliaa johtava Sami Kurki antaa alaisilleen tilaa toteuttaa tietojaan, taitojaan ja osaamistaan, mistä olen kiitollinen. Lähiesimieheni Torsti Hyryläinen on keskustelevala ja innostava esimies, joka luottaa alaisiinsa ja myös osoittaa sen. Kiitos Torsti rohkaisusta, kannustuksesta ja työrauhasta. Lähityöryhmäni TIK-Orange on tarjonnut virikkeitä ja iloista mieltä, kiitos Inna, Manu, Päivi, Ryo ja Toni. Haluan kiittää nykyisiä ja entisiä ruralialaisia Mikkeliissä ja Seinäjoella polkujen ja hetkien jakamisesta. Kanssanne on ollut ilo työskennellä. Erityiskiitos hengenheimolaiselleni Päivi Pylkkäselle, jonka epäilen osaavan lukea ajatuksiani. Mikkelin yliopistokeskuksen Kettu-kahvion monitieteiset kohtaamiset LUT-yliopiston tutkijoiden ja yliopistokeskuksen väen kanssa ovat tuoneet arkeeni naurua ja iloisia keskusteluja vakavistakin aiheista.

Olen kiitollinen väitöskirjani ohjaajille, jotka ovat ymmärtäneet, mitä olen tekemässä ja mihin pyrin, joskus jopa itseäni paremmin. He ovat ohjanneet minut lempeästi takaisin polulle, kun olen horjahdellut sivuun. Työni pääohjaaja on sen kriittisissä vaiheissa ollut Pilvi Hämeenaho, jolta olen saanut sitoutunutta ohjausta ja arvokkaita kommentteja. Pilvi on jaksanut kannustaa ja pitää huolen, että tapaamme riittävän usein myös nenäkkäin. Laura Assmuth on seurannut työni etenemistä alusta lähtien, innostaen ja kannustaen. Hän otti minut mukaan Suomen Akatemian rahoittamaan tutkimushankkeeseen, jonka ansiosta sain työni alkuun. Olen saanut tehdä matkan varrella Lauran kanssa paljon tutkimusyhteistyötä, mistä olen nauttinut ja mikä osaltaan on vienyt tutkimustani eteenpäin myös sen suvantovaiheissa. Opiskeluaikainen opettajani Pirjo Korkiakangas seurasi minua akateemiseen maaliin saakka, mistä olen erityisen iloinen. Myös Kaisu Kumpulaisen ja Toni Ryynäsen napakat kommentit veivät työtäni eteenpäin. Outi Fingerroosin tuki työni loppuun saattamisessa on ollut korvaamaton. Esitarkastajilleni Sanna Lillbroända-Annalalle ja Helena Ruotsalalle osoitan kiitokseni arvokkaista huomioistanne, joiden tuella kirjoitin työni valmiiksi.

Haluan kiittää Suomen Akatemian Erilaiset maaseudut -tutkimusprojektissa työskennelleitä kollegoitani, erityisesti Tuula Tuiskua, joka kokeneena kenttätökonkarina johdatteli minut kentällä olemisten saloihin. Kiitos ystäväni ja kollegani Maarit Knuuttila ja Tiina-Riitta Lappi; teiltä olen aina tiennyt saavani tukea, kun sitä on tarvittu. Sisartani

Outi Uusitaloa ja siippaansa Kari Heimosta kiitän majoitus- ja kuljetuspalveluista ja hauskoista hetkistä ruokapöytänne äärellä. Antero ja Lilja Miettinen ottivat minut Ahvenselässä kotiinsa asumaan ja Antero on ollut tukenani aina kun olen tarvinnut apua. Kiitos Ahvenselän ja Kolin kyläläisille, jotka tekivät työni mahdolliseksi. Humpuuki WhatsApp -ryhmä on ollut nimensä veroinen arjen ilo ja totuudentorvi. Jaana Huh-
talalle kiitokset joustavasta asenteesta työni taittamisessa painokuntoon. Pirjo Korkia-
kangas, Sirpa Piskonen ja Satu Hytinkoski ovat tarkastaneet työni kieliasun.

Kiitän tuesta tutkimustani rahoittaneita Suomen Akatemiaa, Seurasaarisäätiön Emil ja Lempi Hietasen rahastoa, Emil Aaltosen Säätiötä ja Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitosta.

Mikkelissä 11.6.2020

Eeva Uusitalo

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	7
ABSTRACT	9
1 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TUTKIMUSTEHTÄVÄN MUOTOILU	11
Tutkimuksen asemointi kylätutkimuksena	15
Kylät ovat avoimia ja sattumanvaraisia.....	21
Kylien ajat ja hetket	24
Kylien aineellisia ulottuvuuksia.....	27
2 TUTKIMUSKYLÄT AHVENSELKÄ JA KOLI	33
3 ETNOGRAFIAA KYLILLÄ KULKIEN	44
Moniulotteinen kenttä.....	45
Avauskertomuksia	49
Tutkimusaineisto ja sen analyysi	53
Tutkimuseettisiä huomioita	59
Eteläläinen kohtaa kyläläiset	61
Kulkemisesta, kehollisuudesta ja aisteista	67
4 AHVENSELKÄ: UUDEKSI RAKENNETTU KYLÄ	74
Kadonnut kylä syntyy uudeksi	77
”Saa sanoa, että se on se hirvi, joka tänä päivänä vetää väkiä yhteen”	83
Ahvenselän infrastruktuuri rakentuu.....	87
Toisten matka jatkui Ahvenselästä maailmalle, toiset kiinnittyivät kylään	90
Savupiippu odottaa palaajia?	94
Kylä metsässä.....	99
Maisemasta katosi järvi.....	103
Tekoallas, jota ei tullut.....	106
Uudelleen katoava kylä?	111
5 KOLI: KYLÄ MATKAILUN KULISSEISSA	114
Hitaasti Koliksi avautuva Koli	115
Kolin matkailu alkaa hahmottua	119
”Siinä sitä ollaan sitten ja siinä se on sitten”	119
Juro ja jäykkä Kolin kansa	123
Huoli Kolin maisemasta synnyttää kansallispuiston	126
Tulevaisuuden Koli piirtyy suunnittelijan työpöydällä.....	129
Taiteilijat tulkitsevat Kolia	133
Seminaareja ylhäällä vaaralla ja alhaalla kylässä.....	136
Kolilaisten monta Kolia	139
Tulkinnoille avoin Koli	151
6 KYLIEN AJALLISET JA AINEELLISET MUODOSTELMAT	154
SUMMARY IN ENGLISH	161
LÄHTEET	166

TIIVISTELMÄ

Author: Eeva Uusitalo
Title: Ethnographic routes into the temporality and materiality of villages
Publisher: University of Helsinki Ruralia Institute, 2020, 181 p.
ISSN: 1796-0649, 1796-0657 (pdf)
ISBN: 978-951-51-3788-3, 978-951-51-3789-0 (pdf)

Olen etsinyt väitöskirjassani uusia reittejä kylien tutkimiseen tarkastelemalla kylien muutosta ajallisuuden ja aineellisuuden käsitteiden tuella. Tutkimuskysymykseni ovat: Minkälaiset ajalliset kehityskulut ovat muokanneet tutkimiani kyliä? Millaiset asiat, tapahtumat, prosessit tai kytkökset asettuvat aikojen saatossa osaksi kylien muodostelmaa? Tutkin kyliä ajallisissa rytmeissä vaihtelevina muodostelmina, jossa niiden menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus asettuvat rinnakkain ja lomittain. Aineellisuudella viitataan rakennettuun kyläympäristöön, jonka osaksi lasken kuuluvaksi myös maisemallisen elementin.

Tutkimus perustuu etnografiseen kenttätööhön Ahvenselän kylässä Sallassa ja Kolin kylässä Lieksassa. Haastattelin ihmisiä, keskustelin heidän kanssaan epävirallisemmin, kuljin kylillä, havainnoin, katselin ja kuuntelin. Tutkimusotteeni havainnollistuu kulkemisena, reittien löytämisenä ja niiden seuraamisena. Kulkeminen sitoutuu ja kietoutuu tilanteisiin, kohtaamisiin ja kokemuksiin, joiden kuvaamisen kautta välittyy tutkijan kokonaisvaltainen läsnäolo kentällä ja hänen osallistumisensa paikan muodostumiseen.

Kylien muodostumiseen liittyy suunnitelmallisuutta, mutta niiden kehityskulut ovat myös sattumanvaraisia. Tutkimiani kyliä yhdistää tietoisuus siitä, että jokin ennakoimaton kehityskulku voi kääntää kylän tulevaisuuden kulkemaan yllättävään suuntaan. Myös asukkaiden, vierailijoiden ja muiden toimijoiden kyliin liittämät kokemukset, odotukset, tulkinnat ja käytännöt osaltaan muokkaavat ja muuttavat kylien kulloistakin kompositiota. Kylät piirtyvät tutkimuksessa näkyviin erityisyyksinä, jota voi kutsua kylien kulttuuriseksi monimuotoisuudeksi.

Avainsanat: kylä, kylätutkimus, ajallisuus, aineellisuus, muodostelma, kulkeminen, etnografia

ABSTRACT

Author: Eeva Uusitalo
Title: Ethnographic routes into the temporality and materiality of villages
Publisher: University of Helsinki Ruralia Institute, 2020, 181 p.
ISSN: 1796-0649, 1796-0657 (pdf)
ISBN: 978-951-51-3788-3, 978-951-51-3789-0 (pdf)

In my dissertation I have traced novel routes to village research by examining the transformation of the villages through the concepts of temporality and materiality. My research questions are: What kind of temporal trajectories have formed the villages? What kind of things, events, processes or connections have in the course of time been part of the village? I examine the transformations having taken place along various trajectories and focus on how the past and the future are related in the present in certain moments. With material culture I refer especially to the built environment, including the element of landscape.

The study is based on ethnographic fieldwork in the Ahvenselkä village in the municipality of Salla and the Koli village in the town of Lieksa. In both villages I have interviewed and discussed with people, walked on the roads and paths of the villages making observations, and sensing the environment. My research setting is about wayfaring, finding and following paths and traces wherever they take me. It is based on events, experiences and encounters, which I describe in order to make the holistic presence of the researcher visible in the field, and her contribution to the formation of the villages.

In the assemblages of the villages there is an element of planning, but their trajectories are also arbitrary. In an arbitrary village residents, visitors and other actors attach their experiences, expectations, interpretations and practices, which for their part form and transform the village. I have laid out the uniqueness and the cultural diversity of the villages. However, they are connected by the awareness that any turn of events can make way for an unpredictable future. The temporal trajectories and materiality reveal that the villages have not turned inwards, but are open to whatever the future may bring.

Key words: village, village research, temporality, material culture, assemblage, wayfaring, ethnography

1 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TUTKIMUSTEHTÄVÄN MUOTOILU

Antropologinen tutkimus vaatii tutkijalta aikaa sulattaa kaikki tieto omaksi henkilökohtaiseksi pääomaksi, kuten Ilmari Vesterinen (1995, 26) on todennut. Tutkija ei voi olla kypsä illalla kirjoittamaan asioita ja aatteita, joihin aamulla on kentällä tutustunut, Vesterinen kirjoittaa. Tämä lausahdus, jolla hän mielestäni kertoo antropologisen ja etnologisen tutkimuksen vaatimasta ajasta, kuvaa hyvin oman tutkimuksen etenemistä. Se on kulkenut moninaisten vaiheiden kautta nykyiseen muotoonsa. Tutkimusprosessini aamu sijoittuu vuoteen 2007, jolloin pääsin mukaan Suomen Akatemian vuosina 2007–2010 rahoittamaan tutkimusprojektiin *Erilaiset maaseudut. Etnografoita muutoksesta Suomesta, Virosta, Venäjältä ja Ukrainasta (Rural Futures: Ethnographies of transformation from Finland, Estonia, Russia and Ukraine)*. Projektia johti professori Laura Assmuth¹. Tarkoituksemme oli tutkia kylien muutosta paikallisuus-käsitteen avulla. Meitä kiinnosti, miltä moninaiset globalisaatioprosessit koetaan paikallisesti ja millaista paikallista toimintaa ja paikallisia tulkintoja ne synnyttävät. Halusimme selvittää myös, miten kyläläiset kokevat ja kertovat suhteestaan ja kuulumisestaan kansallisvaltion ja Euroopan unionin edustamaan eurooppalaiseen yhteisöön ja miten ne toisaalta torjutaan ja haastetaan. Oletuksemme oli, että yhteisöllisyyden ja kuulumisen tunteet pohjautuvat paikallisiin kulttuurisiin elämänmuotoihin ja kestäviin elinkeinoihin.

Tein tutkimusprojektiin liittyneitä kenttätöitä vuosina 2008 ja 2009 Itä-Lapissa ja Pohjois-Karjalassa. Tutkimuskohteinani oli kolme kylää, joista kaksi sijaitsi Sallassa (Hautajärvi ja Ahvenselkä) ja yksi Lieksassa (Koli). Kenttätöistä ennätti vierähtää lähes kymmenen vuotta ennen kuin aika oli kypsä työni kirjottamiseen. Vuosien mittaan olin kehittänyt näkökulmia, innostunut teoreettisista tulokulmista ja hylännyt niitä. Olin yrittänyt löytää aineistosta puunaisen langan, jota ryhtyä seuraamaan. Tällainen etsiminen ja löytäminen ei ole etnologiassa ja antropologiassa² poikkeuksellista, pikemminkin päinvastoin. Lukemattomat etnografiat alkavat kertomuksella siitä, kuinka tutkimus lähti prosessin aikana uusille poluille (Marcus 2009, 6). Tarkan suunnitelman mukainen eteneminen vaikuttaa olevan kenttätööhön tukeutuissa tutkimusprosesseissa lähes mahdotonta. Kenttätöiden aikana ja sen jälkeen esiin nousee teemoja, ajatuksia ja aavistuksia, jotka vievät tutkimusta ennakoimattomiin suuntiin

¹ Tutkimushankkeessa työskentelivät myös Marina Hakkarainen, Eeva Pääkkönen ja Tuula Tuisku.

² Kirjoitan tutkimuksessa etnologiasta ja antropologiasta rinnakkain ja lomittain. Ymmärrän niiden tutkimuskohteen olevan sama, mutta niillä on omat institutionaaliset kehityskulkunsa, oppihistoriansa ja metodologiset painotuksensa. Niiden välillä on kuitenkin siirtynyt vaikutteita. Ruotsalaista etnologiaa tieteen-teoreettisesta näkökulmasta analysoinut Margareta Hallberg (2001, 76) toteaa antropologian inspiroineen esimerkiksi Jonas Frykmanin ja Orvar Löfgrenin myötävaikutuksesta syntyneitä kulttuurianalyttistä tutkimusotetta, joka on innostanut myös suomalaisia etnologeja. Oppiaineissa on paljon yhteistä, esimerkiksi molempien keskeinen käsite on kulttuuri. Etnologialla on kuitenkin ollut historiallista antropologiaa lukuun ottamatta syvempi suhde aikaan ja ajallisuuteen. Oma taustani on Jyväskylän yliopistossa, missä opiskelin suomalaista ja vertailevaa kansatiedettä kulttuuriantropologian linjalla. Myöhemmin työskentelin etnologian laitoksessa, missä antropologiaa, etnologiaa ja folkloristiikkaa opetettiin saman katon alla Villa Ranassa. Etnologin identiteettini on peräisin Villa Ranan moniarvoisesta tiedeyhteisöstä. Koska tutkin työssäni suomalaista kylää, kytken sen kansatieteessä tehtyyn tutkimusperinteeseen, vaikka valtaosa lähteinä käyttämästäni teoreettisista keskusteluista on käyty antropologian otsikon alla.

(Okely 2012, 23) ja joita etnografiaansa tukeutuvan tutkijan on syytä kuunnella ja seurata. Itse koettelin vuosien mittaan aineistoista löytyneitä teemoja kirjoittamalla niistä artikkeleita (esim. Assmuth ja Uusitalo 2012; Uusitalo ja Assmuth 2013) ja konferenssiesityksiä. Kun palasin työni pariin lähes kymmenen vuotta kenttätöiden jälkeen, olin päättänyt tutkia kylien muutosta liikkuvuuteen, luovuuteen ja matkailuun nojautuen. Samalla päätin keskittyä väitöskirjassa kahteen tutkimuskylään eli Ahvenselkään ja Koliin.

Suunnitelmani muuttuivat, kun osallistuin vuonna 2015 Suomen Antropologisen seuran järjestämille Antropologiapäiville Helsingissä. Kuuntelin kasvavan ihmetyksen vallassa Anna Tsingin (2017) keynote-esitelmää, jossa hän toisti sanoja, jotka aikaisemmin eivät olleet kuuluneet tuntemani antropologian keskeiseen sanastoon: uroshirvi, rikkaruohottuminen ja ontologinen. Hakeuduin viimeisimmän tutkimuksen äärelle ja havaitsin, että antropologiassa oli viimeisen kymmenen vuoden aikana tapahtunut liikettä uusien mielenkiintoisten kysymysten suuntaan. Nyt haluttiin tietää, mitkä ja ketkä muodostavat yhteisen maailman (Blaser 2016, 548). Antropologit kirjoittivat ontologisesta käänteestä ja olivat alkaneet sisällyttää tutkimuksiinsa ei-inhimillistä ja materiaalista kulttuuria uudenlaisista näkökulmista. Aloin leikitellä ajatuksella, että tutkimuskylien muodostumiseen ja muutokseen osallistuu kyläläisten lisäksi matkailijoita, suunnittelijoita, monilajinen luonnonympäristö, hiihtohissellä, tekoaltaita, strategioita, julkisia palveluita ja monenlaisia muita asioita, jotka usein jäävät tutkimuksissa näkymättömiksi. Ymmärsin, että kyliäkin voi tutkia kokoonpanoillaan moniulotteisina. Kun ymmärryksen kylistä laajeni ja monipuolistui, muutin tutkimusasetelmaani hieman uuteen asentoon, nostin tutkimuksen kohteiksi kylät ja sidoin tutkimuksen näkyvämmiin kylätutkimukseen. Samalla siirsin hieman katsetta sivuun kylistä pelkästään ihmisten muodostamina yhteisöinä. Tarkoitukseni on esittää uusia näkökulmia kylien tutkimiseen käsitteellistämällä kyliä toisenlaisesta näkökulmasta kuin aikaisempi kylätutkimus. Jatkan kuitenkin suomalaisen kylätutkimuksen perinnettä tarkastellessani kyliä erityisesti ajallisuuteen ja aineellisuuteen liittyvien teoreettisten keskustelujen kautta.

Erityisesti kansatieteilijät ovat profiloituneet Suomessa kylätutkimuksen tekijöinä, joten suomalainen kylätutkimus on ollut suurelta osin kylien muutoksen kuvailua (Kumpulainen 2012, 15). Tämä juontuu kansatieteellisen tutkimuksen läheisestä suhteesta aikaan. Esimerkiksi Niilo Valonen (1961, 466) mainitsee artikkelissaan *Kansatieteellisten ilmiöitten ikäämisestä* kansatieteen keskeiseksi tehtäväksi erilaisten perinteiden iän määrittämisen. Valoselle perinteellä on olemassa oikea ”saastumaton” olomuotonsa, joka kulkee läpi vuosien ja liukuu läpi ajan siirtyen uusiin konteksteihin päätyen sellaisiin paikkoihin, minne se ei hänen mielestään varsinaisesti kuulu (emt., 467). Läpi aikojen ja paikkojen kulkevan perinteen jäljittämisen tavoite oli sen alkuperäisen muodon ja sijan löytäminen. Suomalaisen kansatieteen oppihistoriaan syventynyt Nina Sääskilähti (1997, 82) toteaa kansatieteellisen muutoksen tutkimuksen noudattaneen järjestystä, jossa edettiin kuvaamalla ensin lähtökohdat, sitten prosessin kulku ja lopuksi havaittavissa oleva lopputulos. Tällaista lineaarista järjestystä noudatteleva muutoksen kuvaus näyttäytyy hieman yksinkertaisena, sillä se hahmottaa muutoksen liikkeenä eteenpäin ajallisesta pisteestä toiseen, vaikkapa vuodesta 1970 vuoteen 1990. Huomio kiinnittyy yhteen asiaan, jonka muuttumista seurataan. Mennyttä käsitellään aikakausina tai ajanjaksoina, jotka liukuvat ajasta toiseen yhtenäisinä kokonaisuuksina. Yhteen suuntaan etenevän muutoksen kuvaukseen ei jää tilaa sattumille, kerrostumille tai eriaikaisuuksien liikkeelle (Knuuttila 1994, 49).

Menneestä tulevaan kulkevan yksittäisen asian tai prosessin sijaan ymmärrän muutoksen useina osittain samanaikaisina ja päällekkäisinä kehityskulkuina, joihin sisältyy sattumanvaraisuutta ja arvaamattomuutta. Kehityskuluissa on osallisina monenlaisia toimijoita, asioita,

tapahtumia ja prosesseja. Lisäksi niihin sisältyy ajallisia ja tilallisia kytköksiä aikojen ja paikkojen välillä. Kylien ajallisuuteen liittyen yritän tavoittaa hetkiä ja prosesseja, joissa tiivistyy tai tulee näkyväksi kylien nykyisyys, tulevaisuus tai mennyt. Erilaisia ajallisuuksia seuraillen voin liikkua kylissä eri aikatasoissa ja ulottaa tarinani myös eri paikkoihin. Ajallisesta painotuksesta huolimatta tutkimus ei ole kylähistoriikki eikä pyri muodostamaan kylistä kokonaiskuvaa. Niistä kertomissani tarinoissa on poissaoloja ja ajallisia aukkoja. Kerronta tihtyy tiettyihin hetkiin, tapahtumiin ja ajanjaksoihin ja jatkaa sitten matkaansa. Tämä näkökulma noudattelee kenttätutkimustani, joka tutkimuksessa havainnollistuu kulkemisena ja reittien löytämisenä ja seuraamisena. Raportoin työssä asioita, joita kohtasin kenttätöiden ja tutkimusprosessin aikana. Kokemukseni johdattamana yksityiskohtaisen ja sinänsä arvokkaan tositahtumia kartoittavan yhteisöllisen elämän erittelyn sijaan tutkimuskohteeni on kylä, jonka muodostumiseen osallistuu monenlaisia asioita ja toimijoita. Myös laajemmat sosiaaliset, materiaaliset, inhimilliset, poliittiset tai taloudelliset suhteet, prosessit ja tapahtumat kytkeytyvät ja kietoutuvat kylien kehityskulkuihin.

Tiina-Riitta Lappi (2007, 200) toteaa etnologeilla olevan taipumusta sitoutua tutkimiansa maailmojen aineellisuuksiin. Myös kylätutkimus on muutoksen ohella profiloitunut erityisesti rakennetun ympäristön tutkimuksena. Tätä perinnettä noudatellen kylä on tutkimuksessani ajallisuuden rinnalla myös aineellinen kyläympäristö maisemineen. Analysoidessani materiaalista kulttuuria hyödynnän antropologiassa ontologisena käänteenä tunnetun suuntauksen tuottamia ajatuksia materiaalisesta. Vaikka ontologinen käänne korostuu esitellessäni tutkimuksen teoreettisia kiintopisteitä, se ei muodosta tutkimuksen teoreettista viitekehystä, vaan on pikemminkin tarjonnut uudenlaisia näkökulmia kylien aineellisuuden analysointiin. Ontologisessa käänneessä on kyse muun muassa Bruno Latourin (esim. 1979) tutkimusten innoittamasta yleisemmästä liikehinnästä eri tieteenaloilla (Jensen 2017, 526–527). Esimerkiksi Maunu Häyrysen (2017, 242) analyysi maisemantutkimuksen paradigman muutoksesta kertoo siirtymästä representaatioihin ja merkityksenantoihin nojautuvasta tutkimuksesta kohti fyysiset paikat, käytännöt ja kehollisuuden paremmin huomioon ottavaa tutkimusta. Antropologisessa aineellisen kulttuurin tutkimuksessa on ollut näkyvillä samankaltainen mielenkiinnon siirtyminen ihmisten esineille antamien merkitysten tulkinasta esinekeskeisempään tutkimukseen. Tällaisesta aineellisen kulttuurin tutkimisen lähtökohdasta pyrin tavoittamaan kylien aineellisen ulottuvuuden muutokseen osallistuvana läsnäolona, en yksinomaan kyläläisten aineelliselle kulttuurille antamina merkityksinä.

Edellä kertomistani lähtökohdista olen muotoillut tutkimusongelmakseni sen, minkälaiset ajalliset kehityskulut ovat muokanneet tutkimiani kyliä? Tähän kysymykseen vastatakseni olen nostanut molemmista kylistä näkyviin kehityskulkuja, jotka eivät kuitenkaan ole kattava lista siitä, mitä kylissä on aikojen saatossa tapahtunut. Esiin nostamani kehityskulut kiinnittyvät kylissä viettämiini hetkiin, tekemiini havaintoihin ja kuulemiini tarinoihin. Toisella tutkimusongelmalla tarkennan kylien kehityskulkuja kysymällä, millaiset asiat, tapahtumat, prosessit tai kytkökset asettuvat aikojen saatossa kehityskulkujen myötä osaksi kylien muodostelmaa. Kysymysteni taustalla on ajatus, että kylien muotoutumisessa on eri aikoina mukana monenlaisia tekijöitä, joiden osallisuus on kylätutkimuksessa jäänyt hieman näkymättömiin. Kylät piirtyvät tutkimukseni myötä esiin ajallisissa rytmeissä vaihtelevina muodostelmina, joita tarkastelen erityisesti niiden aineellisuuden kautta. Aineellisuudella viittaan rakennettuun kyläympäristöön, jonka osaksi lasken kuuluvaksi myös maisemallisen elementin. Ajallisuus kiinnittyy ja tulee näkyväksi aineellisessa, eli nämä kaksi ulottuvuutta kietoutuvat toisiinsa.

Koska olen antanut tutkimusasetelmassa ja tulkinnoissa tilaa kylille sekä kenttäkokemuksil-
leni ja havainnoilleni, tutkimuskysymykset painottuvat kylien analyyseissä hieman eri taval-
la. Kylien sisäpuolelta kehityskulkuja ja muodostelmia tarkkailevaa näkökulmaa voi Turo-
Kimmo Lehtosen (2008, 33) tavoin kuvailla liikkeelle lähtemiseksi kokonaisuuden sijaan
asioiden keskeltä. Sieltä käsin sovitan yhteen monenlaisia aineksia, joita olen kentillä koh-
dannut. Etnografinen kenttätyö toteuttaa kirjaimellisesti asioiden keskeltä lähtemistä, koska
se on tutkittavien asioiden, ihmisten ja ilmiöiden parissa olemista. Kylien tarkastelu tästä
näkökulmasta tukee tulkintaa kylistä omia kehityskulkujaan muodostuneina erityisinä paik-
koina. Kylien sisälle kiinnittyvä tutkimuksen lähtökohta on saanut minut tarkastelemaan
myös Erilaiset maaseudut -tutkimusprojektin pääkysymyksiä hieman kriittisemmin. Esi-
timme kysymyksen globaalien ja kansallisen tason muutosten vaikutuksista ja kokemisesta
paikallisesti, sekä niiden synnyttämästä paikallisesta toiminnasta. Vaikka kysymyksessä ko-
rostuu paikallinen näkökulma, tulkitsen kysymyksen sisältävän ajatuksen muutoksesta, jota
vauhdittaa jokin ”paikallisuuden” ulkopuolelta tuleva, johon ”paikallisuus” reagoi. Tutkimus-
kysymyksiä muotoillessamme liikuimme vielä varsin yleisellä tasolla, mutta kenttätyökoke-
mukset Ahvenselässä ja Kolilla vahvistivat käsityksiäni paikkojen erityisyydestä. Sen vuoksi
paikallisen ja paikallisuuden sijaan korostan tutkimuskohteiden olevan kaksi konkreettista
kylää. En tehnyt kenttätöitä paikallisuudessa, vaan Ahvenselässä ja Kolilla, jotka ovat yksilöl-
lisiä ja erityisiä paikkoja. Ne ovat tulleet kaltaisikseen omia kehityskulkujaan, mutta kuiten-
kin laajempiin poliittisiin, sosiaalisiin ja taloudellisiin tapahtumiin kytkeytyen.

Billy Ehn ja Orvar Löfgren (1996, 86–87) sanovat tutkimuksen muistuttavan antoi-
simmillaan pimeään huoneen nurkkien valaisemista taskulampulla. Pimeässä liikkuvan va-
lokeilan kohdistuessa johonkin mielenkiintoiseen tarkennetaan huomio siihen. Kohteesta
rajataan jotain, jonka analyysiin syvennyttään. Oma analyysini noudattaa tällaista valaisutek-
niikkaa. Nostan aineistosta lähempään tarkasteluun asioita, joihin katseeni ja mielenkiintoni
kiinnittyi ja jotka vaikuttivat olevan oleellinen osa kylien muutosta ja tarinaa. Lähden molem-
missa kylissä liikkeelle niitä muovanneiden laajamittaisempien kehityskulkujen kautta. Ah-
venselässä lähtökohtani liittyy talvisodan aikaansaamaan muuttoon ja jälleenrakennukseen
ja Kolilla matkailuun. Kahdessa erilaisessa kylässä tehty tutkimus on tuottanut kaksi erilaista
esitystä. En sovelta aikaan ja aineelliseen kulttuuriin liittyviä teoreettisia ajatuksia systemaati-
sesti molempiin kyliin, vaan ne painottuvat kylien kuvauksissa eri tavoin. Samalla muistan
taskulamppuvertauksen kääntöpuolen eli sen, että tutkijan katse ei tavoita kaikkea. Lampun
valon ulkopuolelle pimeään jää asioita, jotka eivät päädy valmiiseen tutkimukseen.

Koska liitän työn osaksi suomalaista kylätutkimusta, esittelen seuraavaksi hieman laajem-
min kenttää, jonka jatkumoon työ sijoittuu. Käsittelen erityisesti neljää laajempaa kylätutki-
mushanketta, jotka muodostavat laajuutensa vuoksi tärkeät virstanpylväät suomalaisessa ky-
lätutkimuksessa. Katsauksen jälkeen kerron, miten antropologiassa käyty paikka-keskustelu
on laajentanut perspektiiviäni kylän käsitteellistämässä. Sen jälkeen esittelen ajallisuuteen
ja aineellisuuteen liittyvää teoreettista keskustelua, jonka tuella olen tehnyt tulkintoja kylistä.

TUTKIMUKSEN ASEMOINTI KYLÄTUTKIMUKSENA

Anna Kirveenummi ja Riitta Räsänen (2000, 8) toteavat kansatieteilijöiden määritelleen vuosikymmenien saatossa kyliä monin tavoin ja tuottaneen kylistä monenlaisia tulkintoja. Kylä on hahmottunut tutkijoille erityisesti rakennettuna ympäristönä, sillä kylällä on usein tarkoitettu lähekkäin sijaitsevia maalaistalojen ryhmiä, joiden asukkaiden elämä on ollut sidoksissa luonnon hyödyntämiseen. Hallinnollisena yksikkönä määritelty kylä on naapurikylistä rajattu asukkaiden omistus- ja toiminta-alue. Kylä on merkinnyt myös yhteisöä, mikä korostaa kylien asukkaiden toimintaa ja keskinäistä vuorovaikutusta. Kylät ovat olleet kansankulttuurin tutkijoille arvokkaita tutkimuskohteita sekä kompakteja kenttätutkimuskohteita (Vesterinen 1995, 16). Kylä yhteisöineen on tarjonnut ”paikan” ja ”kansan” maaseudulla pitkään eläneille kansallisille tieteille. Paikan ja ihmisten yhteys on tuottanut ajatuksen kylästä harmonisen paikallisuuden ja kollektiivisen yhteisöelämän tyssijoina (Lönqvist 2002, 121), vaikka toisaalta Pirkko Sallinen-Gimpl (1982, 103) huomauttaa, ettei suomalainen kylätutkimus ole koskaan nähnyt kylää sulkeisena ja täysin itseensä kääntyneenä.

Suomessa kylätutkimuksen juuret juontuvat 1920-luvulle, jolloin tehtiin ensimmäiset Ruotsista saadun mallin mukaiset kylätutkimusretket professori U. T. Sireliuksen johdolla. Myös 1920-luvulla alkunsa saaneet ja maaseudulle suuntautuneet osakuntien kotiseuturetket lasketaan kylätutkimuksen alaan, joskin varsinainen tutkimuskohde oli kollektiiviseksi ajateltu kansa ja sen elinolot. Seuraava laajempi kylätutkimusohjelma ajoittui vuosille 1959–1972, jolloin toteutettiin Seurasäätiön kylätutkimusohjelma, jonka tavoitteena oli asumismuotojen typologioita selvittävien kylämonografioiden laatiminen. Vaikka ohjelma muuttui ja eli ajan myötä, sen keskeisenä tehtävänä säilyi maaseuturakentamisen ja rakennusten historia ja dokumentointi. Tutkijoiden ihanteena oli tiivis kyläasutus, minkä vuoksi kylät näyttäytyivät pitkään nimenomaan länsisuomalaisina ilmiöinä. Itä- ja pohjoissuomalaiset harvan asutuksen ja pitkien etäisyyksien kylät eivät taipuneet kyläihanteeseen eivätkä tutkimuksen kohteiksi, joten ne ovat jääneet kylätutkimuksissa lukumäärältään vähemmistöön. (Räsänen 1993, 13–17.)

Kansatieteellisen tutkimuksen siirtyminen maaseudulta kaupunkeihin 1960-luvulla merkitsi kiinnostuksen hiipumista kylätutkimusta kohtaan. Kun etnologian painopiste myöhemmin siirtyi teoreettisempaan ilmiöiden, prosessien, identiteettien tai merkitysten tutkimiseen, kylätutkimus jäi edelleen hieman näkymättömiin tutkijoiden katseiden hakeuduttua ylijärjestyksen liikkuvuuden, digitalisaation, kulutuksen, kaupungistumisen tai teknologian välittämiin kulttuurisiin muutoksiin (Welz 2009, 49). Kyliä ja kylissä on kuitenkin edelleen tutkittu. Svenska litteratursällskapetin tutkijoiden Bergön saaren paikallisyhteisön muutosta ja elinvoimaa käsittelevä tutkimus pohjautui useamman vuoden kestäneisiin kenttätöihin (Bergman ym. 2001). Olin itse mukana samankaltaisessa Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen opiskelijavoimin toteutetussa kaksivuotisessa projektissa, jossa tutkittiin Luhangan Judinsalon saarella kylän muutoksia ja jatkuvuuksia (Junkala ja Määttä 2002). Viime vuosikymmeninä kylää on tarkasteltu myös esimerkiksi rakennettuna ympäristönä (Ranta 1999), tila ja paikka -käsitteiden kautta (Ruotsala 2003), paikallisyhteisönä (Suolinna ja Sinikara 1986; Holmila 2001; Kumpulainen 2018) sekä koettuna ja muisteltuna (Knuuttila ym. 2008). Maaseutututkimuksen osana kylätutkimus on kohdistunut myös kylätoimintaan (Hyryläinen 1994, Kumpulainen 2012). Lisäksi esimerkiksi lappilaisista Ruotsissa (Snellman 2003), paikasta, paikallisuudesta ja paikallisyhteisöjen merkityksestä aluekehityksessä (Siivonen 2008), kansatieteellisestä maaseutututkimuksesta (Heikkilä 2003; Olsson ja Ruotsala 2009)

ja kyläläisten arjesta maaseudulla (Hämeenaho 2014) on julkaistu kylätutkimuksen näkökulmasta mielenkiintoisia tutkimuksia, joiden tekijät eivät kuitenkaan identifioi tutkimuksiaan nimenomaan kylätutkimuksiksi.

Vaikka kylätutkimusta kohtaan ei tunnettu entisen kaltaista mielenkiintoa kaupungistuvassa maailmassa, vilkastui kylätutkimus 1970-luvulla tutkijoiden herättyä maaseudun rakennemuutokseen. Kansatieteilijät havaitsivat ihmisten jättävän kotikyliään ja muuttavan kiihtyvällä tahdilla kaupunkikeihin. Kaupungistumisen nähtiin leviävän maaseudulle ja peittävän alleen maaseutumaisen ja maaseudun kansankulttuurin. Nämä kehityssuunnat saivat kansatieteilijät liikkeelle. He osallistuivat kyseisellä vuosikymmenellä kahteen laajempaan monitieteiseen kylätutkimushankkeeseen. 1970-luvulle ajoittuu myös pitkälle tulevaisuuteen kantaneen pitkäikäistutkimuksen aloitus eli Valtimon kunnassa sijaitsevia Sivakan ja Rasimäen kyliä koskeva tutkimussarja, jossa on ollut alusta saakka mukana myös kulttuurintutkijoita. Kaikki hankkeet olivat ajan hengen mukaisesti monitieteisiä, ja kaikkien hankkeiden tutkijoita kiinnosti yhteiskunnallisten muutosten ja kaupungistumisen vaikutukset kyliin.

Ensimmäisenä kentälle ennätti Turun yliopiston kylätutkimusryhmä, joka oli perustettu jo 1960-luvulla tutkimaan suomalaisten kylien muutoksia (Tommila 1980, 7). Ryhmän tutkimuskohteina olivat etelä- ja länsisuomalaiset perinteiset maatalousvaltaiset kylät. Tutkimushankkeessa julkaistiin 23 osatutkimusta, joista ensimmäiset vuonna 1969 (ks. *Muuttuva kylä* 1980, 292–293). Projektin tulokset koottiin vuonna 1980 julkaistun teoksen *Muuttuva kylä* (1980). Toinen laaja hanke oli Suomen Akatemian 1970-luvulla rahoittama *Ihminen ja pienyhteisö kulttuurin murroksessa* -tutkimus (1975–1978), jonka tulokset julkaistiin Heikki Kirkisen (1984) toimittamassa teoksessa *Kolme kylää. Kertomus erään kulttuurintutkimuksen taustasta, työstä ja tuloksista*. Ajallisesti näiden kahden hankkeen väliin sijoittui Karjalan tutkimuslaitoksen tutkijoiden julkaisema *Sivakka ja Rasimäki. Raportti pohjoiskarjalaisesta kylästä* (Alanen ym. 1973), joka olisi saattanut jäädä historian hämärään, ellei se olisi osoittautunut Sivakka ja Rasimäki -pitkäikäistutkimuksen aloitukseksi³. Raportti käynnisti kansallisesti ja kansainvälisestikin ainutlaatuisen seurantatutkimuksen, joka on sen jälkeen toistettu kerran vuosikymmenessä (Alanen ym. 1973; Rannikko ym. 1984; Knuuttila ym. 1996; Knuuttila ym. 2008; Rannikko ym. 2016).

Ihminen ja pienyhteisö -hankkeen tutkimuskylät olivat Palojoen Uudellamaalla, Hoilola Pohjois-Karjalassa sekä Pykeijä Pohjois-Norjassa Varanginvuonon rannalla. 1970-luku oli kansatieteessä pienyhteisötutkimuksen aikaa (Sallinen-Gimpl 1982, 99), ja tässäkin hankkeessa huomio kiinnitettiin erityisesti kylien yhteisöllisyyteen. Tutkimuksen monipuolistamiseksi hankkeeseen sisällytettiin romanien yhteiskulttuuri (Kirkinen 1984, 29). Tutkijoiden rinnalla työskenteli kaksi valokuvaajaa, joiden dokumentaatio on koottu Matti Sarmelan (1984) toimittamaan teokseen *Neljä pohjoista yhteisöä*. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten yleiskulttuuri vaikuttaa maaseudun kyläyhteisöjen elämään ja kulttuuriin. Kylien kehityksen arveltiin kulkevan kohti kylien kuolemaa. Kehityssuunnan oikaisemiseksi haluttiin koota tietoa kylien vaikeuksista (Kirkinen 1984, 25–26.) Tutkimuksessa oletetaan kylällä olevan omaleimainen identiteetti, kokonaisluonne tai yleiskulttuurista poikkeava omapeäinen kulttuuri. Tutkijat lähestyvät aihettaan yksilöiden kokemusten kautta. He kritisivat pelkästään numeeriseen tietoon nojaavaa muutostutkimusta, joka kertoo asioiden väheneemisestä tai lisääntymisestä. Hankkeessa haluttiin tavoittaa muutos sekä historiallisena että

³ Raportin esipuheessa todetaan sen olevan esitutkimus, josta tutkijat jatkavat tutkimuksiaan omien intressiensä mukaisesti joko samoissa kylissä tai muualla maakunnassa (Alanen ym. 1973, 11). Tutkijat eivät siis tuolloin aavistaneet, saati tienneet, kuinka pitkäkestoista projektia olivat aloittamassa. Päätös tutkimussarjan jatkamisesta lausuttiin ääneen vuoden 1983 kenttätöiden yhteydessä: *jatkamme kylien seuraamista "kunnes kuolema meidät erottaa"* (Knuuttila, Oksa ja Rannikko 2016, 251).

kulttuurisena prosessina, joka heijastuu myös ”pienen ihmisen” elämään. (emt., 32.) Laura Aro (1996, 10) kirjoitti kaksikymmentä vuotta hankkeen aineiston keruun jälkeen siitä, miten aikakauden älyllinen ja tieteellinen ilmapiiri määrittää tutkijan valintoja, vaikka kyseinen projekti olikin hänen mukaansa asetelmiltaan ja tavoitteiltaan tuore. Tutkimus suunniteltiin huolellisesti, ja tutkijoilla oli ymmärrystä kylien moninaisuuksista ja vertailevan tutkimuksen ongelmista (Kirkinen 1984, 26–27). Toisaalta kylien erilaisuuksien kirjo nähtiin pikemminkin yleistettävyyteen liittyvänä ongelmana kuin tutkimuksen lähtökohtana:

Jotkin kylät ovat alueellisesti laajoja ja asutukseltaan hajanaisia, toiset tiheitä ja alaltaan pieniä. Jotkut käsittävät vain muutamia taloja, toiset satamäärin asukkaita, eikä silloin ole enää mahdollista kaikkien edes tuntea toisiaan. On maatalouskylä, kalastajakylä, kauppakylä, teollistuneita kylä jne. On kirkonkylä ja syrjäkylä, vauraita rintamaiden kylä ja köyhiä erämaakylä. On vilkkaita ja hiljaisia kylä, vanhoillisia ja uudenaikaisia, paikallaan pysyviä ja muuttuvia, eteläisiä, pohjoisia, läntisiä ja itäisiä. Voiko muutamia kylä tutkimalla lainkaan saada yleispätevää tietoa, joka oikeuttaa laajempiin johtopäätöksiin? (Kirkinen 1984, 26.)

Ihminen ja pieniyhteisö -tutkimushankkeen työryhmään kuulunut Katriina Petrisalo kiinnostui 1990-luvulla uudelleen Hoilolan kylästä. Kylässä oli virinnyt laajamittainen matkailuhanke, jonka tavoitteena oli houkutella kylään vuosittain 150 000 matkailijaa. Tavoitteen edistämiseksi kylään oli rakennettu vuonna 1985 Rajahotelli Korpiselkätalo. (Petrisalo 2001, 9, 11.) Matkailututkimuksen pariin siirtynyttä Petrisaloa kiinnosti Korpiselkätalo esimerkkinä siitä, miten matkailuteollisuus hyödyntää historiaa ja perinteitä. Talo markkinoi itseään ortodoksis-karjalaisen paikallisen perinnekulttuurin ilmentymänä. Petrisalo tunsikin Hoilolan kylän ja muistutti (emt. 41, 46), ettei Korpiselkätalo heijastanut erityisemmin paikallista historiaa, perinnettä ja elämäntapaa, sillä Hoilola ei ollut erityisen ortodoksis-karjalaisen perinnekulttuurin ilmentymä. Se oli palkansaajien ja eläkeläisten kylä, jossa maa- ja metsätalouteen liittyvät elinkeinot olivat väistymässä.

Muuttuva kylä -tutkimushanke syntyi havainnosta, että kylät ovat radikaalin muutoksen äärellä. Tutkijoiden silmissä vanhat ryhmäkylät olivat muuttumassa taajamiksi, kyläyhteisyys murenemassa, työpaikat olivat siirtyneet kylien ulkopuolelle ja elämäntapa urbaanisotumassa. Tutkimuksessa oli läpäisevänä ajatuksena ulkopuoliseen paineeseen hajoava paikallisyhteisön eheys. Ajatusta perinneyhteisön asuttamasta selkeärajaisesta kylästä ei kyseenalaistettu. Muutoksen taustalta etsittiin kylän ulkopuolelta tulevia innovaatioita tai uudistajia. Esimerkiksi Veikko Anttila (1980, 250–291) tarkastelee *Muuttuva kylä* -teoksen artikkelissaan paikallisyhteisön muutosta integraation, homogeenisuuden ja yhteisön sisäisen kyläkiinteyden säilymisenä, lisääntymisenä tai vähenemisenä. Anttila paikantaa muutoksen aikaansaajiksi makrotason innovaatiot, jotka mikrotasolla hajottavat paikallisyhteisön toiminnallista integraatiota. Vaikka Anttila ei artikkelissaan juurikaan tarkastele ihmisten toimijuutta paikallisyhteisön muutoksessa⁴, kirjoituksesta käy ilmi ihmisten välittävän roolin merkitys innovaatioiden omaksumisessa. Radikaaleimmin järjestelmää muuttaneet innovaatiot aiheuttivat kriisitilanteita ja herättivät ihmiset toimimaan. Esimerkiksi Anttilan hallinnolliseksi innovaatioksi nimittämä isojako kohtasi eräässä kylässä erityistä vastarintaa, mikä johti innovaation torjumiseen ja pitäytymiseen isojakoa edeltävässä maankäyttötavassa. Erityisesti kunnallishallinnon kaltaisten hallinnollisten muutosten ilmaantuminen kylien

⁴ Anttilan artikkeli heijastelee rakennefunktionaalista ajattelua, jossa struktuurin ajatellaan olevan olemassa riippumatta siitä tuottavista tai uusintavista inhimillisistä toimijoista (Eriksen ja Nielsen 2001, 45).

maailmaan avaa Anttilan tekstiin mielenkiintoisia kurkistusaukkoja. Se saa lukijan miettimään, millaisia muunlaisia tarinoita kylien muutoksesta olisi voinut kertoa? Onko aina kyse vähenemisestä, katoamisesta, menetyksestä tai ajallisista ja tilallisista katkoksisista? Miltä esimerkiksi Veikko Anttilan tutkimat Ketteli, Ylikylä, Hyömäki ja Vuohijärvi näyttäisivät, jos niitä tarkastelisi monenlaisten kyliin ilmaantuvien ja niistä katoavien kehityskulkujen ja toimijoiden kohtaamispaikkoina?

Sivakka ja Rasimäki -tutkimussarjan ensimmäinen osa *Sivakka ja Rasimäki. Raportti pohjoiskarjalaisesta kylästä* (Alanen ym. 1973) esiteltiin esitutkimukseksi, jonka tarkoitus oli tehdä kylärakenteiden yleiskartoitus (emt., 11). Käytännössä se tarkoitti taloudellisten ja sosiaalisten prosessien, tai kuten tuolloin sanottiin, tendenssien, analysointia. Asetelmaa laajensivat kulttuurin välittymistä ja kertomusperinnettä tarkastelleet osatutkimukset. Raportin yksikkömuotoinen otsikko kertoo, että kyliä ei tuolloin ymmärretty erityisinä tai yksilöllisinä, vaan Sivakan ja Rasimäen ajateltiin edustavan tietäntyyppistä kylää. Maa- ja metsätalouden rationalisointi ja nopea rakennemuutos kurittivat syrjäkyliä, joten tutkijoilla oli tahto tehdä ne näkyviksi poliittisissa keskusteluissa, semminkin kun raportin oli tilannut valtioneuvoston kanslia (Knuuttila, Oksa ja Rannikko 2016, 244). Niinpä tutkimuksen tuottama kuva pohjoiskarjalaisista kylistä viidenkymmenen vuoden aikaperspektiivin takaa luettuna on melkoisen synkkä:

[k]öyhimmät ja velkaisimmat, ehkä sairaaloiset ja jopa kroonisesta työttömyydestä kärsivät mutta ilman kansaneläkettä jäävät viljelijät joutuvat edelleenkin monessa tapauksessa viljelemään vähätuottoista tilaansa vanhentuneilla tuotantomenetelmillä ja huononevilla koneilla hyvinkin vaikeissa oloissa rappeutuvissa tuotanto- ja asuinrakennuksissa. (Alanen ym. 1973, 26.)

Seuraava tutkimus *Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä* (Rannikko ym. 1984) tarkasteli, miten yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset ilmenevät kylien muutoksessa ja kyläläisten elämässä ja miltä kylät näyttävät yhteiskunnallisten prosessien tapahtumapaikkoina (emt., 7–8). Vaikka lähtökohtaisesti kylät ymmärrettiin keskenään erilaisiksi, ei tässäkään tutkimuksessa pystytty irrottautumaan vähenemispuheesta ja kylien kuoleman ennakkoinnista, mikä aiheutti närää kyläläisissä. He myös toivat mielipahansa julki, mikä sai tutkijat jatkossa esittämään näkemyksensä vähemmän kärjekkäästi (Knuuttila, Oksa ja Rannikko 2016, 246).

Tieteellisten keskustelujen sitoutuminen omaan aikaansa näkyi Sivakka ja Rasimäki-sarjassa siinä, että kahden ensimmäisen tutkimuksen kylät jäivät hieman etäisiksi ja näky-mättömiin yhteiskunnallisten prosessien analysoinnin taakse. Kyseisten tutkimusten saama kritiikki piti keskustelun syrjäkylistä niiden tyhjenemisessä ja kurjistumisessa. Kriitikot sivuuttivat tutkimusten monitieteisyyden eli käytännössä kulttuurin- ja perinteetutkijoiden kirjoitukset. Ei siis ole ihme, etteivät kaikki tutkijat edes tunnistanee itseään kritiikistä (ks. Knuuttila ym. 1996, 7–8). Myös kyläläisten ääni on kahdessa ensimmäisessä tutkimusraportissa lähes olematon. Tutkijat (Knuuttila, Oksa ja Rannikko 2016, 245) toteavat myöhemmin itsekkin kahden ensimmäisen tutkimuksen jääneen ulkokohtaisiksi suhteessa kyläläisiin.

Niinpä seuraava julkaisu *Kyläläiset, kansalaiset. Tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä* (Knuuttila ym. 1996) teki kyläläiset hieman näkyvämmiksi. Yhteiskunnallisten prosessien ohella tavoiteltiin myös näkemystä yhteisöllisyyden, paikallisuuden ja identiteettiprosessien hahmottumisesta erilaisissa diskursiivisissa käytännöissä (Knuuttila, Liikanen ja Rannikko 1996, 14). 1990-luvulla kulttuurintutkimuksen uudet tuulet puhalsivat myös Sivakka ja

Rasimäki -tutkijaryhmässä, mikä näkyy esimerkiksi tulkinnallisen otteen korostumisessa. Kyläläiset pääsivät ääneen aiempaa kuuluvammin kertomaan omia kokemuksiaan ja tulkintojaan. Näkyviin tuli hieman enemmän myös kylä aineellisena muodostelmana. Hiven Sivakkaa piirtyy lukijan silmien eteen kylää ruumiillisuuden ja liikunnan kautta tutkineen Hannu Itkosen (1996, 146–147) kuvatessa, miten hän etsi Sivakan vanhaa urheilukenttää ja löysi sen ruohottuneena ja metsittyneenä. Kentän laidalta havaitsemansa kuularingin kautta Itkonen päätyy pohtimaan kunnan suunnittelutoiminnan, kunnallisen päätöksenteon ja kylän arjen kohtaamattomuutta. Kyläläiset olivat jo pidempään anoneet kunnalta urheilukenttää, mutta sen vihdoinkin valmistuttua ei kylässä ollut enää riittävästi sitä käyttäviä nuoria. Kunnallishallinnon aika ja kylän aika olivat kulkeneet omia polkujaan eri rytmeissä. Vaikka kuularinki on vain yksi säie Itkosen artikkelissa, on se hyvä puheenvuoro aineellisen kulttuurin tulkinnallisista mahdollisuuksista.

Vuonna 2008 julkaistussa teoksessa *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä* (Knuuttila ym. 2008) kylistä tulee paikkoina entistä notkeampia. Ne muodostuvat myös muiden kuin vakituisten asukkaiden muistoissa. Kesäasukkailla, vaeltajilla, marjastajilla ja muilla pistäytyjillä on omat kokemuksensa ja tulkintansa kylistä, jotka he vievät Sivakasta ja Rasimäestä mukanaan toisiin paikkoihin. (Knuuttila ja Rannikko 2008, 16.) Kirjassa nostetaan tutkimuksen kohteeksi myös kylän ja kyläläisten vuosien mittaan saama poikkeuksellisen laaja julkisuus, joka omalta osaltaan on tuottanut tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Myös tutkimusprosessista on tullut entistä enemmän tutkimuskohde (Knuuttila 2008, 129). Tekijät arvioivat ja kommentoivat aikaisempia tutkimuksiaan ja tulkintojaan sekä reflektioivat, miten he ovat tarttuneet ajassa liikkuneisiin teoreettisiin keskusteluihin. Itsekriittinen ote on tuottanut kirkastuneita näkemyksiä kylistä ja kylätutkimuksesta. Tärkeä viesti lukijalle on, ettei kylätutkimuksen tavoitteena voi olla pelkistävä kokonaisuus kohteesta (Knuuttila 2008, 124). Sivakka ja Rasimäki -tutkijat eivät odota ja oleta tulevaisuudessa koittavan päivää, jolloin he olisivat kertoneet kylistä kaiken. Sivakka ja Rasimäki eivät muuttakaan kylät tyhjeneivätkä täyty, kuten Seppo Knuuttila (2008, 107) asian muotoilee, vaan ajan mittaan tutkimuskylistä muodostuu yhä uusia tulkinnallisia kerrostumia (Rannikko ja Sireni 2016, 14).

Kylän lähiympäristöissä liikkuvat ihmiset kiinnostivat tutkijoita kyläläisten ja kylästä pois muuttaneiden ohella myös seuraavassa tutkimusraportissa *Kotona, kylässä, liikkeellä. Sivakka ja Rasimäki arjen ja mielen tiloina* (Rannikko ym. 2016), jossa tartutaan liikkumisen tematiikkaan. Tutkijat haluavat valinnallaan haastaa kylätutkimuksen paikkaan kiinnittyvän asetelman sekä tavoittaa liikkuvuuden vaikutukset ihmisten elämään ja maaseudun kehitykseen (Rannikko ja Sireni 2016, 8, 16–17). Liikkumisen tarkastelu nostaa uudenlaisia kysymyksiä kodista ja kuulumisesta sekä kylistä sosiaalisesti tuotettuina arjen tiloina, mutta myös koettuina, kaivattuina, muisteltuina ja uudelleentulkittuina mielen tiloina.

Anna Kirveennummi ja Riitta Räsänen tarttuivat vuosituhaten vaiheessa Seurasaari-säätiön aloitteesta vuosina 1959–1967 kerättyyn kylätutkimusaineistoon, jota ei aikaisemmin ollut juurikaan hyödynnetty tutkimuksissa, vaikka siihen kylätutkimuksena usein viitataan. Aineiston taltiointi oli alkanut maaseutukulttuurin dokumentointina, mutta muuttui matkan varrella kylätutkimusprojektiksi. Sen aikana kerättiin 33 tutkimuskohteesta visuaalista aineistoa, yhteensä noin tuhat rakennus- ja asemapiirustusta, noin kuusituhatta valokuvaa sekä runsaasti asiakirja-ainesta eri arkistoista. Tuotetusta aineistosta koostettiin raportteja eli käsikirjoituksia. (Kirveennummi ja Räsänen 2005, 90.) Kirveennummi ja Räsänen (emt., 94) valitsivat aineistokokonaisuudesta lopulliseen tutkimukseensa 15 kylää, joita he kuvaavat teoksessaan *Suomalainen kylä kuvattuna ja muisteltuna* (Kirveennummi ja Räsänen 2000). Kirjoittavat kertovat valinnoistaan kylät, joita koskevista aineistoista piirtyi esiin

kyläläiset aktiivisina toimijoina. Kirveennummi ja Räsänen liikkuvat kirjassaan usealla aikatasolla eli omassa kirjoittamisen aikaisessa nykyisyydessään, aineiston keruun nykyisyyksissä sekä aineistoissa kerrotuissa ja kuvatuissa ajoissa (emt., 94–95). He asettavat tavoitteekseen avata näkökulmia suomalaiseen agraariin kylään ja kyläilmiöön 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Sen lisäksi he haluavat tehdä näkyviksi monitasoisia kylien konteksteja, niistä käytyjä keskusteluja ja erilaisia tapoja katsoa kylää. (emt., 13.)

Aineiston hyödyntäminen viisikymmentä vuotta myöhemmin ja muuttuneessa tutkimusmaapiirissä asetti Kirveennummelle ja Räsäselä (2000, 13; 2005, 90, 93) monenlaisia haasteita. Heidän oli otettava huomioon aineiston syntykonteksti ja sen tuottamisen ehdot. Tutkimuskysymysten asettamista hankaloitti aineiston yhteismitattomuus. Kerääjillä ei aikanaan ollut jaettua ymmärrystä edes kohteestaan, kylästä. Aineistokokonaisuuteen sisältyvien kenttätöraporttien muoto ja laajuus vaihtelevat, ne ovat osin vaillinaisia tai puuttuvat kokonaan. Muistitietoaaineisto on suodattunut tutkijoiden kirjaamiksi ja muotoilemiksi lauseiksi. Mikäli aineistoissa puhutaan ihmisistä, henkilöt eivät ole yksilöitävissä, eikä heidän kylälle antamia merkityksiä juurikaan löydy. Tämä on varsin ymmärrettävää, sillä kyläläisten omien kokemusten, muistojen ja merkitysten dokumentointi ei kuulunut sen aikaiseen tutkimusparadigmaan. Kirveennummi ja Räsänen (2000, 13) toteavat tutkijan liikkumavaran jäävän kapeaksi, jos haluaa rakentaa tutkimuksen kyläläisten kylälleen antamista merkityksistä. Kaikista haasteista huolimatta Kirveennummi ja Räsänen ovat välttäneet kyliä esitellessään toiston lähestymällä jokaista kylää hieman eri kulmasta ja nostamalla esiin kylän historiallisia ja kulttuurisia ominaispiirteitä. Valittu esitystapa piirtää kylät esiin omanlaisinaan, ei toisensa variaatioina. Hieman paradoksaalisesti kylätutkimusaineiston heterogeenisuus tarjosi hyvät lähtökohdat tällaiseen näkökulmaan.

Aineistosta Kirveennummelle ja Räsäselä (2000, 14–15) välittynyt kylä on talonpoikaisen kansan asuttama. Eniten aineiston koonneita kansatieteilijöitä oli kiinnostanut rakennettu miljö. Heille kylä oli ennen kaikkea muuttuva ja katoava materiaallinen muodostelma. Nykytutkijalle katoamisen teema saattaisi olla mielenkiintoinen langanpää tartuttavaksi, mutta 1960-luvun kansatieteessä katoavuuden käsittelyssä painopiste oli häviävän dokumentaatiossa, ei katoamisen tai poissaolon teoreettisemmassa problematisoinnissa (ks. Ehn ja Löfgren 2007, 192–193). Muutenkin kylätutkimusaineisto näyttäisi Kirveennummen ja Räsänen esittelyn perusteella tarjoavan niukasti ainesta heidän teoksensa kirjoittamisen ajassa 1990-luvun lopussa liikkuneille tavoille jäsentää tutkimusta. Ehkä juuri teoreettisten kehittyjen rajallisten mahdollisuuksien vuoksi Kirveennummi ja Räsänen (2000, 15; 2005, 97) esittävät tutkimuksensa yhdeksi tavoitteeksi kommunikaation rakentamisen menneen ja lukuhetken nykyisyyden välille. Tarkoitusta edistämään lukijoille tarjotaan kokemusperustaisia samaistumisen tai tunnistamisen tunteita ja heissä herätetään muistelun tarpeita. Aineistojen kuvaamat maailmat ovat kaukana menneessä, mutta ne saattavat herättää nostalgisia tunteita, vaikka kylät eivät liittyisikään lukijan henkilökohtaisiin kokemuksiin tai muistoihin. Nostalgisia tunteita saattaa synnyttää myös se, että aineistoon kuuluvissa valokuvissa on useimmiten kesä. Kuvien kauniit vanhat rakennukset saattavat surumielistä kaipuuta enemmän aiheuttaa harmitusta siitä, että ne eivät ole säilyneet tähän päivään. Etnologit saattavat identifoida itsensä kylää enemmän kyläkujilla kulkeviin ja valokuvaaviin tutkijoihin, mikä rakentaa tutkijoiden välistä menneen ja nykyisyyden kommunikaatiota.

Vaikka Kirveennummen ja Räsänen tutkimuksella oli kunnianhimoinen tavoite tarkastella aineistoa ja tehdä siitä tulkintoja kirjoitusajankohdan etnologisen teoreettisen keskustelun kehityksessä, on teoksen vahvuus ja kestävä piirre myös aineistojen julkaisu. Aineistokokonaisuuden valokuvat ja piirroukset ovat jo sinällään arvokasta kulttuuriperintöä ja kadonneen

dokumentaatiota. Kirjan sivuilla aukeavia kyliä ei sellaisina enää ollut Kirveennummen ja Räsänen kirjan julkaisun aikoihin. He vierailivat kirjoitusprosessinsa aikana jokaisessa kylässä, joissa Sodankylän Riestoa⁵ lukuun ottamatta yhä asuttiin, vaikka niiden ulkoinen muoto oli muuttunut lähes täysin (Kirveennummi ja Räsänen 2000, 15).

Olen edellä esitellyt kenttää, johon tutkimukseni kiinnittyy. Jatkan etnologisen kylätutkimuksen perinnettä, joka on ollut erityisesti kiinnostunut muutoksesta ja rakennusten tutkimisesta. Koska tutkimus kuitenkin kiinnittyy omassa ajassaan liikkuviin teoreettisiin keskusteluihin, en tarkastele kyliä perinteisin kylätutkimuksen lähestymistavoin. Tarkoitukseni ei ole myöskään esittää kylistä tietystä ajankohdasta toiseen liikkuvia kronologisia jatkumaita tai tuottaa kylistä kokonaisuksia, jotka jähmettävät ne hieman epämääräiseen menneisyyteen. Sen sijaan tavoitteeni on avata kyliin uusi näkökulma esittelemällä ne ajallisesti notkeina ja monenlaisten inhimillisten ja materiaalistien asioiden muuttuvina muodostelmina.

KYLÄT OVAT AVOIMIA JA SATTUMANVARAISIA

Paikka- ja kylä-käsitteet otettiin antropologiassa pitkään annettuina. Valtaosa antropologiasta tutkimuksesta tehtiin kylissä, mutta tutkimuskylät käsitettiin lähinnä tapahtumapaikoiksi, jotka muodostivat taustan tutkijoiden mielenkiinnon varsinaisille kohteille (Rodman 1992, 640). Vähäisestä mielenkiinnosta kylien käsitteellistämistä kohtaan kertoo myös tutkijoiden tapa jättää tutkimuskylänsä nimeämättä (Appadurai 1988a, 16). Tutkijat eivät myöskään kyseenalaistaneet ihmisen ja paikan tai paikan ja kulttuurin ykseyttä. Kulttuurisesti yhtenäisen ryhmän ajateltiin asuttavan omaa aluettaan, jonka muodostamaan neutraaliin alustaan kulttuuri organisoitui. (Gupta ja Ferguson 1992, 7, 18.) Appadurai (1988b, 37) arvelee antropologiassa sitkeästi eläneen ymmärryksen samassa paikassa asuvasta ja saman kulttuurin jakavasta yhtenäisestä ihmisjoukosta liittyvän tutkittujen yhteisöjen näennäiseen liikkumattomuuteen. Antropologien tutkimat ihmiset, ”natiivit”, vaikuttivat pysyvän tiiviisti asuinkylässään, kun taas sinne saapuvia tutkijoita määritteli liikkuminen. Tutkijan saapuessa kylään asukkaat olivat siellä, hänen lähtiessä samat ihmiset jäivät sinne. Tämä vahvisti mielikuvaa kylän ja sen asukkaiden ykseydestä.

Tutkimuksessa alettiin 1980-luvulla kiinnittää huomiota siihen, että kompleksisten suhteiden maailmassa kenttätönn tekeminen vain yhdessä paikassa ei ollut enää perusteltua⁶. George E. Marcus (1998, 79) huomauttaa, että etnografien on seurattava laajempaan maailmanjärjestykseen kytkeytyvien kulttuuristen merkitysten, tuotteiden tai identiteettien liikettä. Antropologit alkoivat puhua monipaikkaisesta etnografiasta, jossa Marcusin (emt., 82, 90) mukaan paikat, paikallisuudet ja paikalliset ilmiöt ymmärretään samojen laajojen globaalien vaikutusten alaisiksi ja saman kapitalistisen maailmanjärjestyksen kyllästämiksi. Etnografian tehtävä on hahmottaa niitä yhdistäviä polkuja, lankoja, ketjuja, päällekkäisyyksiä

⁵ Riesto hukkui Lokan tekoaltaan veden alle vuonna 1967. Kansatieteilijä Ilmar Talve inventoi neljä Lokan allassuunnittelun uhkaamaa kylää vuonna 1957. Hän ei ottanut raportissaan kantaa altaan rakentamiseen, vaikka mainitseekin asian hieman ohimennen. (Kirveennummi ja Räsänen 2000, 152; Talve 1957.)

⁶ Tulkintaan varhaisemman tutkimuksen yksipuolisesta ymmärryksestä kylistä voi suhtautua varauksella. Coleman ja Collins (2006, 11) toteavat, että yksipaikkaisuuden kritiikissä saattaa olla kysymys retorisesta keinosta oman argumentoinnin kirkastamiseksi. Myös Judith Okely (2012, 27) kritisoi oletusta vanhemman antropologian sokeudesta paikkojen moninaisuudelle. Okelyn mukaan liikkuminen paikkojen välillä tai yhteydet toisiin paikkoihin eivät kenties olleet tutkimuksen keskiössä, mutta monografiasta on luetavissa tutkijoiden ymmärrys yhteisöjen suhteista ja vuorovaikutuksesta muiden paikkojen ja yhteisöjen kanssa. Hyvä esimerkki on Bronislaw Malinowskin kuvaus Kula-järjestelmästä, johon sisältyy oleellisesti sekä ihmisten että tavaroiden liike sekä laajalla maantieteellisellä alueella sijaitsevien ihmisryhmien ja paikkojen väliset yhteydet. Malinowski myös nimesi tunnetuimman monografiansa *Argonauts of the Western Pacific* (1922) antiikista tuttujen merenkulkijoiden, argonauttien, mukaan.

ja rinnakkaisuuksia. Myös Margaret Rodman (1992, 645) esittää, että erityisesti paikkojen tutkimuksen, siis kylätutkimuksenkin, on otettava huomioon paikkojen erityisyys, niiden väliset suhteet tai paikan kokemisen herättämät muistot toisista paikoista. Hänelle monipaikkainen etnografia ei ole ratkaisu paikkojenvälisyyteen, sillä Rodmanin (emt., 645, 647) näkökulmasta monipaikkainen etnografia toistaa perinteistä ajattelua erillisistä paikallisuuksista. Rodmanille monipaikkaisuuden ydin on paikkojen välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteyksissä, joiden hän näkee puuttuvan Marcusin hahmottelemasta ilmiöihin keskittyvästä monipaikkaisesta tutkimuksesta. Rodman korostaa myös paikkojen moniäänisyyttä, jonka maantieteilijä Doreen Massey (2008, 123) ajatusta seuraten voi ymmärtää toisistaan erillisten, yhteiskunnallisten valtasuhteiden tuottamien tarinoiden rinnakkaiseloksi. Rodmanin tavoin myös Massey korostaa paikkojen avoimuutta ja kytköstä toisiin paikkoihin, joilla on omat tarinansa. Chris Vasantkumar (2017, 375) puolestaan hahmottaa toisiin paikkoihin suhteita ja vuorovaikutuksia rakentavien paikkojen muodostavan keskenään kytkeytyneiden kylien ja kaupunkien ”saariston”.

Arjun Appadurain (1996, 178–186) tulkinnat paikallisuuden tuottamisesta sivuavat ajatusta paikkojen välisistä suhteista. Appadurai tulkitsee etnografioiden kuvaavan viime kädessä paikallisuuden tuottamisen prosesseja. Esimerkiksi siirtymäriitit ovat hänen mukaansa paikallisen subjektin tuottamista, samoin materiaalisien ympäristön, kuten talojen tai teiden rakentaminen. Ihmisen muokatessa maisemaa, polkuja, peltoja tai puutarhoja toteuttaa hän paikallisuutta. Näitä arkisia yhteisöllisiä toimia Appadurai kutsuu paikallisuuden tilallisen tuottamisen tekniikoiksi. Paikallisuuden tuottamisen tiloja hän kutsuu naapurustoiksi (*neighbourhood*), joita ovat esimerkiksi kylät. Naapurustot eivät ole itseensä kääntyneitä ja itseään toistavia yksiköitä, vaan niillä on vastavuoroinen suhde toisiin paikkoihin eli toisiin naapurustoihin. Appadurai kirjoittaa naapurustojen konteksteista, joissa naapurustot muodostavat toisten naapurustojen kontekstin ja tulevat olemassaolollaan synnyttäneeksi muita naapurustoja⁷.

Globalisaatiotutkimus toi tutkimuksen valtavirrasta kadonneet kylät ja pienet paikat uudelleen näkyviin paikallisuuksina, joissa globaali materialisoituu, tulkitaan, omaksutaan ja merkityksellistetään (Abu-Lughod 2008, 358). Perusteena globalisaation innoittamalle tutkimukselle esitetään usein ajatus taloudellisten, kulttuuristen ja teknologisten muutosten ulottumisesta pienimpiin ja etäisimpiin paikallisiin yhteisöihin ja kyliin saakka. Thomas Hylland Eriksen (2003, 5) puhuu kiihtyvistä muutoksesta, jonka aiheuttama ylikuumeneminen heijastuu maapallon joka kolkkaan. Tiedon, tavaroiden, ihmisten ja rahan virrat, ilmastonmuutos ja ympäristöongelmat sekä teknologian kehitys vaikuttavat arkielämään kaikkialla. Globalisaation tutkimuksessa on tärkeä pitää mielessä, ettei paikallisen ja globaalin suhdetta vastaa ja toista jatkuvuuden ja muutoksen suhde. Tällaisessa yhtälössä paikallinen edustaa pysyvyyttä ja globaali muutosta (Hannerz 1996, 19). Esimerkkinä paikallisesta aktiivisuudesta globalisaation paineessa voi mainita Anna Tsingin (1993, 8–10) analyysin pienen sekä kansallisesti että globaalisti marginalisoidun indonesialaisen kylän asukkaista. He osallistuvat itseään koskevaan hegemoniseen puheeseen protestoimalla, tulkitsemalla asemaansa omista lähtökohdistaan ja jopa kaunistelemalla omaa ulossulkemistaan. Tsing tarkastelee tutkimiansa ihmisten aktiivista toimijuutta oman marginaalisuutensa ymmärtämisessä. Hänen mukaansa he osallistuvat valtopolitiikan ja kansallisen hallinnon luomaan diskursiiviseen tilaan, ottavat sen haltuun ja onnistuvat liittämään itsensä osaksi keskenään risteäviä globaaleja tarinoita.

⁷ Vastavuoroiset yhteydet muihin paikkoihin laajentaa naapuruston kulttuurisen repertuaarin mahdollisuuksia, mutta paikat voidaan lokalisoida myös negatiivisessa mielessä, mikäli kahden naapuruston suhde on epätasapainoinen. Tällainen tilanne voi syntyä, jos kansallisvaltion tapaiset laajemman mittakaavan yhteisöt harjoittavat vallankäyttöä suhteessa alueellaan sijaitseviin pienempiin naapurustoihin. (Appadurai 1996, 186.)

Matei Candea (2007; ks. myös Candea 2010) on laajentanut kylä-käsitettä ajatuksella sattumanvaraisesta paikasta (*arbitrary location*). Käsite juontuu hänen omiin kenttätöihinsä korsikalaisessa kylässä, jonka piti olla yksi kohde hänen monipaikkaisuuteen nojaavassa tutkimuksessaan mutta joka muuttui matkan varrella hänen ainoaksi tutkimuskentäkseen. Candean asetuttua asumaan kylään hänelle alkoi pikkuhiljaa valjeta kylän kompleksisuus ja monisärmäisyys. Kylän rajat olivat epäselvät, ja se jakautui tilallisesti kyläläisten eri tavalla arvottamiin osiin. Candean oli vaikea mieltää kylä yhtenäiseksi kyläksi, sillä sitä näyttivät pitävän koossa ainoastaan hallinnon määrittämät rajat ja kyläläisten romanttinen mielikuva kylän alkuperäisyydestä ja harmoniasta. Muutoin kylä näyttäytyi monipaikkaisena ja moniulotteisena historioiden, ihmisten ja jännitteiden koosteena. Yhteen kylään sisältyi useita erilaisten intressien tai tulkintojen synnyttämiä tiloja. (Candea 2010, 15–22; Candea 2007, 178.) Kenttäkokemustensa opettamana Candea (2007, 179–180) päätyi ajatukseen sattumanvaraisesta paikasta, jolla ei ole kaiken kattavaa merkitystä, koostumusta tai ennalta määrättyä olemusta. Se on muuttuva maantieteellinen tila, johon ihmiset, esineet, rakenteet ja prosessit ovat ajautuneet sattumanvaraisesti. Sattumanvarainen paikka muodostuu asukkaidensa monenlaisista kokemuksista, näkökulmista ja merkityksistä useiksi todellisuuksiksi ja monenlaisiksi alueiksi. Sen vuoksi se on epätäydellinen, eikä tule koskaan valmiiksi.

Myös Kathleen Stewart (2008, 73) tarjoaa näkökulman kyliin, joihin monenlaiset asiat ovat päätyneet satunnaisesti yhteen. Hän kutsuu tällaisia kokoonpanoja kompositioiksi. Stewartille paikat ovat täynnä analyttisiä ja teoreettisia mahdollisuuksia, joihin pääsee kiinni hetkien ja tapahtumien kautta. Hän korostaa, ettei halua päättää teoreettista analyysivälineistöään ennakkoon, vaan etsiä tutkimuskohteisiinsa mahdollisuuksina ja resonansseina sisältyvät teoreettiset ulottuvuudet. Seuraava ote Stewartin Vermontin osavaltiota kuvaavasta tekstistä konkretisoi hänen tapansa ymmärtää ja pukea sanoiksi paikkojen tilallisia kytkentöjä ja ajallisia kerrostumia, joita voi jäljittää monenlaisista tutkijan kenttätöissä kohtaamista asioista. Stewartille tarttumapintaa paikkoihin tarjoavat esimerkiksi tarinat, unelmat, strategiat, epäonnistumiset, mahdollisuudet, kohtaamiset tai toteutumattomaksi osoittautunut tulevaisuus. Stewartin teksti on esimerkki etnografiasta, joka tavoittaa kohteensa monimuotoisena ja monitahoisena:

It's [Vermont] in fall colors, maple syrup, tourist brochures, calendars, snow, country stores. It's in Vermont liberalism but also in the fight over gay marriage. It's in racial homogeneity but also in white lesbian couples with babies of color everywhere you look. It's in the influx of New York wealth long ago rushing in to shore up that certain look of rolling hills and red barns but it's also in the legacy of the dairy industry written onto the landscape and property laws, and in the quirkiness, quaintness, dullness, and violence of village life in this time and place. (Stewart 2008, 72–73.)

Kathleen Stewartin kokeileva ja rohkea kirjallinen ilmaisu (ks. myös Stewart 1996) ja tapa kirjoittaa kylästä eivät kerro yksioikoisesti, mistä kylä on tullut, vaan millaisista aineksista se juuri nyt koostuu. Vaikka Stewart (2008, 73) korostaakin hetkiä, muodostuu tällaisista hetkistä myös ajallinen jatkumo kompositioiden seurattessa toisiaan. Stewartin hetket eivät muodosta nyt-hetkien sarjaa tai kuvaile pelkästään nykyhetkeä, vaan niihin liukuu ja risteää mennyttä ja tulevaa. Stewart ymmärtää paikassa läsnä olevien asioiden moninaisuuden sekä niiden nykyiset ja menneet sosiaaliset, taloudelliset ja poliittiset kytkökset toisiin paikkoihin.

Stewartin ja Candean tavoin Anna Tsing (2015, 20–23) kuvaa paikkoja monenlaisten toimijoiden muodostelmina (*assemblage*), joiden koostumukset vaihtelevat ajallisten ryt-

mien ja kehityskulkujen mukaan: *patchy landscapes, multiple temporalities and shifting assemblages of humans and nonhumans* (emt., 20). Tsing ei sido muodostelmia erityisesti paikkoihin tai kyliin, mutta hänen ajatuksensa monenlaisista toimijuuksista tarjoaa vaihtoehdon vakaana ja suhteellisen muuttumattomana ihmisten yhteisönä määritellylle kylälle. Tsingin kuvaus rakentuu huomiolle elämän ja arjen epävarmuudesta globaalissa maailmassa ja toisaalta edistys­ksen hegemonisen puheen kritiikille. Edistys merkitsee Tsingille eteenpäin suuntautumista, joka jättää ulkopuolelleen edistyskeltvottomiksi arvoidut hitaiden rytmien elämänmuodot. Hän kannustaa tutkijoita tarkkailemaan paikkoja ja prosesseja, joita ei ole pidetty edistyskelpoisina ja jotka sen vuoksi ovat jääneet vaille huomiota. Tsingin mukaan muodostelma-käsitteen kautta voi tehdä näkyväksi, miten samaan paikkaan sattuvat inhimilliset ja ei-inhimilliset asiat ylittävät muodostelmaan liittyvän sattumanvaraisuuden, alka­vat toimia yhdessä ja saavat aikaan moniulotteisia prosesseja.

Antropologian paikkatutkimus sovellettuna kylä-käsitteeseen kertoo, että kylä ei ole pelkästään tapahtumapaikka, vaan monitulkintainen, monenlaisten asioiden muodostama, kytköksissä toisiin paikkoihin ja ajallisissa rytmeissä vaihteleva kompositio. Myös Doreen Massey (2008, 56–57) muistuttaa, että paikat eivät ole pelkästään samanaikaisten suhteiden järjestelmä, vaan suhteet muotoutuvat ajallisena liikkeenä ja toteutuvat samanaikaisesti useilla tilallisilla tasoilla paikallisesta globaaliin. Massey kirjoittaa paikoissa virtaavasta päällekkäisyyksien, rinnakkaisuus­kien, eriaikaisuus­kien ja miksei myös peräkkäisyyksien liikkeestä. Siksi kylien tarkastelu niiden ajallisuus­kien kautta tuo näkyviin mielenkiintoisia näkymiä kylien kehityskulkuihin.

KYLIEN AJAT JA HETKET

Nojaudun tutkimuksessani ajallisuuteen tarkastellakseni kylien muodostumisen ja siihen osallistuvien toimijoiden reittejä menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välisinä suhteina, joissa eri aikatasot limittyvät ja asettuvat päällekkäin. Ajallisuuden suhteen lähestyn tutkimuskohdetta Reinhard Koselleckin tavoin etsien nykyisyyden, menneen ja tulevan suhdetta. Koselleck kirjoittaa esseekokoelmansa alussa:

All testimony answers to the problem of how, in a concrete situation, experiences come to terms with the past; how expectations, hopes, or prognoses that are projected into the future become articulated into language. These essays will constantly ask: how, in a given present, are the temporal dimensions of past and future related? (Koselleck 2004 [1985], 3.)

Etnologian ja antropologian näkökulmasta aikaa käsitelleen Nina Sääskilahden (2011) tutkimus Paul Ricoeurin ja Martin Heideggerin aikaan ja ajallisuuteen liittyvistä kirjoituksista antaa tukea ajatukselle menneen, nykyisyyden ja tulevan yhteyksistä ja tulkinnallisesta avoimuudesta. Sääskilahti (2011, 90) korostaa, että mennyt ei ole sulkeutunut ja tulevaisuus avoin, vaan olleisuus (menneisyys) on tulemisen tilassa, tulevaisuus on läsnä menneessä ja nykyisyys tulevaa menneisyyttä. Sääskilahden mielestä etnologisesti mielenkiintoista tällaisessa ajan ymmärtämisessä on sen yhtymäkohdat perinne-käsitteeseen. Esimerkiksi Paul Ricoeur (1988, 74) esittää, että perinteessä on kyse menneen lisäksi myös tulevaisuudesta, koska siihen sisältyy lähtökohtaisesti ajatus perinteen siirtämisestä eteenpäin. Jos yksi tradition⁸ ja modernin välille tuotettu ero on niiden suhde menneeseen ja tulevaan, pysyvyyteen ja

⁸ Ricoeurin teoksen englanninkielisessä käännöksessä käytetään termiä *heritage*.

muutokseen, niin tämän jaon purkaminen modernisoi tältä osin myös tradition ohjailemiksi kuvattuja menneisyyden ihmisiä. Ainakin se irrottaa ajallisuuteen suuntautumisen traditiota ja modernia määrittävänä suureena. Tällainen näkemys ajallisuudesta löytyy esimerkiksi Satu Apon (1996, 178) analyysistä, joka koskee suomalaisen talonpoikaisen rationaalisuuden modernia mentaliteettia. Apon mukaan sen peruspiirteitä ovat *itsekontrolli, pitkäjänteinen suunnitelmallisuus sekä riskien hallinta koetellun tiedon avulla* (emt., 178). Traditionaalaisena pidetyssä yhteiskunnassa ihmisten arkeen saattoi sisältyä suunnitelmallisuutta ja tulevaisuusorientaatiota, jotka edelleenkin ovat välttämättömiä maata viljelevien ihmisten ominaisuuksia ja taitoja. Myös antropologiasta löytyy tukea traditionaalaisena pidettyjen yhteisöjen tulevaisuuteen suuntautuneesta temporaalisesta ymmärryksestä. Nancy Munn (1990; myös Munn 1992, 106, 115–116) analysoi artikkelissaan Papua Uuden-Guinean lähisaarilla Kula-vaihtojärjestelmää harjoittavia yhteisöjä, joiden jäsenet rakentavat vaihdantatilanteiden kaltaisten kulttuurisesti merkittävien tapahtumien välille ajallis-tilallisia jatkumoa ja verkostoa. Munn tulkitsee vaihdantatilanteita hetkinä ja arjen käytäntöinä, jotka sisältävät menneitä tapahtumia ja ennakoivat tulevaa.

Olen edellä kuvannut Arjun Appadurain tulkintoja paikallisuuden tuottamisesta. Appadurain (1996, 185–186) analyysiin sisältyy myös ajallinen ulottuvuus ja muutoksen mahdollisuus. Aktiivinen paikallisuuden tuottaminen on oman menneisyyden tuottamista. Se tekee ihmisistä historiallisia toimijoita ja historian tuottajia sen sijaan, että heidät ymmärretään historiassa esiintyvänä satunnaisina ja nimettöminä henkilöinä. Appadurai viittaa tässä yhteydessä Marshall Sahlinsin (1985, xiv, 125, 153) muotoilemaan teoriaan kulttuurisista muutoksista tilanteina tai käännekohtina⁹, joissa on mukana tietyt historialliset henkilöt ja jotka tapahtuvat tietyssä paikassa ja tietyssä hetkenä. Sahlins ymmärtää kulttuurisen järjestyksen muuttuvan tällaisissa ainutkertaisissa tapahtumissa tekojen tai puheen kautta. Tapahtumissa kulttuuriset kategoriat ja kulttuuriset merkitykset realisoituvat ja saavat uusia sisältöjä. Sahlinsin ajattelussa kulttuurin muutos tapahtuu systeemin tasolla, sillä yhden kulttuurisen kategorian muutos merkitsee samalla muutosta kulttuurisen järjestelmän kokonaisuudessa¹⁰.

Sahlinsin strukturalistista ajattelua enemmän sitoudun hienovaraisempaan ymmärrykseen hetkien merkityksestä. Muutos voi olla hetkessä läsnä pelkkänä muutoksen aavistuksena, jo vireillä olevana, mutta vasta tulevaisuudessa havaittavaksi tulevana. Luoteis-Siperian hantikyliä tutkineet Anna-Leena Siikala ja Oleg Uljašev (Siikala ja Uljašev 2003, 132–133, 146) alkoivat ymmärtää muutoksen tiivistyvän hetkiin heidän tehdessä havaintoja, miten oma ja vieras, mennyt, nykyinen ja vasta tulossa oleva olivat yhtä aikaa läsnä hantien arjessa. Siikala ja Uljašev pohtivat, kuinka tunnistaa pitkän keston rakenteet hetkien virroista, joista etnografinen tieto rakennetaan. Tutkijoiden kirjoituksesta huokuu epätoivoa kokonaisuuden tavoittamattomuudesta, mutta he itsekin päätyvät toteamaan hetkissä nousevan esiin oleellisen. Siikalan ja Uljaševin analyysissä hetkissä realisoituu myös kylän suhteet muihin kyliin ja paikkoihin. Tutkijat havaitsevat muualta tulleiden kulttuuristen vaikutteiden asettuneen luoteissiperialaiseen kylään ja tulkitsevat niitä toisiinsa virtaavina, sekoittuvina, sulautuvina ja muuttuvina maailmoina. Myös Tim Ingold (2011, 232; 2011 [2000], 196) korostaa katoavien hetkien tavoittamista ajan loputtomissa prosesseissa. Hetket eivät ole toisistaan irrallisia

⁹ Sahlins (1985, xiv) käyttää englanninkielistä käsitettä *structure of the conjuncture*, joka on hankala kääntää sujuvaksi suomeksi. Toisaalla samassa teoksessa hän avaa käsitettään: *a set of historical relationships that at once reproduce the traditional cultural categories and give them new values out of the pragmatic context.* (emt., 125.)

¹⁰ Sahlins puhuu rakenteista, joiden synonyymina hän käyttää myös termejä kulttuurinen järjestys ja symbolinen järjestelmä (systeemi).

nykyisyyksien sarjoja, vaan nykyisyys kokoaa itseensä menneen ja tulevan. Siinä ovat yhtä aikaa läsnä uutta luova menneisyys ja tulevaisuuden mahdollisuudet. Globaalien prosessien merkityksiä pohjoisnorjalaisessa kalastajakylässä tutkinut Marianne E. Lien (2003, 102) tunnistaa kylän kannalta tärkeiden muutosten mahdollisuuksien löytyvän arkisista hetkistä, jotka eivät vaikuttaisi liittyvän millään tavalla globaaleihin virtoihin. Hänen mukaansa paikallisesti merkittävimpien muutosten mahdollisuus on kuitenkin hetkissä, vaikka mikään ei näyttäisi muuttuvan muuksi juuri silloin.

Tutkimukseni herättää kysymyksen myös kylien olemassaolon ajallisuudesta. Päin vastoin kuin ihmisen syntymän ja kuoleman, kylien maailmaan tulemista tai maailmasta katoamista ei voi sijoittaa kalenteriin tai kellottaa¹¹. Ne tulevat oleviksi pikkuhiljaa ja katoavat, jos ovat kadotakseen. Kylä voi siis niin sanotusti kuolla, mutta tutkijat ovat hieman suotta viljelleet ajatusta kylien kuolemasta ja näin tulleet tuottaneeksi erityistä kylän katoamisen tai kylän lopun retoriikkaa (ks. Knuuttila 1996, 59–60; Rannikko 2008, 28). Maaseudun perinteisiä talonpoikaisia elämänmuotoja janoavalle kulttuurintutkijalle maataloudesta luopuminen ja asukkaiden väheneminen näyttäytyvät merkkeinä kylän kuolemasta tai ainakin lopun alusta. Tällainen ymmärrys kuitenkin sulkee kylän menneisyyteen, kun sen voisi vaihtoehtoisesti avata nykyisyyteen ja tulevaisuuden mahdollisuuksiin (ks. Knuuttila 2008, 127–130).

Ajallisuuden tutkimus on etnologiassa ja antropologiassa painottunut ajan kolmi- ja kahteen yksikköön, menneeseen ja nykyiseen. Katseen kääntäminen tulevaisuuteen vaikuttaisi viedän tutkijat epämukavuusalueelle. Suomessa erityisesti Turun yliopiston kansatieteilijät (esim. Heikkilä ja Kirveennummi 2013; Lehtonen 2016; Siivonen 2018) ovat tarttuneet haasteeseen ja tuoneet tulevaisuuden näkökulman etnologiseen tutkimukseen ja toisaalta etnologian näkökulmaa tulevaisuuden tutkimukseen ja vaihtoehtoisten tulevaisuuskuvien hahmotteluun. Tulevaisuus on ollut ajankohtainen tutkimussuunta etnologiassa ja antropologiassa muuallakin. Tutkijat ovat pohtineet niiden erityistä antia tulevaisuusnäkökulman tavoittamiseksi. Ulf Hannerz (2003, 179) pitää tulevaisuutta koskevassa keskustelussa antoisana etnografista läheltä katsovaa ja yksityiskohdista ammentavaa tietoa. Hän kritisoi makro-skenaarioita eli suuria yhden asian kertomuksia maapallon väijäämättömästä tulevaisuudesta¹², jotka sivuuttavat maailman monimuotoisuuden, yhtenäisinä esitettyjen sivilisaatioiden sisäiset ristiriidat ja kitkapinnat sekä monenlaiset toimijat omine tavoitteineen. Hannerz (emt., 183–185) esittää ajatuksen eteenpäin tutkimisesta¹³ eli mahdollisten tulevaisuuksien tunnistamisesta. Se rakentuu lähellä tutkimuskohdetta havainnoiduille trendeille ja prosesseille, ei yhdelle suurelle, pahimmillaan itsensä toteuttavalle tarinalle.

Arjun Appadurai (2013, 299) pohtii antropologian suhdetta tulevaisuuteen hieman saman suuntaisesti. Hän asettaa tulevaisuuteen suuntautumisessa vastakkain todennäköisyyksien etiikan ja mahdollisuuksien etiikan. Näistä edellinen vyöryttää numeerista tietoa esimerkiksi väestönkehityksestä tai köyhyydestä ja samalla Appadurain mukaan hävittää ihmisten vähäisenkin tulevaisuuden optimismin. Tim Ingold (2014, 234) moittii numeerisen datan tuottamia graafisia visuaalisia representaatioita siitä, että niiden esittämällä todellisuudella ei ole juurikaan kosketuspintaa maailmaan sellaisena kuin ihmiset sen kokevat. Appadurain (2013, 286) mahdollisuuksien etiikka sen sijaan tarjoaa erilaisia vaihtoehtoisia tulkintoja

¹¹ Toisen tutkimuskylän eli Ahvenselän synnyn voi itse asiassa sijoittaa kalenteriin, koska sen perustamisesta tehtiin hallinnollinen päätös. Sen olemassaolon voi kuitenkin jäljittää päivämäärän tuole puolen, minkä työssäni osoitan.

¹² Hannerz käyttää esimerkkinään Samuel P. Huntingtonin teosta *The clash of civilizations and the remaking of world order* (1996).

¹³ Eteenpäin tutkimisen lisäksi Ulf Hannerz (2006) tarjoaa muitakin suuntia: alas, ylös, sivulle, läpi, taaksepäin, pois, kotona (studying forwards, down, up, sideways, through, backwards, away, at home).

maailmasta ja tulevaisuudesta. Se on moniarvoista ja asettaa päämääräkseen globaalin hyvän elämän tavoittelemisen. Mahdollisuuksien etiikka kurkottaa tulevaan nojautumalla mielikuvitukseen, toivoon ja ennakkointiin (*imagination, aspiration, anticipation*).

Rebecca Bryant ja Daniel M. Knight (2019, 13) näkevät Appadurain esityksen tulevaisuudesta nykyisyydessä läsnä olevina mahdollisuuksina tervetulleena. He toivoisivat Appadurain kertovan myös, millaisin menetelmin tutkijat lähestyisivät ennakkointia, mielikuvitusta ja toivoa osana ihmisten arkielämää. He itse (emt., 15) kaipaavat metodologisempaa otetta tulevaisuutta koskevalta antropologiselta tutkimukselta ja analyysiltä. Heidän ratkaisunsa tulevaisuuden tavoittamiseen tutkimuksessa on analysoida sitä osana arkielämän ja arkisten toimintojen ajallista dynaamisuutta, joka usein suuntautuu tulevaan. Bryant ja Knight (emt., 2) käyttävät apunaan tulevaisuuden ja toiminnan suhteen ymmärtämisessä orientaation käsitettä. Orientaatio on läsnä ihmisten arkisissa teoissa monin tavoin: odotuksissa, ennakkoinnissa, suunnitelmissa, toiveissa, unelmissa, spekuloinneissa, mahdollisuuksissa tai kohdaloissa. Hyvä lähtökohta tulevaisuuden hahmottelemiseen on myös Sarah Pinkin ja Juan Francisco Salazarin (2017) kehittämä tulevaisuuksien antropologia. Pink ja Salazar kritisoivat sellaista tulevaa käsittelevää tutkimusta, joka tyytyy passiivisesti toteamaan ihmisten näkemyksiä tai kuvitelmia tulevaisuuksista. Heidän esittämänsä tulevaisuuksien antropologia on kiinnostunut siitä, miten nykyisyydessä mahdollisuuksina läsnä oleva tulevaisuus avautuu nykyisyyden prosesseista (emt., 14, 16). Myös Kirsten Hastrup (2014, 2) asettelee antropologian tavoitteeksi teoretisoida sellaisia maailmoja, jotka eivät ole vielä saaneet selkeää hahmoaan, vaan ovat vasta avautumassa mutta kuitenkin läsnä ihmisten arkisissa toimissa. Kaikki edellä mainitsemani tutkijat hakevat tutkimuksensa tulevaisuusnäkökulmaa nykyisyydestä ja pohtivat tulevaisuuden saavuttamisen metodologisia kysymyksiä. He tarjoavat hyvät lähtökohdat ja vaihtoehdon kylätutkimukselle, jonka tavoite ei ole hahmotella tulevaisuuskeinaarioita vaan kuvata menneen, nykyisyyden ja tulevan rinnakkaisuutta ja avoimutta.

KYLIEN AINEELLISIA ULOTTUVUUKSIA

Aineellisen kulttuurin tutkiminen on ollut etnologian ominta aluetta (ks. esim. Korhonen 1999). Orvar Löfgrenin (1997, 96–97; ks. myös Salminen 2011, 14–18) sukellus ruotsalaisen etnologian esineelliseen menneisyyteen muistuttaa ajoista, jolloin esinetutkimus keskittyi esineiden luokitteluun, levinneisyyteen tai funktioihin. 1980-luvulla alkoi nousta uudenlainen mielenkiinto esineitä ja materiaalista kulttuuria kohtaan. Se kanavoitui osin kulutuksen kulttuuriseen analyysiin, jota innoitti ja vauhditti merkitysten ja symbolien tulkintaan siirtynyt tutkimusparadigma. Esineiden havaittiin kantavan ihmisten niille antamia merkityksiä, viestivän identiteettejä, omaavan symbolista voimaa ja kertovan ihmisen kulttuurisesta luovuudesta ja kekseliäisyydestä. Tieteen käytännöillä ja painopisteillä on taipumusta heiluri-liikkeeseen, ja Teppo Korhonen (1999, 33–34) ennustikin 1990-luvun lopulla julkaistussa esineitä käsittelevässä teoksessaan kansatieteellisen esinekeskeisen tutkimuksen paluuta moderneilla näkökulmilla jalostettuna. Korhosen aavistus on tullut todeksi, sillä esimerkiksi antropologian aineellista kulttuuria koskevassa tutkimuksessa puhutaan esineiden todesta ottamisesta. Esineiden kuuntelemista korostavassa tutkimuksessa on yhtymäkohtia vanhempaan kansatieteelliseen esinetutkimukseen, jossa esineellä ajatellaan olevan, Teppo Korhosen (emt., 21) sanoin, itsenäinen eksistenssi.

Kerroin työni alussa, miten aloin hahmottaa sekä Kolia että Ahvenselkää maailmoina, joiden muodostumiseen osallistuvat ihmisten lisäksi monenlaiset ”oliot”. Tämän ajatuk-

sen mukaan ihmisten lisäksi kyliä muokkaavat myös aineellinen kulttuuri ja monenlaiset aineettomat asiat, kuten henget, aatteet tai politiikat. Näkökulmani laajennuttua tutustuin lähemmin antropologiassa keskustelua herättäneeseen ontologiseen käänteeseen, jonka juuria Casper Bruun Jensen (2017, 528–529) jäljittää Marilyn Strathernin, Roy Wagnerin sekä Eduardo Viveiros de Castron kirjoituksista. He halusivat tutkia ei-länsimaisia kulttuureita niiden omista lähtökohdista ja niiden omilla käsitteillä ja suhtautuivat erityisen kriittisesti länsimaisen (euroamerikkalaisen) näkökulman ja länsilähtöisten käsitteiden soveltamiseen niistä poikkeavissa konteksteissa. Antropologian kääntymistä kohti ontologista lähestymistapaa ehdottivat vuonna 2006 ilmestyneen teoksen *Thinking through things* toimittajat (Hennare, Holbraad ja Wastell 2006, 7–10) kirjan johdannossa. He olivat erityisen kiinnostuneita materiaalisesta kulttuurista, johon liittyen he esittivät, että tutkijoiden käsitteistön pitää pohjautua ja syntyä etnografisista kohtaamisista. Aineistoa ei pidä suhteuttaa vanhoihin teorioihin tai käsitteisiin, joita vasten tai läpi kulttuuria analysoidaan. He korostivat, että teoria on analysoitava esiin itse ilmiöstä tai esineestä. (emt., 1.) Ontologisen käänteen aineellista kulttuuria koskeva arvo on nähdäkseni juuri ajatuksessa aineellisen ”kuuntelemisessa” ja siihen pohjautuvassa käsitteenmuodostuksessa.

Ontologinen käänne on ainakin osittain vastareaktio epistemologisena tunnetulle käänteelle (Boellstorff 2016, 389), jota on antropologiassa kutsuttu myös kirjalliseksi tai refleksiiviseksi käänteeksi. Sen sai liikkeelle James Cliffordin ja George E. Marcusin julkaisema teos *Writing Culture* (1986), jossa esitettiin kritiikkiä kirjoittajan korostuneesta roolista ja auktoriteettiasemasta etnografoiden kulttuuristen kuvausten ja kulttuuristen totuuksien tuottamisessa. Kyseinen käänne toi tutkijan aseman reflektoinnin ja moniäänisyyden eli tutkitavien ihmisten äänen kuulumisen osaksi antropologiaa ja etnologiaa. Ontologista käännettä voi tarkastella hieman retorisesti rakenneltuna käänteinä, jossa käännytään pois kirjallisen käänteen epistemologisesta painotuksesta kohti ontologiaa. Ontologiselle käänteelle ei ole kuitenkaan onnistuttu kirjoittamaan kestäviä perusteita, sillä suuntauksen esittelemä ontologisuus on saanut ankaraa kritiikkiä sen harhaanjohtavuuden ja epämääräisyyden vuoksi. Esimerkiksi David Graeberin (2015, 15–21) mukaan ontologisen käänteen kannattajat eivät riittävän selkeästi ja yksiselitteisesti kerro, kuinka heidän ontologiansa suhteutuu filosofiseen ontologiaan. Laidlawin ja Heywoodin (2013; myös Venkatesan 2010; Laidlaw 2012; Heywood 2018) kritiikki puolestaan kohdistuu ontologisen käänteen vähäiseen uutuusarvoon. Heidän mukaansa ontologia-termin käyttö on turhaa pelkästään suosituksien, että etnografit ottaisivat aineistonsa vakavasti ja rakentaisivat käyttämänsä käsitteet aineistosta käsin, koska näin he tekevät joka tapauksessa.

Ontologisen käänteen näkyvien puolestapuhujien Martin Holbraadin ja Morten Axel Pedersenin teos *The Ontological Turn. An Anthropological Exposition* (2017) johdattelee ontologisen käänteen taustoihin, sen antropologisiin sovelluksiin ja toteutuksiin sekä vetää yhteen aiheesta käytyä keskustelua noin kymmenen viime vuoden ajalta (ks. myös Jensen 2017). Kirjoittajat (Holbraad ja Pedersen 2017, 6) korostavat, ettei ontologinen käänne tarjoa mitään radikaalisti uutta, vaan se pikemminkin syventää ja laventaa antropologian peruskäsitteisiin liittyviä keskusteluja. He korostavat antropologian ontologisen käänteen irtautuvan filosofian ontologia-käsitteestä ja sitoutuvan sen sijaan erityisesti antropologian metodologisiin ratkaisuihin (emt., ix). Holbraadin ja Pedersenin (emt., 22) mukaan ontologinen käänne ei tarjoa sovellettavaa teoriaa tai mallia, vaan sen tarkoitus on kannustaa tutkijoita etsimään etnografioistaan uusia käsitteellisiä lähestymistapoja valtavirtaistuneiden ja käytössä kuluneiden käsitteiden sijaan. Näiden reuna huomautusten myötä ontologinen käänne

irtautuu filosofisesta ontologiasta, mutta ontologia on ainakin toistaiseksi jäänyt sanana elämään käänteeseen nimeen. Ontologinen käänne ei liene vaikutuksiltaan yhtä merkittävä kuin kirjallinen käänne, mutta sen aineellisen kulttuurin tutkimukseen jättämät jäljet saattavat kantaa pidemmälle. Ontologiseen käänteeseen kohdistuneesta aiheellisesta kritiikistä huolimatta olen kokenut sen hyödylliseksi erityisesti pohtiessani kylien aineellisuuteen liittyviä kysymyksiä ja oman aineiston kuuntelemisen tärkeyttä. Sen vuoksi avaan seuraavaksi Holbraadin ja Pedersenin ajatuksia hieman laajemmin.

Eräs Holbraadin ja Pedersenin (2017, 5) käyttämä aineellisuuteen liittyvä termi on *recursive*, jolla he kuvaavat asian tai esineen ”kykyä” määrittää itsensä eli tuoda tutkijalle ilmi tulkintaehtonsa tai analyysivälineensä. Tämä aineistoon luottaminen näkyy kirjoittajien toistamassa ihmisten, esineiden tai muun tutkimuskohteen vakavasti tai tosissaan ottamisen tärkeydessä. Tutkijan on kuunneltava etnografiaansa ja unohdettava ennako-oletukset tai valmiit teoriat, jotta hän pystyy muodostamaan, muuttamaan ja uusimaan antropologien käyttämiä käsitteitä. Vakavasti ottamiseen liittyy kuitenkin ongelma, johon Tom Boellstorff (2016, 391) on kiinnittänyt huomiota. Mikäli vakavasti ottaminen ymmärretään kirjaimellisesti ottamiseksi, tekisi se tulkinnat tarpeettomiksi. Boellstorff kuitenkin korostaa, että myös tulkintojen tekeminen on tutkimusaineiston ottamista vakavasti ¹⁴.

Holbraad ja Pedersen (2017, 9) määrittelevät ontologisen käänteeseen peruskiviksi refleksiivisyyden, käsitteenmuodostuksen ja kokeellisuuden. Tutkijan on tavanomaisten ratkaisujen sijaan uskallettava hieman intuitiivisestikin kokeilla ja antaa aineiston johtaa tutkimusprosessia. Sen vuoksi etnografiaa ei ymmärretä ontologisessa käänteessä käsitteellisen analysoinnin kohteeksi, vaan käsitteiden lähteeksi (emt., 6; ks. myös Henare, Holbraad ja Wastell 2006, 4). Tässä ontologinen käänne poikkeaa hermeneutiikkaan pohjaavasta tulkinnasta, joka perustuu esiyymmärrykselle. Ontologinen käänne ei tällaista esiyymmärrystä tunne, pikemminkin päinvastoin. Vakiintuneen ja valtavirtaistuneen tiedon ajatellaan muodostavan ennakkoluuloja, jotka estävät näkemästä aineiston sisältämät uudet ilmiöt (emt., 5). Myös fenomenologian innoittamalle antropologialle on niukasti tilaa ontologisessa käänteessä. Holbraad ja Pedersen (emt., 283) kutsuvat fenomenologiaan nojaavaa tutkimustapaa hieman ilkeästi malinowskilaisen ”natiivin näkökulman” uudelleensyntymäksi.

Aineiston kuunteleminen ja sille avoimena oleminen ei ole sinänsä uutta, sillä tätä neuvoa moni antropologi ja etnologi on harjoittanut aineistonsa äärellä. Siksi on perusteltua kysyä, missä määrin ontologisen käänteeseen innoittamassa tutkimuksessa käytetty käsitteistö on pikemminkin tutkijan kuin aineiston tuottama. Riittävän kauan aineistoaan kuunneltuaan moni tutkija kuitenkin ottaa ohjat ja alkaa järjestää aineistoa tuttujen teorioiden avulla. Ontologisessa käänteessä kaivataan myös kokeellisuutta ja rohkeita valintoja. Mutta miten voi tietää ja kuka kertoo, mikä on riittävän uutta ja kokeellista? Onko olemassa universaali mitta, vai suhteutuuko kaikki tutkijan omiin saavutuksiin? Riittääkö se, että yrittää ja kokee ylittäneensä itsensä? Holbraad ja Pedersen (2017, 1–2) kuvaavat ”ahaa”-hetkiksi tilanteita, jolloin tutkija havaitsee ja kyseenalaistaa omat ennakoasenteensa nähdessään ne etnografisen aineiston luomassa uudessa valossa. Näenkin ontologisen käänteeseen yhtenä vahvuutena sen, että se kannustaa tutkijaa pohtimaan oman tutkimuksensa perusoletuksia ja lähtökohtia. Näin tutkija tulee tehneeksi ja ajatelleeksi toisin, mikä on hedelmällinen lähtökohta uudistumiselle, olkoon se sitten henkilökohtaista tai laajemmin tieteenalaa koskettavaa.

¹⁴ Asiaa on käsitelty laajasti myös muistitietotutkimuksessa (*oral history*), jossa on pohdittu mm. muistitiedon luotettavuutta, muistitietoa lähteenä ja kohteena sekä muistitiedon luonnetta erityisenä tietona (ks. esim. Fingerroos ym. 2006).

Ontologisessa käänteessä aineellisen ympäristön ja esineiden tutkimus eroaa humanistiseksi kutsutusta esinetutkimuksesta siinä, että se kohdistaa mielenkiintonsa esineisiin itseensä, ei niiden merkityksiin ihmisille. Esineiden merkityksen ei myöskään ajatella syntyvän pelkästään yhteydestä ihmisiin. (Holbraad ja Pedersen 2017, 200.) Myös esineet on otettava vakavasti, koska ne voivat kertoa meille käsitteet, joita tarvitaan niiden ymmärtämiseen ja analysointiin. Esineiden kuuntelu on kuitenkin haastavaa¹⁵. Holbraad ja Pedersen (2017, 236) toteavat joidenkin esineiden säteilevän käsitteitä. Toisin sanoen käsitteellistäminen tarjoutuu niistä auliimmin kuin suurimmasta osasta aineellista maailmaamme. En oleta esineiden ja aineellisen ympäristön kertovan minulle tulkintaehtojaan, mutta Holbraadin ja Pedersenin neuvoa noudattaen yritän kuitenkin ottaa esineet tosissani. Pwyll ap Stifinin (2017, 179) tavoin yritän myös etäännyä esineet passiivisina heijastajina, kantajina tai symbolioijina esittävästä aineellisen kulttuurin tulkinnasta. Severin Fowles (2010, 23–24) korostaa, että esineiden merkitys ei ole yksistään siinä, miten ne pystyvät välittämään niihin kätkettyjä merkityksiä inhimillisen tulkitsijan ratkottaviksi. Esinekeskeisempi näkökulma pohtii esimerkiksi aineellisen ”kykyä” saada läsnäolollaan asioita aikaan.

Aineellisen kulttuurin merkitysten tutkimiseen liittyvissä pohdinnoissa voi mainita myös Tim Ingoldin (2011 [2000]198) käyttämän *taskscape*-käsitteen, johon sisältyy ajatus maiseman kulttuurisesta muutosvoimasta. Ingold viittaa käsitteellään maisemaan, johon ihmiset jättävät jälkensä tekemällä siinä työtä. Ingold korostaa, että ympäristö ei ole alusta, jonka puhtaalle pinnalle merkityksiä lasketaan. Hän puhuu mieluummin merkitysten kutomisesta maisemaan, josta niitä ammennetaan. Ingoldin *taskscape*-käsitteeseen sisältyy lähtökohtaisesti myös ajallisuus Ingoldin kirjoittaessa toisiaan seuraavien sukupolvien vuorovaikutuksesta maiseman kautta. Luonnon ja kulttuurin vastakkaisuuksien purkajana Ingold sisällyttää maiseman tekemiseen ihmistyön ja inhimillisten merkitysten lisäksi myös kasvien ja eläinten elämänsäkulut.

Ingold (2011, 26) lähestyy aineellista kulttuuria myös esineiden valmistusmateriaalien kautta. Häntä eivät kiinnosta esineiden käyttö tai niihin liitetty merkitykset, vaan aine josta ne on tehty (ks. myös Salmi 2018). Ingold korostaa, että esineeseen keskittyminen kadottaa yhteyden materiaaliin. Kuitenkin ajan kuluessa aine voittaa esineelle annetun muodon, sillä aineen kuluminen hävittää esineen, joka hajoaa, murenee tai hapertuu. Ingold (emt., 31) käyttää esimerkkinään kiviä, jotka eivät hänen mukaansa saa merkitystään pelkästään ihmisen sosiaalisen elämän tai historian osina ja rakennuselementteinä. Kivillä on omat historiansa, jotka joskus saattavat kietoutua yhteen inhimillisten elämänsäkulujen kanssa. Esine edustaa Ingoldille (2008, 1801) sulkeutuneisuutta, koska siitä eivät näy ne polut, joita pitkin se on tullut olevaksi. Sen sijaan ajan muokkaamana aineena tarkasteltuna esinekin muuntuu, muodostaa uutta ja muodostuu itse uudeksi. Diana Coole ja Samantha Frost (2010, 8–10) esittävät kritiikkiä aineen passiiviseksi ja sitä mittaavan ja luokittelevan ihmisen aktiiviseksi, rationaaliseksi ja vapaaksi toimijaksi erottelevaa ajattelua kohtaan. Myös he korostavat aineen jatkuvaa, odottamatonta ja häilyvää muotoutumista, jota he kutsuvat osuvasti olevaksi tulemisen (*becoming*) koreografiaksi.

Aineellisen kulttuurin tutkimuksessa on siirrytty arkisista esineistä massiivisempiin aineellisuuksiin, mikä näkyy antropologiassa lisääntyneenä mielenkiintona infrastruktuurin tutkimiseen. Se on tuonut näkyviin tähän saakka äänettömäksi ja hieman taustalle jääneen infrastruktuurin aineellisen ulottuvuuden. Tutkimuskohteena se on laaja ja vaikeasti

¹⁵ Holbraadin ja Pedersenin kirjasta arvion kirjoittanut ontologisen käänteeseen yksi näkyvä kriitikko James Laidlaw ei malta olla piikittelemättä kirjailijoita muutoin varsin myönteisessä arvioissaan: *It is also left unsaid whether things still go about reinventing themselves when no anthropologist is looking* (Laidlaw 2018, 399).

hahmotettava kokonaisuus. Infrastruktuuria koskevaa tutkimusta kehystetään monenlaisilla konteksteilla ja lähestytään monenlaisista näkökulmista (ks. esim. Larkin 2013; Harvey, Jensen ja Morita 2017). Yksinkertaisimmillaan infrastruktuuria voi Brian Larkinin (2013, 328) tavoin kuvailla rakennetuiksi verkostoiksi, jotka helpottavat tavaroiden, ihmisten tai ideoiden liikkumista ja mahdollistavat niiden välittymisen tilallisesti. Harvey, Jensen ja Morita (2017, 5) esittävät hieman laajemman määritelmän, joka uudempaa aineellisen kulttuurin tutkimusta noudatellen korostaa aineellisen kykyä saada aikaan muutoksia. Heidän mukaansa infrastruktuurin aikaansaavuus rakentaa ja muuntaa monenlaisia sosiaalisia ja teknisiä suhteita itsensä ulkopuolelle. Infrastruktuurien tuottamat suhteet voivat olla suunniteltuja, mutta myös suunnittelemattomia ja yllättäviä. Ennalta-arvaamattomuuden tuottama jännitteisyys on Harveyn, Jensenin ja Moritan mielestä infrastruktuurin mielenkiintoisin piirre. Toinen tärkeä huomio on heidän (emt., 6; myös Larkin 2013, 339) mukaansa ollut infrastruktuurin taipumus yhdistää laajasti asioita, ihmisiä, paikkoja tai aikoja. Tämä on tehnyt näkyviksi uusia suhteita asioiden välillä sekä aineellisen kulttuurin merkityksen osana monenlaisia kulttuurisia muodostelmia.

Kuten edellä kirjoittamastani käy ilmi, infrastruktuurin tutkimuksen yksi suuntaus kulkee rinnan ontologisen käänteiden kanssa. Esimerkiksi Jensen ja Morita (2017, 617) korostavat infrastruktuuria avoimena kokeellisena järjestelmänä, joka integroi erilaisia elementtejä ja luo niiden välille suhteita muodostaen uusia maailmoja. Brian Larkin (2013, 329) pitää infrastruktuurien ainutlaatuisuutena nimenomaan sitä, että ne aineellisina rakennelmina kykenevät muodostamaan suhteita inhimillisen ja ei-inhimillisen välille. Jensenin ja Moritan (2017, 618) näkemyksen mukaan infrastruktuuri on jatkuvasti muotoutuva systeemi, joka järjestää maailmaa uusiksi. Kukaan ei voi etukäteen tietää, minkälaisiksi infrastruktuurin luomat maailmat muodostuvat, ja miten infrastruktuuri muokkaa inhimillisen ja ei-inhimillisen välisiä suhteita.

Infrastruktuuriin liittyvä tutkimus kiinnitetään usein poliittis-taloudellisiin projekteihin ja kehittyvien maiden usein massiivisiin infrastruktuurihankkeisiin. Laura Rival (ks. Venkatesan 2018, 47) huomauttaa infrastruktuurin tutkimuksessa painottuvan urbaaniin rakennettuun ympäristöön liittyvät aiheet ja teemat, kun taas pienten paikkojen pienimittakaavaisesta infrastruktuurista keskustellaan vähemmän. Rival esittää rohkean ajatuksen, että myös esimerkiksi metsä voi sisältää ihmisten tarvitseman ja hyödyntämän perusrakenteen. Se ei muodostu viemäreistä, silloista, sähköverkoista tai tunneleista vaan luonnon tarjoamista elementeistä. Ajatus luonnon muodostamasta infrastruktuurista liudentaa luonnon ja kulttuurin vastakkaisuutta. Myös Ashley Carse (2012, 556–557) on tarkastellut luontoa infrastruktuurina, joka valjastetaan tuottamaan palveluja yhteisöille ja talouksille. Hän on tutkinut erityisesti Panaman kanavaa, jonka monimutkainen järjestelmä tarvitsee toimiakseen runsaasti vettä. Sen vuoksi paikallisen vesistöalueen kuivuus uhkaa kanavan moitteetonta toimintaa. Riittävän vesimäärän takaamiseksi vesistöalueeseen kuuluvat metsät on valjastettu osaksi kanavan infrastruktuuria. Metsien muokkaaminen veden ohjaamiseksi kanavaan on synnyttänyt konfliktin erityisesti samasta luonnonresurssista kiinnostuneiden ja riippuvaisten maanviljelijöiden ja kanavaa hyödyntävän globaalien kaupankäynnin välille. Carsen tutkimus osoittaa infrastruktuurin asioita muuttavan voiman paikallisyhteisön lähiluonnon uudelleenjärjestelyn vedettyä paikalliset maanviljelijät osaksi laajempaa infrastruktuuria ja sen monimutkaisia suhteita ja verkostoja.

Infrastruktuurilla on oma ajallisuutensa. Sen rakentamisen kytkeytyminen modernisatioon, kehitykseen ja edistykseen kertoo sen nojautuvan erityisesti kohti tulevaisuutta. Gregg Hetherington (2016, 40–42) esittää tällaiseksi ymmärretyn infrastruktuurin aikamuodok-

si futuurin perfektiä, joka aikamuotona viittaa jonkin tapahtuman valmiiksi tulemiseen lähitulevaisuudessa. Hetherington näkee infrastruktuurin ajallisena ilmiönä, jonka lupaama parempi huomina sijaitsee tulevaisuudessa. Nykyisyyden kohtalo on olla tuon paremman tulevaisuuden odotusta ja sen välttämätön menneisyys. Nykyisyys edeltää ja on edellytys, jota jokin tulevaisuuteen heijastuva uusi järjestys voi tulla valmiiksi. Brian Larkin (2013, 333) muistuttaa aiheellisesti, että tulevaisuuteen projisoitu täydellisyys voi tuottaa myös petty-myksen. Oman työni näkökulmasta nostan laajasta antropologian infrastruktuurikeskustelusta esiin juuri sen, miten infrastruktuuri heijastaa unelmia paremmasta tulevaisuudesta ja edistykseen liittyvistä odotuksista. Ajatuksessa yhdistyvät tutkimukseni keskeiset teemat eli aineellisuus ja ajallisuus. Brian Larkin (2013, 329) tarkastelee infrastruktuuria politiikkana ja poetiikkana, joista erityisesti jälkimmäinen kertoo, että infrastruktuurissa ei ole kyse pelkästään teknologiasta. Siihen liittyy myös yksilöiden ja yhteisöjen unelmia, toiveita ja muistoja. Infrastruktuurin ajallisuuteen liittyy paremman tulevaisuuden kääntöpuolena rappeutumisenä ja unohduksena näyttäytyvä menetetty tulevaisuus, kun infrastruktuurin tuomat lupaukset eivät toteutuneetkaan.

Aineellisen kulttuurin ajallisuuteen kytkeytyvät ulottuvuudet liittävät tutkimukseeni läsnäolon ja poissaolon problematiikkaa. Bille, Hastrup ja Sørensen (2010, 4) avaavat läsnäolon ja poissaolon suhteita korostamalla niiden välisiä riippuvuuksia ja jatkumoa. Läsnäolo ja poissaolo kertovat toistensa olemassaolosta, edellyttävät toisensa ja herättävät toisensa oleviksi. Poissaolo jää kuitenkin usein tutkimuksissa läsnäolon korostamisen varjoon. Severin Fowles (2010, 25) esimerkiksi epäilee, että ontologisen käänteen esittämä esineiden kuunteleminen ja vakavasti ottaminen on aineellisen läsnäoloa korostaessaan sivuuttanut poissaolojen analyttiset mahdollisuudet. Maailmassa on Fowlesin mukaan kuitenkin kadotettuja tai puuttuvia esineitä, aukkoja ja poissaoloja, jotka synnyttävät aineelliseen verrattavissa olevaa itsenäistä läsnäoloa (*self-standing presence*). Morgan Meyer (2012, 107) ehdottaa poissaolevan tavoittamiseksi sen ymmärtämistä jälkinä, jotka vaativat jäljittämistä. Meyer on päätenyt kysymään, miten seuraamme ja kuvailemme reittejä, sidoksia ja representaatioita, joiden kautta poissaolo aineellistuu. Yritän saavuttaa tutkimuksessani poissaolon materiaallisen läsnäolona, joka herättää tietoisuuden jonkin asian poissaolosta (ks. Bille, Hastrup ja Sørensen 2010, 10). Lähestyn kylien materiaalisuutta myös sen kautta, millaisina aineellisuuksina menneet tapahtumat, tarinat tai tulevaisuuteen heijastetut odotukset ovat läsnä nykyhetkessä (emt., 11), ja kenen tai minkä poissaoloista ne kertovat. Erityisesti Ahvenselässä oma tapani tavoittaa poissaoleva muistuttaa Morgan Myerin (2012, 107) ajatusta jäljittämisestä pohtiessani rakennetun ympäristön yhteyksistä toisiin paikkoihin ja aikoihin.

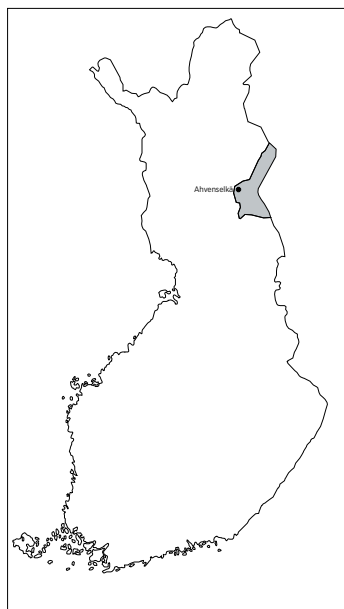
Seuraavaksi kuvailen tutkimuskylät Ahvenselän ja Kolin paitsi kirjoittamalla niistä myös valokuvien avulla. Esittelen kylät lyhyesti jo tässä vaiheessa muodostaakseni lukijalle kehysten, jota vasten lukea seuraavan luvun kuvauksia kenttätöistä. Kylien kuvaukset tukevat myös varsinaisten kyliä analysoivien lukujen neljä ja viisi lukemista. Kerron ensin Ahvenselästä ja sen jälkeen Kolista. Kuvaukset eivät ole keskenään yhteismitallisia. Ahvenselässä kerron hieman enemmän kylän asukkaista, Kolin kuvauksessa korostuu fyysisen ympäristön kuvaus. Tämä johtuu kyläympäristöihin liittyvistä eroista, mutta myös siitä, miten kylät näyttäytyvät itselleni ja miten olen itse kohdannut ja kokenut ne kentällä ollessani. Ahvenselässä tein lähestulkoon pelkästään haastatteluja ja pääsin lähemmäksi asukkaita ja heidän arkeaan. Kolin aineistoni perustuu enemmän havainnoinnille ja tarkkailulle.

2 TUTKIMUSKYLÄT AHVENSELKÄ JA KOLI

Ahvonselkä sijaitsee nelisenkymmentä kilometriä luoteeseen Sallan¹⁶ kunnan kirkonkylältä rajoittuen Pelkosenniemen ja Savukosken kuntiin. Laajemmassa katsannossa alue on Keminniemenä tunnettua Kemijärven, Pelkosenniemen, Savukosken ja Sallan kuntien rajaseutua (Hämäläinen 1995, 7). Kylän luonnonympäristö on melko tyypillistä itälappilaista metsien, jänkien ja aapasoiden täplittämää maisemaa.

Kylän asutus sijaitsee hieman hajallaan korkeammilla vaara-alueilla. Kylän läheisyydessä virtaavat Kemijokeen laskevat joet Vuotos ja Koutelo. Hieman etäämmällä kylästä luikertelee Jauru-joki.

Ahvonselän menneisyys kietoutuu sotaan. Talvisodan alussa Neuvostoliiton joukot ylittivät Suomen rajan Sallan kohdalta ja etenivät lähes Kemijärven kirkolle saakka. Kunnan asukkaat evakuoitiin sotatoimien jaloista länsirajalle ja naapurikuntiin. Talvisodan jälkeen yhdeksän kylää ja melkein puolet Sallan alkuperäisestä maa-alueesta jäivät Moskovan rauhansopimuksen mukaisesti vuonna 1940 perustetun uuden rajan itäpuolelle. (Heinänen 1993, 332, 335, 336.) Menetettyjen kylien asukkaat eivät koskaan palaneet koteihinsa. He saivat sodan päätyttyä vuonna 1945 säädetyn Sallan-Kuusamon maanhankintalain perusteella uudet tilat toisaalta Sallasta vastikkeiksi menettämistään tiloista (Kinnunen 1988, 29). Kyliä alettiin kutsua vastikekyliksi. Ihmiset asutettiin niihin kyläkunnittain, eli aikaisemmin samoissa kylissä asuneet ihmiset sijoitettiin samoihin uudelleen rakennettuihin kyliin. Ahvonselkä perustettiin uudeksi kodiksi Tuutijärvi-nimisen kylän asukkaille.

Ahvonselkää voisi kutsua periferian periferiaksi.

Ahvonselän kylällä on niukasti kyliin usein liitettyjä ulkoisia tunnusmerkkejä. Sieltä puuttuvat asutustihentymät tai selkeä kyläkeskus. Harvassa sijaitsevat talot kertovat kuitenkin kylän olemassaolosta. Maastossa kohtaa muitakin ihmisistä muistuttavia rakennelmia, kuten moottorikelkkareittien merkkiviitoja. Kuva: Eeva Uusitalo.

¹⁶ Salla oli vuoteen 1936 nimeltään Kuolajärvi.

Ahvenselän kylä kartalla. Asutus sijoittuu pääteiden varsille. Kartalla sinisenä näkyvältä Ahvenaavan alueelta kuivattiin uudisasukkaiden peltöjä varten kolme järveä. Nykyisin kosteassa ja oijen rikkomassa maastossa kasvaa matalaa puustoa. Kartta: Maanmittauslaitos.

1960- ja 1970-luvuilla Sallaa koetellut muuttoliike romahdutti kunnan asukasluvun 1960-luvun alun 11 000 asukkaasta 1980-luvun vaihteen 8000 asukkaaseen (Heinänen 1993, 355–356)¹⁷. Poismuutto kosketi erityisesti Ahvenselän kaltaisia kyliä, joiden pienet tilat eivät elättäneet suuria perheitä. Kylissä varttuneelle sukupolvelle ei ollut maatalouden ulkopuolella juurikaan muita työmahdollisuuksia. Muuttuva maatalouspolitiikka ja metsätalouden koneistuminen edistivät poismuuttoa. Niukat työllistymismahdollisuudet olivat keskeinen syy lähteä kotiseudulta, mutta nuoret vaatimattomissa oloissa asuneet ihmiset lähtivät etsimään myös korkeampaa elintasoja ja helpompaa elämää. Kodin jättäminen ei välttämättä ollut niin traumaattinen kokemus kuin joskus on annettu ymmärtää, sillä oma osuutensa lähdoissa oli myös seikkailunhalulla. (Haapala 2004, 234, 249–250; Snellman 2003, 100–106.)

Ahvenselän maisemassa on sielä täällä tyhjentyneitä taloja, jotka kertovat kylästä pois muuttaneista ihmisistä. Jotkut niistä on savupiippua lukuun ottamatta purettu, toiset rapistuvat pikkuhiljaa. Asumattomalla talolla voi kuitenkin olla muuta käyttöä. Tämän talon kuistille on ripustettu lihaa kuivumaan.

Kuva: Eeva Uusitalo

¹⁷ Vuoden 2018 lopussa Sallan asukasluku oli 3493 (http://www.salla.fi/Perustietoa_kunnasta).

Kun tein kenttätöitä vuonna 2008 Ahvenselässä, siellä oli noin 70 asukasta. Ensimmäinen havaintoni Ahvenselän kylästä oli metsäisyys ja tasainen jänkämaisema. Asutusta näkyi harvakeen, ihmisiä ei senkään vertaa. Minulle tuli tunne, että olin kilometrien päässä kaikesta ja kaikkialta. Päällisin puolin kylä vaikutti paikalta, jollaisia itäsuomalaista kylää tutkinut Ray Abrahams (1988, 48) on kuvannut sanoin *a place these days which people tend to come from rather than go to*. Oletinkin, että viettäisin seuraavat kaksi viikkoa hiipuvassa ja harvaan-asutussa kylässä. Asukkaiden ennakoin olevan enimmäkseen eläkeläisiä mökeissä, joiden seinillä käkikellot mittaavat ajan kuluu. Ennakkokäsitys harvasta asutuksesta piti paikkansa, mutta muutoin ajatukseni osoittautuivat hätköidyksi. Kohtasin seurallisia ja puheliata ihmisiä, jotka elivät arkeaan aivan niin kuin ihmiset muuallakin. He olivat kovin kiintyneitä kotiseutuunsa, kyläänsä ja sitä ympäröivään luontoon ja maisemaan.

Entinen kyläkauppa muistuttaa kylän eloisista vuosista. Oikeanpuoleinen kuva on otettu kymmenen vuotta vasemmanpuoleista myöhemmin. Siitä voi havaita ajan hampaan nakertaneen kaupparakennusta hieman lisää. K-kaupan tarrat ovat kuitenkin edelleen ikkunassa ja postilaatikot paikallaan talon nurkalla. Kuvat: Eeva Uusitalo.

Ahvenselkä ei ole koskaan ollut pelkästään vastikettilallisten kylä. Sen asukkaat ovat paitsi tuuti-järveläisten myös kylän alueella ennen sotaa asuneiden jälkeläisiä sekä avioliiton myötä kylään muuttaneita. Kenttätöideni aikaan melkein puolet asukkaista oli noin kuusikymmentävuotiaita, kouluikäisiä oli kuusi tai seitsemän, eläkeikäisiä hieman yli kymmenen. Muutama vauvakin oli tuloillaan.

Kyläläisistä moni kävi töissä kirkonkylällä ja 60 kilometrin päässä Sallatunturissa. Hiihtokeskuksen matkailualan yritykset työllistivät sesonkiluonteisesti miehiä rakennuksille sekä

Ahvenselän "kyläraitti" ei ole asutustihentymä tai yhteisöllinen kohtaamispaikka, vaan pikemminkin läpiajotie naapurikyliin ja Kemijärven ja Sallan kirkonkylän suuntiin. Kylän teillä kohtaa enemmän autoja kuin ihmisiä. Tien laidalla oleva hevoshaka synnyttää mielikuvan nuorehkoista asukkaista, joille kylä tarjoaa mahdollisuuden pitää hevosia. Kuva: Eeva Uusitalo.

naisia mökkien siivoukseen ja muihin tunturikeskuksen palvelutehtäviin. Kylän miesten palkkatyöt muodostuivat muutoinkin rakennustöistä, metsään liittyvistä töistä tai kuljetusalan töistä. Naiset työllistyivät hoiva-alalle julkisiin palveluihin sekä yksityiselle palvelusektorille. Maatalous tarjosi elannon vain yhdelle perheelle, lisäksi kylällä oli yksi päätoiminen ja yksi osa-aikainen poronhoitaja. Metsätöissä kävi kenttätöiden aikaan vuonna 2008 kaksi miestä.

Ahvenselässä sijaitseva Keminniemen koulu suljettiin vuonna 2000. Koulu on myyty yksityiselle henkilölle, joka on vuokrannut sitä asuintarkoituksiin. Kuva: Eeva Uusitalo.

Kylän tiet on vedetty suoriksi metsämaisemaan. Asutus on sijoitettu teiden varsille, mutta talojen välissä saattaa pisimmillään olla kilometrinkin matka. Kylän suunnittelua ohjasi periaate, jonka mukaisesti talojen väliin haluttiin jättää tilaa uusille tiloille uusine asukkaineen. Sodanjälkeinen asutustoiminta perustui unelmalle kasvavasta kylästä. Kerron kylän rakentamisesta lisää Ahvenselkää käsittelevässä luvussa. Kuva: Eeva Uusitalo.

Ahvenselän asukasmäärän vähennyttyä myös palvelut hiipuivat pikkuhiljaa. Kyläkoulu suljettiin vuonna 2000. Kenttätöiden aikaan vuonna 2008 koululaiset kuljetettiin 30 kilometrin päähän kirkonkylälle yläasteelle ja lukioon. Alaluokkalaiset kävivät Kursun kyläkoulua, jonne myös oli 30 kilometrin matka. Ahvenselän kyläkoulun entisessä rakennuksessa järjestettiin vielä kansalaisopiston toimintaa, lentopalloa ja naisten voimistelua kerran viikossa. Kylän kukoistuksen päivinä kylässä oli kaksi kauppaa, mutta molemmat oli lopetettu. Kirjastoauto kävi kerran viikossa. Teiden auraus talviaikaan oli tärkeä kunnan tuottama palvelu. Myös kyläläisillä oli omaa aurauskalustoa, jolla he aurasivat pienempiä teitä ja kyläläisten pihajätkä-alueita. Kysyessämme kunnan tarjoamien palveluiden kattavuudesta yleinen vastaus oli, että *kunhan auraavat tiet* tai hieman sarkastinen *jätämaksun peräpi*. Rivien välistä saattoi tulkita ajatuksen, että jos valitsee asuinpaikaksi syrjäisen kylän, on tyydyttävä vähempään.

Paikallinen oman perheen ja naapureiden tuki muodosti turvaverkon, joka osittain korvasi puuttuvia palveluja. Vanhuksien usein aliarvostettu mutta tärkeä apu olivat heidän kanssaan samassa taloudessa asuneet lapset, joiden läsnäolo toi vanhuksille turvaa. He huolehtivat kaupassa käynnit, tekivät polttopuita, huolehtivat talosta, toimivat autonkuljettajina ja hoitivat metsiä.

Kun kävin kylässä kymmenen vuotta myöhemmin vuonna 2018, asukkaita oli 72 (<http://www.stat.fi/org/avoindata/paikkatietoaineistot/paavo.html>) eli suunnilleen saman verran kuin edellisen vierailuni aikana. Kursun koulu oli lakkautettu vuonna 2014, joten kaikki koululaiset kuljetettiin kirkonkylän kouluun. Muutamat kymmenen vuotta aikaisemmin haastatelluista ihmisistä olivat kuolleet. Jotkut olivat muuttaneet kirkonkylälle. Taloja oli tyhjentynyt, joidenkin asukkaat olivat vaihtuneet ja ainakin yksi aikaisemmin autiona seisonut talo oli saanut uudet asukkaat.

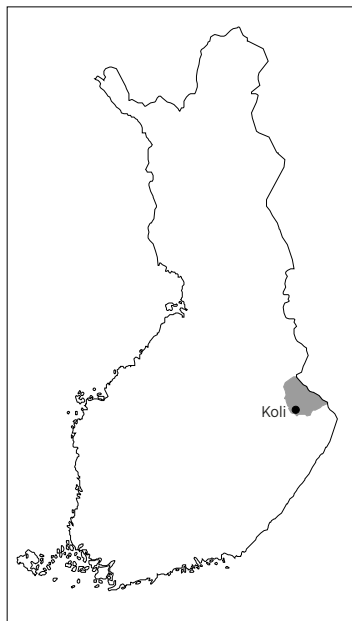

Tien läheisyyteen rakennetut talot pilkistävät puiden lomasta. Kuva: Eeva Uusitalo.

Toinen tutkimuskylä Koli sijaitsee Pohjois-Karjalassa, Lieksan kaupungissa¹⁸. Sieltä on matkaa etelän suuntaan Joensuuhun seitsemänkymmentä kilometriä. Valtatielle numero kuusi (Loviisa–Joensuu–Kajaani) on kylästä kymmenen kilometriä. Kylä rajautuu lännessä Juuan kuntaan ja etelässä Kontiolahteen. Kylän pohjoisin osa, Hattusaari, rajautuu Pieliseen, joka muodostaa luonnollisen rajan myös kylän itäpuolella.

Maisemallisesti Koli on osa Vaara-Karjalaa eli Pielisjärven molemmille puolille ulottuvaa vuoriseutua. Sille on luonteenomaista pitkät, korkeaselkäiset vaarat, joiden välissä on vesistöisiä tai soistuneita laaksoja. Varhaisin asutus on aikanaan sijoittunut kuivemmille, hallattomille ja maa-ainekseltaan hedelmällisemmille vaarojen ylärinteille, joilla sijaitsivat myös kolilaisten kaskimaat. Kolin vuorijonopoitumus on muodostunut 1900–1800 miljoonaa vuotta sitten, ja se on muinaisen Karjalan poimuvuoriston kovaa kvartsiittivöhykettä. (Raivo 1998, 16.) Laajoista avokallioista voi lukea eri kivilajien synnystä miljardien vuosien takaa, mikä tekee Kolin kallioista geologisesti erityisen arvokkaita (Kohonen ja Vuollo 2000, 22–23). Kolin maisemaan ovat jättäneet jälkensä myös viimeisen 2,5 miljoonan vuoden aikana toistuneet jäätiköitymiset, jotka ovat siirrelleet kiviä ja lohkareita, soraa ja hiekkaa (Vesajoki 2016, 20–21). Tälle perustalle rakentui aikanaan Kolin kylä.

Nykyisyydessä tämä hitaasti muodostunut vaara-alue tunnetaan parhaiten vuonna 1991 perustetusta kansallispuistosta ja maankuulusta kansallismaisemasta, jota katsellaan korkealta kalliolta yli Pielisen¹⁹. Näkymä Ukko-Kolilta on yksi Suomen kuvatuimmista maisemista, ja se toistuu lukemattomissa yhteyksissä taiteesta populaarikulttuuriin ja mainoksiin.

Kolin kylä on osa Lieksan kaupunkia.

Kolin kuuluisa maisema otetaan käyttöön, kun halutaan korostaa suomalaisuutta ja kotimaista alkuperää.

¹⁸ Lieksassa oli vuoden 2018 lopussa 11 097 asukasta (<https://www.pohjois-karjala.fi//tilastot>).

¹⁹ Kansallismaisema-termin vakiinnuttaminen juontuu ympäristöministeriön toimeksiannosta 1994 julkaisuun raporttiin, jossa luetellaan arvokkaita kansallisia kohteita. Sanana kansallismaisema on esiintynyt jo aiemminkin. Maunu Häyrynen kertoo Kolista puhutun aikaisemmin myös kansallisena resurssina, kalevalaisena maisemana tai klassikkomaisemana. (Ks. Häyrynen 2005, 17–21.) Erityisen suomalaisina pidettyjä maisemia ja maisemistaan tunnettuja paikkoja on kuvailtu kirjallisuudessa jo 1800-luvulla.

Siniselle järvelle yli vihreiden männynlatvojen avautuva näkymä otetaan käyttöön, kun halutaan viitata suomalaisuuden ydinkuvastoon, määritellä suomalainen perusmaisema tai rakentaa yhteyttä suomalaiseen aitouteen. Koli ei kuitenkaan ole pelkästään kansallismaisema tai kansallispuisto. Se on myös kylä, jonka olemassaoloon kansallispuisto ja kansallismaiseman tuottama maine tuovat omat lisänsä.

Ollaanko tulossa kylään vai matkailukohteeseen? Kuva: Eeva Uusitalo.

Kolin kylään saavuttaessa tien vieressä on lukuisia matkailijoiden palveluihin sekä kansallispuistoon ohjaavia kylttejä, jotka vahvistavat käsitystä paikan matkailullisesta luonteesta. Suomalaisissa kylissä, erityisesti Itä-Suomessa, asutus on haja-asutusta, mikä pätee myös Kolilla. Siellä on kuitenkin selkeä kylän keskus, johon tulijat ensin saapuvat.

Kylän keskustassa on jonkin verran asutusta. Siellä sijaitsee myös ruokakauppa, matkailuneuvonta ja muita matkailijapalveluita, ravintola, seurojentalo ja kirkko. Kyläkoulu, jossa on myös päiväkotia, on hieman kauempana kansallispuistoon vievän tien varrella. Kylän keskustasta tie haarautuu T-risteyksessä. Suoraan jatkuva tie vie kulkijan satamaan, Hattusaareen ja Loma-Kolin alueelle. Suunnalla on paitsi asutusta myös paljon majoitustarjontaa sekä kylän hautausmaa. Kylän keskustan T-risteyksestä oikealle lähtevää tietä seuraten pääsee alueen tunnetuimpiin kohteisiin, Ukko-Kolille ja kansallispuistoon.

Vaarojen juurella tie jälleen haarautuu. Oikealle kääntyvä tie jatkuu vaarojen länsipuolta, kansallispuiston ja Jero-järven sivuitse etelään ja yhtyy lopulta 6-tiehen. Risteyksestä vasemmalle kääntyvät päätyvät Ylä-Kolille, kansallispuiston alueella sijaitsevalle vaaran lakialueelle. Vaaran laelle asti ei pääse autolla, vaan autot on jätettävä parkkipaikalle, josta voi nousta ylös hissillä tai kävellen. Laella on hotelli ja Metsähallituksen luontokeskus Ukko, jossa on tarjolla matkailuneuvontaa ja näyttelyitä. Lisäksi vaaran laella on hiihtohissin yläasema sekä vaellusreittien lähtöpiste. Vaaran kuuluisin paikka ja korkein kohta on Ukko-Koli²⁰, joka on muutaman minuutin kävelymatkan päässä luontokeskuksesta. Ukko-Kolin läheisyydessä on

²⁰ Ukko-Kolin korkeus on 253 metriä järven (Pielinen) pinnasta ja 347 meren pinnasta.

Kolin keskustassa sijaitseva Kolin Ryynänen on kolilaisen opettajan Antti Ryynäsen 1938 poikansa perheen asunoksi ja kaupaksi rakennuttama kaksikerroksinen talo. Rakennus oli kesäkäytössä ja matkailijoiden majoituspaikkana 1950-luvulta vuoteen 1996, jolloin ympäristöministeriö osti ja kunnosti kiinteistön. Pihalla on majoitustiloina toimiva aitta, sauna sekä Kolin kotiseutumuseo. Rakennuksen yläkerrassa on taiteilijaresidenssi ja alakerrassa ravintola. Nykyisin rakennuksen omistaa Metsähallitus. (<http://www.kolinkotiseutuyhdistys.fi>.) Kuva: Eeva Uusitalo.

Opastus Ukko-Kolille kylän keskustasta. Punaisessa rakennuksessa sijaitsee matkailuneuvonta. Rakennuksen takaa lähtee polku kohti Kolin huippuja. Kuva: Eeva Uusitalo.

erikseen nimettyinä paikkoina myös Paha-Koli ja Akka-Koli. Kansallispuiston alueella on merkitty polkuverkosto, nuotiopaikkoja ja yöpymispaikkoja sekä muutamia Metsähallituksen remontoimia vanhoja rakennuksia. Matkailuun liittyy infrastruktuuria on kansallispuiston ulkopuolella muuallakin kylän alueella. Talvella maastoon tehdään osin valaistuja latuja ja vaarojen itäpuolen rinteisiin on raivattu laskettelurinteet. Matkailukohteena Kolin vetonaula on luonto. Ohjelmapalvelut ovat luontoperustaisia ja vaihtelevat meditatiivisesta luontokokemuksesta maallisempaan ulkoilmaelämään. Vaellusreitti Herajärven kierros houkuttelee Kolille vaeltajia, jotka viiptyvät maastossa useamman päivän. Vierailijat ovat enimmäkseen omatoimimatkailijoita, mutta Kolilla vierailee runsaasti myös ryhmiä. Metsähallituksen vuoden 2014 kävijätutkimuksen mukaan tyypillinen matkailija tuli Kolille perheensä kanssa katsomaan maisemia Ukko-Kolin huipulta ja viipty Kolilla noin neljä tuntia (Koskeli-Ratamaa 2016, 37).

Kolille annetaan vielä nykyisinkin henkisyys- ja mytologiaan liittyviä merkityksiä. Ennen Kolin asuttamista 1700-luvun puolivälissä myös pielisjärveläinen kansa epäili henkien ja haltijoiden asuttavan Kolia (Saloheimo 2016, 26). Nykyisin Ukko-Kolilta löytyy myös kristillistä symboliikkaa. Kuva: Eeva Uusitalo.

Kansallispuistoa hallinnoiva Metsähallitus on näkyvästi kehittämässä kansallispuistoa ja sen palveluita matkailijoille yhteistyössä paikallisten yrittäjien kanssa. Ilman sen toimeenpanemia aktiviteetteja, esimerkiksi kaskeamista, niittyjen ja vanhojen asuinpaikkojen ja rakennusten hoitoa, lammaspaimennusta tai rukiin ja nauriin kasvatusta, erityisesti kansallispuiston alue näyttäisi varsin erilaiselta. Metsähallitus näkyy alueella erilaisissa opaskylteissä, joissa korostuu sen kumppanuussuhde paikallisten matkailuyrittäjien ja yhdistysten kanssa. Toinen kyltteinä näkyvä matkailun tukija on esimerkiksi polkuverkoston rakentamista ja ylläpitoa rahoittanut Euroopan unioni.

Metsähallitus ja Euroopan unioni kertovat Koliilla näkyvästi kumppanuuksistaan ja tuestaan Kolin ylläpitämiseksi. Kuva: Eeva Uusitalo.

Koli on noin 250 asukkaan kylä (<http://kolinkyla.info/>). Asukkaiden pääelinkeino on muuttunut maataloudesta matkailuun ja muihin palveluihin. Kolin maineesta on tullut niin mitätävä, että Lieksan kaupunki on ottanut iskulauseekseen Lieksa – Kolin kaupunki. Lieksan keskustaan on kesäaikaan matkaa Pielisen kiertävää tietä pitkin noin 90 kilometriä, mutta talvella Pielisen yli vievän jäätien ansiosta matka puolittuu. Lieksan naapurikunta Juuan kirkonkylä on 35 kilometrin päässä. Oman kunnan keskuspaikkaa useammin kolilaisten asiointisuunta onkin sinne tai Joensuuhun. Kouluasioissa Koli on ollut onnekas, sillä se on saanut pitää kylällä oman koulun. Se on nykyisin yhtenäiskoulu, jossa on luokat 0–9. Oppilaita kouluun tulee Kolin lisäksi myös Juuan kunnasta. Lukuvuonna 2019–2020 koulua kävi 54 oppilaista, joista yli puolet Juuasta. (<https://peda.net/lieksa/peruskoulut/kolin-koulu/tkk.>)

Kyläläiset organisoivat matkailijoille ja kyläläisille palveluja kyläkeskustaan. Koliilla on vireää ja innovatiivista matkailuun liittyvää yritystoimintaa. Metsähallitus tukee paikallisia yrittäjiä ostamalla heiltä esimerkiksi luontokeskus Ukon neuvonta-, kahvila- ja opastuspalvelut. Kuva: Eeva Uusitalo.

Koli on Lieksan kaupungille ylpeyden aihe, mutta sitä ei välttämättä pidetä ”aitona” lieksalaisena kylänä ja alueena, jollaisia edustavat Pielisen itäpuolen syrjäkylät ja laajat asumattomat metsä- ja erämaa-alueet. Järven länsipuolella on tiiviimpää kylämäistä asutusta, maanviljelyä ja rintamaiden vaikutusta. Ajatus itäpuolen kalevalaisista erämaista ja länsipuolen uudisraivaajahenkisistä viljelysmaista löytyy Kolia kuvanneen kirjailijan Juhani Ahon symbolisesta maisemasta, jossa Kolin itäpuoli edusti kansallista menneisyyttä ja länsipuoli tulevaisuutta (ks. Häyrynen 2005, 139). Pitkänomainen Pielinen on toiminut ikään kuin luonnon muodostamana modernisaation muurina. Vuonna 1927 ilmestyneen Suomenmaa-teoksen (1927, 343) Pielisjärveä²¹ koskevassa luvussa kerrotaan taloudellisen ja henkisen elämän keskittyneen Pielisen länsilaidalle eli Kolin suunnalle, vaikka ennen asutuksen vakiintumista Kolille aluetta pidettiin Pielisjärven pitäjän takamaina. Etäällä hallinnollisesta keskuksesta ja sen palveluista sijaitseva Koli on pysynyt henkisesti itsellisenä. Lieksan alue ei tarjoa paikallisten asukkaiden identiteetille merkittävää kiinnekohtaa, vaan he mieltävät itsensä ensisijaisesti kolilaisiksi.

²¹ Lieksa syntyi, kun Lieksan kauppala ja Pielisjärven kunta yhdistettiin vuonna 1973.

3 ETNOGRAFIAA KYLILLÄ KULKIEN

Philippe Descola (2005, 66-70) on pukenut vuonna 2005 ilmestyneessä artikkelissaan sanoiksi muutamia etnografiseen kenttätöyöhän liittyviä metodologisia haasteita. Tärkein niistä on mielestäni se, että etnografiaa on vaikea formalisoida tai sanoittaa toimintaohjeiksi tai selkeäksi menetelmäksi. Etnografinen osaaminen on taito, johon harjaantuu tekemällä (ks. myös Marcus 2009, 3). Koska tutkimusolosuhteita ei voi vakioida, ei etnografista tutkimusta voi koskaan toistaa samanlaisena. Descola (emt., 66) toteaa tutkijoiden päätyvän näistä rajoitteista huolimatta tuottamaan normatiivista kerrontaa, joka usein kätkee riittämättömyyden tunteet, epäilyt omista tulkinnoista, omasta osaamisesta ja oman työn mielekkyydestä. Normatiiviseen kerrontaan on valittu kenttätöyön virrasta tapahtumia, joiden ajatellaan olevan muita tärkeämpiä ja jotka yleistetään koskemaan koko tutkittua yhteisöä. Onneksi Descola (emt., 72-73) tarjoaa myös vastauksen tiedonmuodostukseen liittyvien kysymysten kanssa kamppailevalle tutkijalle. Hänen mukaansa uteliaisuudelle, intuitiolle ja kokemuksen kautta hankituille tutkimustaidoille perustuvan antropologisen tiedon vahvuus on nimenomaan siinä, ettei se oikeuta itseään dogmaattisilla ohjeistuksilla tutkimuksen tekemisestä, vaan luottaa ihmisten kohtaamisissa ja keskinäisessä vuorovaikutuksessa syntyvän tiedon merkityksellisyyteen.

Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto (2018, 7-8) ovat Descolan tavoin todeneet, että etnografialle ei löydy yhtä ohjetta tai kattavaa määritelmää. Heidän mukaansa etnografia on pikemminkin tutkimusprosessia ohjaileva tutkimusote. Tutkimusmenetelmiin liittyen Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto (emt., 16) muistuttavat, että etnografian valittavana olevat lukuisat välineet ja näkökulmat muodostavat ainutlaatuisia yhdistelmiä, joita käyttämällä päädytään monenlaisiin tapoihin tehdä etnografiaa. Se muotoutuu tutkimusasetelman, prosessin myötä tarkentuvien tutkimuskysymysten ja tutkijan kenttäkokemusten kokonaisuudesta. Siinä mielessä etnografia on tutkimieni kylien tavoin monenlaisista asioista koostuva muodostelma. Miia-Leena Tiili (2010, 36) sisällyttää etnografiaan myös tärkeän oppimisen näkökulman kuvaillaan etnografista näkemystään tavoitteelliseksi, aistivaksi ja refleksiiviseksi olemiseksi ja oppimiseksi. Omassa etnografisessa muodostelmassani korostuvat kentällä oleminen ja monenlaiset kohtaamiset kenttätöyön aikana. Tähän perustaan voi palauttaa monet tutkimuksessa tekemäni valinnat ja rajaukset: kylien käsittelyn erisuhtaisuus, epäsuhtaiselta näyttäytyvä aineisto tai kylien keskinäisen vertailun puuttuminen. Kenttäkokemukseni muodostui sellaiseksi, että en päätenyt pohtimaan, mikä kyliä yhdistää tai erottaa, vaan millaisin teoreettisin käsittein niitä voi analysoida ja tulkita.

Etnografia kuvataan usein menetelmäksi, joka tuottaa aineiston, jota sitten analysoidaan antropologian teorioin ja käsittein. Ne siis esitetään saman prosessin toisiaan seuraaviksi vaiheiksi. Tim Ingold (2011, 242) korostaa, ettei etnografiaa pidä yksinkertaistaa pelkästään antropologisten yleistysten raaka-aineeksi. Ingoldille (emt., 242-243) etnografia kuvailee, miten ihmiset eri paikoissa ja eri aikoina hahmottavat maailman, ja miten he siinä toimivat. Antropologia on hänelle inhimillisen elämän mahdollisuuksien ja ehtojen tutkimista ja tulkintaa. Kirsten Hastrup (1995, 57) puolestaan määrittää etnografian kulttuuriseksi tiedoksi, joka on käytännöllistä ja kokemusperäistä. Antropologisen tiedon hän määrittää teoreettiseksi, ja se tavoittelee ymmärrystä kulttuuristen muodostumien lähtökohdista ja prosesseista. Oleellista Hastrupin ja Ingoldin muotoilemissa antropologian ja etnografian eroissa on,

ettei kumpikaan tarkastele niitä peräkkäisinä, toisiaan seuraavina toimintoina. Antropologia ja etnografia muodostavat ajallisesti limittäin asettuvan jatkumon. Ne ovat itsenäisiä, mutta vuorovaikutteisessa ja dialogisessa suhteessa toisiinsa. Valmistuneen tutkimuksen ohella tärkeää on tutkimuksen tekemisen prosessi, jossa antropologia ja etnografia kietoutuvat toisiinsa. Etnografian ja antropologian välisen jyrkän erottelun liudentaminen hämärtää samalla kentän ja akateemisen maailman, kenttätöön ja kirjoittamisen tai käytännön ja teorian välistä erottelua. Kuten Pilvi Hämeenaho (2014, 48–49) toteaa, tiedon rakentamiseen liittyviä valintoja tehdään koko tutkimuksen keston ajan. Tutkimusprosessi rakentuu joustavasti teorian, aineistojen, kirjoittamisen, kohtaamisten, keskustelujen ja muun tutkimukseen liittyvien toimien välille.

Kun olin lähdössä ensimmäiselle kenttätömatkalleni Sallaan, työtoverini kysyivät minulta lähtöäni edeltäneenä päivänä, joko tuohikonttini on pakattu ja kehottivat minua olemaan valpas keripukin varalta. Vaikka olinkin vaikuttunut työtovereideni kenttätöön käytäntöjen tuntemuksesta, heidän käsityksensä kenttätöön toteutuksesta (matkustetaan kaukomaille) ja haasteista (riittämätön ruokavalio ja muut vitsaukset) olivat selkeästi hieman ikääntyneet. Työtovereillani oli kuitenkin aavistus antropologisen tiedon luonteesta, jonka voi tiivistää Kirsten Hastrupin (1995, 47, 49) tavoin nojaavan antropologin kentältä kokoamaan aineistoon, joka on muodostunut dialogisesti tutkijan ja tutkittavien ihmisten välisissä kohtaamisissa. Kuvailen tässä luvussa kenttätöitäni ja niiden myötä muodostuneen aineiston. Käsittelen myös muita työn kannalta oleellisia menetelmiin ja aineiston hankintaan liittyviä kysymyksiä, jotka avaavat hieman niitä polkuja, joita työni on kulkenut. Koska korostan tutkimuksessani kentällä olemista, kuvailen kenttäkokemuksiani hieman tarkemmin eri näkökulmista. Perustelu lavealle itsereflektiiviselle otteelle on tutkimusprosessin ja tutkijan aseman tekeminen avoimeksi, jotta lukija voi arvioida niiden vaikutukset tutkimuksen lopputulokseen. Kenttätöiden kuvailulla on myös lähdekriittinen ulottuvuus, sillä se kertoo, minkälaiseen kenttätööhön analyysi ja tulkinnat perustuvat. Lähdekritiikin rinnalla tutkijaan itseensä kohdistuva kriittinen reflektio on välttämätöntä tiedonmuodostuksen näkökulmasta. Helena Ruotsala (2002, 61) tiivistää itserefleksion tarkoituksiksi auttaa lukijaa ymmärtämään tutkimuksen tekemiseen liittyneitä tärkeitä näkökulmia ja ongelmakohtia, jotka ovat olleet osa tutkimuksen rakentumista.

MONIULOTTEINEN KENTTÄ

Etnologiassa paikan voi ymmärtää tutkimuksen kohteena tai tutkimusmenetelmiin liittyvänä kysymyksenä, jolloin sitä kutsutaan usein kentäksi. Tässä merkityksessä kyseessä on paikka, josta tutkija kokoaa aineistonsa. Yleisellä tasolla kentän voi todeta olevan maantieteellinen sijainti kaukana tai lähellä, mutta kenttätöitä voi tehdä myös digitaalisessa maailmassa, arkistoissa tai mistä tutkija aineistonsa löytääkään (Ruotsala 2005, 48; Fingerroos ja Jouhki 2018, 83). Tarkastelen seuraavassa kenttää pitäen mielessäni ja hakien näkökulmaani erityisesti tutkimuskylistä eli Ahvenselästä ja Kolista.

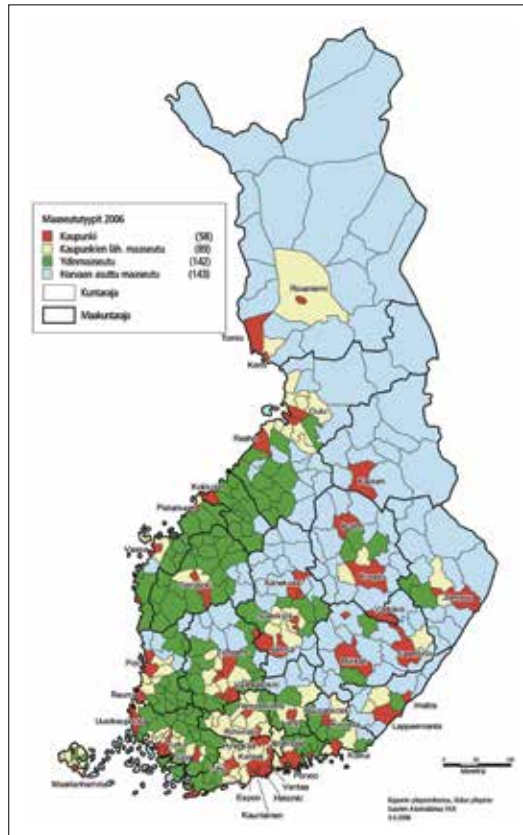
Kuten paikkoja ylipäättään, myöskään tutkimuskenttää ei voi kuvailla erilliseksi, ajattomaksi ja iäti muuttumattomaksi yksiköksi (Coleman ja Collins 2006, 11). Kenttä ei ole sosiaalisten suhteiden säiliö, jota voidaan tutkia ja vertailla muualla sijaitsevien säiliöiden sisältöihin (Falzon 2009, 1). Kenttä ei myöskään ole automaattisesti maantieteellisesti yksi yhteen tutkitun kylän kanssa, vaan kentän rajat ovat epätarkat sekä tilallisesti että ajallisesti. Kenttä on käsitteellinen tila, jonka merkityksistä ja rajoista sekä tutkija että tutkimuksen

kohteet käyvät neuvotteluja (Gupta ja Ferguson 1997, 39). Se voi olla tutkimustehtävän määrittämässä näkemys kylästä sosiaalisesti ja kulttuurisesti muodostuvana tilana, jonka tutkija valikoiden konstruoi tekemiensä rajausten ja valintojen perusteella. Kentän merkitystä tutkimuksen lopputulokselle ei voi tietää etukäteen. Tällainen metodologinen avoimuus koskee etnografista tutkimusprosessia jopa niin, että on varsin yleistä lähteä kenttätöihin tietämättä, mikä tutkimuksen keskeiseksi sisällöksi muodostuu. Tutkimusasetelma on siinä mielessä viitteellinen ja saa lopullisen muotonsa vasta kenttätöiden aikana tai niiden jälkeen (Candea 2007, 171). Sen vuoksi tutkijan on pystyttävä työskentelemään kentällä ilman tarkasti noudatettavaa suunnitelmaa, siedettävä siitä mahdollisesti aiheutuvaa epävarmuutta sekä kyettävä toimimaan luovasti niissä tilanteissa, joita hän kentällään kohtaa.

Kentälle ei ilmestytäkään sattumalta, vaan kenttä valikoituu harkinnan ja valintojen kautta. Omien kenttieni valinnat kytkeytyvät Erilaiset maaseudut -tutkimusprojektin suunnitteluun. Tutkimusaihe ja tematiikka rajasivat kohteiksi syrjäseudun kylät Itä- ja Pohjois-Suomessa. Tukeuduimme syrjäisen kylän määrittelyssä silloiseen maaseutuluokitukseen (Suomen maaseututyyppit 2006).

Tutkimuskunniksi valikoituivat Salla ja Lieksa, koska halusimme jatkaa molemmissa kunnissa tehtyä antropologisen kenttätöiden perinnettä. Tim Ingold (1983, 1984, 1988) on tehnyt tutkimusta Sallassa ja Ray Abrahams (1988, 1991) Lieksassa. Vaikka emme työskennelleet samoissa kylissä kuin he, molempien tutkimukset toivat tutkimusprojektiimme syvyyttä ja lisäsivät ymmärrystä Pohjois- ja Itä-Suomen kylistä ja maaseudusta sellaisina kuin ne ovat näyttäytyneet erityisesti antropologian näkökulmasta. Kuntien valikoitumisen jälkeen tutkimuskyliä valitessamme tukeuduimme paikallisten kylien erityispiirteisiin. Lieksassa tartuimme Kolin kylään sen matkailuun ja kansallispuistoon liittyvien kytkösten vuoksi. Sallassa tutkimuskyläksi haluttiin vanhempi kylä (Hautajärvi) sekä sodan jälkeen muodostettu uudempi vastikekylä (Ahvenselkä). Tein kenttätöitä molemmissa kylissä, mutta kahden sallalaisen kylän nostaminen tutkimukseen ei ollut perusteltua, joten jätin Hautajärven pois. Valitsin Ahvenselän, koska sen syrjäisyys haastoi minut ottamaan siitä paremmin selvää. Lisäksi Ahvenselän erityinen historia tarjosi mielenkiintoisia näkökulmia tutkimukseen.

Yksi työtäni profiloiva piirre on antropologiassa käyty keskustelu tutkijan omassa kulttuurisessa kontekstissa tehtävästä tutkimuksesta (*anthropology at home*), jonka Helena Ruotsala (2005, 49) on suomentanut kotikentäksi. Marja-Liisa Honkasalo (2008, 45) puo-

Lähde: Suomen maaseututyyppit 2006, 8.

lestaan puhuu antropologiasta kotona ja kotiantropologiasta. Etnologiassa oman kulttuurin tutkimusta ei pidetä selittelyä vaativana poikkeuksena normista, mutta antropologian perinteessä kotikentällään tutkiva joutuu usein selittelemään kenttävalintaansa. Tutkimuskentät voidaan asetella arvojärjestykseen, jota Gupta ja Ferguson (1997, 13) kutsuvat kenttien puhtaushierarkiaksi. Sen yläpäähän sijoittuvat maantieteellisesti omasta asuinpaikasta mahdollisimman kaukana sijaitsevat kentät, joita pidetään kaikista antropologisimpina. Oman kulttuuripiirin tutkimus puolestaan sijoittuu hierarkian häntäpäähän.

Tutun elinpiirin tutkimusta on pidetty helpompana, koska tutkija puhuu samaa kieltä tutkittaviensa kanssa ja tuntee paikan historian sekä sen yhteydet laajempiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Asettumista tutkimuskohteeseen on pidetty kaikin puolin sujuvampana tutussa ympäristössä, jossa arki sujuu enimmäkseen normaalilla painollaan. Myös kulttuuristen törmäysten ja konfliktien riski pienenee, kun tutkija tuntee käyttäytymiskoodiston. Oman kulttuurin tutkimuksessa ongelmana on pidetty nimenomaan liikaa tuttuutta. Tutkitavat ihmiset ovat liian samanlaisia tutkijan kanssa, eikä hänen uskota löytävän vierautta tai toiseutta, jota antropologien oletetaan kentiltään etsivän. Kulttuurinen kuvailu tuntuu yksinkertaistavalta, jopa naivilta. Eettisestä näkökulmasta tarkasteltuna myönteinen puoli on, että tutkija joutuu tai pääsee todennäköisemmin vastaamaan kirjoituksistaan ja tulkinnoistaan tutkimuksensa kohteille, jotka mahdollisesti tutustuvat lopputulokseen. Tällainen todennäköinen tilivelvollisuus näkyy usein myös tutkimuksen raportoinnissa. Judith Okely (1996, 26) epäilee tutkijoiden tietoisuuden lukijakunnasta näkyvän lopullisessa tutkimustekstissä, sillä heidän on aseteltava sanomisensa tarkemmin ja harkitummin sekä tehtävä huolellisesti tutkimustulosten julkaisuun liittyviä eettisiä valintoja. Tutkimuseettisestä näkökulmasta ihmisten, paikkojen, asioiden tai prosessien esittäminen tutkimusraportissa ei kuitenkaan riipu siitä, lukevatko tutkimuksessa mukana olleet henkilöt tutkimusraportin vai eivät.

Asennoituminen kotikentällä tutkimiseen heijastelee jossain määrin ajatusta kulttuurista yhteisenä ja jaettuna, kuvailtavissa olevana kokonaisuutena. Judith Okely (1996, 5) liittää kotikentän karttamisen laajempaan keskusteluun orientista ja oksidentista, idästä ja länneestä. Hän moittii antropologeja lännen tai Euroopan käsitteellistämistä homogeenisena stereotypiana, joita vasten peilataan muualla sijaitsevia, eksoottisina näyttäytyviä kenttiä. Okely nimittää sokeutta lännen kulttuuriselle kirjolle Michael Billigin (1995; ks. myös Jouhki ja Pennanen 2016) banaalia nationalismia mukaillen banaaliksi oksidentalismiksi, joka rakentaa myyttistä yhtenäiskulttuuria tutkijan omasta kulttuurisesta ympäristöstä. Oman kotoisen tutkimuskentän stereotypisointi puolestaan saattaa näkyä siinä, että tutkija hakee tutusta elinympäristöstään samoja piirteitä, joihin hän on tottunut kiinnittämään huomionsa klassisimpina pidetyillä kentillä. Esimerkiksi Charles Fraken (1996, 230) mieleen nousi monenlaisia metodologisia kysymyksiä hänen tutkiessaan Norfolkissa kaltaisiaan englantilaisia. Hän ei havainnutkaan perinteisimmiltä kentiltään tuttuja kategorioita, jälkikolonialistisia suhteita tai eksoottisia toisia, joilla olisi tutkijan omista kokemuksista poikkeava ”kulttuuri”. Fraken pohdinta liittyi erityisesti siihen, miten hämmäntävän hankalaa kotikentän tutkimuksesta on antropologiassa tehty. Colemans ja Collins (2006, 9) arvelevat, että kotikentällä tutkiminen sekä toiseuden ja erilaisuuden etsiminen tutkimuksen kohteesta saattaa johdattaa tutkijoita hakeutumaan sellaisten aiheiden pariin tai sellaisille kentille, jotka ovat heille mahdollisimman vieraita ja etäällä heidän omista arkisista maailmoistaan ja kokemuksistaan.

Kotikentällä tehtävän tutkimuksen ongelmallisuus juontuu ainakin osaksi hegemonisesta anglo-amerikkalaisesta perinteestä, joka määrittää kulloisenkin merkityksellisen keskustelun antropologiassa ja jota myönnän itsekkin pääasiassa seuraavani. Siinä perinteessä klassinen kenttätö ja ”toisen” tutkiminen on ollut normi, joskaan ei nykyisin välttämättä edes

yleisin tapa tehdä tutkimusta. Gupta ja Ferguson (1997, 27) tunnistavat tämän vinoutuman ja muistuttavat, että ei ole yhtä oikeaa tapaa tutkia tai määrittää kenttää. Kanonisoituneen anglo-amerikkalaisen kenttäpuheen rinnalta tai pikemminkin varjosta löytyy heidän mukaansa monenlaisia, usein kansallisia kenttätöiden perinteitä ja käytäntöjä.

Kotona tutkimisen etu on se, että omalle tutkimuskentälle on helppo palata jaksottamalla käynnit lyhyemmiksi. Paluun mahdollisuuteen sisältyy myös mahdollisuus kuroa umpeen kenttätöiden ja analyysin välistä ajallista ja tilallista kuilua, mikä korostuu kentän ja akateemisen kotipesän välisen matkan ollessa pitkä. Koliilla tutkimukseni hyötyi pidemmäksi venyneestä tutkimusprosessista ja paluusta kentälle kirjoittamaan kymmenen vuotta ensimmäisen käynnin jälkeen. Viimeisellä Koli-vierailulla tarkoitukseni oli keskittyä kirjoittamiseen inspiroivassa ympäristössä, mutta en pystynyt pitämään katsetta ja ajatuksia tietokoneen näyttörudulla. Tarkkailin myös ympäristöä saaden työhön syvyyttä ja ajallista perspektiiviä. Samalla tiedostin aineiston ikääntymiseen liittyvän epävarmuuden kääntyvän tutkimuksen vahvuudeksi.

Howell ja Talle (2011, 3) kutsuvat yhden pitkän kenttätöiden sijaan useita lyhyempiä kenttävierailuja sisältävää kenttätöidenkäytäntöä moniaikaisuudeksi. He tarkoittavat sillä palaamista samaan paikkaan useampaan otteeseen vuosien kuluessa. Vaikka ei olekaan tavatonta, että tutkija palaa omalle kentälleen, ei teoreettista keskustelua paluiden merkityksestä ole Howelin ja Tallen (emt., 7) mukaan juurikaan käyty. Moniaikaisuutta voi tarkastella myös suhteessa tutkimusprosessin hitauteen, sen vaatimaan harkintaan ja kärsivällisyyteen (Marcus 2009, 12). Tutkimusprosessi ei aina etene sujuvasti aineistonkeruusta valmiiseen kirjalliseen työhön, vaan niiden välinen aika saattaa venyä hyvinkin pitkäksi. Howell ja Talle (2011, 10) toteavat ajallisen etäisyyden olevan vahvuus, sillä uudelleen vierailu kentällä ja nykyisyydessä tehdyt havainnot avaavat uusia näkökulmia menneisiin tapahtumiin ja myös tutkijan omiin varhaisempiin havaintoihin.

Suomessa huomattava ja systemaattinen kentälle paluu tai moniaikainen tutkimus on edellä kuvaamani pitkittäistutkimus Sivakan ja Rasimäen kylistä, johon palaan tässä lyhyesti kehystämällä sen vielä moniaikaisuudella. Pitkittäisyys tuottaa tekijöidensä mukaan *erilaikaisista aineistoista uusia tulkinnallisia yhdistelmiä* (Knuuttila, Liikanen ja Rannikko 1996, 15). Seppo Knuuttila (2008, 107) analysoi lähemmin paikallisuuden ja menneisyyden tuottamista erilaikaisilla aineistoilla. Muuttuvat näkökulmat, vaihtuvat tutkijat ja uuden aineksen ilmaantuminen pitävät tutkimuskohteen elävänä. Ne voivat tuottaa ristiriitaisia tulkintoja, mutta nekin pitävät omalta osaltaan kohteen liikkeessä. Ajallinen ulottuvuus ja kylien näyttäytyminen aina uudenlaisessa valossa antaa Sivakka ja Rasimäki -tutkimuksille erityistä syvyyttä. Tutkimussarjan pitkän keston tuottama vahvuus on myös tutkijoiden kriittisessäkin aikaisempien analyysiensa reflektoinnissa. He joutuvat kohtaamaan omat menneisyytensä tutkijoina ja myös hanakkuutensa tarttua ajassa liikkuviin metodologisiin suuntauksiin tai erilaisiin ”käänteisiin” (ks. Rannikko ja Sireni 2016, 14).

Seppo Knuuttilan (2008, 107) tulkinta kohdetta koskevien esitysten muotoutumisesta sekä esityshetken että vastaanoton nykyisyydessä tuo mieleen Colemanin ja Collinsin (2006, 12) ehdotuksen kenttätöiden performatiivisuudesta. Performatiivinen kenttätö osallistaa tutkijan lisäksi tiedon tuotantoon tutkittavan yhteisön sekä myös tiedeyhteisön jäsenet. Kenttä herää henkiin uudenlaisena etnografin kirjoittaessa tai puhuessa kentästään uusissa yhteyksissä ja eri aikoina. Colemanin ja Collinsin performatiivinen kenttä muistuttaa Sarah Pinkin (2009, 42) muotoilemaa ajatusta etnografisesta paikasta. Sillä hän tarkoittaa etnografista paikan representaatiota (esimerkiksi kirja, filmi, näyttely, kuva) sellaisena kuin se ilmenee tutkijan viestissä tutkimuksestaan muille. Etnografisen paikan rakentumiseen osallistuvat

myös paikoista omia tulkintojaan tekevät lukijat tai muu yleisö. Pinkin mukaan erityisesti moniaistista etnografiaa tekevän tutkijan on kyettävä kuvaamaan ja teoretisoimaan kohteensa niin, että se herää eloon ja lukija tai yleisö pystyy kuvittelemaan itsensä esiteltyn paikkaan. Tämä tekee etnografisista paikoista avoimia ja joustavia. Niiden merkitys muuttuu sen mukaan, mitä niiden ympärillä tapahtuu, eli suhteessa uusiin tulkintoihin, teorioihin, näkökulmiin tai yleisöihin.

Paluu kentälle ja performatiivinen kenttä voivat muodostaa aivan uuden tutkimuksellisen avauksen. Laura Aro palaa tutkimuskyliinsä teoksessaan *Minä kylässä* (1996), mutta hän ei matkusta kirjaimellisesti kenttätönsä paikkoihin vaan niistä aikanaan koottuihin aineistoihin uusin analyttisin ja metodologisin välinein. Mikäli hän olisi palannut kylään fyysisesti, hän olisi kohdannut muuttuneen kylän. Sen sijaan hän palaa kahdenkymmenen vuoden takaisiin tuttuihin kyliin, jollaisina ne ovat säilyneet tutkijan keräämässä aineistossa ja hänen muistoissaan. Aron tutkimuksen painopistekin on siirtynyt kylätutkimuksesta hänen aikanaan tekemiensä elämäkertahaastattelujen analysointiin kertojien tuottamina identiteetikertomuksina.

AVAUSKERTOMUKSIA

Tutkijan ja kentän suhteen kuvauksen yhtenä kirjallisena välineenä on käytetty niin sanottua avauskertomusta, joka dokumentoi tutkijan ensi kohtaamisen kenttensä kanssa. Antropologiassa sitä on pidetty keinona erityisesti tutkijan auktoriteetin juurruttamiseen. Mary Louise Pratt (1986, 38) määrittelee avauskertomuksen ankkuroivan kirjoittajan kenttäänsä ja samalla tukevan hänen henkilökohtaiseen kokemukseensa nojaavaa auktoriteettiaan. Avauskertomus korostaa usein tutkijan yksinäisyyttä ja erillisyyttä tutkimuskohteestaan. Kenttätönsä kuluessa tutkija osoittaa voittaneensa vaikeutensa ja vihkiytyneensä tutkimaansa kulttuuriin sen asiantuntijana. Gupta ja Ferguson (1997, 13) ovat havainneet, että kentälle saapumisen tai kentältä lähtemisen kuvauksiin on hiipinyt itseironian vire. Tämä johtunee siitä, että kukaan aikaansa seuraava tutkija ei halua pönkittää omaa auktoriteettiaan avauskertomuksella. Siksi niiden sävy on pikemminkin leikillinen tai parodinen, mutta Guptan ja Fergusonin (emt., 13) mukaan ne siitäkin huolimatta rakentavat eroa kotiyliopiston ja kentän välille. Samalla avauskertomukset tulevat korostaneiksi näiden kahden paikan erillisyyttä. Kertomukset kentälle tulemisista herättävät ajatuksen hetkestä, josta tutkimus alkaa. Tämä saattaa vääristää tutkimuksen aikaperspektiiviä kiinnittäessään tutkimuksen alun kentälle tuloon, kuten Pilvi Hämeenaho (2014, 48) toteaa korostaessaan tutkimusprosessin alkamista jo paljon ennen varsinaista kenttätöitä.

Koska kukaan ei voi nykyisin uskottavasti julistautua olevansa tietyn paikan ainoa asiantuntija, avauskertomukselle voi etsiä muitakin merkityksiä. Matei Candea (2010, 17–19, 22) perustelee saapumiskuvaustaan korsikalaiseen Crucettan kylään tarkoituksellaan kuvata kylän ulkorajojen epämääräisyyttä ja omia vaikeuksiaan kylän rajojen ja kyläkeskuksen hahmottamisessa. Candean ensikosketus kylään synnytti hänen tutkimuksensa yhden tuloksen sisäisesti monimuotoisesta ja jatkuvasti muuntuvasta kylästä. Candean innoittamana käyn seuraavassa läpi kenttämuistiinpanoihin kirjaamiani kuvauksia saapumisista tutkimuskentille. Tarkoitukseni on esittää, miltä ja millainen ensivaikutelma kylästä syntyy, millaisena kylä esittää itsensä tutkijalle ja miten vaikutelmat mahdollisesti kehystävät tutkimuksen edetessä syntyviä havaintoja, kokemuksia ja ymmärrystä. Kun kirjoitin kuvauksia, en ajatellut niitä erityisesti avauskertomuksina, eli ne eivät ole tietoisesti sellaisiksi tuotettuja kenttä-

Sallan kirkonkylää. Kuva: Eeva Uusitalo.

muistiinpanoja. En halua tällä sanoa, että ne ovat aidompia, vaan että tietoisuus kenttäkuvausten käyttötarkoituksesta avauskertomuksina olisi voinut kiinnittää huomioni hieman toisenlaisiin asioihin.

Ensimmäinen kenttätömatkani Ahvenselkään alkoi ohdakkeisesti, sillä olin katsonut juna-aikataulut väärin, joten minun piti lykätä lähtöni seuraavaan päivään. Asia sai minut hieman tolaltani, sillä samalla sotkeutui Sallaan sopimamme²² kunnan johtoryhmän tapaaamisen aikataulu. Lapista kotoisin oleva tutkijakollegani ei ollut moksiskaan, vaan totesi pohjoisessa suhtauduttavan suurpiirteisesti aikaan ja aikatauluihin. Rauhallisin mielin taitoin matkan alkuosan yöjunalla Kemijärvelle ja sieltä linja-autolla Sallan kirkonkylälle.

Saapumista seuraavana päivänä tapasimme kunnan johtoryhmän, jolle kerroimme tutkimuksemme taustoista ja sen toteutuksesta. Sallassa kunnan virkamiehistö oli siis selvillä tutkimusprojektistamme. He vaikuttivat helpottuneilta, kun kerroimme, että meillä ei ole kunnalle mitään erityistoiveita esimerkiksi rahoituksen suhteen. Muistiinpanojeni mukaan kunnanisät puolestaan kertoivat ottavansa meiltä mielellään vastaan kehittämisideoita. Tapaamisen jälkeen matkustimme isäntämme Anteron kyydissä varsinaiseen kenttätökylään. Koukkasimme sinne Kemijärven kautta, mistä Antero haki autonsa huollosta. Tällainen oli kuvaukseni ensimmäisestä matkastani Ahvenselkään:

Tulimme takaisin hieman suorempaa reittiä, emme lähteneet Kemijärveltä Sallaan vievää tietä, vaan poikkesimme vasemmalle sellaiselle tielle, joka tulee suorempaan tänne Ahvenselälle. Matkalla oli muutamia taloja, jotkut autioita, joissain vielä asukkaita. Tie tuntui jatkuvan suoraan ja suoraan, välillä oli 9 kilometriä pitkä suora, eihän sitä tietysti havainnut, koska maisema oli mäistä. Pahkakumpu, joka on sallalainen kylä, saman tien varrella kuin Ahvenselkä, nähtiin tullessa. Entinen kyläkeskus, jossa oli aikanaan ollut jopa kolme kauppa, nyt tyhjillään. Talo siellä, toinen täällä. Ahvenselän koulu, tyhjä, muutama vuokralainen siinä taitaa nykyisin asua. Ahvenselän keskustas-

²² Käytän Ahvenselän kenttätöitä kuvatessani usein me-muotoa, koska kentällä oli lisäksi läsnä toinenkin tutkija.

sa oli muutama asuttu talo, ja jokunen vuosi sitten lopettanut kyläkauppa. Sitten kaarrettiin tähän pihaan. (Kenttämuistiinpanot 4.3.2008.)

Muistan miettineeni autmatkalla Ahvenselkään ja muutamana ensimmäisenä kenttätyöpäivänä, miten kukaan voi asua niin kaukana. Ei mennyt kuitenkaan montaa päivää, kun ymmärsin suhteellistaa etäisyydet ja kysyä: kaukana mistä? Syrjäisyys määritellään usein maantieteellisenä etäisyytenä jostakin keskuksena pidetystä paikasta. Yksilön näkökulma keskustoihin ja periferioihin perustuu kuitenkin keholliselle paikassa olemiselle (Fernandez 2000, 118). Jälkeenpäin luin avauskertomustani tällaisen kehollisen etäisyyden kokemuksen kautta. Matka Ahvenselkään venyi ajallisesti, koska väliin tuli muita asioita. Samalla kylä tuntui siirtyvän tilallisesti etäämmäksi. Matka läpi valkoisen lumiaavan ja Keminniemen kylien kääntyilevä tieverkosto korostivat etäisyyden ja syrjäisyyden tuntua. Niiden kokeminen antoi minulle tuntumaa kulkemisesta ja etäisyyksien suhteellisuudesta.

Kolille saavuin ensimmäisellä kerralla ilman ennakkokontaktia paikallisiin asukkaisiin. Kylään saapumista ja sinne sopeutumista auttoi se, että projektimme johtaja oli jo vierailut Kolilla. Häneltä sain arvokkaita vihjeitä, kontakteja sekä vinkin mahdollisesta majapaikasta. Kolilla on paljon majoitustiloja, mutta ne ovat aika kaukana kylältä, mikä asetti haasteita jalan ja pyörällä liikkuvalla kenttätutkijalle. Mutta kuten myöhemmin kävi ilmi, kävelystä ja kuljeskelusta tuli minun tapani tutustua kyliin. Yövyin ensivierailullani erään perheen pitämässä yksityismajoituksessa. Tulin paikalle kimpptaksilla Joensuusta pimeänä joulukuuisena iltana. Olin tarkastanut innokkaasti tutkimuskyliemme aseman silloisessa maaseutuluokituksessa. Se kertoi niiden olevan syrjäistä maaseutua. Vaikka tukenani oli virallinen luokitus, rohkenin kuitenkin epäillä Kolin syrjäisyyttä, sijaitseehan se Joensuun kupeessa ja on tunnettu matkailukohde. Tilallinen kokemukseni sai minut toisiin ajatuksiin:

Matka kesti tunnin verran. Joensuussa olin miettinyt, että noinkohan Koli on syrjäistä maaseutua, koska se on kuitenkin niin lähellä kaupunkia. Matkalla pimeän maiseman läpi aatos vähän muuttui. Paikkavaisto on ihan sekaisin, kun ei voinut seurata vaihtuvia maisemia. Ehkä aamulla ja huomisen päivän aikana tuntuu erilaiselta, kun päivänvalossa katselen ympärilleni. Kun taksi ajoi tuohon pihaan, näkyi valot jostain korkealta, olisiko ollut sitten Koli. Ensi viikon torstaina kun lähdän pois ilmeisesti aikaisin aamulla, on taas pimeää eli vaikea hahmottaa näitä välimatkoja. [...] Taksi siis jätti minut tuohon pihaan, ihan [...] oven eteen. Pihassa oli kaksi maastoautoa, pakettiauto ja henkilöauto. Soitin ovikelloa, ovesta oli ikkuna ja siitä näkyi sisälle. Lapsia näytti olevan jokunen, äiti tuli avaamaan oven. Ja koiria livahti ulos. Rouva haki avaimen ja toi minut tänne. (Kenttämuistiinpanot 5.12.2008.)

Klassista antropologista avauskertomusta noudatellen seison kuvauksessani joulukuuisen illan pimeydessä kasseineni vieraan paikan kamaralla katsellen pois kaasuttavan taksin takavalvoja. Pihapiirissä oli navetalta vaikuttava rakennus sekä yksikerroksinen omakotitalo. Rakennusten ikkunoista tuli valoa. Omakotitalon kuistia kehystävä värikäs letkuvalokaapeli loi pihaan omaa tunnelmaansa. Muuten oli pimeää, joskin lumi hieman valaisi tienoota. Pihapiiriin yhdellä sivulla nousi synkkä metsikkö kohti korkeuksia. Ylhäällä pilkkotti yksinäinen valopiste. Oletin siellä olevan Koli kuuluisine maisemineen. Salaperäinen valo ylhäällä metsikössä osoittautui seuraavana päivänä Kolin huipulle vievän tien varren lyhtypylvääksi. Majoituspaikkani oli omakotitalo, jonka toisessa päässä asui talon vanhaisäntä. Taloa vuokrannut perhe oli erittäin ystävällinen. He kutsuivat minut kotiinsa saunomaan pari kertaa

käyntini aikana. Minuun ei suhtauduttu vieraskoreasti, vaan sujahdin luontevasti heidän saunailtaansa. Saunan päälle istuimme kaikki keittiössä juomassa mehua hiukset märkinä ja kasvot punoittaen.

Toinen matkani Kolille ajoittui juhannuksen jälkeiselle viikolle. Majoituin kylän keskustassa sijaitsevaan Kolin Rynäsen vain kesäaikana avoinna olevaan aittamajoitukseen:

Kolin Rynäsen aittamajoituksessa. Kello on 19.19, olen saanut itseni majoitetuksi, ja nyt alan rauhoittua koneen äärelle. [...] Joensuun asemalla hyppäsin taksiin, mukaan tuli matkalta sellainen kuusikymppinen mies. Juteltiin siinä alkumatkasta vähän niitä näitä, mm. kuntaliitoksista. Jos en ihan väärin kuullut, mies sanoi olevansa jonkin kunnan johtaja, virkavapaalla. En kysynyt tarkemmin, hämmennyin sen verran. [...] No, sitten oltiinkin jo Kolin keskustassa, ja minä jäin tähän Rynäseen. Kahvilassa oli parikymppinen tyttö, joka näytti mulle mun huoneen. Huoneet on aittarakennuksessa. Mulla on kahden hengen huone toisessa kerroksessa. Korkea tila, isohko huone, kalusteina vanha pirtinpöytä, kaksi tuolia ja kaksi sänkyä. Jalkalamppu, lattialla räsymatto. Ihan siisti, ilmeisesti remontoitu jokunen vuosi sitten. Vanhat hirret on näkyvissä, katto on aika uuden näköinen, samoin lattia. Kaksi pientä ikkunaa, toinen matalalla ja toinen korkealla. (Kenttämuistiinpanot 22.6.2009.)

Tämänkertainen avauskertomukseni keskittyy majoituspaikan tarkkaan kuvailuun. Sijainti kylän keskustassa oli erinomainen. Aitan rappusilla oli hyvä paikka istua ja tarkkailla kylän elämää, katsella ja kuunnella. Varhaiset aamut ovat jääneet mieleeni. Minulla oli tapana juoda aamukahvit portailla aistien ympäristöä: aurinko nousi, tuoksui kesäaamuille ja linnut lauloivat, mutta muutoin oli hiljaista ja rauhallista. Kylä alkoi pikkuhiljaa herätä, liikenne vilkastua, aurinko lämmittää.

Kolmannella kenttämatkalla Kolin kylä oli minulle jo tuttu ja minä itse kylällä ainakin jonkin verran tiedetty. Olin onnistunut saamaan Kolin Rynäsessä kylän keskustassa sijaitsevan taiteilijaresidenssin käyttööni kuukaudeksi. Tälläkin kertaa toteavasävyinen avauskertomus kertoo matkustamisen helppoudesta ja sujuvasta taloksi asettumisesta. Mikään ei ole vierasta, mystistä tai outoa:

Täällä sitä ollaan, Kolin Rynäsessä, taiteilijaresidenssissä. Kello on vähän yli yhdeksän ja olen jo jokseenkin kotiutunut. Suuri kärpäsentappo-operaatio on ollut käynnissä illan mittaan. Niitä otuksia nimittäin riittää. Toivottavasti tuolla metsissä ei ole hirvikärpäsiä. Tulin Mikkelistä Joensuuhun tällä kertaa linjurilla. Tuumasin, että ei tarvii vaihdella junia, vaan pääsee yhdellä kyydillä. Vaikka se vähän pitempään kestikin. Kimpptaksi toi sitten tänne, kyydissä minä ja kaksi muuta naista. Avain löytyi ovimaaton alta, jipii, ei tarvinnut illan pimetessä ruveta sitä metsästelemään. Tämä on reilun kokoinen kortteeri, keittiö, makuuhuone, olohuone ja kylppäri. Kaikki nykyajan mukavuudet näyttää olevan. Kärpäsenraadot täytyy kylläkin huomenna siivota nurkista pois. (Kenttämuistiinpanot 6.10.2009.)

Avauskertomuksissani ovat nupullaan ne näkökulmat, joista kehkeytyi työni selkäranka. Matkalla Ahvenselälle lumisen maiseman autius ja avaruus sekä mutkainen tieverkosto toivat periferian kokemuksellisesti lähelle. Matkalla havaitsin harvan asutuksen ja tyhjentyneet talot, jotka kenttätöni aikana alkoivat mielessäni konkretisoida ihmisten liikkumisia ja poissaoloja. Ensimmäiset vaikutelmani Kolista liittyvät majoituspaikan pihan tunnelmaan,

pimeyteen ja pimeässä metsän keskellä pilkottavaan valoon. Tunteet salaperäisestä ja jopa hieman surrealistisesta Kolista eivät toistuneet tai rikastuneet tutkimuksen kuluessa, sillä jo seuraavana päivänä ymmärsin tulleeni omaa arkeaan elävään kylään. Seuraavilla kenttätöjaksollani kuvasin saapumiseni arkisesti keskittyen lähinnä kuvailemaan asuntoni kalustuksia, mutta kimmokkaimisessa kuvauksessa on jo näkyvissä Kolin muodostuminen myös aistien välityksellä.

TUTKIMUSAINEISTO JA SEN ANALYYSI

Keräsin valtaosan väitöskirjani tutkimusaineistosta Erilaiset maaseudut -projektin aikana. Tein ensimmäisen kenttätömatkani Ahvenselkään 3.–13.3.2008 kollegani Tuula Tuiskun kanssa. Kävin pikaisesti Ahvenselässä myös 16.–19.7.2008, jolloin osallistuin Salla-seuran järjestämälle retkelle itärajan taakse vanhan Sallan kirkonkylän alueelle. Kävimme tutkimusryhmän kahden muun jäsenen kanssa Sallassa 14.–19.7.2011, jolloin esittelimme tutkimusiamme Salla-päivillä paikallisille ihmisille varta vasten järjestetyssä Sallaa tutkivassa -seminaarissa. Kävin Sallassa vielä tutkimuksen loppuvaiheessa 5.–7.11.2018, jolloin vierailin myös Ahvenselässä. Kolilla tein kenttätöitä neljään otteeseen eli 5.–11.12.2008, 22.–29.6.2009, 6.–29.10.2010 sekä 23.10.–4.11.2017. Kolilla työskenteli minun lisäksi tutkimusprojektin johtaja Laura Assmuth, mutta olimme kentällä aina eri aikaan. Kenttätöni pituus Ahvenselässä oli kaksi viikkoa ja Kolilla yhteensä noin seitsemän viikkoa, eli olen viettänyt Kolilla huomattavasti pidemmän ajanjakson kuin Ahvenselässä. Perusteeksi kenttätöjaksojen pituuksien epäsuhdalle voi esittää esimerkiksi sen, että suhteellisen muuttumattomalta vaikuttavasta Ahvenselästä saa ahkerasti haastatellen kerätyksi tarpeellisen tiedon kahdessa viikossa. Jatkuvasti muuttuvalta vaikuttava Koli puolestaan vaatii säännöllisiä vierailuja, jotta tutkija voi päivittää tietonsa kylästä. Jälkikäteen arvioin kenttätöiden kestot niin, että Kolilla tiesin viimeisen kenttätöjen jälkeen vierailujen riittävän. Ahvenselässä olisin halunnut asua hieman pidempään, jotta olisin saanut paremman tuntuman ja kokemuksen elämästä syrjäisessä kylässä.

Olen haastatellut ihmisiä, keskustellut heidän kanssaan vapaamuotoisemmin, tarkkailut ympäristöäni ja tehnyt havaintoja. Koli tarjosi mahdollisuuksia havainnointiin ja satunnaisiin kohtaamiin, koska siellä oli paikkoja, jossa oli mahdollista tavata ihmisiä heidän kotiansa ulkopuolella. Erityisesti kylän kahvilassa sain tilaisuuksia jutella ihmisten kanssa. Ahvenselässä havainnointiin oli rajalliset mahdollisuudet. Ainoa ihmisiä yhteen kokoava tapahtuma siellä viettämämme aikana oli kansalaisopiston järjestämä jumppatunti kyläkoululla. Yhteiset riennot olivat pienimuotoisia ja spontaanimpia kuin laajamittaisemmat kylätapahtumat. Ahvenselässä osallistuminen kylän elämään ei tarkoittanut osallistumista julkisiin tapahtumiin, vaan elämistä ahvenselkäläisessä perheessä ja tutustumista sitä kautta ahvenselkäläiseen arkeen. Osallistumisen syventäminen olisi kuitenkin vaatinut pidempää asumista kylässä.

Havainnoijan tärkeä kirjallinen tuotos ovat hänen kirjoittamansa kenttämuistiinpanot. Ne sisältävät keskusteluja, esimerkkejä, tapahtumia, muistoja, huomioita tai tiivistelmiä kenttätöiden aikana koetuista ja kohdatuista asioista. Kenttämuistiinpanojen muodosta ja sisällöistä ei voi antaa tarkkaa ohjeistusta, sillä jokainen kenttätöntekijä päättää, mitä hän muistiinpanoihinsa sisällyttää, ja minkälaisen muodon hän niille antaa. Kenttämuistiinpanoissa tukijan ajatuksenpätkät, tunnelmat, yksittäiset sanat tai satunnaiset keskustelut kietoutuvat hänen tekemiinsä havaintoihin ja kuvailuihin. Kenttämuistiinpanot nojaavat

työpäivän mittaan tehtyihin nopeisiin muistiinpanoihin, joista muokataan usein päivän päätteeksi jäsenneltyjä tarinoita. (Daynes ja Williams 2018, 115.) Niitä kirjoittaessaan tutkija siirtyy kentän ja tukijayhteisön välimaastoon. James Clifford (1990, 64) kuvaa kenttämuis-tiinpanojen puhtaaksikirjoitusta tilanteeksi, jolloin tutkija irtaantuu kentästä ja suuntautuu tulevaisuuteen, sillä teksti tuotetaan kollegoille, tulevalle lukijakunnalle tai itselle vuosien päähän. Sen vuoksi puhtaaksikirjoitus ei ole puhtaan kuvauksen tuottamista, vaan siihen sisältyy tulkintaa, valintaa ja osittain tiedostamattomia päätöksiä siitä, miten ja mitä tulevai-suudessa haluaa lukijoille ja tiedeyhteisölle kertoa.

Muistiinpanoihin kirjataan pienimmätkin yksityiskohdat tai ohimennen kuullut asiat, jotka saattavat kirjoitusvaiheessa osoittautua laajempien teoreettisten kehittelyjen lähtökoh-diksi (ks. Okely 2012, 16–17). Vaikka tehdyt havainnot on kirjattava tarkkaan, ei etnografinen kuvailu ole todellisuuden jäljittelyä. Tutkimuskohdetta ei ole mahdollista siirtää sellaisenaan tekstiin. Havaintojen tekemiseen ja niiden kirjaamiseen sisältyy valintoja ja tulkintoja. Kir-joittaminen on valikoiva prosessi, jossa vain osa virikkeiden tulvasta kirjautuu muistiinpanoi-hin. Oma tutkimusaihe rajaa sitä, mihin tutkija kiinnittää huomionsa, mutta liian tarkkaan tehdyt ennakkorajaukset saattavat johtaa liian yksinkertaiseen kuvaan tutkimuskohteesta ja jättävät niukasti tilaa yllättäville tulkinnoille.

Muisti on kenttätöytätekijän tärkeä työväline. Judith Okely (2008, 56) huomauttaa, että kaikki tutkijan päivän mittaan näkemät ja kohtaamat asiat eivät päädy muistiinpanoihin, vaan paljon kirjautuu myös tutkijan muistiin. Sieltä nousee mieleen tapahtumia, kohtaamisia ja asioita vielä vuosienkin päästä. Tutkijan muistin ja muistojen ohella myös aineistoissa pii-lee aineksia, joiden merkitys saattaa avautua vuosien jälkeen. Marilyn Strathern (1999, 5–6) on nimennyt aineistoihin sisältyvät, ajassa säilyvät tulkintamahdollisuudet transtemporaali-suudeksi. Sillä hän tarkoittaa teemoja ja aiheita, jotka ovat keruujankohdantana vielä sumeat ja realisoituvat vasta myöhemmin. Aineistoa kerätessä ei voi vielä varmuudella tietää, minkä-laisia mahdollisuuksia aineistoon sisältyy. Senkään vuoksi ei kannata rajoittaa tai valikoida liikaa, mitä kirjaa muistiinpanoihin. Tämä avoimuus mahdollistaa tutkijan palaamisen ai-neiston pariin myöhemmin kysymään kysymyksiä, jotka eivät olleet kenttätöyden aikana vielä muodostuneet. Tällaista kenttähavainnot ja analyysin yhdistävää tutkimusaineiston ulottu-vuutta Strathern kutsuu etnografiseksi hetkeksi. Myös Simon Ottenberg (1990, 146–147) on kiinnittänyt huomiota aineiston ajallisiin vaiheisiin ja niiden tarjoamiin uusiin näkökulmiin ja tulkintoihin. Käsinkirjoitetut muistiinpanot sisältävät ensimmäiset tulkinnat, puhtaaksi-kirjoitettuihin teksteihin kirjataan täydentävät tulkinnat, ensimmäinen tutkimusjulkaisu on jälleen uusi tulkinta kohteesta, ja sen jälkeen tehdyt aineistoon perustuvat julkaisut tarkaste-levat sitä jälleen uusista näkökulmista. Etnografin tuottama aineisto ei siis ole keräämisajan-kohtaan sitoutuva kokonaisuus. Se ei vanhene, vaan siihen sisältyy mahdollisuuksia uusiin tulkintoihin ²³.

Havainnoinnin lisäksi tein molemmissa kylissä haastatteluja. Sekä Kolilla että Ahvense-lässä tukenani haastatteluissa oli kysymyslista, jonka runko koostui kolmesta asiakokonai-suudesta. Alun henkilökohtaisia asioita koskevat kysymykset (perhe, suku, asuinpaikka, elin-keinot, harrastukset) muodostivat löyhähkön elämäkertahaastattelun. Sen jälkeen seurasi kylien yhteisölliseen elämään liittyviä kysymyksiä. Lopuksi käsiteltiin erilaisia ajankohtaisia asioita. Lähes jokainen haastattelu päättyi kysymykseen kylän tulevaisuudesta. Käytin samaa runkoa läpi kenttätöiden, mutta kenttätöiden kuluessa kysymyslista täydentyi ja sovittautui

²³ Korkiakangas ym. (2016) toimittamassa teoksessa *Kirjoittamalla kerrotut* sivutaan samaa teemaa, mutta fokus on erityisesti kirjallisissa kyselyaineistoissa, joiden uudelleenkäyttömahdollisuuksia ja venymistä uu-siin tulkintoihin ja lukutapoihin kirjassa analysoidaan.

kulloisenkin kylän erityispiirteisiin ja kylien ajankohtaisiin puheenaiheisiin. Kävin molemmissa kylissä muodollisten haastattelujen lisäksi lukuisia epävirallisia keskusteluja kyläläisten kanssa. Ahvenselässä ne toteutuivat enimmäkseen haastattelun virallisen osuuden jälkeen kahvipöydän ääressä, kun haastateltavat nostivat esiin asioita, joiden he eivät halunneet päätyvän tallenteille mutta joista he halusivat kuitenkin puhua. Kolilla keskustelukumppaneinani ovat olleet kyläläisten lisäksi muutkin siellä kohtaamani henkilöt, joista monet olivat matkailijoita. Kohtaamiset on dokumentoitu kenttämuistiinpanoihini.

Haastattelujen kestot vaihtelivat 20 minuutista useampaan tuntiin. Haastattelujen sisällöllinen anti tutkimusteemojen kannalta vaihteli. Jotkut ihmiset vastailivat hyvinkin laajasti, toiset lyhyen toteavasti. Kuitenkin joka haastattelussa on aihepiiri, josta puhuja on erityisen kiinnostunut ja josta hän jutteli enemmänkin. Haastattelut tallennettiin ja litteroitiin kokonaisuudessaan. Yhtä Ahvenselässä tehtyä haastattelua ei haastateltavan pyynnöstä nauhoitettu, joten siitä on käsin kirjoitetut muistiinpanot. Kaiken kaikkiaan käytössäni on ollut Kolilta 9 ja Ahvenselästä 28 haastattelua. Olen numeroinut haastattelut juoksevin numeroin, joihin viittaaan tekstin lomaan sijoittamissani haastattelusitaateissa. Erilaiset maaseudut-projektissa tehtyjen haastattelujen litteraatiot ovat olleet kaikkien projektin tutkijoiden käytössä. Aineistona käyttämistäni Ahvenselän haastatteluista kuusi teki Tuula Tuisku toisella kenttätöyrmämatkallaan. Kolin haastatteluista kolme on Laura Assmuthin tekemiä. Ahvenselässä haastateltujen ihmisten määrä oli suurempi, koska siellä haastateltavina oli usein pariskuntia. Näin ollen Ahvenselässä haastatteluihin osallistui yhteensä 36 ihmistä.

Ahvenselässä valtaosa haastatteluista oli iältään 40–70-vuotiaita. He olivat melko tasapuolisesti sekä miehiä että naisia. Kolilla haastatteluista yhtä eläkeikäistä miestä lukuun ottamatta kaikki olivat naisia, iältään 30–70-vuotiaita. Kolilla muodollisten haastattelujen lisäksi juttelin ihmisten kanssa tavatessani heitä kylällä. Jos oli mahdollista, tein muistiinpanot saman tien käsin ja kirjasin ne mahdollisimman nopeasti kenttäpäiväkirjaani. Tällaiset keskustelut olivat lyhempiä kuin tallennetut haastattelut, eikä niissä käyty läpi enakkoon tehtyä kysymyslistaa. Asioita käsiteltiin spontaanisti, ja puhe polveili monenlaisissa asioissa. Toki yritin viedä keskusteluja itseäni kiinnostaneisiin suuntiin. Tutkijan ja puhelukumppanin suhde oli kuitenkin haastatteluja tasaveroisempi. Tilanteisiin ei rakentunut asetelmaa, jossa toinen kysyy ja toinen vastaa, mutta sattumoisin toinen keskustelija oli enimmäkseen toista uteliaampi.

Ahvenselässä haastateltujen lisäksi haastattelutilanteissa oli useamman kerran läsnä muitakin kuin kyseisen talon asukkaat. Kerran paikalla oli muualla asuva perheenjäsen, joka osallistui keskusteluun. Toisessa paikassa perheenjäsen oli viereisessä huoneessa ja huuteli keskustelun väliin kommenttejaan. Eräässä talossa paikalle ilmestyi kaksi jo aikaisemmin haastattelemaamme henkilöä. En ole laskenut satunnaisia henkilöitä haastatteluihin yhtä tapausta lukuun ottamatta. Kyseinen henkilö saapui tilanteeseen kesken haastattelun ja osallistui hetken aktiivisesti keskusteluun. Hän puhui asioita, jotka veivät tulkintojani eteenpäin. Lisäksi olen käyttänyt työssäni sitaatteja hänen puheestaan. Ahvenselän haastatteluissa oli erityistä se, että teimme ne yhdessä Tuula Tuiskun kanssa. Toisesta tutkijasta sai apua ja tukea kenttätöissä. Kentälle lähteminen ei jännittänyt niin paljon, ja pystyimme kenttätöiden aikana keskustelemaan keskenämme ja koettelemaan tulkintojamme. Oli tärkeää, että läsnä oli joku, jolle saattoi sanoa asioita ääneen. Haastattelutilanteissa esitimme kysymyksiä vuoron perään. Pikkuhiljaa rytmi vakiintui sellaiseksi, että Tuula aloitti ja kävi läpi henkilöhistoriaan liittyviä kysymyksiä, ja minä liityin mukaan, kun siirryttiin kyläyhteisöön liittyviin kysymyksiin. Haastattelutilanteet hyötyivät kahdesta haastattelijasta. Toisen esittäessä kysymyksiä toinen pystyi tarkkailemaan tilannetta, keskittymään vastauksiin ja tekemään tarvittaessa

tarkentavia kysymyksiä. Koska haastattelutahtimme oli Ahvenselässä tiivis, olivat päivät pitkiä ja raskaita. Jos toista alkoi haastattelutilanteessa väsyttää, pystyi toinen ottamaan enemmän vastuuta ja viemään keskustelua eteenpäin.

Kolilla haastattelut eivät edenneet odotetusti. Ne pysyivät asialinjalla, muodollisina ja virallisina. Haastattelemani ihmiset olivat ystävällisiä ja kohteliaita, mutta vastasivat kysymyksiini hieman varautuneesti. En ollut tyytyväinen haastatteluihin, jotka tuottivat melko ulkokohtaista tarinaa. En kuitenkaan halunnut painostaa haastattelutilanteissa keskustelua suuntaan, joka vaikutti epämurkavalta haastateltavalle. Minun ja paikallisten välillä tuntui olevan muuri, jonka takana oletin olevan avain kolilaiseen sielunmaisemaan ja kylän ydinmetaforaan. Kolilaisten haluttomuus osallistua haastatteluihin saattaa johtua osittain siitä, että Kolilla käy paljon tutkijoita, jotka haastattelevat samoja matkailun parissa toimivia aktiivisia ja näkyviä kolilaisia. Vaikka ihmiset pääsääntöisesti kohteliaasti suostuivat haastattelutaviksi, päädyin tiedon keräämiseen muilla tavoin. Keskityin havainnoinnin ohessa keskustelemaan ihmisten kanssa ilman nauhuria ja kirjoitin keskustelut ylös juttutuokion jälkeen. Kolilla aineistonkeruun painotuksen muutos ei merkinnyt kenttätöön epäonnistumista vaan sopeutumista kentän tilanteeseen. Olen muutenkin tehnyt aineiston keräämiseen liittyviä päätöksiä, jos tutkimuksen eteneminen on sitä vaatinut. Työtä kirjoittaessani mieleeni nousi kysymyksiä, joihin vastatakseni tutustuin esimerkiksi Kolia ja myös Ahvenselkää koskeviin suunnitteluasiakirjoihin. Olen käyttänyt tutkimusaineistona myös Kolin Rynnäsen taiteilijaresidenssin kollektiivista päiväkirjaa, jonka sain käsiini kenttätöön aikana majoittuessani residenssissä. Tein siitä satunnaisia merkintöjä kenttämuistiinpanoihini, mutta päätin vasta myöhemmin hyödyntää taiteilijoiden päiväkirjaa tutkimuksessa hieman laajemmin. Kolin matkailun menneisyyttä olen lähestynyt Kansalliskirjaston digitoitua sanomalehtiaineistoa hyödyntäen. Kuvailen sanomalehtiaineiston lähemmin Kolia käsittelevässä luvussa.

Avoin ja joustava asenne kentällä työskentelyyn on tarpeellinen, jotta tutkija pystyy tekemään muutoksia suunnitelmiinsa kokematta kovin suuria henkisiä kolhuja ja epäuskoa omaa työtään kohtaan. Etnografilta tuskin löytyy sellaista välinettä, joka soveltuisi aina ja kaikkialla. Haastattelut vastaavat tutkimuksen moniäänisyyden vaatimukseen, joka on korostanut tutkittavan äänen kuulumisen merkitystä. Haastattelujen anti riippuu kuitenkin puhujan halusta ja kyvystä ilmaista itseään. Havainnointi puolestaan tukeutuu usein enimmäkseen näköaistiin, eikä se jätä tilaa ymmärryksen syntymiselle dialogissa tutkittavien kanssa. Pelkästään havainnointiin tai haastatteluihin nojautuva aineistonkeruu ei kiinnitä riittävästi huomiota muiden aistien kautta muodostuvaan tietoon. Myöskään tulkinnat eivät ole ikuisia, vaan niitä leimaa kiinnittyminen aikaan ja tilaan. Tämä on tulkinnoille rakentuvan etnologisen tutkimuksen ominaispiirre. Tulkinta ei ole lopullinen totuus vaan tulkintaesitys, jolla tutkija osallistuu aiheesta käytävään keskusteluun. Muuttuvat ja elävät tulkinnat ovat tutkimuksen vahvuus. Kuten aikaisemmin Knuuttilaan (2008, 107) viitaten totesin, muuttuvat tulkinnat pitävät myös kohteen eli tapauksessani kylät elävinä muodostelmina.

Havainnointi ja haastattelu täydentävät toisiaan aineistonkeruutapoina. Niiden väliset erot näyttäytyvät Ulf Hannerzin (2006, 34) esittämässä kahdessa tavassa tehdä antropologiaa: uppoutumalla (*anthropology by immersion*) tai pistäytymällä (*anthropology by appointment*). Hannerz ei millään muotoa arvota toista paremmaksi, vaan haluaa jaotella löyhästi ajallisesti pidemmät viipymiset kentällä tai toisaalta nopeammat pistäytymiset sielä. Hän ei myöskään anna ymmärtää, että uppoutuminen ja pistäytyminen olisivat ainoat kenttätöövaihtoehdot. Ne ovat pikemminkin saman jatkumon ääripäät, joiden väliin mahtuu monenlaisia kenttätöytäpoja. Molemmissa toteutuu etnografisia kohtaamisia, joita Tim Ingold (2011, 238) pitää tutkimuksen ytimenä. Hänelle jonkin asian tutkimista (*study of*

tärkeämpää on yhdessä tutkiminen (*study with*). Ingold ei tarkoita konkreettista tutkimuskumppanuutta, vaan hieman filosofisempaa toisten ihmisten kohtaamista, saman maailman jakamista ja myös molemminpuolista oppimista. Judith Okely (1996, 28) näkee havainnoinnin vahvuutena sen, että tutkija ei ole riippuvainen pelkästään siitä, mitä ihmiset sanovat, vaan hän on avoin vastaanottamaan monenlaista tietoa. Vaikka havainnoinnissa korostuu katsominen ja näkeminen, on havainnoitsija samalla valpas ja avoin myös muiden aistien kautta tulevalle tiedolle. Palaan aistien merkitykseen etnografiassa myöhemmin tässä luvussa.

Kirsten Hastrup (2014, 6) korostaa kenttätöön merkitystä antropologisen tiedon rakentumisessa. Hastrupin ajatusta soveltaen voisi todeta kylässä olemisen merkityksen olevan siinä, että kylät tulevat tietynlaisiksi omien kehityskulkujensa kautta, ja ne kulut välittyvät kenttätöössä. Hastrupille kenttätöön lisäarvo on kehollisessa ja aistivälitteisessä suorassa yhteydessä tutkimuksen kohteeseen. Kenttätööläinen elää samaa elämää ja kokee samoja asioita, kuin hänen tutkimansa ihmiset ja saa näin tutkimuksen kannalta relevanttia tietoa (Hastrup 2004, 466). Yksittäinen tapahtuma tai lyhyt hetki voi olla se, josta syntyy syvä ymmärrys. Hastrup (emt. 465–466) kertoo esimerkin kenttäkokemuksestaan Islannista hänen ollessaan lammaspaimenessa. Työtä tehdessään hän ajautui lampaan kanssa sumuiselle vuoripolulle, missä usva kietoi hänet ja lampaan omaan maailmaansa. Tilanne ja kokemus herättivät hänessä syvempää ymmärrystä Islannin eristyneisyydestä ja etäisyydestä globaaleista keskuksista. Hän ymmärsi myös, että näkökulmaa vaihtamalla globaalit metropolit olivat syrjässä ja etäällä hänestä, lampaasta, kenttätöökylästä ja kyläyhteisöstä.

Omat kenttätööjaksoni eivät olleet niin intensiivisiä, että voisin sanoa kokeneeni, eläneeni ja hengittäneeni kyläläisten arkea, ja sitä kautta saavuttaneeni kyläläisten näkökulmia ja kokemuksia. En tehnyt osallistuvaa havainnointia vaan pysyin ulkopuolisena tarkkailijana. Hannerzin (2006, 34) tyypittelyssä kenttätöni edusti kuitenkin uppoutumista. Miia-Leena Tiilin (2010, 37) tavoin korostaisin kenttätöössä olevan kyse olemisesta enemmän kuin aktiivisesta tai passiivisesta havainnoinnista. Olemisen korostamisen kautta voi päästä kiinni esimerkiksi tunteeseen siitä, millaista syrjäkylällä asuminen saattaa olla. Istuessani eräänä arki-iltapäivänä Ahvenselässä vinttikamarissa kirjoittamassa minulle tuli tunne tapahtumattomuudesta. Oli kuin aika olisi pysähtynyt, vaikka seinällä raksutti aikaa mittaava seinäkello:

*Puolilta päivin joimme kahvit, sitten minä vetäydyin tänne vintille. [...] oli tuossa vie-
reisessä vinttihuoneessa tietokoneella, [...] alakerrassa lukemassa lehtiä. Tunnelma oli
verkkainen. Mietin, että tällöistä täällä syrjäkylillä elämä sitten on, jos ei käy töissä
vaan on päivät kotona. Ulkona jyryytti joku kone, tietä pitkin ajoi valkoinen pakettiauto,
joka veti kärryissä moottorikelkkaa. Päivä voi olla tietysti toisenlainenkin. Myöhem-
min päivällä [...] kertoi käyneensä aamulla hiihtämässä, lipsui, tuli pois, sitten kolasi
lumia pihastaan ja siinäkin aikaa meni. Että onhan täällä puuhaa.* (Kenttämuistiinpanot 11.3.2008.)

Koin samantapaisen hetken myös Kolilla, ja kenttämuistiinpanoissani kehystän nämä kaksi kokemusta yhteen. Simon Coleman (2010, 217–218) on kiinnittänyt huomion muistiin ja muistamiseen osana kenttätöötä tilanteissa, joissa nykyisyyden olosuhteet ja menneisyydessä tehdyt havainnot suodattuvat etnografioissa samankaltaisiksi kokemuksiksi. Mikäli kenttä syntyy tutkijan mielessä uudelleen tutkimus- tai kirjoitusprosessin aikana, niin nimenomaan muisti tekee kentästä jatkuvan ja elävän tapahtuman. Muistot toisista kenttätöistä eri paikoissa sulautuvat toisiinsa, ja niiden vuorovaikutus rikastuttaa kulttuurisia tulkintoja. Simon

Ottenberg (1990, 144) kuvaa kenttätöiden aikana mieleen painuneita jälkiä sanalla *headnotes*. Ne ovat muistoja, vaikutelmia, tapahtumia, kokemuksia tai muita mieleen painuneita asioita, jotka eivät päätyneet kenttämuistiinpanoihin mutta jotka palaavat mieleen tutkimusta kirjoitettaessa tai kenttää muuten muisteltaessa. Edellä kuvaamani iltapäivä Ahvenselässä sulautuu muistoissani syrjäseutukokemukseen Kolilla:

Ei satanut vettä, mutta koko päivän tihkutti. Ilma oli kostea, pilvet roikkuivat alhaalla, oli sellainen tunnelma, kuin aika olisi seisahtunut. Samanlainen tunne kuin Ahvenselässä, kun yläkerran kammarissa yhtä äkkiä tajusin, minkälaista on syrjäkylän arki. Tapahtumattomuutta. Sumu lankesi kylän ylle. En avannut tietokonetta koko päivänä, lueskelin vaan. Olin niin väsynyt, että Käränkävään reissu sai jäädä. Kävelin, tai paremminkin raahustin, kuitenkin Sutkan laavulle. Vaaran päälle en jaksanut kivuta. Mennessä vastaan tuli naapurin [...] toisen rowan kanssa, hekin olivat päiväkävelyllä. [...] kutsui kylään, täytyy tänään käydä. (Kenttämuistiinpanot 28.10.2009.)

Etnografiaan sisältyy monenlaisia ajallisia ulottuvuuksia. Siinä on kysymys hetkistä, jolloin tutkija ymmärtää kohteestaan jotain tutkimusasetelman kannalta tärkeää, aineiston kestävydestä yli ajan tai tutkijan ja kentän välisen suhteen ajallisesta joustavuudesta. Etnografian ajallisuus toteutuu Marilyn Strathernin (1999, 2) käsitteessä toinen kenttä, mikä tarkoittaa kentän rakentamista uudeksi kirjoittamalla siitä. Ensimmäinen kenttä on siis se, missä tutkija teki kenttätönsä ja toinen kenttä se, joka välittyy kulttuuriseksi kuvaukseksi hänen ymmärryksensä ja tulkintojensa kautta. Ensimmäisen ja toisen kentän välimaille sijoittuu tutkimusaineiston varsinainen analyysi. Etnografisen aineiston analyysi ei ole yksiviivainen prosessi, joka etenee aineistojen lukemisesta ja tulkitsemisesta tutkimuksen kirjoittamiseen. Aineistoa analysoidessa litteraatiot ja kenttämuistiinpanot eivät piirry tulkinnoiksi mielen tyhjään tauluun, vaan tekstimuodossa oleva aineisto, monenlaiset kenttämuistot, teoreettinen välineistö ja tutkijan esiymmärrys kietoutuvat yhteen. Prosessi noudattelee hermeneuttisen tulkinnan kulkua, jossa yksittäiset tulkinnat käyvät vuoropuhelua hahmottuvan kokonaisuuden kanssa. Läpi tutkimusprosessin tutkijan työhön sisältyy teoreettisempaa reflektiota. Itse syvennyin tutkimuksen suunnitteluvaiheessa alustavasti taustakirjallisuuteen. Kenttätöiden aikana mielessäni alkoi syntyä kytköksiä havaintojen, kenttäkokemusten, haastattelujen ja esiymmärryksen välille. Kenttämuistiinpanoja puhtaaksi kirjoittaessani aavis-telin ja tunnustelin aineiston mahdollisuuksia. Kenttämuistiinpanovihkojeni marginaaleista löytyy yksittäisiä sanoja ja käsitteitä, joita olen pyöritellyt mielessäni jo kenttätöväi-heessä. Litteroin valtaosan haastatteluista itse, joten tulkintaesityksiä tuli mieleeni jo kuunnellessani kentällä tapaamieni ihmisten puhetta. Sen jälkeen analyysiprosessi eteni siten, että aineiston lukemisen rinnalla kävin läpi teoreettista kirjallisuutta hakien käsitteistöä, jonka avulla teki-sin aineistosta tulkintaesityksiä.

Tähän vaiheeseen sijoittuu hetki, jolloin hylkäsin alkuperäiset suunnitelmani ja löysin tutkimukselleni uuden suunnan. Pohtiessani kylien muutosta ymmärsin ajallisuus-käsitteen auttavan paremmin tavoittamaan kylien monenlaiset kehityskulut. Löysin laajemman kontekstin ja tieteelliset keskustelut, joihin kiinnitin oman tutkimukseni. Aloin kiinnittää huomioni erityisesti siihen, miten aineistosta voi tehdä kylien monitahoisiin ajallisiin ja aineel-lisiin muodostelmiin liittyviä tulkintoja. Luin aineiston kokonaan läpi kolme kertaa, mutta palasin siihen useasti läpi kirjoitusprosessin tulkintojen synnytettyä uusia kytköksiä aineis-toon, jonka tässä vaiheessa tunsin jo varsin hyvin. Tarkennettuaani teoreettista käsitteistöä

aloin nostaa aineistosta tiettyjä teemoja käsitteleviä sitaattiotteita, jotka ryhmittelin asiasisälön mukaan ja joiden ympärille aloin rakentaa tutkimustekstää.

Emerson, Fretz ja Shaw (2001, 364) esittävät kaksi tapaa käyttää litteraatioita ja kenttämuistiinpanoja tutkimustekstissä. Toisessa otteet litteraatioista ja kenttämuistiinpanoista erottuvat selkeästi varsinaisesta analyysistä. Toisessa ne sekoittuvat keskenään muodostaen kerrontaa, jossa korostuu tutkijan ääni. Olen käyttänyt molempia periaatteita. Suorat aineistositaatit antavat puheenvuoron myös kyläläisille, mutta tekevät myös lukijalle tiettäväksi mihin tulkintani perustuvat. Tutkijan valinnat ja ääni korostuvat kuvaillessani kyliä yleisemmällä tasolla. En ole käyttänyt kuvailujen yhteydessä viittauksia aineistoon, sillä niissä yhdistyy aineista haastatteluista mutta myös kenttämuistiinpanoista ja kenttämuistoistani. Eri lähteet kietoutuvat toisiinsa ja aineksen alkuperä on vaikea osoittaa. Kerronnan tavoite ei ole todentaa, miten asiat ovat kylässä olleet, vaan kylät muodostuvat kertojien muistoista ja kokemuksista, joita he ovat keskustelussa nostaneet esiin (ks. Korkiakangas 1996, 12–16). Haastattelujen analyysissä olen nojautunut toisiin haastatteluihin joitain muita enemmän, mutta kaikki niistä osallistuvat kylien kuvailuihin ja kylien muodostumiseen tekstissäni.

Olen luottanut siihen, mitä ihmiset ovat minulle kertoneet. Yhden kysymyksen kohdalla en kuitenkaan tyytynyt saamaani vastaukseen. Ahvenselässä tiedustelimme haastattelujen lopuksi ihmisiltä, minkälaiseksi he arvelivat Ahvenselän tulevaisuuden. Vastaukset kertoivat hiipuvasta kylästä, joka pikkuhiljaa sulautuu maisemaan tai muuttuu etelän ihmisten loma-seuduksi. Tämä kylän väistämättömään loppuun viittaava tulevaisuusnäky ei kelvannut tutkijalle eikä päätnyt tutkimukseni sivuille kylän tulevaisuuden kuvauksena. Sen sijaan vastaukset saivat minut pohtimaan, voisiko Ahvenselän tulevaisuutta tavoitella toisin ja voisiko se nojata uhkakuvien sijaan toivoon ja mahdollisuuksiin? Ratkaisuni ei tarkoittanut sitä, että vähättelin kyläläisten näkemystä kylän tulevaisuudesta korvaten sen omalla tulkinnallani. Se ei tarkoittanut myöskään sitä, että en olisi ottanut heidän puhettaan tosissani. Kyseessä oli metodologinen ratkaisu, joka liittyy siihen, miten käsitteellistän tulevaisuuden osana Ahvenselän ajallisuutta. En tavoittele kyläläisten kuvitelmia ja visioita vielä tuntemattomasta tulevaisuudesta, vaan olen laajentanut omaa ajatteluani kylien ajallisista kehityskuluista, joissa tulevaisuus aukeaa nykyisyydestä.

TUTKIMUSEETTISIÄ HUOMIOITA

Lähellä ihmisiä ja heidän arkeaan kirjoitettu etnografia vaatii tutkijaa pohtimaan tutkimuksensa eettisiä valintoja erityisen tarkkaan. Tulkintoihin nojautuvassa tutkimuksessa eettistä rajankäyntiä käydään erityisesti edellä kuvatun kaltaisissa tilanteissa, missä tulkinnot rishteävät ja tutkijan esitykset saattavat poiketa esimerkiksi kyläläisten omista tulkinnoista tai ymmärryksestä. Seurauksena saattaa olla tilanne, jossa kyläläiset eivät välttämättä tunnista itseään lopputuloksesta, tai he saattavat jopa kiistää tutkijan tulkinnot. Ristiriita liittyy usein tutkittavien odotusten ja tutkimuksen tavoitteiden välisiin eroihin. Kirsten Hastrup (1995, 148–149) toteaa etnografian pohjautuvan tutkijan ja paikallisten kohtaamisiin ja ihmisten kertomiin tarinoihin kokemuksistaan ja arjestaan. Etnografi ei tyydy raportissaan kuvailemaan kohdettaan vaan tekee tulkintoja ja suodattaa kohtaamisista tietoa, jolla osallistuu yleisemmän tason teoreettisiin keskusteluihin (Hastrup 1998, 8). Tutkittavien odotusten ja tutkijan tavoitteiden välisten erojen vuoksi tutkijan on selvitettävä tutkimuksen kohteena oleville ihmisille tarkkaan, mistä tutkimuksessa on kysymys. Hänen on myös perehdyttävä

tieteentekemisen eettiseen ohjeistoon. Olen noudattanut työssäni Tutkimuseettisen neuvotelukunnan (TENK) ohjeistusta hyvistä tieteellisistä käytännöistä (2012), Jyväskylän yliopiston tutkimuseettisiä ohjeistuksia sekä nykyisen tietosuojalainsäädännön tutkijoilta edellyttämää informointivelvollisuutta eli tutkimuksen tavoitteiden ja tarkoituksen selvittämistä tutkittaville kertomalla haastattelujen yhteydessä, mistä tutkimuksessa on kyse. Lisäksi annoin haastatelluille projektiamme esitelleen tekstin. *Saako tämän rytistää*, kysyi eräs haastateltava, mutta lupasi kuitenkin lukea esitteen tarkemmin.

Aineisto on säilytetty koko tutkimusprosessin ajan tietoturvallisesti digitaalisessa muodossa. Minulla on ollut käytössäni haastattelujen litteraatiot, joiden käyttöön ainoastaan minulla on ollut oikeus tutkimuksen kirjoittamisen aikana. Hävitän hallussani olevan tutkimusaineiston tutkimusprosessini päättyttyä. Aineistoa analysoidessani olen pyrkinyt hävittämään suorat tunnistetiedot. En esimerkiksi kerro haastateltavien nimiä, yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Heidän sukupuolensa käy usein ilmi tekstistä. Kunnioitan sitä, että ihmiset eivät halua tulla tutkimuksissa nimetyiksi. Toisaalta ymmärrän hyvin Sivakka- ja Rasimäki-tutkijoiden (ks. Knuuttila, Oksa ja Rannikko 2016, 249–250) kannan suhteessa tutkimuseettisiin valintoihin. Heidän kokemustensa mukaan ihmiset ovat esiintyneet mielellään julkaisuissa omilla nimillään. Sivakka ja Rasimäki -tutkimuksista on myös kirjoitettu paljon lehdissä, ja kylistä on tehty televisio-ohjelmia, joissa kyläläiset ovat kommentoineet tutkijoiden tulkintoja ja osallistuneet julkiseen keskusteluun. He siis eivät ole jääneet tutkimusaineistoihin koodien taakse vaan tulleet itse aktiivisesti esiin puhumaan omasta kylästään. Mikäli keskustelu on ollut luottamuksellista, tutkijat ovat anonymisoinneet haastateltavansa. Oma lähtökohtani on, että olen valinnut julkaistut haastattelusitaatit ja kenttämuistiinpano-otteet siten, että niistä käy mahdollisimman vähän ilmi, kuka keskustelukumppani on tai kenestä kirjoitan. Toisaalta pienissä paikallisyhteisöissä ihmisten anonymisointi on vaikeaa, koska naapurit tuntevat toisensa niin hyvin. Philippe Descolan (2005, 67) esittämään ajatukseen etnografiasta taitona sisältyy ajatus tutkijan eettisestä vastuusta. Kenttätöyssä on vaikea välttää yhteisössä arkaluontoisina pidettyjä asioita, mutta tutkijan taitoon kuuluu arvioida, mitä voi dokumentoida ja julkaista.

Eräs työni tärkeä tutkimuseettinen valinta koskee paikkojen nimeämistä tutkimuksessa. Armi Pekkala (2003, 103) peräänkuuluttaa nimeämisen perusteita ja toteaa sen olevan perusteltua, mikäli tutkimuskysymykset niin vaativat. Sikäli kun kylää käytetään ilmiön, toiminnan tai tapahtuman selittämisessä, hän ei pidä nimeämistä tarkoituksenmukaisena. Oman tutkimukseni lähtökohta on kylien erilaisuudet ja erityisyydet, mistä niiden nimiä voidaan pitää yhtenä osoituksena. Ne eivät ole tapahtumien ja sosiaalisten suhteiden sellaisinaan merkityksettämiä tapahtumapaikkoja tai kylätyyppejä. Sen vuoksi en ole anonymisoinut tai piilottanut niitä keksittyjen nimien taakse.

Ihmisten osallistuminen tutkimukseen ja haastatteluihin oli vapaaehtoista. Haastattelavilla oli mahdollisuus vetäytyä tutkimuksesta kaikissa prosessin vaiheissa. Ahvenselässä otimme vakavasti muutamien kyläläisten kieltäytymiset haastatteluista, emmekä taivutelleet heitä pyörtämään päätöstään. Myös kieltäytyneet osoittivat kuitenkin kiinnostusta meitä ja tutkimustamme kohtaan. Eräs mies ei suostunut osallistumaan haastatteluun, mutta hän heittäytyi olohuoneen sohvalle pitkäkseen, kun haastattelimme keittiössä hänen vaimoaan. Olohuoneessa hän kuunteli keskusteluamme ja huuteli väliin kommenttejaan. Luulen, että hän kiinnostui tutkimusaiheestamme huomattuaan, että emme olleetkaan gallup-kyselijöitä, joiksi meitä luultiin muutaman kerran. Kun olimme lähdössä edellä mainitusta haastattelutapaamisesta, talon isäntä tuli eteiseen saattamaan meitä ja kertoi meille vielä tiivistetysti

näkemyksensä esiin nostamistamme asioista. Vaikka ihmiset olivat välillä varautuneita ja vähäsanaisia haastattelutilanteissa, he osoittivat esimerkiksi teoillaan, että luottivat meihin ja pitivät työtämme arvossaan. Koska liikuimme kylällä jalan, meille tarjottiin kyytejä haastattelupaikasta toiseen, meitä syötettiin ja kahvitettiin, meistä huolehdittiin, meille kerrottiin asioita avoimestikin. Ihmisten luottamus, mielenkiinto ja tuki lisääntyivät heidän huomaessa meidän olevan kiinnostuneita kylien kohtaloista, tulevaisuuksista ja kylien asuttuna säilymisestä.

Törmäsin kentillä myös kysymykseen tutkimukseni hyödyistä tutkittaville. Ahvenselässä eräs henkilö kieltäytyi haastattelusta mutta kysyi samaan hengenvetoon, mitä hyötyä tällaisista tutkimuksista on? Hän vastasi omaan kysymykseensä lyhyesti ja ytimekkäästi, ”ei mitään”. Hänen mielestään kaikki viedään kuitenkin pois. Muutaman muunkin ihmisen kysyttyä tutkimuksen hyödyn perään arvioin, että emme ainakaan herättäneet kylillä turhaa toivoa. Myönsimme, ettei tutkimuksellamme todennäköisesti ole mitään sen suurempaa aluepoliittista vaikutusta, mutta tuomme kuitenkin syrjäseutujen asukkaiden näkökulmaa esille. Myös Kolilla minulle todettiin tutkimuksen kyllä hyödyttävän oppiarvoja hamuavaa tekijäänsä, mutta mikä sen hyöty on kyläläisille:

Haastattelun aluksi [...] tenttasi, mikä on tutkimuksen merkitys, paitsi tuottaa julkaisu, joka laitetaan hyllyyn, siis onko tällä käytännön kannalta merkitystä. Sanoin, että kyllä sillä täytyisi olla, vaikka emme suurta aluepolitiikkaa pystykään tekemään, mutta että velvollisuutemme on osallistua keskusteluun. (Kentämuistiinpanot 9.12.2008.)

Sivakka ja Rasimäki -tutkimusten tekijät (Knuuttila, Oksa ja Rannikko 2016, 250–251) ovat myös joutuneet vastaamaan kysymyksiin tutkimuksensa hyödyistä. He arvioivat hyödyn tulleen ainakin tutkimussarjan saaman laajan julkisuuden kautta, joka on heidän mukaansa lisännyt kyläläisten omanarvontuntoa ja itsetietoisuutta. Tutkijat kertovat maksavansa velkaansa kylille osallistumalla aktiivisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun osoittaen sanansa erityisesti päätöksentekijöille. He ovat myös pyydettyinä osallistuneet kyläläisten tilaisuuksiin ja hankkeisiin.

ETELÄLÄINEN KOHTAA KYLÄLÄISET

Ahvenselässä tutustuimme kylään meidät majoittaneen Anteron avustamana. Ensimmäisenä päivänäamme Ahvenselässä hän esitteli meille kylän ajeluttamalla meidät autolla kylän tiet päästä päähän. Olimme katsoneet edellisenä iltana kartasta, keitä missäkin asuu ja mitkä talot ovat autioita. Jokseenkin kätevästi ja ilman ääneen lausuttua sopimusta isäntämme käytti meitä samalla taloissa sopimassa haastatteluja. Kiersimme sinä päivänä lähes kaikki kylän talot. Antero mainitsi meille asukkaiden nimet, mutta ei kertonut heistä sen enempää ja odotteli autossa meidän käydessä sisällä. Kylän kiertäminen ensimmäisen kerran kyläläisten luottamusta nauttivan henkilön seurassa helpotti pääsyämme kyläläisten koteihin haastattelemaan heitä. Myös majoittumisemme kyläläisille tutun pariskunnan luona helpotti asettumistamme kylään. Myöhemmin kävi ilmi, että tehokas ja aikaansaava isäntämme oli kertonut jo ennakoon saapumisestamme kylään. Tieto ilmestymisestämme Ahvenselkään levisi nopeasti myös naapurikyliin:

Tuula kertoi, että [haastattelupaikkaan] eilen illalla tullut nuori sulhasmies oli kertonut meistä kotonaan. Tänään hänen isänsä, maanviljelijä, oli soittanut Anterolle ja kysellyt meistä. Olisi ilmeisesti halukas antamaan haastattelehm. (Kenttämuistiinpanot 8.3.2008.)

Kyseisen maanviljelijän haastatteluhaluudesta voi päätellä, että tutkimuksen rajaaminen yhteen kylään oli hieman liian tiukka. Myös kansalaisopiston jumpassa tapaamani kaksi naapurikyläistä naista ihmettelivät, miksi tutkimme vain Ahvenselän aluetta emmekä laajemmin Keminniemen aluetta, jossa sijaitsee useampi kylä. Olimme arvioineet etukäteen hieman väärin kylän ja sen merkityksellisen vuorovaikutusalueen, joka ylitti muodolliset kylän rajat.

Ahvenselässä pääsin sisään kylään kyläläisen kautta, mutta Koliin tutustuin yksin ja omin neuvoin. Kenttäkokemukseni oli muutenkin erilainen kuin Ahvenselässä. Asukasmäärältään suurempi Koli ihmisten muodostamana yhteisönä jäi minulle etäisemmäksi. Siellä tieto tutkijan läsnäolosta ei levinnyt niin nopeasti ja kattavasti kuin Ahvenselässä. Kolilla liikkuu paljon matkailijoita, joten muukalaiset eivät herätä niin paljon huomiota. Mutta sielläkin paikallisten uteliaisuus saattaa herätä, varsinkin jos liikkuu väärään aikaan (matkailusesongin ulkopuolella) ja väärässä paikassa (matkailureittien ulkopuolella). Vaikka tein Kolilla kenttätöitä yksin ja jäin mielestäni mielikuvissani muodostamani paikallisen yhteisön ulkopuolelle, en kuitenkaan kärsinyt Kolilla ulkopuolisuuden tunteesta. Kolmannella käynnilläni minulla oli tapana juoda päivittäin kahvit Kolin Ryynäsen kahvilassa. Sain nimikkomukin ja kahvin ”kanta-asiakashintaan”, mistä olin varsin otettu. Tunsin, että minut laskettiin kuuluvan kalustoon.

Oman paikan löytäminen kentältä vie aikansa, mihin liittyy esimerkiksi se, että kenttätöitä tekevät tutkijat eivät ainakaan alkuun paljasta olevansa antropologeja. Nigel Rapport (2010, 85–86) kertoi pohjoisenglantilaisessa kylässä tutkivansa paikallista sosiaalishistoriaa, koska hän halusi ennen tavoitteidensa julkituontia tulla paremmin tutuksi kylän kanssa. Sy-

Maantien laidassa olevasta kyltistä voi päätellä, missä kylä alkaa tai päättyy. Kuva: Eeva Uusitalo.

dänsairauksien ja kulttuurin välistä yhteyttä tutkinut Marja-Liisa Honkasalo (2008, 52) käytti pohjoiskarjalalaisella kentällään antropologian sijaan ihmisiä todennäköisesti enemmän puhuttelevaa termiä kulttuurintutkimus. Honkasalo kirjoittaa tunteneensa itsensä hölmöksi kertoessaan tutkimuksestaan ensimmäisen kerran, koska ei mielestään pystynyt välittämään kyläläisille tarkoituksiaan ja tavoitteitaan²⁴. Kävikin niin, että hänen tutkimuksensa oletettiin koskevan kansanperinnettä ja hänelle kerrottiin aluksi paikallisista parantajista ja kansanomaisista hoitomuodoista. Samasta syystä kuin Honkasalo myös minä laitoin sekä Ahvenselässä että Kolilla välillä myös perinteentutkijan hatun päähän ja esittäydyin kulttuurintutkijaksi. Entisajoista kiinnostuneena perinteenkerääjänä sainkin suosituksia mennä haastattelemaan henkilöitä, jotka tunnetaan kylällä hyvämuistisina tai hyvinä kertojina. Erityisesti vanhempien kyläläisten silmissä tutkimuksemme sai osittain oikeutuksensa siitä, että kylän muistot, perinteet ja tarinat tulevat kirjatuiksi:

Hän itse asiassa totesikin kun olimme lähdössä, että [...] kanssa hän oli puhunut, että oli hyvä että joku kirjoittaa näistä asioista, muuten ne unohtuisivat. Ilmeisesti hän tarkoitti vähän vanhempia aikoja, mutta kyllä minä mietin, että näinhän me teemme tätä kylää näkyväksi. Jää se elämään ainakin kirjojen sivuille. (Kenttämuistiinpanot 9.3.2008.)

Edellä mainitsemani kulttuurintutkijan roolin ottaminen liittyy myös siihen, että antropologia tai etnologia saattavat olla ihmisille tuntemattomia tieteenaloja ja termejä. Jälkeenpäin muisteltuna ihmiset eivät juurikaan olleet kiinnostuneita oppiaineistamme vaan heittäytyivät mukaan keskusteluun usein mielissään siitä, että saivat paitsi kyläilijöitä luokseen myös tilaisuuden jutella ja kertoa meille heille tärkeistä asioista.

Tutkija ei ole kentällään näkymätön, vaan koko hänen sosiaalinen persoonansa osallistuu kenttätööhön. Kentällä olo on kokonaisvaltaista läsnäoloa. (Malkki 2007, 177.) Tutkijasta tulee hetkeksi osa kylän arkea. Liisa Malkin (Cerwonka ja Malkki 2007, 87–88) mukaan on varsin tavallista, että etnografitt murehtivat poikkeavansa tutkimistaan ihmisistä ja miettivät omaa sopeutumistaan itselleen outoon ympäristöön. Tutkijat alkavat lähes poikkeuksetta reflektoida itseään, identiteettejään tai paikkaansa vieraassa yhteisössä. Myös minä ajauduin pohtimaan erityisesti Ahvenselässä itseäni suhteessa kyläläisiin:

Kuinkahan ne suhtautuvat yliopistoväikeen? [...] ehkä vielä menettelee, mutta mitähän minä edustan? (Kenttämuistiinpanot 5.3.2008.)

Sellaista olen miettinyt, että kuinka sitoutunut olen omaan eteläsavolaiseen tai eteläiseen näkökulmaani? Arvioinko paikallisuutta liikaa siltä pohjalta, että sen pitäisi mukautua etelässä synnytettyihin ohjelmiin ja politiikkoihin? (Kenttämuistiinpanot 11.3.2008.)

Työvuodet maaseutututkimusta ja maaseudun kehittämistyötä tekevässä instituutissa saivat minut pohtimaan omia ennakkoluulojani ja tarkoituseriäni. Havaitsin jälkikäteen haastatteluja litteroidessani kertovani haastateltaville hieman liian innokkaasti maaseutupoliittisista paikalliskehittämisen mahdollisuuksista. Ahvenselässä kenttätöidemme päästyä alkuun meistä tuli ennen kaikkea ihmisiä, samoin kyläläisistä meille. Siinä mielessä emme olleet pelkästään yliopiston tutkijoita. Itse en missään vaiheessa kokenut juuri minusta puhuttavan silloin, kun haastattelutilanteissa esiin nousi ”etelälaisten” kummallisuudet tai se, että

²⁴ Jaan tämän tunteen ja kokemuksen Honkasalon kanssa.

Ahvenselän ja laajemmin koko Lapin kohtalo on tulevaisuudessa muuttua etelän ihmisten lomaseuduiksi.

Kentällä voi herätä myös negatiivisia tunteita paikallisia kohtaan. Näin kävi Nigel Rapportille (2010, 85–90) pohjoisenglantilaisessa kylässä. Hän lähti vuoden kestäväälle kenttätöjaksolle selkein tavoittein integroitua kylään ja kerätä sieltä aineisto tarkkojen ennakkosuunnitelmien mukaisesti. Hän ei kuitenkaan löytänyt paikkaansa yhteisöstä eikä tuntenut minkäänlaista yhteenkuuluvuutta kyläläisiin, joita hän piti sivistymättöminä ja ennakkoluuloisina. Alun pettymyksen ja epäonnistumisen kokemuksen jälkeen Rapport tunnisteti itselleen tutun irrallisuuden, erillisyyden ja sopeutumattomuuden tunteet, joita hän oli juutalaistaustaisena walesilaisena ja toisaalta ateistina ja brittinä aikaisemminkin kokenut. Hänelle valkeni myös, että mikäli kenttätöitä tekevän tutkijan oletetaan noudattavan paikallisia normeja ja käyttäytyvän paikallisten tavoin, hänen kenttätönsä oli onnistunut, sillä hän oli tavoittanut yhteisen kokemuksen kyläläisten kanssa. Hänen tunteensa omia ”toisiaan” eli kyläläisiä kohtaa toisti niitä ennakkoluuloisia käsityksiä, joita kyläläiset julkitoivat suhteissaan omiin ”toisiinsa”.

Samassa kylässä asuvat ihmiset eivät ole yhtenäinen ryhmä ja keskenään samanlaisia. Liisa Malkki (Cerwonka ja Malkki 2007, 89) huomauttaa, että ”tavalliset ihmiset” tai ”kyläläiset” sisältävät ajatuksen sosiaalisesta yhdenmukaisuudesta. Kuvasin aiemmin, että pidin itseäni Ahvenselässä aluksi outona ”etelän variksena” tai ”eteläläisenä”, kuten kylällä kutsuttiin eteläisestä Suomesta tulevia. Vastaavasti itse puhuin ”ahvenselkäläisistä”, joka ”eteläläisten” tai ”kyläläisten” tavoin yleistävänä nimityksenä sisältää oletuksen ihmisten keskinäisestä samankaltaisuudesta korostaen samalla heidän eroaan muista ihmisryhmistä, vaikkapa ”yliopistolaisista” (ks. Candea 2010, 5). Koska tarvitsen käytännön syistä termin, jolla viittaan tietyllä alueella asuviin ihmisiin, käytän heistä tällaista yhdenmukaistavaa sanaa ”kyläläiset”. En kuitenkaan oleta heidän olevan keskenään samankaltaisia tai muodostavan yhtenäisen kollektiivin. Kenttätöiden aluksi kenties ajattelin kyläläisiä yhtenäisenä joukkona, koska minulla ei ollut paikallisiin ihmisiin minkäänlaista kosketuspintaa. Ajan kuluessa huoli siitä, miltä näytän kyläläisten silmissä, haihtui. Arvelen sen johtuneen siitä, että tutustuttuani ihmisiin aloin puolestani nähdä heidät yksilöinä. Minun ei tarvinnut enää luokitella heitä samaan kategoriaan pelkästään heidän kyläläisyytensä perusteella.

Keskusteluun antropologin suhteesta tutkimaansa kylään tai yhteisöön liittyy myös ajan problematiikka eli kysymys tutkijan valitsemasta aikamuodosta hänen kuvatessaan kohdettaan. Antropologista kirjoittamista on kritisoitu historiattomuudesta ja tutkittujen ihmisten ja paikkojen unohtamisesta etnografiseen preesensiin. Erityisesti Johannes Fabian (2014 [1983], 31–32) herätteli antropologiyhteisöä 1980-luvulla huomaamaan ristiriidan, joka valitsi etnografiseen kenttätööhön sisältyvän tutkijan ja tutkittavien välisen läheisyyden ja antropologisen kirjoittamisen tilallisen ja erityisesti ajallisen etäännyttämisen välillä. Hän penäsi etnografisen kohtaamisen (tutkija–tutkittava) samanaikaisuuden ottamista huomioon myös kirjoittamisessa ja moitti kollegoitaan tutkimuskohteen, toisen, sulkemisesta toiseen, muuttumattomaan ja alkukantaiselta vaikuttavaan aikaan. Etnografisen preesensin käytöllä on myös puolustajansa. Kirsten Hastrup (1990, 51) pitää tärkeänä eriaikaistamisen tiedostamisesta, mutta huomauttaa, että se on seuraus ja muistutus tutkijan ja hänen tutkimiensä ihmisten yhdessä viettämästä ajasta. Eriaikaisuus kertoo hetkestä, jonka aikana tutkija jätti jäljen toisten maailmaan ja toisaalta toisten maailma jätti jäljen tutkijaan. Myös Anna Tsing (1993, xiv–xv) on kokenut aikamuotokysymyksen haasteelliseksi. Hänelle kerronta menneessä aikamuodossa ei ole ratkaisu etnografiseen preesensiin, sillä se siirtää tutkitun yhteisön kauas

menneisyyteen tehden siitä nyttemmin kadonnutta historiaa. Tsingillä ei ole tarjota ratkaisua aikamuoto-ongelmaan, mutta hän sanoo itse yrittävänsä luovia eri aikamuotojen välillä tilanteiden mukaan. Itse havaitsin preesensin käyttämisen ongelman tutkimuskylien kuvauksissa lukiessani omia kirjoituksiani useamman vuoden takaa. Kerronta jähmetti erityisesti Ahvenselän kylän vuoteen 2008, ikään kuin siellä ei sen jälkeen olisi tapahtunut mitään. Kyläkuvauksen kirjoittamisen nyt-hetken ja sen lukemisen nyt-hetken välille syntyi mielessäni ajallinen riitasointu. Lukukokemus vaikutti osaltaan siihen, että päädyin pohtimaan kylien kehityskulkuja ajallisuuden näkökulmaa korostaen.

Arvioidaanpa kenttätöitä vielä lopuksi kylän, vaikkapa Ahvenselän näkökulmasta. Sinne ilmestyvät muukalaiset herättävät varmasti huomiota. Kylällä eletään arkea päivästä toiseen, näkyvää vaihtelua kylän tapahtumissa on aika vähän. Sen vuoksi läsnäolomme kylällä saattoi olla kyläläisille merkityksellinen tapahtuma, vaikka ehkä mielessäni myös liioittelin vetovoimaamme ja yliarvioin kyläläisten uteliaisuuden määrän:

Illalla ja yöllä oli satanut lunta, ja aamulla [...] tuli linkoamaan pihasta lumet pois. [...] puolestaan tuli vähän myöhemmin auraamaan tietä. Molemmat parkkeerasivat traktorinsa pihaan ja tulivat sisään kahville. Ensin vaihtoivat olohuoneessa kuulumiset ja sitten tulivat kahville keittiöön, missä minä istuin. [...] Joensuulaiset [vieraat] olivat vielä tässä vaiheessa paikalla, joten kovin oli vilkas maanantaiaamu tällä sivukylällä. (Kenttämuistiinpanot 11.3.2008.)

Tuolloin ajattelin, että vaikka lumimiesten vierailu ei ollut mitenkään tavatonta, niin olemassaolomme kyseisessä talossa toimi ylimääräisenä kannustimena käväistä kylässä ja samalla katsastaa meidät. Myöhemmin kävi kuitenkin ilmi, että miehillä todellakin oli tapana pistäytyä kahveilla lumen auraamisen lomassa. Saimme kuitenkin aikaan toisenlaista toimintaa. Havaitsimme nimittäin ihmisten kertovan toisilleen kokemuksiaan haastattelutapahtumasta. He tiesivät, kuinka haastatteluissa toimitaan, ja opastivat niitä, joiden haastatteluvuoro oli vielä tulossa. Ensin tehdään haastattelu, sitten juodaan teet, kertoi eräs mies hänelle kerrotun käyntimme vaiheet ja tilanteen etenemisen.

Vaikka on mahdollista, että tutkijat jäävät joissain tapauksissa elämään kylän paikallisiin tarinoihin, en usko jättäneeni kumpaankaan kylään taakseni mitään suurempaa legenda ja mainetta. Eettisestä näkökulmasta on tärkeää pitää tarvittavaa etäisyyttä, muistaa oma roolinsa ja olla sotkeutumatta kylän asioihin. Kenttätööntekijän peruskoulutukseen on kuulunut muistutus, että kenttätö ei saa muuttaa kohdetta. Toisin sanoen kylän pitää olla tutkijan lähde, samanlainen kuin se oli ennen hänen saapumistaan sinne. On selvä, että tutkija ei saa jättää taakseen sekasortoista kylää ja tulehtuneita ihmissuhteita. Toisaalta ajatukseni kylä muokkaavista monenlaisista toimijoista sisältää sen, että myös tutkijasta tulee osa kylien tarinoita ja muodostelmia. Joskus kenttätö ja tutkijat saattavat saada aikaan näkyvämpiäkin muutoksia. Asukkaat saattavat innostua toimimaan aktiivisemmin kylän hyväksi tai kehittämään yhteistoimintaa kylässä (ks. Ruotsala 2019) sen perusteella, mihin tutkija on kohdistanut mielenkiintoaan.

Tutkimuksessa on yleensä selvää, keitä tutkitaan eli ketkä ovat tutkimuksen kohteita. Asetelma voi kuitenkin saada erilaisia variaatioita. Myös kentällä kulkeva tutkija joutuu vähintään katseiden kohteeksi, mutta häneen voidaan asettaa muitakin toiveita. Ahvenselässä eräs poikansa emännättömyydestä huolissaan oleva äiti näki meissä ensimmäisenä kaksi miinähdokasta. Tämä vitsailu toistuikin sitten minun osaltani muutamaa otteeseen:

Minua kiusoiteltiin taas, ja ruvettiin sopivaa poromiestä miettimään. Tajusin jo aikaisemmin, että tämä täytyy kestää. Eikun vettä myllyyn, eivät he ole kuin puoliksi tosisaan. Mutta voihan tuostakin jotain tulkita: kylille halutaan lisää ihmisiä. [...] Tuula puheli, että kyllä tätä tapahtuukin, että nainen tulee etelästä ja ennen pitkää löytää itselleen poromiehen. Ovat etelän naisten mielestä eksoottisia. (Kenttämuistiinpanot 8.3.2008.)

Antauduin vitsailun ”uhriksi”, eikä se minua kauheasti haitannut. Kenttätöön tekijän täytyy sopeutua olosuhteisiin ja tapahtumiin, mutta toisaalta osata vetää ja osoittaa myös yksityisyytensä rajat. Jos paikalle olisi oikeasti ilmestynyt sulhaskandidaatti, asia olisi muuttanut luonnettaan.

Hieman yllättäen emme olleet ensimmäiset Ahvenselkää tutkineet. Kolmekymmentä vuotta ennen meitä, 1970-luvun lopussa, Veikko Niskavaara ja Jouko Nikula tekivät kylällä tutkimusta, joka liittyi Ahvenselän ja Pahkakummun alueille Lapin seutukaavaliiton aloitteesta laadittuun kyläsuunnitelmaan (ks. Nikula ja Niskavaara 1980). Suunnitelman pohjaksi Nikula ja Niskavaara (1980, 5) tekivät kenttätöitään Ahvenselässä ja naapurikylä Pahkakummussa elokuussa vuonna 1979. He kuvailevat tekstissään arkeaan Ahvenselässä varsin niukasti, mutta kertovat haastatelleensa 37 kylien asukasta, tutustuneensa kylien luonnon- ja rakennettuun ympäristöön ja valokuvanneensa kyliä. Kyläsuunnitelma on luonteeltaan julkaisu, jossa tutkimuksen kulkua ei kuvailla pikkutarkasti, joten siksi on ymmärrettävää, etteivät kirjoittajat kerro sen enempää olemisestaan Ahvenselässä tuon elokuun aikana. Lisäksi 1970-luvulla tutkijan laveiden kenttätökuvausten olisi mahdollisesti ajateltu asettavan tutkimuksen objektiivisuuden kyseenalaiseksi. Jouko Nikula kertoi²⁵ myöhemmin heidän viipyneen kylällä elokuun, asuneen kyläkoululla ja kulkeneen tekemässä haastattelujaan lainaamallaan opettajan lasten nuorisopyörillä. Heidän kyläsuunnitelmassa näkymättömiin jäänyt kenttätöskentelynsä oli ollut varsin etnografista, mikä ei ollut ihan jokapäiväistä tuon ajan sosiaalitieteellisessä tutkimusilmastossa.

Meidän ja edeltäjiemme Nikulan ja Niskavaaran kenttätöitä voi tarkastella performanssina, joka kenttätöön yhteydessä voidaan ymmärtää tiedon rakenteluna yhdessä toisten kanssa (esim. Ruotsala 2005, 48). Dara Culhane (2017, 3) korostaa etnografisen tiedon muodostumista ihmisten välisissä keskusteluissa ja vuorovaikutuksissa, mikä tekee etnografiasta osallistavaa ja toimijoiden yhteiseen luovuuteen nojaavaa tiedon tuotantoa. Performanssina meidän kenttätöymme sai ajallista jatkuvuutta, kun esittelimme Nikulan ja Niskavaaran laatimaa kyläsuunnitelmaa haastatteluissamme. Halusimme tietää, muistavatko haastateltavat kyläsuunnitelmaprosessin. Ihmisiä kiinnostivat kuitenkin kyläsuunnitelman toteutumista enemmän valokuvat, joista he tunnistivat sekä tuttuja paikkoja että entisiä ja nykyisiä naapureitaan. Valokuvat ovatkin ajan koettelussa osoittautuneet kyläläisten näkökulmista kyläsuunnitelman arvokkaimmaksi ainekseksi, sillä siinä esitetyistä toimenpiteistä ja niiden toteutumisesta he eivät innostuneet keskustelemaan kanssamme.

Kyläsuunnitelman valokuvien kylämaisema on muuttunut. Myöhemmin suunnitelmaa selailllessani tunnistin eräässä kuvassa (Nikula ja Niskavaara 1980, 61) näköalan Askan mäeltä yli aavan. Olin itse sattumoisin kuvannut saman näkymän marraskuussa vuonna 2018, siis lähes 40 vuotta myöhemmin. Kuvat on otettu suunnilleen samasta paikasta, joskin hieman eri suuntaan ja oma kuvani kenties hieman alemmaa. Molemmissa kuvissa näkyy taustalla aavan takana oleva valkoinen talo. Uudemmassa kuvassa Ahvenjärvi pilkottaa hieman puiden lomasta, vanhemmassa näkymä on avarampi. Yhdessä tuottamamme performanssi Ahvenselästä jatkui edelleen.

²⁵ Sähköposti 16.11.2018.

Muuttuvaa kylää tämäkin. Samasta paikasta otettu kuva, välissä 40 vuotta. Kuva vasemmalla: Eeva Uusitalo 2018, kuva oikealla: Nikula ja Niskavaara 1980, 61.

KULKEMISESTA, KEHOLLISUUDESTA JA AISTEISTA

Tim Ingold on yhdessä Jo Lee Vergunstin (2008) kanssa jalostanut ja konkretisoinut ajatusta kulkemisesta heidän kävelyetnografiaksi kutsumaansa menetelmään. Siinä kävely yhdistyy liikkumiseen, havaintojen tekemiseen, aistimiseen, oppimiseen, tiedon tai paikan muodostukseen, tarinankerrontaan sekä myös inhimillisen ja ei-inhimillisen suhteisiin. Vaikka etnografit kävelevät ja kertovat kävelyistään kenttämuistiinpanoissaan, he reflektivat harvemmin sen merkitystä tiedonmuodostuksen näkökulmasta (emt., 3). Tim Ingold (2011, 148) kirjoittaa kävelemiseen liittyen myös kulkemisesta (*wayfaring*), jolla hän tarkoittaa liikkumisen kehollista kokemusta. Ingold laajentaa kulkemisen kattamaan elämisen ja maailmassa olemisen. Sen vuoksi Ingoldin ajattelussa paikallaan oleminen ja yhdessä paikassa asuminen on myös kulkemista, mutta niin hienovaraista, että sitä on vaikea havaita. Ingoldille tärkeintä ovat polut, joita pitkin matka käy. Siellä missä ihmiset tai muut olavaiset kohtaavat, polut ja kulkemisen säikeet kietoutuvat toisiinsa muodostaen vuorovaikutteisen solmun. (emt., 149.) Myös paikat ja kylät voidaan ymmärtää tällaisiksi kohtaamisten solmuiksi. Kulkijoiden polut liikkuvat solmusta toiseen, liittyvät uusiin solmuihin ja jatkavat taas matkaansa. Kulkemisesta, solmuista ja säikeistä muodostuvaa syheröistä kuviota Ingold (emt., 151) kutsuu rihmastoksi (*meshwork*²⁶).

Ingold (2011, 150) erottaa kulkemisen kuljettamisesta. Edellinen on ennalta-arvaamattonta, jälkimmäinen päämääräorientoitunutta ja etukäteen suunniteltua siirtymistä paikasta toiseen, transportaatiota. Kulkijan reittejä ei voi ennakoida, sillä kulkemisen reitit aukeavat hetkessä. Kulkeminen on aktiivista, luovaa ja uudistavaa. Rihmaston säikeet eivät ole kahden entiteetin yhdistäjiä vaan polkuja, joita kulkien elämää eletään ja joihin kulkijan jäljet painautuvat. Ingold (2008, 1807–1808; ks. myös Hastrup 2014, 18–19) käyttää käsitettä kie-

²⁶ Nettisanakirja antaa sanalle *meshwork* merkitykseksi verkko ja verkosto. Tim Ingoldin puheessa kyseessä nimenomaan ei ole verkosto: *My contention, throughout, is that what is commonly known as the 'web of life' is precisely that: not a network of connected points, but a meshwork of interwoven lines* (Ingold 2011, 63). Hänen katsannossaan verkostossa sekä toimijat että heidän välisensä suhteet ovat ennalta-annettuja ja suljettuja, kun taas rihmastossa säikeet ovat liikkeessä, kietoutuneet toisiinsa ja versovat uutta. Tässä piilee myös Ingoldin ero Bruno Latourin toimija-verkosto (ANT) -teoriaan, josta Ingold irrottautuu sen liiallisen sulkeutuneisuuden ja mekaanisuuden vuoksi. Hänen näkökulmastaan verkosto on suhteellisen muuttumattomien ja stabiilien 'yksiköiden' välisiä suhteita tai vuorovaikutusta, josta puuttuu rihmaston ja kulkemisen arvaamattomuus ja avoimuus. (Ingold 2008, 1806, 1806n).

toutumisvyöhyke (*zone of entanglement*) ympäristöstä, jossa kulkijoiden polut kietoutuvat toisiinsa ja irtaantuvat toisistaan. Kietoutumisvyöhyke kuvaa hyvin myös käsitystäni kylistä muodostelmina, joissa monenlaiset toimijat ja prosessit kietoutuvat yhteen.

Ingoldin ajatukset kulkemisesta soveltuvat myös tutkijan kulkemiseen kentällä ja hänen kietoutumiseensa osaksi tutkimaansa kylää, yhteisöä ja maisemaa. Ingold (2011, 14) kirjoittaa:

[w]hether our concern is to inhabit this world or to study it – and at root these are the same, since all inhabitants are students and all students inhabitants – our task is not to take stock of its contents but to follow what is going on, tracing the multiple trails of becoming, wherever they lead.

Kuten muidenkin kulkijoiden myös tutkijan polut kietoutuvat hänen tutkimiansa ihmisten ja kylien polkuihin. Kulkija ei tee luetteloa kylien sisällöistä. Hän seuraa, mitä siellä on menneillä, ja jäljittää monenlaisia tulevaan aukeavia reittejä. Tämä jäljittäminen, kirjoittaa Ingold (2011, 14), herättää antropologian uudelleen henkiin. Minunkaan tarkoitukseni ei ole ollut luetteloita kylien sisältöä. Sen sijaan pidin aistini avoimina ja havainnoin, mitä kylissä eteeni aukeni. Olin kulkija, joka tarkkaili, ihmetteli ja päätyi jonnekin, minne hän ei aluksi arvannut joutuvansa. Tämä sattumanvaraisuus kuvaa paitsi olemistani kentällä myös ennakoimattomiin suuntiin vienyttä tutkimusprosessiani.

Kuljin kaikissa kenttäkohteissa paljon kylillä, poluilla ja metsissä. Tein havaintoja ihmisistä, otin valokuvia ja juttelin kohtaamieni muiden kulkijoiden kanssa. Tutustuin Ahvenselän lenkkiteihin ja pistoteihin sekä Kolin polkuihin. Erityisesti talvisaikaan pystyin seuraamaan monenlaisten kulkijoiden maastoon jättämiä jälkiä. Askelten jäljet herättivät uteliaisuuteni ja pohdin itsekseni, kuka tai mikä minun lisäkseni on ollut liikkeellä, milloin ja millä asialla. Kenttätöjakson jälkeen olen miettinyt, minkälaista etnografiaa kertomukset kierroksistani ovat ja minkälaisiin tulkintoihin ne antavat aihetta? Löytyykö kuljeskeluni kuvailusta kosketuspinta, josta voisi alkaa purkaa tutkimuksen kyliin liittyvää kysymyksenasettelua? Mitä seuraavanlaiset kenttämuistiinpanomerkinnot kertovat kylästä, kylän arjesta ja sen asukkaista²⁷:

Kävin kävelyllä, lähdin luontotalolta karhunkierrosta, ja kävelin sitä ensin joitain satoja metriä. Siitä oli mennyt joku kaksipyöräinen ajoneuvo, aika leveät renkaat, joku mopon tapainen varmaan. Polku tulee Niitselyksen tielle, siinä lähdin kylälle päin, mutta kaarsin Perttuma-aapaa kohti. Tien varressa oli neljä taloa, ainakin kolme tyhjiillään, yhteen meni auton tai kelkan jäljet, ja pihassa oli auto, tosin hautaantuneena lumeen. Tien päässä oli poroaita, pienemmässä aitauksessa olikin poroja. Käännyin takaisin, vastaan tuli moottorikelkka mies, nosti kättä. Vähän matkan päässä päryytteli toinen sivutieltä, kuusi ahkiossaan. Kättä nosti tuokin. Varmaan ihmettelevät kuka siellä oikein kävelee. Oli siellä joku autollakin mennyt, ja moottorikelkan jälkiä oli myös. Taitaa olla paikalliset kelkkamiehet mielissään kun pääsevät ajamaan. Jäljistä tuli mieleeni, että niitäkin täällä oppii havainnoimaan. Oppii tarkkailemaan maantien laidassa olevia jalanjälkiä ja miettimään, että kenenkähän nekin on. (Kenttämuistiinpanot 19.11.2008)

²⁷ Kuvaus on Hautajäven kylältä, jossa myös tein kenttätöitä. Ote kuvaa kuitenkin hyvin kokemuksiani ja tekemisiäni muuallakin.

Edellinen kenttämuistiinpano kertoo kenttätöntekijän suhteesta tutkimusympäristöön. Inhimilliseltä kannalta siinä ja samankaltaisissa kuvauksissa voi nähdä kaupunkilaisen syrjäkylällä etsimässä jälkiä ja samalla varmuutta siihen, että täällä on muitakin kuin minä. Sellaisina ne kertovat enemmän kenttätöitä tekevän tuntemasta epävarmuudesta vieraassa ympäristössä. Vaikka kuvauksessa ei ole minkäänlaista kontaktia paikallisiin tai ne jäävät minimaalisiksi ja satunnaisiksi tapaamisiksi, kulkemisena ajateltuna pääsen kenttämuistiinpanojen kautta kiinni metsissä ja teillä liikkuneisiin ihmisiin, asutukseen, materiaaliseen ympäristöön, poroaitoihin tai hylättyihin taloihin. Merkintäni kertovat myös, että etnografia ja sen tulokset nojaavat pieniin merkityksellömmiltä vaikuttaviin tapahtumiin ja hetkiin, joista saattaa avautua laajempia tulkintoja.

Ingold ja Vergunst (2006, 69) mainitsevat kävelemisen tukevan kenttätöitä. Paikkoihin tutustumisen lisäksi käveleminen palvelee monin tavoin tutkimuksen tavoitteita tai päämääriä, sillä se antaa tilaa ja hetken henkilökohtaiseen reflektioon sekä keholliseen kiinnittymiseen ympäristöön.

Torstai-aamu, pari astetta pakkasta. Etelä-Suomessa raivoaa syksyn ensimmäinen lumimyräkkä kertovat mediat. IS seuraa tilannetta hetki hetkeltä. No jopa on jännittävää. [...] Tein kävelyretken Ikolanaholle. Tästä ensin polkua pitkin Ylä-Kolille, matkalla tsekkasin halkeaman. Se on aidattu (ettei kirjoitukset kulu ja onhan siinä vaaramentti), ja viereen on rakennettu tasanne, josta sitä voi katsella. Lähistöllä oli kyltti, jossa mm kerrottiin tarina Annikista, joka ei uhrannut Kolin hengille. Käväisin Koli Activessa ostamassa yhden villakerroksen lisää, ja sitten käpsin Ikolanaholle. Vuokratuvan piipusta tuprutteli savu, ja nuotion ympärillä oli porukkaa. Mikäs siinä, ei tarvinnut itse tulia tehdä. Takaisin kiersin reittiä, joka vei P-paikalle eli en kiivennyt takaisin hui-

Hiihtohissit kansallismaisemassa, jossa kulkija havainnoi, miten materiaallinen muodostaa Kolia.
Kuva: Eeva Uusitalo.

puille. Palasin Turulan ja Ollilan kautta. Turulan pihalla oli kaksi telttaa. Pitäisi kuvata vielä myös hiihtohissit. Materiaalinen taikka infra tässä maisemassa. Toinen asia mikä tuli mieleen: puun juuret: joskus tarjoavat kulkijalle hyvän askelman. Joskus niihin kompastuu tai liukastuu, jollei ole valpas. (Kenttämuistiinpanot 26.10.2018.)

Edellä olevasta kenttämuistiinpano-otteesta voi lukea esimerkin, miten ymmärrän kävelemisen reflektiivisyyden. Tekstissä on muutama havainto, jotka suuntasivat ja vahvistivat Kolin ajallisuuteen liittyviä tulkintoja. Toinen liittyy Kolin halkeamaan ja toinen koskee ajatustani puun juurista, jotka enimmäkseen näkymättöminä yhdistävät erillisiltä vaikuttavia puita toisiinsa ja muodostavat symbioottisen kokonaisuuden ja toimivat myös luonnon muodostamana infrastruktuurina kulkijoille. Nämä ajatukset toteuttavat myös Ingoldin ja Vergunstin (2006, 74) tulkintaa kävelystä osana paikan muodostumista. Kävelemällä, katselemalla ympärille ja muutenkin aistien suhde ympäristöön muodostuu kokonaisvaltaisemmaksi kuin katselemalla sitä yhdestä kiinteästä pisteestä (emt., 68). Kävely ja liikkuminen ylipäättään synnyttävät reittejä, polkuja, rihmastoja ja inhimillisen ja ei-inhimillisen risteyspaikkoja. Sneak, Erickson ja Darlingn (2009, 1–2) kirjoittavat polkujen olevan maaseudulla liikkumisen maisemaa, ja ne ovat muodostuneet käyttäjien tai suunnittelijoiden myötävaikutuksella. Poluilla ei aina ole alkua tai loppua, vaan ne muodostavat paikallisia rihmastoja. Ingold ja Vergunst (2008, 14) toteavat polkujen syntyneen ajan mittaan sinne, missä ihmisillä on ollut tarve kulkea. Ne kuluvat ja levenevät siellä, missä on paljon kulkijoita ja kasvavat umpeen siellä, mistä kulkijat ovat kadonneet. Polut ja tiet sitoutuvat muuttuvan maiseman dynamiikkaan. Ne ovat muodostuneet joltain tarkoitusta varten, mutta niiden käyttäjät ja käyttötarkoitukset vaihtuvat. Pohjois-Karjalassa ihmisten käsityksiä sairauksistaan tutkinut Marja-Liisa Honkasalo (2008, 42) kutsuu maisemaa tutkimuksensa metodiksi. Hänellä oli tapana kulkea kylän poluilla, ja samalla hän alkoi tehdä havaintoja joidenkin talojen välisistä selkeistä poluista ja toisaalla kulkemiselle asetetuista esteistä. Joihinkin taloihin ei vienyt polkuja lainkaan. Tämä ympäristön tarkkailu laajensi Honkasalon ymmärrystä paikallisten ihmisten välisten suhteiden laadusta, mikä antoi syvyyttä hänen tulkinnoilleen sairauden kulttuurisista ulottuvuuksista.

Etnografinen kenttätö ja kulkeminen ovat inhimillisenä toimintana lähtökohtaisesti kehollisia. Kehollisuuden tieto-opillista pohjaa voi hahmottaa esimerkiksi Thomas J. Csordasin (1999, 147) kulttuurifenomenologiasta, jonka voi tiivistää välittömän kehollisen kokemuksen ja monenlaisten kulttuuristen merkitysten synteetiksi. Kehollisuudessa on hänen mukaansa kyse havaintoihin pohjautuvista kokemuksista, jotka perustuvat läsnäololle ja maailmaan kiinnittymiselle. Setha Lown (2017, 94) käsite kehollistunut tila (*embodied space*) tarjoaa kehon, tilan ja kulttuurin samaan käsitteelliseen kehykseen integroivan välineen kehon ja tilan suhteen analysointiin. Sarah Pink (2008, 179) laajentaa Lown ajatusta kehollisesta tilasta koskemaan myös etnografin kiinnittymiseen paikkoihin kehollisesti. Hänen lähestymistapansa muodostaa perustan hänen aistietnografiaksi kuvaamalleen tavalle koota ja tuottaa kulttuurista tietoa. Erityisen tärkeänä Pink (2009, 33; 41–42) pitää aistietnografian näkökulmasta tutkijan ja hänen tutkimukseensa osallistuvien ihmisten yhtäaikaista läsnäoloa sosiaalisesti, aineellisesti ja aistittuna muodostuvissa kokoonpanoissa. Tutkimuksessa muodostuva paikka nojaa ihmisten, esineiden, kehityskulkujen, tunteiden, diskurssien ja muun sellaisen keskinäiseen lomittumiseen. Pinkin ymmärrys on linjassa Tim Ingoldin (2008, 1807–1808) toisiinsa kietoutuvien polkujen ja reittien muodostaman kietoutumisvyöhyke-käsitteen kanssa.

Aloin pohtia aistien merkitystä selaillessani Kolilla majapaikan eli taiteilijaresidenssin pöydällä ollutta vieraskirjaa. Taiteilijoiden muistiinpanojen aistipainotus vei ajatukseni siihen, miten kylä alkaa hahmottua paitsi ajattelun kautta, myös aistittuna, koettuna tai tehtynä. Myös omista kenttämuistiinpanoistani luen lähes joka sivulta aistien kautta välittyvistä kokemuksista. Erityisesti Kolin kenttätyömatkalta muistiinpanoissa on tunnelmia luonnosta ja Kolin maastosta. Seuraavassa esittelen kolme kohtausta Kolin maisemista:

Kipusin vuorelle ja vuokrasin lumikengät. [...] Menin hissillä ylös, siis viimeisen rupeaman, rytisi ja heilui. Retkituvalta vuokrasin [lumi]kengät ja lähdin maastoon. Tein peruslenkin eli kävin kaikki kolit, akka-, paha- ja ukkokolit siis, ja vähän siinä muutenkin kiertelin. Oli sumuista, joten Pieliselle ei näkynyt, mutta muuten oli hyvä keli ja tosi kaunista. Puissa on jo tykkylunta, oksat on erittäin painavia, kokeilin. Näkyi (ja kuului) siellä muitakin olevan. Tallustelin pari tuntia. Kovastihan se hikoilutti. Kävin hotellissa kahvilla ja sämppärliltä. Hienot näkymät siitä kahvilastakin on, tai olisi jos jotain näkyisi näin sumuisella ilmalla. (Kenttämuistiinpanot 7.12.2008.)

Käväisin Ukko-Kolilla tunnelmoimassa. Istuin kalliolla, oli ihmeen hiljaista. Jostain alhaalta kantautui lasten ääniä. Lieksaan menevä lautta näkyi järvellä. Katselin saaria ja tuumailin niiden muodostamaa --- muodostelmaa, jonoa, ja miten se on syntynyt. Ja ne kalliot, joita [...] pitää Kolin huomattavimpana luonnonarvona. Onhan perin rationaalista pohtia Kolin geologiaa, mutta toisaalta siihen liittyy sellainen aika-ulottuvuus, se miten kauan ne kallioperät ovat siellä olleet, ja miten nopeasti (jotkut) ihmiset niistä nautiskelevat. (Kenttämuistiinpanot 26.6.2009.)

Tein päivällä pitkän kävelylenkin Ikolanahoon, yhteensä noin 12 kilometriä. Kyllä kuljijoita riittää vielä näin lokakuun lopussa. Ikolanahossa tein pienen nuotion ja lämmitelin siinä lihapiirakkaevääni. Aivan mahtava keli ja tunnelma, sateli nimittäin vähän lunta. Näin siellä myös elämäni ensimmäisen palokärjen. Tullessa kävin luontokeskuksessa lukemassa sähköpostit. (Kenttämuistiinpanot 25.10.2009.)

Esimerkkikuvauksia hallitsee näkemieni asioiden kuvailu. En ollut muistiinpanojen kirjoitustilanteessa tietoinen moniaistisesta havainnoinnista saati aistietnografiasta, joten en kiinnittänyt tietoisesti tai systemaattisesti huomiota ääniin, hajuihin tai ilman tuntuun satunnaisia mainintoja enempää. Lukiessani jälkeinpäin muistiinpanoja mieleeni kuitenkin palaavat tilanteet, joista ne ovat syntyneet. Pystyn tunnistamaan muidenkin aistien aktiivisuuden ja ympäristön aistimisen kokonaisvaltaisuuden. Tämä jälkikäteen tehty huomio vahvisti uskoani siihen, että etnografinen tieto perustuu kaikkien aistien käyttöön. Kuten Sarah Pink (2009, 10) toteaa, näkemisen ohella muiden aistien roolia ei ole tiedostettu, minkä vuoksi ne eivät aina näy selkeästi tutkimusten lopputuloksissa

Vaikka en käytä tässä tutkimuksessa systemaattisesti aistietnografiaa tutkimusmenetelmänä, erityisesti ymmärrykseni Kolista on syntynyt myös aistimuksien kautta. Yllä olevia kuvauksia lukiessani pystyn herättämään eloon tilanteet ja tunnelmat, jotka ovat synnyttäneet muistiinpanot. Kesäkuussa 2009 kirjattu kenttämuistiinpano oli muutenkin tärkeä. Istuessani Ukko-Kolin laella mietiskelin, kuinka kauan kallio on ollut siinä ja kuinka nopeasti ihmiset siellä käyvät. Tämä havainto laittoi liikkeelle ajatuksen Kolin ajallisuuksista. Sain kosketuspintaa mietteilleni myös Doreen Massey'n (2006, 34–35) artikkelista, jossa hän ker-

too samantapaisesta aikaan, tilaan ja maisemaan liittyvän ymmärryksen syntymisestä hänen katsellessaan Englannissa erästä kukkulaa. Hän pohtii sen syntyä satoja miljoonia vuosia sitten jossain muualla ja sen hidasta kulkeutumista nykyiselle paikalleen: [R]ather it is that a landscape, these hills, are the (temporary) product of a meeting up of trajectories out of which mobile uncertainty a future is – has to be – negotiated (emt., 46). Aloin käsitteellistää Kolia paikkana, jossa monenlaiset kehityskulut, ihmiset, tapahtumat, aineelliset rakenteet, läsnäolot ja tulkinnat rakentavat kytköksiä Kolin menneeseen ja tulevaan.

Etnografia voi olla tekijälleen vapauttavaa ja valtauttavaa. Etnografille ei ole tarjolla säännöstöä tai ohjeistusta, jota kenttätöön aikana voi seurata yksityiskohtaisesti. Tutkijalle on tarjolla runsaasti menetelmiä tai tekniikoita, mutta niitä täytyy osata käyttää luovasti ja tilannekohtaisesti. Liisa Malkki (2007, 180–181) kutsuu aineistonkeruutekniikoita avoimeksi ja joustavaksi mahdollisuuksien repertoariksi, jota etnografi hyödyntää luovasti improvisoiden. Kulkien kenttiä kartoittava tutkija voi seurata päähänpistojaan ja tarttua eteensä aukeaviin mahdollisuuksiin koota aineistoa. Kolmannella kenttätömatkalla Kolilla istuin eräänä päivänä taiteilijaresidenssin ikkunan ääressä katsellen ulos, kun mieleeni juolahti kenttätöön perinteeseen liittyvä mielikuva etnografista, joka tarkkailee kyläelämää telttansa oviaukosta. Tällä hieman yksinkertaistavalla vertauskuvalla on haluttu kritisoida ajatusta tutkijasta objektiivisena tarkkailijana, joka näkee kaiken, mitä tutkimuskylässä tapahtuu. Päätin kokeilla, miltä kylä näyttää, kun sitä katselee hieman ulkopuolelta, tutkijan kaiken kattavasta yläviistosta perspektiivistä. Käytin yhden päivän kyläelämän havainnointiin Ryynäsen taiteilijaresidenssin ikkunasta. Minulla oli aika hyvä näköala kyläkeskukseen eli kyläraitille, tienristeykseen ja matkailuneuvonnan pihamaalle. Kyläkeskuksen vilkkaista paikoista ainoastaan Sale-kauppa oli katseeni ulottumattomissa. Kirjasin havaintojani kenttämuistiinpanoihini.

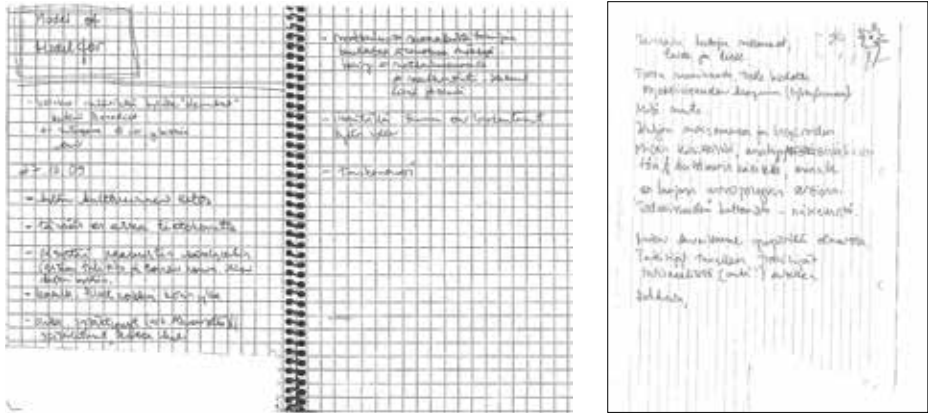
Kuten olettaa saattaa, kokeiluni ei päättynyt suureen tieteelliseen läpimurtoon, eikä se täytä sellaista kokeellisuuden vaatimusta, jota etnografioilta yhä enemmän toivotaan (esim.

Elliott ja Culhane 2017). Se osoittautui enemmän ulkopuolelle sulkevaksi kuin uusia näkökulmia tai mahdollisuuksia avaavaksi. Jos kokeiluani arvioi vertauskuvallisesti, niin ikkunasta ottamani valokuva kertoo, miten rajallinen kohteen yläpuolelle asettuva, kaikkietävyä ja kaiken havaitseva näkökulma lopultakin on.

Havainnointikokeiluani lähemmäksi kokeellista etnografiaa pääsin Kolin taiteilijaresidenssissä viettämäni kuukauden ansiosta. Metsähallituksen Luontokeskus Ukossa järjestetään vuosittain residenssitaiteilijoiden töiden näyttely Koli Cantata. Minut pyydettiin mukaan vuoden 2010 näyttelyyn, koska olin viettänyt residenssissä kyseisen vuoden lokakuun. Suostuin empimättä, mutta suostumuksessani oli kuitenkin enemmän kohteliaisuutta ja kiitollisuutta kuin ajatusta kokeellisuudesta, mitä harmittelin jälkeenpäin. Osallistuin

Mikäli tutkija jää sisälle majoitteeseensa, näkökulma kylään jää varsin suppeaksi. Kuva: Eeva Uusitalo.

Käsin tehtyjä huomioita, joista jalostuivat varsinaiset puhtaaksi kirjoitetut kenttämuistiinpanot.

”teoksellani,” jonka muoto ja sisältö vaativat minulta hieman syvempää harkintaa. Ajattelin mielessäni tutkijan työtä luomisprosessina ja päädyin lähettämään näyttelyn koonneelle henkilölle muutamia valokuvia muistivihkonin sivuille nopeasti tekemistäni muistiinpanoista.

Analogiana taiteeseen kenttämuistiinpanot ovat eräänlaisia luonnoksia, joista sitten rakentuu valmis työ. Tutkijalla se on lähes poikkeuksetta kirjallinen tuotos, jota minulla ei kuitenkaan ollut vielä valmiina. Ajatuksenani oli kertoa, kuinka nopeat muistiinpanoraapustukset muuttuvat kenttämuistiinpanoiksi ja siitä edelleen tieteelliseksi kirjoittamiseksi ja miten paikka ja tilanne synnyttävät ajatuksenpätkiä, joista työstetään valmis tutkimus. Sattumoisin muistiinpanoissani oli myös pohdintoja taiteen ja tieteen suhteesta, johon asuminen Rynäsén taiteilijaresidenssissä oli minut innoittanut. Lisäksi ”teoksessa” on ainoa kenttämuistiinpanoista löytämäni piirros eli kukkanen, jonka olen raapustanut lehtiöön arvatenkin mietteissäni. Vaikka piirtäminen on aikaisemmin ollut tärkeä osa kansatieteellistä kenttätöitä²⁸, on se syystä tai toisesta jäänyt pois tutkijoiden työskentelyrepertuaarista. Sen vuoksi en itsekään edes harkinnut piirtäväni kenttätöiden aikana. Vaikka tällainen ajatus olisi-kin tullut mieleeni, olisin hylännyt sen, koska olisin pitänyt piirustustaitojani liian vähäisinä. Mutta mikäli olisin osannut tarkastella piirtämistä ja piirtämisen taitoa Tim Ingoldin (2011, 177) tavoin viivan luovana tuottamisena, en olisi pitänyt teknisestä taituruudesta. Ingoldin mukaan piirtämisessä ei ole tärkeää toistaa todellisuutta tai tavoittaa sen kopiota, vaan siinä on kyse käsin tekemisen jatkuvasta prosessista. Artesaani ei tuota massaa ja tasalaatua, vaan omaperäistä yksilöllisyyttä, johon minäkin nyt tiedän pystyväni. Samalla Ingold (emt., 177–178) kyseenalaistaa tekstin tai kuvan tuottamisen näppäimistöillä tai kameralla. Hänelle ne edustavat valmiiksi ajatellun ja sanoitetun suunnitelman siirtämistä paperille, toistoa ja kertaamista, projektin toteuttamista. Käsin tekemisen, kirjoittamisen ja piirtämisen mieli sen sijaan on viivan jatkuvuuteen sisältyvässä improvisaatioissa ja avoimessa prosessissa, jolla ei ole valmista päämäärää, vaan se voi päättyä mihin tahansa. Siksi se on myös luova prosessi, joka löytää ratkaisujaan ”matkan varrella”. Ingoldille luovuudessa on oleellista viiva (*line*). Näppäimistön äärellä tuotetaan yksittäisiä, erillisiä kirjaimia vasaroimalla näppäimiä yksittäisin iskuin, kun taas kynällä kirjoittaminen vertautuu kutomisen pehmeään jatkuvuuteen. Viivasta löytyy myös yhtymäkohta kulkemisen ja kenttätöiden luovaan prosessiin. Siirryn seuraavaksi kertomaan, minkälaiset kylät kentillä kulkiessani kohtasin.

²⁸ Suomalaisessa tutkimusperinteessä piirtäminen oli tärkeä osa kansatieteellistä aineellisen kulttuurin dokumentointia, joten erityisesti rakennustutkimuksiin keskittyvissä kylätutkimuksissa tutkijoiden rinnalla piirtäjinä työskenteli taiteilijoita ja arkkitehtejä (Kirveennummi ja Räsänen 2000, 9).

4 AHVENSELKÄ: UUDEKSI RAKENNETTU KYLÄ

Sallan kunnan kaakkoiskulmassa sijainneen Tuutijärven²⁹ kylän asukkaille annettiin 30.11.1939 määräys valmistautua lähtemään kylästä iltakymmeneen mennessä. Neuvostojoukot olivat ylittäneet Suomen rajan ja lähestyivät Sallan itäosan kyliä. Tuutijärveläiset lähtivät yöstä vasten evakkomatkalle, ja yöllä kello kahteen mennessä kylä oli tyhjentynt. Tuutijärven evakointikäsky määräsi, että asukkaat voivat ottaa mukaansa evästä ja vaatteita, muu omaisuus täytyy jättää. Vanhukset, sairaat ja lapset laitettiin hevosten kyytiin, muut hiihtivät tai kävelivät. Tuutijärveläiset kulkivat kymmeniä kilometrejä Kuusamon Käylään, mihin he jäivät odottamaan autokyytiä eteenpäin Kemijärvelle. Suomalaiset sotilaat hävittivät ja polttivat talot ja karjat muutaman päivän sisällä kylän tyhjenemisestä. (Huhtala 2008, 74–75.) Tuutijärveläiset eivät vielä tuolloin tienneet, että he eivät koskaan palaisi kotikyläänsä, sillä tyhjennetyin ja poltetun Tuutijärven kylän rauniot jäivät talvisodan alueluovutuksissa Neuvostoliiton puolelle. Talvisodan päätyttyä toiveikkaita tuutijärveläisiä pyrki lähemmäs kotikylää, Savinan seudulle Sallan eteläosaan. Jatkosodan alussa talvisodassa menetetty alue vallattiin takaisin. (Heinänen 1993, 219.) Tuutijärvelle rakennettiin muutamia hirsiparakkeja (emt., 220), mutta pysyvästi sinne ei kuitenkaan enää ollut paluuta. Tuutijärveläisten oli vietettävä seuraavat kymmenen vuotta evakossa, minkä jälkeen he rakensivat itselleen uuden elämän Ahvenselkä-nimisessä kylässä.

Tuutijärven kylän tavoittaa nykyisyydessä sellaisena kuin se oli ennen sodan puhkeamista; ainoastaan muutamien jäljelle jääneiden valokuvien ja asukkaiden haalistuneiden, nykyisin yhä useammin toisen tai jo kolmannen käden muistojen kautta. Vuonna 2008 haastattelun, viisivuotiaana kylästä lähteneen naisen päällimmäisin muisto liittyy kotiin jääneeseen nukkeen:

Muistan minä vähäsen, mutta ei niin kaikkia, mutta aina jotakin. Aina jotakin. Minä itkin koko välin, kun mulla nuket jäi ja lehmät, ja isä jäi muka, kun sanottiin. Kun sillä oli jalaka kipiä, niin santotiin, että ei saa moneen viikkohon sillä liikkua. Minä, että miten se liikkuu semmonen jolle ei ole luvattu. Ja sekin oli siellä, ja, itte joutuin vielä toisten rekehen. Tuo [...] joka on tuossa, niin niiden rekehen. Totta niitä oli meidänlaisia niin paljon. (Haastattelu, Ahvenselkä, kesä 2008)

Tuutijärvellä oli ollut hieman ennen sotaa 354 asukasta, peltoa oli 39 hehtaaria ja niittyä 504 hehtaaria. Tuutijärvellä oli paljon vuokra- ja kääpiötiloja, eikä se ollut aivan vaurainta seutua Sallan pitäjässä. (Kinnunen 1988, 34; Huhtala 2008, 9–10.) Tämän totesi myös I.K. Inha vieraillessaan Tuutijärvellä vuonna 1892. Inha (1925 [1909], 59–62) kutsuu sitä matkakuvauksessaan Kuolajärven pitäjän köyhimmäksi puoleksi. Hän kuvailee tuutijärveläisiä: [s]e oli pörhöistä, metsäläistä joukkoa, seassa semmoistakin naamaa, jota ei halusta taipaleellaan kohtaisi. Toisaalta hän kertoo kohdanneensa Tuutijärvellä Sallan sievimmän tytön. Inha toteaa kyläläisten olleen myös ystävällisiä, joskin suunnattoman uteliaita.

²⁹ Kylän virallinen nimi oli Tuutijärvi, siitä käytetään nykyisin myös nimeä Tuutikylä, ja sen asukkaista puhutaan yleisesti tuutikyläläisinä.

Tuutijärvi sijaitsi metsäisessä maisemassa vesistöjen äärellä. Kuva: Sallan sota- ja jälleenrakennusajan museo.

Kansatieteilijä U.T. Sirelius vieraili Tuutijärvellä vuonna 1912. Kyläläinen mallasi hänelle hiihtämistä valokuvan ottoa varten. Kuvatietojen mukaan kyseessä on "veturia l. ahkiota pihalla vetävä kalaukko". Kuva: U.T. Sirelius, Museovirasto, Kansatieteen kuvakokoelma.

Tuutijärvi kuitenkin vaurastui, sillä oletettavasti myös kunnan köyhemmät kylät hyötyivät Sallan (Kuolajärven) 1930-luvun massiivista savotoista ja muutenkin saivat osansa kasvavan metsäsektorin myötä tulleeesta taloudellisesta kehityksestä. Vanhoja rakennuksia uusittiin ja uusia rakennettiin. Tampereen Rajaseudun Ystävien tuella Tuutijärven kylään oli nousut vuodesta 1934 lähtien kolmekymmentä uutta asuinrakennusta. (Heinänen 1993, 218.) Tuutijärvellä tulevaisuutta rakennettiin optimistisin mielin ja tulevaisuuteen uskoen.

Sodan jälkeen tuutijärveläiset viettivät kymmenen vuotta evakossa, enimmäkseen muualla Lapissa ja Keski-Pohjanmaalla, ennen kuin pääsivät muuttamaan heitä varten muodostettuun uuteen kylään, Ahvenselkään. Kaikki Ahvenselkään talonsa rakentaneet tuutijärveläiset eivät kotiutuneet uusiin koteihinsa ja uuteen kyläänsä. Ahvenselästä jatkettiin matkaa erityisesti 1960- ja 1970-lukujen muuttoliikkeissä enimmäkseen etelän kaupunkeihin ja Ruotsiin.

Näissä paikoissa kylä on hajautunut yksittäisten ihmisten muistoiksi ja kokemuksiksi, jotka yhä harvemmin realisoituvat heidän elämässään aineellisenä olomuotona, Ahvenselän kylänä. Tim Ingold (1988, 139) on tiivistänyt vastikekylien kohtalon kuvaamalla niitä läpikulkupaikoiksi kyläläisyydestä kaupunkilaisuuteen. Läpikulkupaikkana kylä olisi eräänlainen ei-paikka (Augé 1995, 77–78), jolla ei ole historiaa, muistia tai identiteettiä. Jos Ahvenselkä olikin monelle läpikulkupaikka, tuli siitä Ahvenselkään muuttaneille ja kylässä syntyneille myös koti, johon he ovat juurruttaneet itsensä ja muistonsa.

Kun kävin läpi haastatteluja, havaitsin kuinka laajasti tämän pohjoisen kylän ihmiset ovat liikkuneet metsästämisessä, keräilemässä, kalastamassa, porojen perässä, kauppamatkoilla tai työn perässä. Tim Ingold (1988, 125) havaitsi Salla-tutkimuksessaan, että puhuessaan arkisesta liikkumisestaan kylässä tai metsissä ihmiset käyttävät usein sanaa *kulkea*. Myös ahvenselkäläisten elämä on muodostunut kulkemisesta. Vaikka ihmiset näyttäisivätkin pysyvän enimmäkseen yhdessä paikassa, kulkeminen on tiivis osa heidän arkeaan. Miehet ovat kulkeneet metsätoissa, naiset navetoissa. Kylän siirtyminen Tuutijärveltä Ahvenselkään on kulkemisen perustarina ja tausta, jota vasten tarkastelen Ahvenselän kylän ajallisuutta. Kulkemisen liike kietoo ihmiset, esineet, eläimet, ajatukset, aatteet, politiikat, kulttuurit, uskomukset ja muistot toisiinsa. Kulkemisista muodostuu kehityskulkuja, jotka ovat osa Anna Tsingin (2015, viii) kuvaamia avoimia, toisiinsa kietoutuneiden elämänmuotojen muodostelmia, jotka yhdistyvät ajallisissa rytmeissä ja tilallisina mosaiikkeina.

Kun kyläläisiltä kyseli heidän ja perheenjäsentensä asuinpaikoista, he luettelivat paikasta toiseen liikkuvia sukulaisiaan. Ihmiset kertoivat omista ja muiden monenlaisista menemisistä ja tulemisista. Näistä kertomuksista syntyi elävä, ajallisesti ulottuva ja laajeneva rihmasto:

No minä oikeestaan, Ruotsissa olin pari vuotta ja, etelässä olin sitte, minä oon ollut etelässä pariinkin otteeseen. Minä olin pari vuotta [...] tehtailla silloin töissä, Turussa, sitte kävin Ruotsissa, ja sitten, menin tonne Rovaniemelle, ja sieltä menin sitte takasin etelään, ja kiertäny. Mutta ei se pohjosen ihminen tuolla etelässä viihdy. (AH 1 6.3.2009.)

Ahvenselästä lähdettyään ihmiset eivät välttämättä kiinnittyneet heti uuteen paikkaan, vaan muuttivat edelleen tai palasivat kotiseudulle tai lähialueelle. Kulkeminen on tulemisia ja menemisiä, lähtöjä ja paluita. Tulkintani kulkemisesta pitää sisällään ajatuksen paluun mahdollisuudesta. Jos kuljet etelässä, voit palata sieltä takaisin. Jos lähdet etelään, ei paluustasi ole varmuutta. Kulkemiseen liittyy Ahvenselässä myös läsnäolojen ja poissaolojen liike. Paikallaolemisen ja kulkemisen vaihtelusta tulee Ahvenselän kaleidoskooppi. Syrjäisenä, pysähtyneenä ja tulevaisuudettomana näyttäytyvä kylä ei pysy paikallaan, vaan muuttaa muotoaan katselukulman mukaan.

Kulkemisen ja kylän kietoutuneisuus laajempiin kansainvälisiin taloudellisiin suhdanteisiin näkyi Ahvenselässä konkreettisesti. Stora Enso oli juuri ensimmäisen kenttäjaksoni aikoihin ajamassa alas sellutehdastaan Kemijärvellä. Ahvenselän kaltaisessa etäisessä kol-

1930-luvulla tuutijärveläiset rakensivat tulevaisuuttaan aavistamatta, että se toteutuu-kin jossain aivan muualla. Kuva: Sallan sotaja jälleenrakennusajan museo.

kassakin tukkirekat ajoivat viimeisiä puukuormia Kemijärven tehtaalle päivin ja öin. Oli vaikea hahmottaa, että olin syrjäisellä maaseudulla rekkaliikenteen jyristessä ikkunan takana. Yksi kenttätyöni opetuksista oli, että paikalleen pysähtymiseltä näyttäytyvä oleminen ei ole pelkästään häiriö muuttuvassa maailmassa. Metsien sisällä ja tuntureiden välissä sijaitseva kylä on osa liikkeessä olevaa maailmaa ja globaalit virtaukset olivat kenttätöideni aikaan näkyvä osa kylää. Tavoitteenani on kertoa kylästä, jolla on ollut omat kehityskulkunsa ja jonka muokkaamiseen on kulloinkin osallisena monenlaisia inhimillisiä ja aineellisia asioita ja toimenpiteitä. Tätä tarkoitusta varten pysäytän kylän tässä luvussa hetkeksi vuoteen 2008 ja esittelen, miten sen eriaikaisina menneisyyksinä ja tulevaisuuksina rakentuva ajallisuus lomittuu muodostaen kylästä merkityksellisen paikan, jolla on sekä historia, muisti että identiteetti.

KADONNUT KYLÄ SYNTYY UUDEKSI

Ennen Ahvenselän kyläksi tulemistä alue oli Kursun kylän pohjoisosaa. Seutu oli pitkään asumatonta, mutta siellä on liikuttu 1700-luvulta saakka hyödyntämässä jokivarsien niittyjä, metsästävässä, kalastamassa ja laiduntamassa poroja (Hämäläinen 1995, 7–8)³⁰. Ensimmäiseksi vakituisesti asumaan jääneeksi uudisasukkaaksi mainitaan Juho Aska, joka muutti tienoole 1909. Hän perusti Ahvenselkä-nimisen tilan paikalle, jossa eräs varhaisempi kulkija oli jo koetellut elämisen mahdollisuuksia. Hänen jäljiltään oli jäänyt Juho Askan hyödynnettäviksi savupirtti, peltotilkku ja 400 litran rautapata. (emt., 14.) Juho Aska oli kulkenut alueella kalastamassa ja metsästävässä ja pannut merkille luonnon tarjoaman elämisen perustan uudisasukkaalle. Hän oli nähnyt Ahvenselän potentiaalin.

Talo ja sen asukas. Nyttemmin palanut rakennus oli yksi Ahvenselän alkuperäisistä taloista.
Kuva: Antero Miettinen.

Samoihin aikoihin Askan kanssa saapuivat suuret metsäyhtiöiden savotat, jotka Markku Hämäläinen (1995, 8) ajoittaa Keminniemiellä vuosille 1910–1939. Niiden myötä alkoi seudulla ennennäkemätön ihmisvaellus. Kulkijoiden kirjosta saa hieman osviittaa Härmäläisen kuvauksesta: *savotoilla saivat leivän tuhannet jätkät, hampparit, vaeltajat, kulkukauppiaat, hevosauppiaat, korttimiehet, poromiehet, metsästäjät ja uudisperheet*. Hanna Snellman (1996, 177–180) mainitsee Kemijoen metsätöitä ja uittoa käsittelevässä tutkimuksessaan metsätöitä tehneiden miesten elämän muistuttaneen paikasta toiseen kulkevien nomadien

³⁰ Käytän Ahvenselän alueen varhaisvaiheita koskevissa kuvauksissani lähteenä Markku Hämäläisen toimittamaa kirjaa Vuotoksen varrelta (1995), jonka Hämäläinen on koonnut Sallan kansalaisopistossa vuosina 1990–1994 kokoontuneen opintopiirin keskustelujen, haastattelujen, piirrosten ja muun aineiston perusteella. Kuvaus perustuu siis joiltain osin Ahvenselän kylän asukkaiden muisteluihin ja kokemuksiin.

vaellusta. He kiersivät savotoilla etsimässä metsätyötä syksyllä ja talvella sekä uittotyötä keväällä ja kesällä. Koska työ oli kausiluontoista, etsivät he seudulta myös muuta työtä. He saattoivat asua lyhyitä aikoja paikallisissa kylissä ja joskus myös asettua paikoilleen ja perustaa perheet. Markku Hämäläinen (1995, 21–22) kertoo Itä-Lapin syrjäisestä kulmakunnasta, jossa savottajätkät hyödynsivät metsä- ja puutavarayhtiöiden jäljiltä tyhjiksi jääneitä kämppejä ja muita rakennuksia asumuksinaan. Uittokausilla miehiä tuli lisää. Heidän lisäksi seuduilla liikkui poromiehiä ja heinännoutoreissuja tehneitä pelkosenniemeläisiä ja kursulaisia. Nämä kulkumiehet vierailivat uudistiloilla ja kertoivat asukkaille maailman menosta. Kursun kylän pohjoiskolkka ei ollut enää hiljainen ja koskematon syrjäseutu, vaan siitä alkoi kehkeytyä osa laajempia taloudellisia ja poliittisia tapahtumia, joilla on ollut merkittäviä ja pitkäkestoisia vaikutuksia paikallisten ihmisten elämään.

Talvisodan päätyttyä joukko sallalaisia piti 24.4.1940 Kemijärven kirkossa kokouksen, jossa keskusteltiin ensimmäistä kertaa kodittomiksi jääneiden evakoiden asuttamisesta ja kunnan säilyttämisestä itsenäisenä. Luovutetun alueen asukkaille vaadittiin uudet tilat heidän menettämiensä maiden vastineiksi. (Heinänen 1993, 336.) Tämä oli ensimmäinen häivähdys Ahvenselän kylästä. Ajatus tuli todeksi jatkosodan jälkeen, kun asutustoiminnan perustaksi säädettiin vuonna 1945 Kuusamon-Sallan maanhankintalaki, joka takasi kodittomille menetetyn alueen asukkaille uuden tilan vastikkeeksi menetetyistä tiloista (Kinnunen 1988, 29). Kolmenkymmenen yhden tilan Ahvenselkä perustettiin 1948 (emt., 35). Kymmen evakkovuoden jälkeen vuonna 1949 tuutijärveläisiä alkoi siirtyä rakentamaan uutta elämäänsä Sallan kunnan luoteiskulmaan. Keminniemen suunnalla oli valtion omistamaa maata, jonka todettiin kelpaavan maanviljelyyn. Se oli raivaamatonta metsämaata, mikä tiesi ankaraa työtä viljelykelpoisten peltöjen aikaansaamiseksi. (emt., 28.) Muuta ei kuitenkaan ollut tarjolla, joten siihen oli tyytyminen. Ihmiset alkoivat rakentaa tulevaisuuttaan, ja tuutijärveläiset alkoivat muuttua ahvenselkäläisiksi.

Asutuspolitiikan mukaisesti ihmiset pyrittiin asuttamaan kyläkunnittain, jotta sukulaisuus- ja tuttavuussuhteet jatkuisivat mahdollisimman normaalisti. Niin vilpitön kuin toive olikin, se pyyhki kymmenen vuoden evakkomatkan pois, kaiken mitä sinä aikana oli tapahtunut ja koettu. Asutustapa sisälsi oletuksen, että sosiaalista elämää jatketaan siitä, mihin se oli Tuutijärven marraskuissa illassa jäänyt. Hieman ristiriitaisesti naapuruussuhteiden ylläpitoa ajatellen asutus sijoitettiin nauhamaisesti pistoteiden varsille, mikä teki alueesta laajan ja hajanaisen. Hajanaisuutta lisäsi se, että tilojen väliin jätettiin kilometrinkin etäisyys. Ajatuksena oli, että niiden välille mahtuisi myöhemmin perustettavia uusia tiloja. Asutussuunnitelman tehneet olettivat kylän pikkuhiljaa kasvavan uusien sukupolvien rakentaessa kylään omia maatilojaan. (Kinnunen 1988, 11, 37, 54.) Tämä suunnittelijoiden visio ei käynyt toteen. Perinteisen kylän tunnusmerkkeinä on pidetty kiinteyttä ja näkyvää kyläkeskusta, mutta muiden vastikekyläin tavoin myös Ahvenselästä muodostui hajanainen. Kylät eivät istuneet yleiseen käsitykseen siitä, millainen kylän tulisi olla. Ehkä juuri siksi vastikekylä on nimitetty myös asutusalueiksi (esim. Kinnunen 1988, 54).

Ahvenselässä oli kolme järveä, mutta ne kuivattiin uudisasukkaiden pelloiksi. Kuivattaminen katkaisi yhteyden ja tuttuuden tunteen Tuutijärven maisemiin. Siellä talot olivat järvien ja jokien rannoilla (Kinnunen 1988, 123), mutta uudet asuinpaikat ja uusi kotimaisema olivat tuutijärveläisille outoja. Vesistön läheisyyteen liittyvä muisto Tuutijärveltä on osa paljon toistettua tarinaa siitä, miten erilaiseen paikkaan uusi kylä rakennettiin ja miten vieras maisema oli. Tuutijärveläisten lapset ja lapsenlapset kertovat tarinaa järvettömästä maisemasta, jonka perheet saivat kadottamansa vehreyden tilalle:

Sanotaanko sillonkin että mitä on tuolta lähteneet tuolta Tuutikylästä, ni, onhan se tienki semmonen kulttuurishokki ollu heille lähtiä, järvien rannoilla, niinku meilläkin on ollu se talo semmosen ison järven rannalla, sitten kun tänne tuuaan tänne korpeen, missä ei oo ku porakaivossa vettä, nii. (AH 1.)

Maria Lähteenmäen (1999, 210) mukaan Lapin sodan jälkeistä palaamista poltettuihin kyliin helpotti se, että kotipaikoissa oli yhä jäljellä tuttu tilan tuntu avarine maisemineen, vaikka rakennukset olivatkin kadonneet. Luovutetulle alueelle kotinsa menettäneille tilanne oli erilainen. Heillä ei ollut jäljellä edes tuttua maisemaa. Uudelle tilalleen saapunutta rakentajaa odotti maanlunastuslautakunnan jättämä numeroitu pylväs, jonka juurelle hän saattoi ryhtyä rakentamaan kotiaan (Hämäläinen 1995, 141).

Niin minä muistan kun [...] oli tuolla Metsähallituksella töisiä, niin se näytti kumisaappaalla, että mihin asti solkea oli vettä, ja siinä se uuden elämän alaku oli, että ala siitä kuivattamaan talon paikkaa. (AH 27).

Tilat raivattiin pohjoiseen jänkämaahan, jota piti tarkoitusta varten kuivattaa. Koneita oli vähän, joten ojia kaivettiin käsin. Asuntoja alettiin rakentaa omin voimin. Yleisesti rakentamisessa edettiin niin, että ensiksi kohosi pieni saunamökki tilapäisasunnoksi, minkä jälkeen tehtiin asuinrakennus ja sen jälkeen piharakennukset. Rakentamiseen meni 2–3 vuotta. Talot rakennettiin oman metsän puista, jotka metsähallitus sahautti valmiiksi. Muista rakennustarvikkeista eli nauloista, valutavaroista, tiilistä ja maaleista oli sodan jälkeen huutava pula. Kylät syntyivät tietömiä taipaleiden taakse, joten liikkumista varten rakennettiin kilometrikaupalla pistoteitä, joita myöhemmin yhdisteltiin lenkkiteiksi. (Kinnunen 1988, 73, 90–91, 97.)

Vaikka kylän synnyttäminen oli työlästä, oli se asutusvaiheen kokeneiden muistoissa viereä rakentamisen aikaa. Kun asukkaat vihdoinkin vuosia kestäneen evakkoajan jälkeen pääsivät rakentamaan kotejaan uuteen kylään, he olivat täynnä intoa ja tulevaisuudenuskoa. Eräs kylässä jo ennen vastiketilallisia asunut henkilö muisteli kylän rakennusajan äänimaisemaa, jonka kontrastiksi hän asettaa kerronnan aikaisen hiljaisen nykyhetken:

Joo, viiskytkolme, kun minä olin armeijassa, niin täällä naputus kuului yötäpäivää. Naulaus kuului. Ei kuulu enää. (AH 10.)

Markku Hämäläinen (1995, 14) kuvailee Juho Askan kaltaisia Ahvenselän alueelle muuttaneita ensimmäisiä uudisasukkaita neuvokkaiksi, itsenäisiksi, toisia auttaviksi, aloitekykyisiksi ja omatoimisiksi. Hän sanoo naapurien tukeneen toisiaan ja hyödyntäneen kunkin taitoja ja vahvuuksia. Ehkä näitä samoja ominaisuuksia vaadittiin myös toisen aallon uudisasukailta?

Asutusalueeksi kutsutun paikan muuttuminen kyläksi vaati entisen ja uusien naapuruuksien pohjalle perustuvaa yhteistyötä ja keskinäistä apua. Maria Lähteenmäki (1999, 212) on tulkinnut jälleenrakennuksen hyörinää samaan tapaan. Hän näki siinä myös tarpeen rakentaa kyläyhteisöihin uudelleen entinen järjestys ja hierarkia.

Kyläyhteisön muodostamiseen tarvittiin myös Ahvenselän alueella jo asuneiden ihmisten tuki. Myös heidän elämänsä mullistui, saivathan he yhdellä kertaa kolmekymmentä uutta naapuritilaa ja kymmeniä uusia naapureita. Entiset kyläläiset ottivat uudet asukkaat hyvin vastaan, vaikka vastiketilojen rakentaminen ja erityisesti peltojen raivaus vaikuttivat totut-

tuun elämisen rytmiin ja ympäristön käyttöön. Aikaisemmin kalavesiä, metsiä ja jokivarsien luonnonniittyjä oli käytetty melko vapaasti. Kylän rakentamisen myötä esimerkiksi vapaasti käytössä olleiden luonnonlaitumien sijaan lehmille piti rakentaa oma haka:

No se tuota. No ne vastiketilalaisethan teki tuonne nuita taloja. No muuttu se, sen että ei lehmii enää luonnon laitumelle saanu panna. Mutta, sillon alussahan sai luonnon laitumella pitää kesällä lehmii, niin se oli kauhian mukava, kun aamulla löysäs mettähän ja illalla tulivat.[...] Mutta sitte muuttu sillä lailla, että ei enää passannu panna luonnon laitumelle, että menevät ihmisten viljelyksiin, kun tulivat uutisasukkaat. Niin sitten ei enää. Meilläkin tehtiin semmonen haka, iso haka-aita, missä ne lehmät sitten kuluki. Että kyllä ne sittenki sai olla tuolla ulkona, mutta iso haka piti tehdä. (AH 18.)

Mahdollisia konflikteja vanhan ja uuden väestön välillä ehkäisi se, että Ahvenselässä jo asuneet hyötyivät vastiketilojen raivaamista varten kylään tuoduista koneista:

No siinä oli sillon, täällähän oli niitä pellowraivauskoneita sillon, siihen aikaan, millä, pillarilla tuota, pukattiin näitä kantoja pois sitte, ja. Nehän kuluki talosta taloon. Ne oli semmosia pillareita, että niillä oli näitä, jotka sodasta, muuttivat ja tulivat tänne uudisasukkaiksi. Näil oli sitte se, vastiketiloja, näille raivattiin sitten vastiketilallisille näitä peltoja. Elikkä näille jotka tuli niinku evakkona tänne, muuttivat. Niille raivattiin peltoa, ne oli niitä koneita, ne pillarit, sitten. Ja se tuota raivattiin tässä meilläkin niitä, ja. Sitä kivenajoa alako sen jälkeken riittämään. (AH 13.)

Kylän asutuksen laajetessa sen sisäpuolelle rakentui myös erilaisia alueita ja rajoja, joita arvotettiin eri tavoin. Uusi asutus syntyi sellaisiin paikkoihin, joita varhaisemmat asukkaat ja heidän jälkeläisensä oudoksivat mahdollisina asuinpaikkoina:

Minä että, tämä oli aivan aavantausta. Sitä puhuttiinkin, että tämä on aavantausta, kun tämä olis, sitä. Tuossa oli järviä. Että ihan erilainen paikka kokonaan. En koskaan ajatellu, että minä tällä puolella joskus asun. (AH 14.)

Kylän rajautuminen kylätilaksi on elävä prosessi. Pienessä metsävaltaisessa kylässäkin on erilaisiksi ja eriarvoisiksi miellettyjä tiloja. Asukkailla itsellään on käsitys myös siitä, missä kylien väliset rajat kulkevat ja minkä alueen heidän oma kylänsä kattaa. Kunta saattaa rajata omin hallinnollisin perustein vaikkapa koulupiireittäin, mutta kyläläisille on tärkeintä toimiva arki (vrt. Hämeenaho 2014). Asutuksen muuttuessa Keminniemiellä myös kylien väliset rajat liudentuivat, ja kylien alueet laajenivat niiden välisen yhteistoiminnan lisääntyessä. Ahvenselässä kylän rajat ovat vuosien saatossa sulautuneet naapurikyliin Vittikkoon, Varvikkoon ja Pahkakumpuun, eikä ole kovin tarkkaa, missä kylän virallinen raja kulkee. Yhteistoimintaa tekevät naapurikylät alkoivat laajeta toisiinsa ja näyttää yhdeltä isolta kylältä: *Kylätoimintahan oli, oli Pahkakumpu, Ahvenselkä, Vittikko, Varvikko. Se oli iso tämä kylä.* (AH 13). Kylien välisten rajojen hämärtäminen oli samalla säilyttänyt kylien erillisyyden, mikä näkyi esimerkiksi haluttomuudessa hyödyntää kyläläisten vuosien mittaan kylätoimikunnalle hankkimat varat naapurikylien asukkaiden kanssa, koska rahat haluttiin käyttää omien kyläläisten hyväksi.

Peltojen raivaamisen kaltaista raskasta työtä on riittänyt myös jälleenrakennusvaiheen jälkeen. Työstä kerrottuja tarinoita voisi tulkita myös näkökulmasta, jonka mukaan Ahvenselän maaperä kivineen ja kantoineen on ikään kuin laittanut vastaan kylän rakentamiselle sekä perustamisvaiheessa että myös haastattelujen aikaisessa nykyisyydessä. Haastatteluaineistosta löytyy kertomuksia taistelusta maan kanssa, aina kun siihen on kajottu. Kivet, kannot ja juurakot haraavat vastaan, eikä maa anna periksi, jos sitä yritetään muokata. Eräässä haastattelussa (AH 23) korostui erityisesti se, miten kertoja lähes kirjaimellisesti paini kivien ja kantojen kanssa maata työstäessään. Useassa kohtaa haastattelua hän kuvailee pitkäähkösti uurastustaan. Esittelen seuraavassa peräkkäin neljä otetta hänen haastattelustaan, koska kerronnassa on runsaasti ja korostuen läsnä fyysinen ja henkinen koettelemus, jonka kontakti maan kanssa synnytti. Kuvaukset koskevat perunannostoa, puuntaimien istutusta, puun juurakon kaivamista maasta ja kiven kampeamista pihamaalta:

Perunankasvatuksesta puheen ollen, niin kyllä se hullua hommaa nuoruudessa oli, ja sanotaan sillon kun meillä oli se karja parhaimmillaan, parhaimmillaan, että niin kun eniten oli. Tuota lyhykäisen kaavan mukaan sanon. Niin meillä oli tässäkin kaks semmosta peltoa ja siemeniä oli tuhannen kiloa. Ja aattele sitä, että normaalisti kun perunat antaa kunnon sadon, niin sehän on kymmenkertanen se sato, elikkä siitä tulee aika valtava määrä sitä perunaa. Siihen aikaan kun se tuota oli parhaimmillaan, niin ei ollu perunannostokonetta. Se oli käsin kaivettava, ja kun kaks ihmistä sen kaivaa, ja etupäässä yks ihminen. [...] Minä kaivoin niitä perunoita tuolla polvillaan. Se oli kolme viikkoa vähintään. Kolme viikkoa sitä kaivettiin. En mää tiä oliko siinä mitään järkeä, mutta, ja kun se lähinnä meni niin kun eläinten rehuksi suurin osa. Tottahan toki ihmiset söi siitä, ja jonkun verran myyntiinkin, mutta suurin osa eläimille.

Se oli semmosen kymmenen hehtaarin alue, mikä siinä on tosiaan tuhoutunut, niin siitä vähän yli kuusi hehtaaria saatiin jollakin tavalla sitä ojaa aurattua. Nykysillä koneilla ja laitteilla, iso pillari joka veti sitä auraa, ja se aurakin painoi kaheksan tonnia. Silti sinne ei tahtonut multaa tulla näkyviin. No miten se tulee, kun se on kivi, kallio, kallion päällä, että helikopterin ois pitänyt tuota niin tuoda multaa sinne. Mutta kyllä me se alue, alue tuota haran kanssa, niin niillä pottitaimilla koitettiin, koitettiin tuota viljellä ja saatiin ne maahan, mutta oli siinä homma. [...] Saatto olla, että kaksikymmentä kertaa piti, piti lyödä. Aina, aina tosiaankin tuota niin silmät iskee tulta, kun jos et oikeen löysin rantein lyöny, niin sehän täräyttää, kaikki lavatkin kaikki kipiät, kun aina on kalliossa kiinni. [...] 500 000 tainta me siihen laitettiin, ja ja, me saatiin se juhannukseksi tehtyä, niin kun oli ajatus.

Meillä oli sellanen homma, ja sitten tuota vasta sen jälkeen mä aloin tuota rakennuksen pohjaa tuossa, tuossa pikkuhiljaa tekemään. Siinäkin oli, sanotaanko, justinsa siinä kivijalan kohdalla oli semmonen raita. Vuosikymmeniä kasvanut raita. Käytännöllisesti katsoen yks kanto. Se sitten haarautu neljään eri puuhun. [...] Se oli semmonen 80 senttiä se kanto halkasjaltaan. Niin rupiappa sitä siitä sitten kaivamaan siitä pois. Se painaakin. Se on niin valtava se juuristo, että vaikka sen sais sitten ylös, niin siinä oli multaakin siinä juuriston mukana semmonen 30 senttiä vähintään. Minä tuolla traktorilla ja perälevyllä koitin sitä niin kun pikkusen saada sen ylemmäs nostettua, ja niinhän mä sain. Sitten mulla oli nuiita erilaisia, erilaisia nestetunkkeja mukana. Olisko

*se ollu kuuden vai kymmenen tonnin tunkki se yksikin. Niin kun sitä sai sinne, niin kyl-
lähän se jo nostaa, että sen saa sillä lailla jotakin sinne alle. Niin paljon sitä kantoa ylös,
että sen voi jonkun lankun päälle laittaa, ja lankkua toiseen päähän, niin johan se sitten.
Niiden kans värkkäsin, että mä sen sain pois.*

*Siinä tuota niin oli kaks sellasta kiveä, että kun tuommosella puutarhaleikkurilla ajat,
niin saa niinkun varoa. Tai sitten jos nykyaikaisella autolla tulee, jossa on matala tuo
renkaat ja maavara, niin saa varoa, että ei kolhi pohjaa. Niitä ruvettiin tuossa ottaan.
No kyllähän ne ratorilla ne sainkin pois. Töitä se teetti, mutta oli siinä kaks niin isoa.
Toinen oli ainakin, se oli noin metrin verran lähes tulkoon se halkasija. Se paino kyllä,
800-1000 kilon kiviä, oikeen semmosta mustaa, tai mustaa kun tummansinistä, sinistä
oikeen, se painava kivi.*

Kertojan muistoja voidaan tarkastella vasten Tim Ingoldin (2011 [2000], 189) ajatusta mai-
seman sisältämästä menneiden sukupolvien työstä ja muistoista, jotka toistuvat jälkipolvi-
en tehdessä työtä samassa ympäristössä. Kertojalle tuttua Ahvenselän maisemaa eivät ole
työstäneet pitkälle menneisyyteen jatkuvat sukupolvet, vaan maan muokkausta on tehty vain
kahden sukupolven aikana. Hänelle maisema ei tarjoa tulevaisuuteen kantavaa jatkuvuutta,
sillä hänelle maanviljelyn alku on ollut samalla loppu. Jos tilallista ja ajallista perspektiiviä
kuitenkin laajentaa, niin maisemaan sisältyvät muistot ulottuvat Ahvenselän jängiltä Tuu-
tijärven vesistöjen rannoille. Maiseman ja paikan muistot kiinnittyvät myös ympäristöään
työstäneen ihmisen kehoon, johon kova työ on jättänyt jälkensä. Kalliot, puut, juurakot ja
kivet ovat niin massiivisia, että niiden vääntämiseen tarvittiin raskaita koneita ja sitkeyttä.
Taistelussa maa-ainesten kanssa kaikuvat muistot ja tarinat ensimmäisen sukupolven kuo-
killä ja lapioilla tehdystä ojien ja peltojen raivauksista. Se on kertojan sitoutumista maise-
maan samoilla pelloilla ja metsissä kuin vanhempansa. Tim Ingold (emt., 192) toteaa, ettei
kyseessä ole merkitysten kiinnittämisestä maisemaan vaan niiden kokoamista maisemasta.
Tai hieman toisin ilmaistuna, maiseman pintaan ei kirjoiteta ja kasata merkityksiä, vaan ne
kutoutuvat sisään maiseman tekstuuriin ihmisten ollessa ja työskennellessä maisemassa.
Näihin kertomuksiin työnteosta ja muuallakin haastatteluissa kuultuihin toteamuksiin teh-
dyn työn suunnattomasta määrästä ja sen valumisesta hukkaan kiteytyy monen mielessä Ah-
venselän kohtalo eli turha työ, mutta semmoistahan se elämä on:

*sitten kun ne [pellot] saatiin täälläkin ihan kunnolla viljelykseen, että minä olin jo tässä,
niin kun ohjaimissa, niin sittenhän ne tuota lopetettiin jo pois, elikkä toisaalta niin kun
turha työ, mutta tämmöstähän se elämä on. (AH 23.)*

Muisto työstä, jota peltojen eteen on tehty, näkyy kylällä myös siinä, että itse raivatuista pel-
loista ei myöskään haluta luopua ainakaan halvalla:

*Ois ostettu [peltoa], mutta kukaan ei myynyt. Tuolle, tuolle tuolle puolen hehtaarin
peltoläntille tuossa, kun se on sen kuulemma kuokalla joskus 60-huvulla tehnyt, niin se
laitto 100 000 vanhaa markkaa hinnaksi sille pellolle tuossa. [...]Ja loput kuulemma
saapi sitten niin tuota kunhan viette vaan ja jotaki maksatte, mutta se puolen hehtaarin
peltoläntti maksaa 100 000 markkaa. Hän on kuokalla tehnyt. (AH 21.)*

Ahvenselässä suhde ympäristöön ja maahan tiivistyy siihen, että asukkaat, erityisesti vanhempi sukupolvi, ovat sitoneet itsensä, perheensä ja elämänsä maahan sitä työstäessään ja viljellessään. Kivet, kannot, maa-aines ja kallio kietoutuvat kirjaimellisesti ihmisen elämään. Pellot saattavat näyttää ulkopuolisen silmin pahaisilta länteiltä, mutta niiden arvo pellot rai-
vanneiden mielissä on tehdyssä työssä ja muistoissa, joita ne kantavat.

Ahvenselälle voi hahmotella vaihtoehtoista tulevaisuutta, jossa kylää ei olisi rakennettu. Sotaa ei olisi ollut, eikä Keminniemen kulmakunta olisi joutunut keskitetyn suunnittelun kohteeksi. Olisiko se jäänyt Kursun harvaanasutuksi pohjoisosaksi? Olisivatko myöhemmät savotat ja metsätyöt vaikuttaneet kylän syntyyn, olisivatko ne riittäneet vetämään kylän ver-
ran ihmisiä Ahvenselkään? Olisiko kylän tulevaisuus muodostunut erilaiseksi, jos kylä olisi suunniteltu tiiviimmäksi tai jos kylässä sijaitsevia järviä ei olisi kuivattu? Tällaisia kysymyksiä ovat kyläläiset mielessään pohtineet:

*Niin sitä minä oon ainakin monesti ajatellu tuota nuoremman sukupolven ihmisenä, että miten sitten. Minkä haluais ja minkälainen visio kenelläkin mieleen tulee, jos se sota ois jääny käymättä. Tämä [...] paikkakinhan on niitä vanhoja paikkoja, että eihän tä-
mäkään ole niitä asutustilapaikkoja, että oisko täällä niin harvakseltaan niitä paikkoja, niinkö Aska, Miettinen, Räsänen, Huhtala, Hirviselkä. Oliskohan täällä muuta? Ne vain harvakseltaan nämä talot, ja sitten valtion mettää paljon. Että en tiä. Ei kukaan viisas ole osannut siihen vastata, että. (AH 27.)*

Sodanjälkeistä asutustoimintaa voidaan tarkastella poliittisesti lataantuneena prosessina ja kylää rakennettuna ympäristönä poliittisen suunnittelun ja päätöksenteon tuotoksena (ks. Lawrence ja Low 1990, 483). Vastikekylien rakentaminen oli asuttamisen lisäksi osa maa-
talouspolitiikkaa ja ratkaisu yhteiskuntapoliittisiin ongelmiin, sillä uudistilojen tarkoitus oli myös kasvattaa maataloustuotantoa, turvata työllisyys, helpottaa asuttopulaa, edistää yh-
teiskunnallista integraatiota sekä turvata metsätalouden työvoiman tarve. (Granberg 1989, 46–47.) Aikanaan kyseessä oli kriisitalanteessa tehty järkiratkaisu, joka ei kuitenkaan jaksan-
nut kantaa pitkälle tulevaisuuteen.

”SAA SANOA, ETTÄ SE ON SE HIRVI, JOKA TÄNÄ PÄIVÄNÄ VETÄÄ VÄKIÄ YHTEEN”

Luvun otsikon aineistostani (AH 13) poimittu sitaatti kertoo ahvenselkäläisen yhteisöllisyyden kiteytyvän 2000-luvulla metsästysseuroihin, joista isoin on järjestänyt monenlaista toimintaa hirvenhiihdosta pilkkikilpailuihin. Kyläläisten laajamittaisempi yhteistoiminta kietoutui lähes pelkästään hirvenmetsästyksen ympärille. Kylän suunnitteluvaiheessa ei vielä tiedetty, millaisiksi yhdistyksiksi, seuroiksi tai kyläilytavoiksi kylän sosiaalisuus muotoutuisi, vaikka ne olivat jo olemassa tulevaisuuden mahdollisuuksina (vrt. Nielsen 2011, 398). Niinpä kylän rakennusten, teiden ja peltojen valmistumisen ohella alkoi kylään ilmestyä yhdistyksiä valistamaan, neuvomaan ja ajamaan kyläläisten etuja. Ne eivät syntyneet tyhjiöön, vaan pe-
rustan tarjosivat Tuutijärven aikaiset naapurisuudet ja tuttavuudet. Yhteisöllinen toiminta piti kuitenkin rakentaa uudeksi, ja se materialisoitui maamiesseuraksi, puolueiden osastoiksi, pienviljelijäyhdistykseksi, uskonnollisiksi seuroiksi, kyläyhdistykseksi ja metsästysseuroiksi. Niihin mentiin opiskelemaan, puhumaan politiikka, kuuntelemaan sanaa tai toimimaan yhdessä kylän hyväksi. Vaikka erityisesti poliittinen toiminta saattoi jakaa kyläläisiä, eivätkä kaikki jakaneet samoja arvoja ja toimineet samoissa yhdistyksissä, haastatteluissa ihmiset korostivat, että arjessa erot poliittisissa näkemyksissä pystyttiin ylittämään.

Meilläkin kulki nämä, vaikka toista puolta äänesti, niin ne kävi kylässä ja lapset kulki kylässä ja me kulettiin kylässä. Se ei niin kun jokapäiväisessä elämässä. Mutta sitten kun tuli niitä poliittisia asioita, niin sitten se näkyi niissä. (AH 13.)

Yhdistystoiminta loi varsinaisen toiminnan oheen monenlaisia sivutuotteita, jotka välillä vaikuttaisivat olleen jopa tärkeämpää kuin itse toiminta. Maamiesseuran tupailloissa järjestettiin karjatalousneuvonnan opintopiiri, jossa annettuihin koetehtäviin kyläläisten oli laadittava vastauksia, jotka he sitten lähettivät opettajalle arvosteltaviksi. Osallistujien välille syntyi leikkimielinen kilpailu parhaasta pistemäärästä. Kilvoittelu tuotti lisää yhdessäoloa:

Sehän meni meillä sitten kilpailuksi täällä keskenään. Joka sai 10 siitä vastauksesta, niin se täytekakkukahavit tarjos sitten. No kyllähän niitä täytekakkuhommia alako olemaan. Kato kun tuli kilpailu. Eihän siinä auttanut jäähä häviölle. (AH 13)

Kylään perustettu kylätoimikunta otti asiakseen kyläläisten yhteisten asioiden edistämisen sekä virkistystapahtumien järjestämisen. Toimikunta järjesti talkoita ja kesäjuhlia itse suunniteltuine ja toteutettuine ohjelmineen. Oli laulua ja runonlausuntaa, näytelmiä, ilmakivääri-ammuntaa ja renkaanheittoa lapsille. Kylätoimikunta myös paranteli kylän tiestöä ja koulu-laisten turvallisuutta korjaamalla koulun liittymän, rakentamalla linja-autokatoksen koulun eteen ja tekemällä valaistun ladun koulun ympärille. Kylätoiminta säilyi vireänä 1980-luvulle ja alkoi sen jälkeen hiljentyä. Kylään rakennetulla tanssilavalla oli vilkasta toimintaa 1970-luvulle saakka. Siellä järjestettiin tansseja ja juhlia, iltamia, elokuvanäytöksiä ja urheilukilpailuja. Lavan omistajan poliittisella kannalla ei ollut väliä, vaan lähes kaikki kävivät siellä huvittelemassa. Lavalle tuli esiintyjiä kylän ulkopuolelta, siellä nähtiin ja kuultiin jopa kansallisesti tunnettuja iskelmätähtiä. Kyläläiset saivat ihmeteltävikseen muitakin suuren maailman kummajaisia:

Kyllä sitä kuitenkin, siinä [lavalla] oli aina sitä porukkaa. Siinähan aina käytiin, elokuviahan ne kuluki näyttämässä. Niillä oli polttomoottorikonehet siellä. Sitten nämä kiertueet kuluki, millä oli mitäkin ohjelmaa sitten. Oli näitä voimistelijoita ja tämmösiä, mikä veti lankusta kanta eellä läpi nauloja. Semmosia voimamiehiä. Minä muistan kun kerrankin siinä oli joku semmonen voimistelija tuossa, ja tuota. Se oli kiertueella, se voimistelija. Ukki istuu etupenkissä siinä ja kattoo sitä, ja. Se meni semmosen pienen renkaan läpi se mies sitten siitä, ja. Se oli lopussa tiukilla, kun se oli kaksin kerroin siinä. Takapuoli pitkällä, kun se vanne oli sitte täällä vielä, ei ollu vielä luiskahtamassa. Ukki tuumaa kovalla äänellä, on kun lentokoneen nokka! Tietenkin ihmiset nauramaa röhähti siinä. (AH 13.)

1960-luvulla alkanut poismuutto Ahvenselästä alkoi näkyä kyläläisiä yhteen koonneiden rientojen vähenemisenä:

Niin ne [seurat ja yhdistykset] oli. Kaikkihan ne on toiminu, mutta että tuota sittenhän se tuli se. Se tökkäs jotenki siihen, 70-luvun loppupuolella. [...] Se oli se, 60-luvulla se Ruotsiin lähtö niin valtava. Sillon nuoriso lähti, kaikki häipy tästä. Tästähän niin isoja perheitä lähti, että. Väki väheni niin radikaalisti sitte. Eihän täällä ollu kohta ketään sillon 70-luvun loppupuolella, 80-luvun alussa. (AH 22.)

Yhdistystoiminnan vähenemisen rinnalla kylällä arvioitiin myöskin kyläilyn vähentyneen. Ahvenselkäläiset ovat kulkeneet innokkaasti naapureiden luona kylässä. Jo ennen kuin Ahvenselkä oli virallisesti Ahvenselkä, kun se vielä oli vähäväkinen ja vähätaloinen, ihmiset eivät eristäytyneet koteihinsa, vaan tapasivat myös naapureitaan:

Kyllä hyvässä sovussa täällä oltiin ja elettiin. Käytiin naapureissa kaukanakin, niin kun Mietteisessä ja sitten Hirviseljässä, jonne on matkaa, Hirviselekääinki, täältä neljä ja puoli kilometriä. Miettiseenkin on kaksi kilometriä, ja. Että semmoset likimmät naapurit. Niinhän se on. (AH 18.)

Vanhemmat ihmiset kyläilivät enemmän, mutta myös nuoret olivat oppineet kylässä kulke-
misen. Haastattelujen ja erityisesti haastattelujen aikaisten havaintojen perusteella voi sanoa, että ahvenselkäläiset vierailivat toistensa luona ehkä enemmän kuin ymmärsivätkään. Kyläilyperinteen ohentumista voiteltiin, mutta useammankin kerran haastattelutilanteisiimme ilmestyi muitakin kuin talonväkeä, enkä usko kysymyksessä olleen pelkästään tutkijoiden herättämä uteliaisuus. Seuraava haastatteluote kertoo, että entiseen verrattuna kyläily oli vähentynyt, mutta kuitenkin säilynyt, sillä puhekaveria aletaan kaivata jo muutaman päivän yksinolon jälkeen:

Ei enää, ei enää niinkun ennen [ihmiset käy kylässä]. Ennen, se oli ennen, tota nii, kylillä se piti usiamman kerran viikossa, aina jossakin käyä. Ei enää, se on tota ni, kyl se on pakko, minä jos kolme päivää olen tässä kotona yksin, pakko lähteä johonkin. Se on raja. [...] No kylä sentään täälläkin jonkun verran kuletaan, kun pakkokin on. Tai sit niinkön, täällä on yksinäisiä ihmisiä aika paljon, niin tota, pitää se nyt raatikaveri jostakin löytää. Sehän se tärkeintä on. (AH 8.)

Ennen maatalouden työt rytmittivät vierailuja ja ylläpitivät ihmisten välisiä kytköksiä. Kyläläiset lainasivat toisiltaan maataloustyökoneita, joiden nouto- ja palautusreissusta saattoi kehkeytyä pidemmän kaavan mukainen vierailu:

Tämä on yks se hankaluus sitten täällä, että kun pitkät välimatkat tulee viljelijöille, yhteisiä koneita ei pysty käyttämään enää. Se pitää joka kone hankkia viljelijäle itelleen, että se pystyy tilalla toimimaan. Minä perustelen tämän sillä, että kun sitä lähetään hakemaan sitä konetta sieltä, jolla tehään sitä työtä, olokoon se vaikka pieniki kone, että sitä ei monta tuntia tarte siinä. Sitä mennään hakemaan. No se naapurin isäntä tavatahan siinä ja sitä jäähään suusta kiinni, sehän menee, monta tuntia, sitte. Naapurin emäntä kuttuu, että tulukaa välissä kahaville, niin siinä käyään kahavilla, ja. Siinä ois omalla koneella jo monehen kertaan sen työn tehenny, siinä. Sitten kun se tulee se naapurin isäntä hakemaan sitä konetta, niin sama peli. (AH 13.)

Vaikka koneen haku- ja noutorituuaali veikin aikaa itse tehokkaalta työltä, niin sen rationaalisuus ei ollut pelkästään tehokkaasti suoritettussa maataloustyössä vaan naapurisuhteiden ylläpitämisessä.

Täytekakkuja ei enää leivota kilvan Ahvenselässä. Se on juuri sellainen kylä, josta yhteisöllisyyden toistellaan kadonneen. Onko näin, vai onko vika katsojan silmässä? Ennen elannon pystyi hankkimaan kylässä ja ihmisten tapaamiset kutoutuivat maatalousvaltaisen kylän arkeen. Palkkatyön myötä työ oli siirtynyt kylän ulkopuolelle kuntakeskukseen, Sallatuntu-

riin tai jonnekin vieläkin etäämmälle. Aikaa vievien työmatkojen arvellaan haurastuttaneen yhteistoimintaa. Olisin kuitenkin varovainen väittämään, että yhteisöllisyys on kadonnut. Ennen kokoonnuttiin tilaisuuksiin ja tapahtumiin ja yhteinen toiminta oli julkista ja näkyvää. Toisaalta yhteistoiminta ei välttämättä myöskään entisaikoina kerännyt koko kylän väkeä tal-koisiin. Kysyttäessä olivatko kaikki kyläläiset rakentamassa yhteistä jääkiekkokaukaloa tai hiihtoladun valaistusta vastaus kuului: *No ei. Kyllä se on ollut aina niin, niin yksien varassa, tämä homma, että tuota* (AH 7).

Nykyisin yhteisten tapahtumien tilalla on tunnepitoisempi tietoisuus muiden läsnäolos-ta, mikä näkyi esimerkiksi haastattelujemme yhteydessä kysymyksinä muiden kyläläisten hyvinvoinnista. Väestön vähennyttyä yksin asuminen on lisääntynyt, mutta se on myös yl-läpitänyt yhteisyyttä ja keskinäistä avunantoa. Naapureita autetaan raskaimmissa töissä, talvella erityisesti halonhakkuussa, koska halutaan varmistaa, että taloon riittää lämmintä. Naapurista haetaan juttu- tai pilkkikaveria:

Ja sitte me harrastamme tosin kalastusta ja pilkkimistä. Porukallahan me olemma. Ei me, ainahan se pitää olla se kaveri kun siellä ollaan. (AH 22.)

Kyläläiset tuntevat toistensa arjen ja elämäntilanteet, ja tieto kulkee talosta toiseen. Kylän suhteet muodostavat edelleen rihmaston, ja kyläläisiä yhdistää edelleen naapurissa kulke-minen. Julkisten tilojen ja tapahtumien sijaan kulkeminen on yksityisempää. Nyt käydään ”Mietti Antissa”, ”Elon Mikossa” tai muissa naapureissa.

Tunne yhteisyydestä näkyi myös siinä, että kyläläiset arvelivat vetävänsä yhtä köyttä eri-tyisesti, jos oli tarve osoittaa samanmielisyyttä tulokkaita tai ulkopuolisia kohtaan. Keske-nään saatetaan olla riitaisia, mutta tarpeen tullen asetutaan samaan rintamaan:

Ne on niitä hauskoja tapauksia, ja tietenkin osaksi on se me-henki kuitenkin. Ja var-maan jos täällä joku ulkopuolelta tullu jotakin, rupiais kouhottaan, niin kyllä varmasti ois kaikki kyläläiset samaa mieltä, että ei mitään tyhjän kouhotuksia sitten, vaikka kes-kenään tappeliskin. (AH 24.)

Erityisesti poliittisissa kysymyksissä ristiriidat saattoivat aikaisemmin olla suuria keskusta-puolueen ja SKDL:n kannattajien välillä. Nikula ja Niskavaara (1980, 54) toteavat Ahvense-län kyläsuunnitelmassa puoluepoliittisen jakautuneisuuden olleen kyläläisten mielestä este yhteistoiminnalle vielä 1980-luvulla. He (emt., 15) myös toteavat kylätoiminnan lieventäneen poliittisiin ryhmiin eristäytymistä. Haastatteluissa meille kerrottiin kylällä olevan hyvä yh-teishenki, vaikka erimielisyyksiä tai erilaisia näkemyksiä erityisesti kiivaampien poliittisten vastakkaisuuksien aikoihin olikin ollut. Toisistaan suurestikin poikkeavat poliittiset näke-mykset eivät olleet este kyläilylle ja hyvälle naapuruudelle. Asiat yhdistivät enemmän kuin poliittiset kannat erottivat. Jos asiatkin erottivat, arkielämä ja arjen kokemukset yhdistivät.

[...] vaikutti vähän erimieliseltä, mutta kuitenkin he huikkasivat toisilleen lähtevänsä yhdessä joku päivä pilkille. Kun kysyin [...] yhdessä pilkillä käymisestä, hän sanoi, että kyllä heillä on tapana käydä yhdessä. Istuvat tulilla ja paistavat makkaraa. Ja var-maan vähän pilkkivätkin! Vähän sellaista olen aistivinani, kylän eetoksesta, että jois-tain asioista ollaan eri mieltä, mutta asiat riitelevät, eivät ihmiset. Kuitenkin täällä yh-dessä elävät ja harrastavat, yhteisiä asioita ja yhdistäviä tekijöitä loppukädessä löytyy. Voisikohan sanoa, että ovat yhdessä hiljaa? (Kenttämuistiinpanot 7.3.2008.)

Jotkut haastatellut pohtivat myös, olisiko talojen rakentaminen lähemmäs toisiaan muodostanut kylästä kiinteämmän yhteisön. He vastasivat omaan kysymykseensä päätyessään pohtimaan, että etäisyydet eivät ole olleet este ainakaan kyläilylle. Kautta aikain yksi kyläilyn keskeinen tarkoitus on ollut tiedon välitys ja tarve jutella ajankohtaisista asioista:

Vaikka paljon ennen aikaan, minäkin muistan pikkupoikana silloin [1960- ja 1970-luvuilla], niin kylässä kävi ihmisiä, niin kuin täällä meilläkin, ja met käytiin kylässä. [...] Ei, vaikka ei ollu autojakaan siihen aikaan, niin kyllä se keino löydettiin. Sitä mentiin hevosella tai pyörällä tai kävellen. [...] Se oli varmaan jotenki se tiedon halu ja semmoinen, että saa jutella asioista, että mitä on tapahtunut. Yleensä siellä tiedettiin jo semmoiset asiat, mitä ei siinä omassa perhepiirissäkään. Eikö vain? (AH 27.)

Ihmisten kohtaamisen tarve oli samanlaista kuin Kursun kylän pohjoisessa kulmakunnassa silloin, kun tietoja ja tarinoita maailmalta toivat seudulla kulkevat metsätyöläiset ja muut syystä tai toisesta taloissa vierailleet. Aivan kuin silloin myös nyt viestit liikkuvat moneen suuntaan ja monissa paikoissa kulkevien ihmisten mukana, pysähtyvät hetkeksi Ahvenselkään ja jatkavat sitten matkaansa. Ihmisten välille muodostunut rihmasto kiinnittää heidät toisiinsa ja kylään ja kylän toisaalla sijaitseviin paikkoihin.

AHVENSELÄN INFRASTRUKTUURI RAKENTUU

Kylän rakentaminen oli talojen ja sosiaalisten suhteiden rakentamisen lisäksi teiden, sähkö- ja puhelinlinjojen ja muun infrastruktuurin rakentamista. Ahvenselän infrastruktuurin rakentamisessa voi hahmottaa kolme vaihetta, jotka eivät todellisuudessa ole esiintyneet selkeärajaisina tai erillisinä jaksoina. Asettelen ne kuitenkin peräkkäisiksi ja erillisiksi, koska haluan kiinnittää huomion toisaalta kyläläisten ja toisaalta kunnan ja valtion roolin, aktiivisuuden ja sitoutumisen vaihteluun kylän rakentamisessa.

Vesistöt olivat ennen vuotta 1946 pääasialliset ihmisiä ja tavaroita liikuttavia väyliä (Hämäläinen 1995, 7). Jokia pitkin kulkivat ihmiset ja savottakaudella myös puutavara Kemijokeen ja sitä kautta maailmalle. Kesäisin käytettiin maakannaksia, vanhoja polkuverkostoja, pitkosteitä ja tienpohjia, joita myös savotoille kulkeneet hyödynsivät. Sodan jälkeen tieporukat aloittivat maantien rakentamisen Kursusta Ahvenselän suuntaan vuonna 1946. Säännöllinen autoliikenne Keminniemielle alkoi 1948. (Hämäläinen 1995, 66.) Keminniemielle rakennettu tieverkko oli harvan asutuksen vuoksi omintakeinen lenkkiteiden ja pistoteiden verkosto. Ahvenselän tieverkoston tuntemisesta tuli myöhemmin hauska ahvenselkäläisyyden ja ehkä laajemminkin ajateltuna keminniemiäläisyyden mitta. Paikalliset olivat hieman huvittuneita siitä, miten lenkkitiet saivat niitä tuntemattomien päät pyörälle. Jos ei ollut tarkkana risteyksissä, saattoi päätyä kiertämään ympyrää ja löytää itsensä lähtö pisteestään:

Aamulla kuuen aikana menin navettaan, ni, tuolta vilikuttaa, on asuntoauto, et vilikuttaa mies. Vanha pariskunta, mies ja nainen. Ja saksaa rupiavat puhuman. Niin minä sitten neuvo in, kun tästä menee suoraan tie Savukoskelle, niin ne oli sinne Savukosken puolelle menossa marjaan. Niin minä neuvo in tästä näin. Ja ihan selevästi sano in mistä käännytään. Ja minä että osaakohan ne. No tulee seuraava aamu, niin tämä pariskunta on tuossa tienhaarassa. Ne oli ajaneet tuonne Koutelo, Vittikko, tuonne. Minä että, sinnekö eksyy niin siel on teitä. (AH 6.)

Valtio tuki vastikekylien rakentamista monin tavoin. Peltojen raivausta, ojitusta ja kuivausta avustettiin. Rakennuksia varten rakentajille annettiin tyyppipiirustukset ja rakentamista valvottiin (Kinnunen 1988, 123). Kylän sähköistys aloitettiin 1956. Ensimmäinen puhelinlinja oli vedetty jo 1930 Kursusta Askan taloon Metsähallituksen metsäpalovalvontaa varten, mutta laajempi puhelinverkko rakennettiin 1940-luvun lopulla. (Hämäläinen 1995, 11.) Näin kylään oli saatu riittävä infrastruktuuri asukkaiden tarpeisiin.

Kylän maisemaan kuului ennen sotaa kolme järveä, jotka kuivattiin vastiketilojen peltojen raivaamista varten. Järvien kuivaaminen oli osa Ahvenselän infrastruktuurin rakentamista. Vuosikymmeniä myöhemmin järvien menettämistä harmiteltiin, semminkin kun pellot olivat enimmäkseen pusikoituneet jo kolmen-neljänkymmenen vuoden kuluttua kuivaamisesta.

Järvihän meiltä kuvattiin tästä pois. Kun ne nuo kato uuvet asukkaat tänne asutettiin niin niille piti sarkoja tehdä. Niin meillä oli kilometrin leveä järvi tuossa. Hintaakin tuli tuolle hommalle. Se oli hirviä into, kato kun ihmiset pääsi töihin, kun sota oli käyty. Minä olin jo töissä tuossa, kun siinä Hullu-Jussi kaivo, semmonen kaivuri saatiin. Minä olin tuota viientoista. Apumiehenä siinä olin. Siinä meni hyvät kalat ja kaikki. Siinä oli hyviä mateitakin. (AH 10).

Perusinfrastruktuurin rakentamisen jälkeen kyläläisten oli oltava enemmän tai vähemmän omatoimisia ja aloitteellisia. Talkoilla tehty luistelukenttä avattiin koulun tontille vuonna 1968, talkoilla saatiin aikaan myös valaistu latu ja valot jääkiekkokaukaloon. Vuonna 1976 saatiin kaukaloon reunukset ja kentänhoitaja valtion työllisyysvaroin. (Hämäläinen 1995, 95.)

Tuo me tosiaan kunnalta, kunta anto pylyvää siihen. Ja kaapelin, me kaikki muut työt tehtiin talakoilla. Tuohon latuun. [...] Siinä tehtiin yhteistyötä, siin ei niinku politiikan kanssa ollu mitään tekemistä, ei liittyny minkäänlaista. Ei puhuttukaan politiikasta, vaan ne oli niinku yhteisenä tavoitteena. (AH 7.)

Kyläläiset muistelivat koulun vieressä ollutta jääkiekkokaukaloa ja siinä pelattuja jääkiekkopelejä. Itsekin hieman ihmetellen he kertoivat urheiluinnostuksesta, joka valtasi ihmiset. Jääkiekkokaukaloon kiteytyvät kylän viimeiset vilkkaat ja elinvoimaiset ajat 1980-luvulla, kun lapsia ja nuoria oli vielä niin paljon, että saatiin aikaiseksi jääkiekkopelejä. Kaukalon katoaminen kertoo kylän hiljaisesta nykyisyydestä:

Tytötkin oli siihen niin innostuneita, että nehän oli jatkuvasti. Jopa minä itekkin kävin luistelemassa lasten kanssa. Minä kuule ostin poikien luistimet ja.. Meitä oli muitakin äitejä. Me oltiin ihan kuule tunti tolkulla siellä. Me hippasta oltiin. Siinähan tuli hirveesti liikettä sitten. Lasten kans pelattiin. Mailat ja pallot oli. [...] Ne illat pelas jääkiekkoa siellä. Että niitä oli valtavasti niitä pelaajia. Ja kun lapsia oli, niin. Enähän ei ole mitään mahdollisuutta, kun sen myötä meni tuo kenttä, kun tuo koulu meni. Palokunta toi aina siihen ne veet, kun se jäädytettiin. Koululaiset niinkö tamppas sen. Että palokunta toi sillä säliöautolla vettä siihen. Ei ole sitä sitten. Eikä ole sitäkään sitten tehty siinä, se valastun latupätkä, joka siihen ympärille. Eli sitä ei kukahan piä auki. (AH 26.)

Kun omatoimisuuden aika kylän rakentamisessa jäi taakse, tuli julkinen valta taas esiin, mutta tällä kertaa se näyttäytyi mahdollistajan sijaan määräysten antajana. Vuonna 2008 kylällä keskustelutti tekeillä ollut uusi, kansan suussa paskalakina tunnettu jätevesilainsäädäntö, joka velvoitti ihmiset huolehtimaan jätevesistään. Lain noudattaminen olisi edellyttänyt kalta investointeja jätevesien käsittelyjärjestelmiin.

Ainahan se [valtio] vain kiristää. Niin kuin nuo likakaivon laitot ja kaikki. Kuka rupeaa kymmeniä tuhansia maksamaan, niihin? Että, se on kova paikka eläkeläisillä ruveta laittamaan. Se on niitä Eu-tuloksia. (AH 11.)

Investoinnin korkean hinnan arveltiin pakottavan ihmisiä muuttamaan kylästä pois, koska heillä ei olisi varaa toteuttaa vaadittuja muutoksia. Tuutijärveltä lähteminen oli pakon sanelema, mutta pakkoon perustuvasta muutosta on Lapissa muitakin erityisesti vanhemmassa väessä huolta herättäviä esimerkkejä. Lokan ja Porttipahdan tekoaltaiden rakentaminen Sodankylän pohjoisosaan 1960- ja 1970-luvuilla pakotti useamman kylän asukkaat muuttamaan muualle (allasevakoista ks. esim. Miettinen 2003; Pyhäjärvi 2011; Väyrynen 2014). Erityisesti Lokan altaan rakentamiseen liittyvä asutustoiminta suunniteltiin huonosti ja toteutettiin tehottomasti. Tarvittava lainsäädäntö valmistui hitaasti ja ihmiset olivat epä-tietoisia oikeuksistaan. Altaan suunnittelussa ei otettu huomioon sen paikallisyhteisöille ja niiden elinkeinoille aiheuttamia ongelmia. Rakentamiseen liittyneistä teknis-taloudellisista ja oikeudellisista asioista huolehtinut vesivoimatoimikunta ei katsonut asian kuuluvan sille. Altaat rakennuttanut Kemijoki Oy osti alueelta tiloja omistukseensa, mutta sillä ei ollut velvoitteita ratkaista kysymystä ihmisten uudelleensijoittamisesta. Tilansa myyneiden oletettiin ratkaisevan asiansa itse saamansa kauppahinnan turvin. (Timo Järvikoski 1979, 164–165; Luostarinen ja Mäkinen 1980, 17–20.)

Tällaista esimerkkiä vasten tarkasteltuna ei ole ihme, että jätevesijärjestely herätti Ahvenselässä epäluuloja ja passiivista vastarintaa. Kyläläisillä ei vaikuttanut olleen kiire ryhtyä viranomaisten edellyttämiin toimiin ja selvityksiin. Jälkikäteen arvioituna kiirehtiminen olisikin ollut turhaa, sillä laki astui voimaan vasta paljon myöhemmin vuonna 2017 ja lievennettynä versiona.

Sehän on vähän sitä, jos tuo valtiiovallan tuon suuntasia nuo toimet, että pitää kaikkienäkösiä ruveta, tommosia, kaivoja, uusia jätekaivoja ja muuta, kyllä se varmaan täälläkin tyhjenee, suurimmat osat, nuo talot, missä vanhuksiaki asuu, nii, ei ne rupia laittamaan tommosia monen tonnin kaivoja tänne, eikä oo kyllä tarkoitus laittaa meiläkään varmaan ennen kun tulevat kaivamaan ite, sitte voivat laittaa. Täällä jos veet lasketan tuonne niin ei se paljoo Itämerä rehevöitä kyllä täällä. [...] Se oli justiin hyvä vertaus siinä että ko joku muori käy tuolta, kukkamultaa tai tuota ostamassa, lannotetta, kymmenen kilon säkin ja nakkelee tonne ruusupehkoon, niin siinä se, lannotusta tulee paljon enemmän ko mitä noissa jätteissä tulee. Että se on vähä. Tuolla laillahan ne saa kyllä tyhjäksi, kun ne tuollasia kaiken näkösiä päättömyyksiä. (AH 1.)

Valtio sai osittain niskoilleen myös aiemmin sen toimenkuvaan kuuluneiden, mutta sittemmin yksityistettyjen palveluiden toimimattomuuden ja huonontumisen. Esimerkki tällaisesta oli posti, jonka palvelut vanhempien kyläläisten visioissa heikentyisivät edelleen ja taantuisivat tulevaisuudessa samanlaisiksi kuin ”ennen vanhaan”. Vanhimmat kyläläiset ovat kokeneet olojen ja palvelujen parantumisen, ja he kokevat myös niiden huononemisen:

[...] meneeköhän tämä postin kuluku niin onnettomaksi kun ennen vanhaa, kun kerran viikossa mies kanto Kursusta postin tänne meille yhen kerran viikossa kävelemällä. Niin huonoksi menee, kun se posti on yksityistetty. Saatana. Siihen menee niin tietysti aikaa, ennen kun niin huonoksi [menee]. Kerran viikossa se ennen kuule kannettiin posti. (AH 27.)

Pettymys valtion toimintaan heijastui myös Soneran toimissa. Se oli ottanut hoitaakseen aikaisemmin valtiolle kuulunutta teletoimintaa ja ylläpiti vielä 2000-luvun alkuvuosina puhelinlankoja.

Kun ajoimme tänne tiistaina [...] kertoi nähneensä joku aika sitten tien poskessa hirven, joka oli takertunut matalalla roikkuviin puhelinlankoihin ja kuristunut niihin. Sen verran Sonera välittää, sanoi [hän]. (Kenttämuistiinpanot 5.3.2008.)

Puhelinlankaan kuristuneen hirven voi laajentaa symboloimaan Soneran välinpitämättömyyttä syrjäseutuja kohtaan yleisemminkin. Vuonna 2008 puhuttiin puhelinlankojen laittamisesta rullalle eli vanhojen lankojen ja puhelinpylväiden hävittämisestä. Lapissa se herätti erityisen paljon vastalauseita, sillä lankapuhelinmodeemin kautta käytettiin myös internetiä langattomien yhteyksien korkeiden hintojen ja epävarman toiminnan vuoksi.

TOISTEN MATKA JATKUI AHVENSELÄSTÄ MAAILMALLE, TOISET KIINNITTYIVÄT KYLÄÄN

1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun muuttoliike vei monen ahvenseläläisen eteläisen Suomen kaupunkeihin ja Ruotsiin. Vaikka lähtijöitä oli kaikkialta Lapista, yksi selitys vastikkeylistä lähtemiseen löytyy Tim Ingoldin (1984, 131) analyysistä, jonka mukaan ihmiset eivät koskaan päässeet eroon juurettomuuden tunteesta, joka muutoinkin seuraa uudisasuttamisesta. Monen vastiketilallisen oli helppoa pakata tavaransa ja lähteä. Vaikka monet muistelivat rajan taakse jääneitä tilojaan, niin saattaa olla kuten Ingold (emt., 132) arvioi, että osa maanviljelystä luopuneista oli itse asiassa saanut ennen sotaa tuloja enimmäkseen metsäteollisuuden tarjoamista palkkatöistä. He olivat siis joka tapauksessa etääntyneet maanviljelyksestä elämäntapana.

Se oli se 60-luvulla se Ruotsiin lähtö niin valtava. Sillon nuoriso lähti kaikki häipy tästä. Tästähän niin isoja perheitä lähti että. Väki väheni niin radikaalisti sitte. Eihän täällä ollu kohta ketään sillon 70-luvun loppupuolella, 80-luvun alussa. Ja sitten metsähallitus alako ajamaan meitä pois tuosta työmaalta, ni. Minäki lähin siitä, kun tuumasin yks kaunis päivä, että nytpä tämä sai riittää ja minäpä lähen tuota muihin hommiin. (AH 22.)

Ahvenselästä pois muuttaneiden elämäнкulkuja voi hahmotella Hanna Snellmanin teoksesta *Sallan suurin kylä – Göteborg* (2003). Se kertoo, minkälaiseksi kotinsa jättäneiden lappilaisten elämä Ruotsissa muodostui. Snellmanin tutkimus kuroo umpeen ajallisen ja tilallisen kuilun kertoessaan ihmisistä, joita en tavannut Ahvenselässä, koska he olivat lähteneet sieltä pois nelisenkymmentä vuotta aikaisemmin. Tämä kytkös on enemmänkin symbolinen kuin

todellinen, sillä Snellmanin tutkimat ihmiset eivät olleet lähtöisin pelkästään Ahvenselästä tai edes Sallasta. Kirja tekee kuitenkin läsnäoleviksi myös ne ihmiset, jotka eivät löytäneet paikkaansa vastikekylistä.

Erään haastateltavan ihmettely Ahvenselässä syntyneen sukupolven kiireestä lopettaa maatalous, myydä metsä ja päästä pois kylästä kertoo vaikeudesta kiinnittyä uuteen kylään, vaikka lähdön syyt olivatkin moninaiset. Tilojen elinkelvottomuudesta puhuttiin paljon, mutta jotkut kyläläiset sanoivat, että ne eivät olleet sen elinkelvottomampia kuin jatkaneetkaan tilat.

Se oikeestaan, nuot jotka asutettiin tänne, niin niillä, en minä tiää mikä siinä oli, kun ne hakkas mettänsä ja sitten ne lähti. Ja ne lopetti sen karjan. Se yks, se ensimmäinen sukupolvi piti karjaa, joka tuota, tuli tänne. Sillon sovan jälkehen. Toinen sukupolvi ei enähän pitänyt karjaa, muutaku tossa [...] ja tässä talossa, ja näissä. (AH 7.)

Aikakauden maatalouspolitiikka tuki maatalouden harjoittamisesta luopumista, mikä helppotti lähtemistä. Peltojen paketointi eli pellonvarausjärjestelmä oli valtiovallan keino asettaa viljelijä valintatilanteeseen, jossa hän joko jatkaa viljelyä tai saa korvauksen viljelyn lopettamisesta, joko väliaikaisesti tai lopullisesti (Niemelä 2008, 199). Kyseinen järjestelmä oli voimassa voimakkaimman poismuuton aikaan 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Moni osti paketointirahoillaan menolipun Ruotsiin. Peltonsa paketoineille, mutta kylään jääneille ei pieni korvaus riittänyt elannoksi, vaan tuloja piti täydentää metsätoilla:

Niin se tuntui, että ei sillä elä sillä pakettipeltorahalla. Se oli niin pieni. Vaikka sen tiesi, että ylituotantoa maatalouesta on olemassa. Sitä on ollu ihan näihin vuosiin asti sitä ylituotantoa. Mutta usiampi laitto tälläkin kylällä kuitenkin niitä pakettiin, niitä. [...] Mutta sitten kun tuli nämä pakettipellot, niin ne tosiaan laitto pakettiin ja lehemät pois. Ei sitä, se oli enempi oltava vain metsätoissa sen jälkehen sitten. (AH 13.)

Eräs mies arvioi, että kaikki eivät edes vaivautuneet paketoimaan peltojaan ja ottamaan saatua korvausta, vaan lähtivät Ruottiin ja löivät lauat ikkunaan. (AH 10) Ne, jotka silloin olivat jääneet kylään, perustelivat jäämistä kotiseutujen suuremmalla vetovoimalla tai toteamalla vain raukkojen lähtevän meren taakse. Joillekin lähteminen ei tullut mieleenkään, mutta heillä oli usein jokin toimeentulon lähde. Jotkut arvelivat, että kylästä lähti paras aines, jonka poissaolo näkyi myöhemmin kylän taantumisenä:

Oli oli, voi melekeen sanoa, vaikka sillon sorsii meitä jotka tänne jäi, että ne oli aktiivisempia. Siis paras väestö lähti. Että jos täällä ois ollu, tuota niin, niillä mahdollisuus elää, elää, täällä ois jotakin semmosta toimintaa ollu, töitä, töitä, niin, tämä ois kokonaan toinen, toisenlainen. (AH 8.)

Helppona näyttäytyvän lähtemisen vastakkainen ääripää on sellainen sitoutuminen uuteen maatilaan, joka oli joillain Tuutijärvelle tilansa jättäneillä. Kuulimme tarinoita ensimmäiseen Ahvenselkään muuttaneeseen sukupolveen kuuluneiden sinnittelystä tiloillaan pitkään vielä senkin jälkeen, kun olisi ollut parempi vaihtoehto lopettaa tilanpito. Tuutijärveltä oli lähdetty pakon sanelemana, ilman vaihtoehtoja. Nyt heillä oli mahdollisuus valita itse, vaikka valinta olisikin ollut itselle raskas ja epäedullinen.

Kylästä poislähtemistä on helpottanut myös ilmeisen yleisesti vallinnut puhetapa, jonka mukaan kylään jäämistä ei pidetä järkevänä. Sellainen puhe esittää lähtemisen ainoana vaihtoehtona:

No niin. On täällä sillä lailla, että minusta tuntuu, että nykysin on paljonkin. Yhteen väliin oli, että kaikkien pitää lähtyä, ja kaikkien pitää mennä pois. Että ei tänne kannate jäädä. Mutta onhan täällä niin kun. Saa sanoa, että meidänkin ikäluokassa on paljon vanhempia, jotka itte on lapset opettanut siihen, että ei tänne kannate jäähä. (AH 24.)

Ajatus siitä, että Ahvenselästä pitää päästä mahdollisimman pian pois, on hieman absurdi. Lähtökohtaisesti oletus näyttäisi olevan se, että syrjäisellä kylällä ei ole tulevaisuutta. Kylään jääneiden tai palanneiden mielessä ei kuitenkaan ole ollut lainkaan omituista jäädä tai palata. Kysymys siitä, mikä heidät pitää Ahvenselässä, tulkittiin tutkijoidenkin tekemänä outojen valintojen ihmettelyksi tai jopa syyllistämiseksi. Tämä sai jotkut hieman puolustuskannalle. Vastaus on kuitenkin yksinkertainen. Jos kylään on syntynyt ja siellä on asunut lähes koko ikänsä, on paikka ihmiselle tärkeä. Tämä läheinen suhde ilmenee joidenkin poismuuttaneiden niin vahvana sidoksessa kylään ja pohjoiseen, että palaaminen takaisin *laittaa elämän mallilleen [...] Mutta ilmeisesti tän perän miehillä on niin valtava se vetovoima tänne, että onko se sitten, että se niinkun ajaa tietyllä lailla joidenkin asioiden ohi niin voimakkaasti. (AH 23.)*

Poismuuttaneilla ensimmäisen ja toisen polven ahvenselkäläisillä oli ollut tapana tulla viettämään lomaansa kylään. Ensimmäinen sukupolvi tuli säännöllisesti, mutta käynnit olivat harvenneet. Heidän lapsiensa tärkeät asiat ja elämät olivat toisissa paikoissa. Ruotsiin muuttaneiden lapset ja varsinkaan lastenlapset eivät enää hallinneet suomen kieltä, eivätkä he pystyneet kommunikoimaan isovanhempiensa tai serkkujensa kanssa. Ennen pitkää heitä saattaa yhdistää Ahvenselkään enää metsäpalstan tai rapistuvan talon omistajuus.

Kylän ennakoitiin pikkuhiljaa tyhjenevän. Eräs haastateltava arveli puolen Keminniemen asutuista taloista tyhjenevän seuraavan kymmenen vuoden aikana eli vuoteen 2018 mennessä. Hänelle kylän asuttuna säilymisen mahdollisuus oli vapaa-ajan asukkaissa, joille hän toivoi tyhjiksi jääneitä taloja myytävän. Omaa suhdettaan kylään ja jäämistään sinne hän perusteli näin:

No en mää tiä, minä olen täällä ollut kuusvuotiaasta pojasta asti, niin en mie täältä mihinkään lähe. Minä oon sanonu, että saavat tyttäret kattoa että koska minä oon siinä kunnossa että vievät minut täältä pois. En lähe. Että kalastan, minä oon ulkoilmaihminen, ulkoilen paljon. Tänäänkin lähen tuohon, tuonne taas, yhen jälkeken lähen hiihtämään kaheksi kolomeksi tunniksi. (AH 8.)

Tunnesidettä lapsuuden kotikylään on joskus vaikea ilmaista. Eräs haastateltava yritti selittää sekä haastattelijalle ja ehkä myös itselleen, että pelkästään paikka tai peritty lapsuudenkoti ei vedä häntä takaisin: *[m]utta ei pelekästään tämä, vaan koko tää, tää asia (AH 23).* Hän ei kyennyt tarkkaan täsmentämään, mikä hänet kiinnostaa Ahvenselkään. Haastattelun jatkuessa käy ilmi, että kyseessä on tuttuuden tunne, johon liittyvät hänen muistonsa, tarinat hänen perheestään, heidän elämästään, tehdystä työstä, maisemasta ja ympäristöstä. Hän jatkoi täsmentäen tarkoitustaan:

[...] niin tuntee ihmiset, tuntee kylät, alueet, kaikki. Kaikki on tosiaan, sitä on, ei voi sanoa, että joka puun ja kannon, mutta sillä tavalla, kun on metissä kulkenut, ja tieverkostot ja niin edelleen. (HA 23.)

Kylässä asuvat ihmiset ovat kasvattaneet juuret kylään ja tuntevat sen omakseen, olkoonkin, että heidän kylänsä oli perustettu hallinnollisella päätöksellä ja rakennettu kerralla kyläksi. En tavannut ketään, jolla olisi ollut palava kiire pois Ahvenselästä. Kylällä on sen nykyisille asukkaille erityismerkitys huolimatta siitä, miten se on aikanaan saanut alkunsa.

Kylän asukkailla on säilynyt hento yhteys Tuutijärveen, missä olleet talot ovat jatkaneet elämäänsä kylälaisten muistoissa. Janet Carsten (2018, 114) on esittänyt ajatuksen, että ihmisten ja heidän talojensa tarinat kietoutuvat toisiinsa. Ihmisten taakseen jättämät talot jatkavat elämäänsä muistoissa ja myös uusissa taloissa, joihin asukkaat vievät mukanaan esineitä ja jälkiä vanhoista taloistaan. Talot kantavat mukanaan paitsi perhesidoksia ja elettyä elämää, myös yleisemmän tason poliittisia tapahtumia. Myös hylätyillä, tuhotuilla ja kadonneilla taloilla on aineellinen ja kuvitteellinen jälkeiselämänsä. Vaikka Ahvenselässä on vain niukasti Tuutijärveltä tuotuja esineitä kertomassa menneestä, ovat muistot rajan taakse jääneistä, poltetuista taloista siirtyneet Ahvenselän taloihin. Siellä ne elävät tarinoina, joita kyläläiset ovat kuulleet vanhemmiltaan tai isovanhemmiltaan. Omistetusta maasta, metsästä ja kodeista puhutaan usein ihanteellisina paikkoina, joissa asiat olivat paremmin. Menetetyistä tiloista ja menetetyistä metsistä on tullut yksi mittapuu nykyisyyden arviointiin. Tarinoissa, ja kenties myös todellisuudessa, Venäjän puolelle jäi iso ja hyvin hoidettu tila aivan erilaisessa maisemassa ja olosuhteissa kuin Ahvenselässä. Vastineeksi annettiin pala pohjoista jänkkää, joka ei määrällisesti eikä laadullisesti vastannut sitä, mitä aikaisemmin oli ollut:

Ne oli puustoltaan olleet tuota semmosia mäntyvaltasia metsiä, jos nyt semmosella kansankielellä sanoo, niin kun ne vanhan kansan miehet sanoo, että neljän leikon tupsumäntyä. Niitä ei oltu koskaan hakattu. Valtavia, valtavia, valtavat metsäomaisuudet ollu, ja sen takia ei oo koskaan hakattu, kun kun ne ois pitänyt sinne Kantalahteen uittaa, ja [...] Siinä vaiheessa kun sota tuli, niin isäkin oli tehny päätöksen, että kun äitin kans sitten yhteen menivät, että nyt rakennetaan tuota talo sillon seuraavana tai tulevana syksynä, sillon 39, niin niin, kaajetaan metsää ja tehdään uus talo, oma talo. Mutta tosinhan siinä kävi sitten kun sota alako. (AH 23.)

Kun vierailu vanhoihin kyliin tuli mahdolliseksi 1990-luvulla, jotkut vanhemmasta sukupolvesta kävivät syntymäkylässään. Heille maisema oli yhtä merkityksellinen kuin rakennusten kaltaiset aineelliset jäännökset. Vaikka rakennukset oli poltettu, ympäristössä oli nähtävissä tuttuja piirteitä. Kotiseuturetkiä vanhaan Sallaan on hankaloittanut kylien sijainti rajavyöhykkeellä, mikä rajoittaa liikkumista vanhojen kylien sijoille. Nuoremmat kyläläiset eivät ole olleet erityisen kiinnostuneita itärajan yli suuntautuvasta kotiseutumatkailusta, kerrotut tarinat ovat riittäneet heille. Jälkipolvilla ei ole maisemaan liittyviä muistoja, joten heille siellä ei ole merkityksellistä nähtävää tai koettavaa. Tuutijärvinen on muuttunut lastenlasten puheessa Venäjäksi, mistä isovanhemmat olivat tulleet Ahvenselkään, kuten eräässä haastattelussa saatoimme kuulla. Karjalaan suuntautuvien kotiseutumatkoihin verrattuna matkat vanhaan Sallaan ovat olleet vähäisiä. Menetettyä osaa Sallasta ei ole myöskään vaadittu kovin äänekkäästi palautettavaksi. Siinä missä Karjalalla on status suomalaisen kulttuurin kehtona, pohjoisten periferioiden jänkämäisemat eivät herätä vahvoja kansallisia tunteita. Maria

Lähteenmäki (1999, 225) löytää syyksi Karjalan ja Lapin erilaiselle ymmärrykselle 1800-luvun suomalaisen nationalismin ohella myös Lapin lyhyet historialliset yhteydet muuhun Suomeen. Asia voi kiteytyä myös luonnon ja kulttuurin erotteluun, jossa pohjoinen luonto, maisema ja ihminen edustavat enemmänkin villiä luontoa kuin vaalimista ansaitsevaa kulttuuria.

SAVUPIIPPU ODOTTAA PALAAJIA?

Jäämeren rantaan vetäytyneet saksalaiset olivat mennessään polttaneet kylän rakennus rakennukselta, ja jos jotakin oli pystyyn jäänyt, olivat venäläiset purkaneet sen paraatikatuaan varten. Siksi evakosta palaavia oli odottanut vain pystyyn jääneiden savupiippujen harva mutta tanakka metsä. Nekin olivat palon haperruttamia ja kaatuilivat myrskyssä ja pyryssä. Hiljaisina asukkaat olivat etsiskelleet omia tonttejaan. Lumesta töröttävät piiput paljastivat talon paikan, mutta kadonneita piharakennuksia oli vaikea sijoittaa. Ikään kuin mittakaava olisi vääristynyt ja tutut pihat olisivat muuttuneet vieraiksi. Oliko tuossa meidän liiteri? Missä ovat mummun istuttamat viinimarjat? Jos tuo hiiltynyt runko on isompi naapurin pihakoivusta, niin meidän saunan täytyi olla tuolla vasemmalla. (Kinnunen 2014, 124.)

Edellinen teksti on ote Tommi Kinnusen romaanista *Neljäntienristeys* (2014). Siinä hän kuvailee hienosti sen hämmäntävän menetyksen, jonka myös Lapissa asuneet ihmiset joutuivat kohtaamaan heidän palatessaan sodan päätyttyä evakosta ja rintamalta kotiin poltettuihin kyliin (ks. myös Tuominen 2015, 52–55). Kinnusen hahmottamaan kotiinpaluuseen kiteytyy asioita, joita voi käsitteellistää ajallisen ulottuvuuden kautta sekä myös läsnäoloina ja poissaoloina. Raunioilla harhailevat ja talojaan etsivät ihmiset ovat menettäneet materiaalisen kaotamisen myötä osan menneisyyttään. Jäljelle jääneet savupiiput ja tuttu ympäristö edustivat

Saksalaisten vetäydyttyä kohti pohjoista he jättivät jälkeensä hiiltyneitä raunioita ja töröttäviä savupiippuja. Rovaniemi 16.10.1944, Koskikadun ja Valtakadun kulma. Kuva: SA-Kuva (165751)

kuitenkin myös läsnäoloa ja pysyvyyttä, sillä niihin sisältyi toivo tulevaisuudesta ja elämän jatkumisesta. Vaikka lähes kaikki muu oli kadonnut, niin *Ounasjoki virtasi kuten ennenkin* (ks. Tuominen 2015, 59³¹). Vastikekylien asukkailla lohtuna ei ollut edes tuttu maisema, vaan heidän piti rakentaa kotiensa lisäksi uudelleen myös suhde maisemaan.

Törmäsin Ahvenselän kylässä useampaankin kohti taivasta kurottavaan savupiippuun. Ihmettelin mielessäni, miksi talot on muuten purettu, mutta savupiiput jätetty jäljelle. Olin kirjoittanut kenttämuistiinpanoihini havainnostani:

Sähkökatkokin iski kesken kaiken, ja iltapäivällä piti päästä ulos. Laitoin sukset jalkaan ja hiihtelin tien laitaa Ahvenvittikon tietä [...] luokse ja otin kuvan heidän talonsa kohdalla tien toisella puolella olevasta savupiipusta. Talo on purettu, mutta piippu jätetty. Talon omisti aikoinaan [...] hän pyysi [...] purkamaan talon. Sopimukseen oli kyllä kuulunut koko talon purku, mutta jostain syystä miehet olivat jättäneet piipun pystyyn. Saman tien varressa on toinen samanlainen. Halusivatko miehet jättää jotain jäljelle, kotilieden? Vai oliko se vaan hankala purkaa? Kysyin asiaa [talon purkaneelta], kun olimme siellä, mutta ei hän vastannut, muistaakseni. (Kenttämuistiinpano 11.3.2008).

Kaksi Lapista kotoisin olevaa tutkijaa valistivat minua siitä, että Lapissa töröttävä piippu muistuttaa sodan aikaisesta Lapin rakennuskannan polttamisesta, minkä vuoksi yksinäiset savupiiput saavat pohjoisessa erityisen symbolisen latauksen. Asia jäi edelleen vaivaamaan minua ja kysyin vielä Anterolta syytä piippujen purkamatta jättämiselle. Hän kertoi, tuolloisen tulkintani mukaan hieman kurillaan, että kun asukkaat palaavat, he voivat ensi töikseen lämmittää hellalla rieskat. Aloin pohtia, että ehkä Ahvenselän purettujen talojen mykät savupiiput yrittävät kertoa minulle aineellisuudellaan ja läsnäolollaan paluun mahdollisuuksista. Yrittäisivätkö ne viestiä, että joskus kylän jättäneet ovat tervetulleita takaisin?

Purettu talon piippu on jätetty pystyyn. Vasemmanpuoleinen kuva otettu maaliskuussa 2008, oikeanpuoleinen kuva samasta kohteesta kymmenen vuotta myöhemmin, marraskuussa 2018. Kuvat: Eeva Uusitalo.

³¹ Merja Tuominen viittaa artikkelissaan Ritva Tuomaalan haastatteleilta sotaveteraaneilta kerättyyn muistitietoaisteeseen (ks. lisää Annanpalo ym. 2001).

Palaan Henaren, Holbraadin ja Wastellin (2006, 1) kehotukseen ottaa esineet tosissaan ja kuunnella niitä, koska ne pystyvät kertomaan omien tulkintojensa ehdot ja käytettävät käsitteet. Jos otan tämän ajatuksen ohjeekseni, niin voisin kuunnella esinettä esimerkiksi sen aineen kautta, mistä se on tehty. Tämä on Tim Ingoldin (2008, 1801) esittämä tapa tavoittaa materiaalisesta sen keskeinen olemus. Niinpä ahvenselkäläisen savupiipunkin voi purkaa kiveksi, laastiksi, hiekaksi, vedeksi tai saveksi. Nämä aineet puolestaan tulevat jostakin, niillekin voi hahmotella menneisyyden. Aineille, joista savupiippu on tehty, voi hahmotella myös tulevaisuuden. Ainesosiensa kautta tulkittuna savupiippuun sisältyy muuttuminen ja katoaminen. Aineet haurastuvat ja samalla vääjäämättä haurastavat esineen, jolle ne ovat antaneet muodon ja funktion. Viimekädessä savupiipunkin kohtalo on palata osaksi luontoa ja maata (ks. Schönle 2006, 650), lähemmäksi alkuperäistä olomuotoaan. Näin nähtynä savupiippu kertoo minulle myös kylän murentumisesta, rapautumisesta, hajoamisesta ja unohtuksesta. Tim Edensor (2005, 320) muistuttaa kuitenkin, että aineen hajoaminen tuo mieleen myös prosessin, jonka myötä esimerkiksi talo on tullut olevaksi. Siihen sisältyvät materiaalit, joista se tehtiin, taito, jolla se tehtiin ja koneet ja työkalut, joilla se muotoiltiin. Sen vuoksi savupiippu on linkki Ahvenselän rakentamisen vuosiin, lähiseudulta haalittuihin rakennusmateriaaleihin ja niihin ihmisiin, jotka ovat tehneet talon.

Savupiipun ohella minulle kuiskivat tutkijat, joiden tuella esitän, että raunioissa ja rapistuneissa rakennuksissa on kyse myös poissaoloista. Bille, Hastrup ja Sørensen (2010, 8) muistuttavat, että esineiden aineellisuudessa ei ole kysymys niinkään merkityksistä kuin siitä, miten esineet esittävät itsensä. Silloin huomio kohdistuu aineellisen läsnäoloon, ei sen merkityksiin, vaikka ne eivät toki sulje toisiaan pois. Näin nähtyinä esineet eivät pelkästään viittaa johonkin itsensä ulkopuoliseen tai välitä merkityksiä, vaan ne ovat läsnä välittöminä, aistittavissa tässä ja nyt. Näin ajateltuna savupiipustakaan ei haeta pelkästään niitä merkityksiä, joita asukkaat sille antavat tai ovat joskus antaneet. Piippua lähestytään sen läsnäolon kautta, miten se huokuu tai herättää henkiin asioita ja viestejä.

Minulle savupiippu kertoo sekä kulkemisesta että paikallaan pysymisestä ja muistuttaa paitsi itsensä ympäriltä kadonneesta talosta, myös siinä asuneista ja kylästä pois menneistä ihmisistä. Yksinäiseen savupiippuun kiteytyy paljon sitä, mikä on kylässä tärkeää: lähtöjä, paluita, kulkemisia, poissaoloja, odotusta, paikalleen jäämistä. Paikallaan pysymisen merkitys on myös siinä, että se tukee kulkijan paluuta lähtöpaikkaansa. Sillä ei ole merkitystä, palaako joku vai ei, sillä kyse on nimenomaan mahdollisuudesta ja toivosta. Hieman samalla ajatuksella Maria Nakhshina (2015, 220) tulkitsee tutkimuksessaan luoteisvenäläisestä kylästä tyhjien tonttien ja rapistuneiden talojen kumisevan menneisyyttä, jossa kylä oli täynnä elämää. Samalla ne kertovat tulevaisuuteen projisoiduista paluun toiveista. Myös Kathleen Stewart (1996, 156–157) näkee rappeutuneessa aineellisuudessa menetyksen ja poissaolon, joihin kuitenkin sisältyy toivo paluusta. Nämä esimerkit samoin kuin aineelliseen kiteytyvät läsnäolon ja poissaolon teemat, tukevat Carstenin ja Hugh-Jonesin (1995, 41) kritiikkiä, jota he esittävät talojen yksinkertaistamisesta staattisiksi ja paikallaan pysyviksi, ja toisaalta talojen asukkaiden kuvailemisesta liikkuvaisiksi. Vastakkaisuuden purkaminen lisää ymmärrystä siitä, että lähteminen ja paluu, poissaolo ja läsnäolo tai paikallaolo ja liike kietoutuvat toisiinsa.

Poissaolevan ja palaavan sisältävä tulkinta tekee todeksi myös Anteron maininnan rieskojen paistamisen mahdollisuudesta kotiin palatessa. Anteron lausahdus antaa arkiselle savupiipulle voimaa yhteydestään lieteen, joka on raunioitunut yhdessä savupiipun kanssa. Liesi saa lisäarvoa asemastaan kotilietenä, joka antaa lämmön, tulen, valon ja mahdollistaa ruoan valmistuksen (ks. esim. Knuuttila 2006, 157–159). Perinteinen tapa käsitellä liettä

erityisesti arktisten alueiden materiaalsen ja rakennetun ympäristön tutkimuksessa on liittää se pohjoisten alueiden ankariin ja kylmiin olosuhteisiin, joita vastaan liesi antaa turvan (Anderson 2015, 272). Tässä kohtaa savupiippu kertoo myös kylän nykyisyydestä. Se muistuttaa, että kylältä ja kotoa ei talvella haluta lähteä pidemmäksi aikaa pois, koska taloja ei haluta jättää talveksi kylmilleen. Talot sitovat ihmisiä Ahvenselkään, niiden lämpöisenä pitäminen ja niistä huolehtiminen ovat syitä pysyä kotona. Talon lämpimänä pitämiseen punoutuu kokemusta, tietoja ja taitoja. Lämmittämisen merkityksen voi tulkita myös monipolvisesta järjestyksestä, joka sen ympärille joskus rakentuu. Seuraavasta haastattelusitaatista voi lukea talon lämmittämistä, jossa aineellinen maailma asettuu vuorovaikutuksen kautta sopusointuun sitä hyödyntävän ihmisen ja myös luonnon elementtien (tuli, vesi, ilma, puut) kanssa muodostaen toisiinsa limittyviä suhteita:

Sodan tuholta säilyneessä uunissa voi paistaa rieskoja.
 Kuva: Itä-Karjala. Kuvaaja: Pauli Jänis. Kuvalähde: Raili Lauritsalon kokoelma.

Tuolla, kato kun on tuo uuni tuossa, tuommonen, tuo pitää lämpimänä. Nyt ki kato liikaa, kun mää laitoin ruokaa, niin lämpes liikaa. Mul on vaa vettä tuossa tuo, tuommonen iso [kattila] Nii, minä panin sihe vaan peltin päälle, kato tuota ni, ettei se höyry nouse siitä. No nii, ei minun tartte panna tulta, vasta kun aamulla panen tulen. En minä tuota niin lämmitä ikinä turhan takia, että tuota ni, sillai että minä oon, ennen minä lämmitin sillain että minä löin tuon uunin täyteen puita, ja sitten kun tuli hiillos niin panin vevon kiinni. Se oli kuule liian kuuma, niin tuota niin, sillon mul oli nuhaa enempi ja kaikkea. Nyt tuota kun minä en oo lämmitäny kö näin illalla kun oon tullu töistä, ja sitte aamulla pannu tulen ja sitte joskus saunaa lämmitäny. Mulla kun tuolta kiertää ilima nii ei ole kuule tuota nii, tuolla on tommonen reikä menee tonne saunan puolelle, tuolta alaalta menee toinen reikä, että kato se lähtee ilima kiertämään. Saunasta tulee sitte lämmin ilima kö tuolta yläältä panee huukun kiinni, kö rupiaa kylpemään ni, ettei se höyry tuu, ikkunat mene huuruun. Sitte tuota nii, kun panee tuon, se on tuommonen huukku, panee sen kiinni, sitte tuota nii, ei se höyry tuu tänne, ja sitte, ku heittää kylpemästä, kun se ilima asettuu että se on kuiva, ni sitte ku aukasee niin se kiertää se lämmin ilima ja se on hyvä. Se pitää kaikki lämpö ottaa talteen. Puilla min oon lämmitäny. Tuolla saavilla minä kannan puut. (AH 16.)

Danielle Elliott (2017, 36) muistuttaa, että etnografioilla on kyky ja mahdollisuus kertoa tavallisten ja arkisten esineiden, tilojen ja tapahtumien kautta tarinoita katveeseen jäävistä tai itsestään selvinä pidetyistä asioista. Rapistunut savupiippu kertoo, että tässä on joskus ollut elämää. Se kertoo lähdöistä ja paluista, mutta kaikkein laajimmillaan se kertoo sodan ja loista paenneista ja yhteiskunnallisten muutosten liikuttamista ihmisistä. Sitä voi tarkastella Nancy Munnin (2004, 2–3) inspiroimana hieman surumielisesti ajallisena rakennuksena, joka on ollut osa ihmisten elämää ja käytäntöjä. Sellaisina nähtyinä talot ilmestyvät ja katoavat, ne vaihtuvat tulevaisuuksista nykyisyyksiksi, jotka sitten ihmisten tavoin lipuvat menneeseen. Muutos on jatkuvaa ja katoaminen on jo läsnä nyt-hetkessä (emt., 6). Ihmisten lähtiessä rakennukset jäävät, mutta ne eivät ole enää samoja. Ne puhuttelevat meitä, mutta ne myös puretaan, ne muuttuvat kivimurskaksi ja ennen pitkää ne unohdetaan. Samalla häviävät jäljet ihmisistä, tapahtumista ja jo menneistä sukupolvista. (emt., 10.)

Kun kävin Ahvenselässä marraskuussa vuonna 2018, oli kymmenen vuoden poissaoloni aikana kylästä purettu muutama talo lisää. Niidenkin savupiiput oli jätetty purkamatta. Eräästä niistä oli kyläläinen kertonut aikaisemmalla kenttätyömatkallani:

Se [...] asu tuossa niin kauan, kun se tuota, eli. Sitä vähän korjattiin. Uus ovi pantiin. Uus ulko-ovi ja, tuota, ja vesiäkö ne siihen pani. Nyt se siellä rapistuu. Katto kun alakaa vuotamaan, niin sillon se on menny kokonaan. [...] Se on vähän surkuhupasaa. Että siinä on menny hukkaan työ. (AH10.)

Silloin kun piipun ympärillä vielä oli talo ja talossa asukkaat, he pitivät talosta huolta. Asuminen ja arkinen hyörinä loivat pysyvyyden illuusion. Raunioituminen kertoo talon siirtyneen toisenlaiseen ajallisuuteen, mikä muuttaa tutun aineellisen maailman. (Edensor 2005, 317.) Talon raunioissa on vielä nähtävissä jälkiä sen aikaisemmasta käytöstä. Talo on ollut joidenkin koti, heidän yksityisyyttään, joita seinät ovat suojanneet. Raunioituminen on muuttanut asioiden järjestystä ja tehnyt yksityisestä julkista. Savupiipun muurissa roikkuva sähköjohto on nyt kaikkien näkyvillä, samoin muutkin vielä näkyvät jäljet ihmisistä, jotka olivat täällä. (Ks. Edensor 2005, 317–318, 320.)

Vuonna 2008 tässä oli vielä talo. Raunio kuvattu marraskuussa 2018. Kuva: Eeva Uusitalo.

Talolla on ollut myös julkinen puolensa, sillä tämä talo oli avoin kyläläisille. Se tarjosi koontumispaikan ja siellä tehtiin yhdessä asioita. Talo ilmestyy kyläläisen kerronnassa hetkeksi näkyviin sellaisena kuin se oli:

Ensiksi se oli [kansallispukujen] kudontakurssi, [...] talossa oli. Kudottiin hamekangas, jakkukangas. No pusero ja esiliinakangas ostettiin, ja sitten korut ostettiin. Sitten alko se ompelu. Ensimmäiset työt oli, että ne kansallispukukankaat tehtiin. Se sitten laajeni, että kangaspuissa kudottiin noita ryijyjä ja nuita ripsiliinoja tehtiin. [...] kuoli, niin sitten se siirtyi meille, mutta nyt näyttää, että se porukka alkaa jo luopumaan, että se nyt loppuu, ainakin meillä. (AH 13.)

Taloihin ja savupiippuihin liittyy muistoja menneistä ja toiveita tulevaisuudesta. Muistojen kautta voi tavoittaa vielä poissaolevan ja tehdä sen läsnäolevaksi. Sellainen muistelu viestii Billy Ehnin ja Orvar Löfgrenin (2007, 224) sanoin muutoksesta, joka voi olla intensiivistä hyljaisuutta tai kaipausta, jota ei voi pukea sanoiksi. Savupiipusta näkyy vielä mihin sitä on käytetty, mutta sen yhteys ihmisten arkeen on katkennut. Siitä voi lukea lähdön, autioitumisen, purkamisen, hukkaan heitetyn työn ja lupauksen paremmasta tulevaisuudesta. Piippuun, ja raunioihin ylipäättään, kiteytyy katoavuus ja haihtuva elämä. Andreas Schönle (2006, 652) muistuttaa, rauniot myös haastavat ottamaan itsensä selvää. Rauniona vaatimaton Ahvenselän savupiippu on omalla tavallaan ylijäämä, yhteiskunnallisten vaiheiden sivutuotteena hylätyksi tullut rakennus (vrt. emt., 653). En kuitenkaan halua ottaa katoamista ja häviämistä selvionä, vaan teen kuten Schönle ehdottaa ja haastan raunioiden kertoman ajatuksen katoamisesta. Poissaolevan läsnäolona (Ehn ja Löfgren 2007, 208) savupiippu kertoo kylästä, joka ei suostu hiipumaan pois. Sen hahmossa menneisyys ja pois lähteneet ovat läsnä nykyhetkessä. Yritän katsoa piippua toisin ja nähdä edes hivenen toivoa tulevaisuudesta. Ehkä sitä tarjosi havaintoni viimeisimmältä vierailuiltani Ahvenselkään: erään puretun talon pihaan savupiipun viereen oli aidattu laidun lampaita varten.

KYLÄ METSÄSSÄ

Ahvenselästä ei voi puhua puhumatta metsästä, sillä fyysiseltä rakenteeltaan kylä on enimmäkseen metsää. Kun astuu ulos talosta ja ottaa muutaman askeleen, on metsässä. Siinä missä kaupungissa kulkija kohtaa katuja, taloja ja muuta rakennettua ympäristöä, tulee Ahvenselässä vastaan metsä teineen, vesistöineen ja polkuineen. Metsän yksi merkitys kyläläisille on sen luonnonvaroissa: marjoissa, polttopuissa ja riistassa. Niihin liittyvät toiminnot ovat puolestaan tärkeä osa kylän arkielämää ja sosiaalista elämää. Aikaisemmin marjojen myynti takasi lisätuloa, nykyisin marjat ja riista ovat hyvä omavaraisen ruokatalouden lisä, vaikka jotkut poimivat marjoja myös myyntiin. Metsänomistus tarjoaa taloudellista turvaa, ja siksi sitä pitää hoitaa huolella. Metsän hoitamiseen sisältyy ajatus ylisukupolvisuudesta ja jatkuvuudesta. Sitä hoidetaan paitsi itselle, myös tuleville sukupolville. Pohjoisessa metsät kasvavat hitaasti, ja niiden kasvu kietoutuu ihmisten omiin elämänvaiheisiin:

No ei, kyllä ne houkutteli [muuttamaan pois], mutta met, että ei myö lähetä. Met hoiama nää mettät ensin kuntoon ja sitte. (AH 7.)

Metsän taloudellinen merkitys on ollut myös siinä palkkatyössä, mitä se on tarjonnut. Ennen metsätyöt veivät kylän miehiä kaukanakin sijainneille savotoille. Sittemmin ulkopuolisille työnantajille tehdyt metsätyöt ovat vähentyneet, mutta oman metsän hoitaminen työllistää, vaikka se ei palkkatyötä olekaan. Metsätyöt mielletään erityisesti miesten töiksi, mutta naisetkin ovat saaneet elantoa metsistä, usein hieman katveeseen jäävistä tehtävistä, kuten energiapuun- ja käpyjen keräämisestä. Näin työtä kuvaili kylässä asunut nainen:

*Minähän olin kaks talvea energiapuun keräyksessä. [...] Energiapuun kun keräys on, niin me oltiin niin kun kasaajia me naiset. Eli energiapuuthan tehdään niin, että ne vedellä vaan poikki, eli niitä ei etes karsita oksia pois. Me tasattiin ne puut. Kone kävi sitten ajamassa. Kaks talvia oltiin semmosessa. Sitten on ollu kävynkeruuta, pystykarsintaa, eli näistä pysty puista... tiiät varmaan?
[...] Nehän on, tuota, sittenhän on ollu se kävyn keruu ihan, että saa niin kun kaikki kerätä. Eli mehän on sillonkin kerätty. Eli aamuaikasten lähettiin ja päivä kerättiin. Eli me on niitäkin kerätty. Niilläkin tienas. Tässä nyt muutama vuosi kun viimeksi. Sillon me ei keretty kerätä kun kuukausi. [...] Käpyjen keräys, sitä luulis että se on kevyttä hommaa, mutta siellä lumessa kun kantaa niitä tikkaita, ja sitten kiikkuu puuhun ja se pittää toisella kädellä taivuttaa se oksa, ja nehän on tiukassa ne kävyt. (AH 26.)*

Marjastusta kylällä harrastavat lähes kaikki, mutta se ei ole kaikille intohimon kohde. Marjastukseen liittyy monenlaista paikallista tietoa, joka liittyy marjakauden odotteluun, marjojen kypsymisen seuraamiseen, keräämään lähtemisen ajoitukseen ja marjapaikkojen tuntemiseen. Osa tiedosta on hiljaista tietoa ja liittyy luonnon tarkkailuun jo ennen varsinaista marjakautta. Eräs mies kertoi hillasavottansa alkavan hänen oman talonsa nurkalta. Ensin hän vahtii lähijängän hillojen kypsymistä. Ne kertovat oranssilla värillään, koska hänen on aika lähteä kotinurkkia kauemmaksi paremmille marjamaille.

Ahvenselässä metsä on lähellä ja jatkuvasti läsnä. Paikalliset ihmiset tuntevat ympäristönsä ja osaavat toimia siinä. He lukevat maisemaa, tarkkailevat jälkiä ja aistivat tuoksuja ja ääniä. Ahvenselässä kukaan ei puhunut, että metsässä ei pärjää, vaikka toisaalta kaikki eivät siellä viihtyneetkään. Metsä saa kuitenkin myös negatiivista latausta silloin, kun se asettuu vastakohtaksi niille vesistöille, joiden ääreltä Ahvenselkään muutettiin. Samalla siirrytään puhumaan metsästä yleisemmällä tasolla oman lähimetsän sijaan. Ongelma ei itse asiassa ole metsä, vaan sen läsnäolo vaihtoehtona veden puuttumiselle:

Niin mutta onhan se, kun ajattelee niilläkin siellä, kun mie oon käynyt siellä Venäjällä siellä mistä ne on lähteneet, niin kyllä tämä on mettää mihin ne on joutuneet. Jumalauta siellä on kirkkaat veet joka puolella. Täällä ei oo muuta kun mettää. Kyllä mullakin on ollu, on ollu vaikeuksia täällä asua. On se kumminkin tuo vesi semmonen. (AH 27.)

Metsän lisäksi ahvenselkäläisillä on erityinen suhde jänkämaisemaan, jota suuri osa heidän ympäristöstään on. Jänkä viittaa usein kosteaan aapasuohon, jolla kasva kituliaita puita. Selainen maisema ei ole kelvannut kansallismaisemaksi, koska se ei edusta yleisen mielikuvan mukaista ajatusta suomalaisuutta luonnehtivasta näkymästä. Mikko Lehtonen (2004, 57–58) muistuttaa, että empiiriset suomalaismaisemat harvemmin vastaavat kuvitelmien ihanteellista maisemäkäsitystä.

Keskustellessamme paikallisten kanssa kävi nopeasti ilmi, että Lapin metsiin oli ilmes-
tynyt vieraita ihmisiä. Suomalaiset marja-alan yrittäjät olivat alkaneet tuottaa Thaimaasta

Ahvenselän kylämaisemaa. Kuva: Eeva Uusitalo.

edullista työvoimaa poimimaan marjoja Suomen metsistä. Lapissa heistä tuli nopeasti osa paikallista maisemaa. Lähes kaikki haastattelemamme ihmiset olivat kohdanneet heitä metsissä ja kyläteillä. Kohtaamisia thaimaalaisten kanssa kuvailtiin melko laveasti:

Minä koitin neuvoa niille, että tuonne kun meette vähän matkaa, niin siellä on hyvä puolukkapaikka. Eihän ne menneet saatana kun yhen pylväänvälin, ja jäivät siihen kaikki levälleen siihen kaskeen. Siellä ois ollu hyvä paikka. Minä näytin niille, että ajata tuonne vähän etää päin. Auttaahan sitä, kun ei ne puhu. [...] Se on pöljän homma, että semmoset on vastaan, jotka ei ite etes saatara kerää marjoja. Kateutta vaan. Ei muuta. (AH 15.)

Asenne thaimaalaisia kohtaan oli yllättävän salliva verrattuna samaan aikaan naapurikunnissa käytyyn ankaraankin keskusteluun thaipaimijoista. Mahdollisesti kyläläiset eivät kertonut todellisia mielipiteitään eivätkä halunneet näyttää meille turhautumistaan. Yleinen käsitys Ahvenselässä näytti kuitenkin olevan, että metsässä riittää tilaa ja marjoja kaikille. Thaimaalaisten marjastamista puolustaneet vetosivat myös siihen, että kriittisimmät ihmiset eivät itse edes marjasta. Kyläläiset eivät olleet lähemmässä kontaktissa thaimaalaisten kanssa, mikä johtui lähinnä yhteisen kielen puutteesta. Poimijat eivät myöskään majoittuneet kylään, vaan he tekivät autoineen päivämatkoja lähialueille muualla sijaitsevasta majoituspaikastaan. Kyläläiset arvostivat thaimaalaisten korkeaa työmoraalia, joka ilmeni esimerkiksi pitkinä työpäivinä. Heitä pidettiin kohteliaina, koska he tervehtivät iloisesti paikallisia. Negatiivisina kokemuksina kuuli mainittavan thaimaalaisten suomalaisesta poikkeavan liikennekulttuurin, metsän roskaamisen ja marjojen poimimisen liian läheltä ihmisten pihvoja. Thaimaalaisia kuvattiin ahkeriksi ja työteliäiksi, mutta heidän sanottiin pelkäävän metsiä ja pysyvän lähellä teitä. Heidän poimintataitojaan kritisoitiin huolimattomaksi, koska heidän

jäljiltään jäi marjoja mättäisiin. Metsässä he myös ylittivät näkymättömiä rajoja ja lausumattomia sopimuksia siitä, kuka missäkin poimii. Harmitus liittyikin monesti siihen, että thaimaalaiset poimivat ja liikkuvat väärissä paikoissa. Metsässä on marjastukseen liittyviä näkymättömiä reviirejä, joiden ajatellaan olevan tiettyjen ihmisten marjapaikkoja. Toisaalta marjastajia yhdistävänä kokemuksena tunnistettiin marjastamisen usein herättämä ahneus, mikä saa marjastajan ylittämään näkymättömän rajan ja siirtymään kielletylle alueelle:

Ja niillä on nämä kyytit ja autot hommataan kaikki, niin miksi ne ei voi olla siellä missä ei käy kaikki, että ne tuuaan tähän kylän pintaan. Kyläläiset, täälläkin on vanhoja, vanhoja ihmisiä on. Niin, ne on tottunut niinkö läheltä hakemaan, eikä ne jaksakkaan lähtiä. Niin tuota ne sais siitä läheltä ne marjansa, mutta nytkö ne putsataan, niin se saattaa olla kovankin takana tuommoselle ihmiselle saaha ne marjat. Että niinkö joku semmonen raja sais olla, että kuinka laajalle. Jopa semmosia puheitakin olen kuullu, en tiä sitten onko ne tosia, että ne on tullu ihan näinkö on tässä, että voi sanoa että se on piha, ni tulevat keräämään. Onhan niille, mitä minä olen kuullu, niin sanottu rajat, että niinkö ihmisten pihoille ei saa mennä, mutta saattaahan se olla, että jos on marjoja, niin ahneus iskee. (AH 26.)

Omille tai naapureiden marjapaikoille tuleminen herätti hieman närää, sillä marjastukseen liittyvien ääneen lausumattomien, vuosikymmeniäkin vanhojen käytäntöjen ja tapojen rikominen saattoi olla uusi ja yllättävä ilmiö. Jos omassa marjapaikassa oli jo käynyt joku poimimassa, joutui kyläläinen etsimään itselleen uuden paikan. Syyttävä sormi osoitti tulokkaita, koska kyläläisille omat ja naapureiden marjapaikat olivat tiedossa. Thaimaalaisten poimintatekniikkakin sai kritiikkiä, sillä heidän sanottiin poimivan huonosti. Tämä tarkoittaa sitä, että he jättivät marjoja jälkeensä eli eivät poimineet riittävän tarkasti. Puutteen mar-

Ahvenselän metsässä voi törmätä myös kyläläisen emolehmiin. Kuva: Eeva Uusitalo.

jastustaidoissa voidaan tulkita kyvyttömyydeksi kulkea metsässä. Kylälaisten näkökulmasta thaimaalaiset juoksevat nopeasti marjamaiden läpi, kun taas marjassa kulkeva poimii tarkkaan ja tehokkaasti. Kylälaisten oma metsässä liikkumisen taito rinnastuu thaimaalaisten taitamattomuuteen. Jälkimmäiset eivät ymmärrä olosuhteita, marjastuksen tapoja tai millaisia varusteita ja tietoja tarvitaan:

Joo mutta kyllä niien poiminnan jäliltä, kyllä ne jättää marjoja. Ei ne vie kaikkia. Mehän niien thaimaalaisten jäliltä kerättiin. Joo, kun nehän ne kun juoksemalla meni, niin eihän ne.. [...] Pitäs opettaa, että ne ottais kaikki tarkon, että ne ei juoksemalla menisi. Sinnehän jäi marjat. (AH 12.)

Hieman näkökulmaa siirtämällä thaimaalaiset voi nähdä myös kulkijoina. Aivan kuten monet ahvenselkäläiset aikoinaan, myös thaimaalaiset ovat lähteneet kylistään ja kodeistaan outoihin paikkoihin ja maisemiin vierastyöläisiksi. Tästä näkökulmasta ja mielikuvituksen avulla voi loihtia silmiensä eteen jossakin päin Thaimaata seisovan savupiipun tai muun aineellisen esineen, jonka läsnäolo kertoo jonkun ihmisen poissaolosta. Se poissaolo vaihtuu läsnäoloksi Ahvenselän kylässä ja Keminniemen metsissä. Thaimaalaisten näkökulmaa voi tavoitella myös pohtimalla Rannikon ja Sirenin (2016, 15–16) tavoin, näyttäytyvätkö suomalaiset kylät ulkomaalaisille marjanpoimijoille irrallisina ei-tiloina, joihin tullaan ja joista lähdetään, mutta jotka eivät muodostu ihmisille merkityksellisiksi kuulumisen paikoiksi. On tärkeä kuitenkin pitää mielessä, että läpikulkupaikkoina näyttäytyvät ei-paikat (Augé 1995) voivat omalla tavallaan muodostua merkityksellisiksi Thaimaasta toiselle puolelle maailmaa matkustaneille kausityöläisille.

MAISEMASTA KATOSI JÄRVI

Mainitsin kylän rakentamista kuvatessani, että kylässä oli ennen uudisasukkaiden saapumista kolme järveä, jotka muodostivat seitsemisen kilometriä pitkän järvijonon. Järvet kuitenkin kuivattiin uudisasukkaille pelloiksi. Siinä missä savupiippuun liittyy läsnäolon kautta poissaolo, liittyy järviin poissaolo, joka muuttuu läsnäoloksi niiden ihmisten muistoissa, jotka asuivat kylässä ennen järvien kuivatusta. Maisemasta poissaolevan luonnonelementin muistamisessa on kyse siitä, mistä esimerkiksi Nancy Munn (1992, 114) puhuu nykyisyyden latautumisella menneellä ja menneen arvioimisella nykyisyyden kautta. Tämä koskee myös Ahvenselän kylän maisemaan sisältyviä muistoja menneistä ajoista, ihmisistä ja maisemista.

Kylässä ennen sotaa asuneilla ihmisillä oli muistoja järvestä. Rannassa oli pyykkipaikka, venepaikka ja verkonkuivauspaikka. Lapsuuden uimapaikkaan on jäänyt kivi muistutamaan, mistä järveen ponnahtiin. Järvien kalaisuutta muisteltiin ja kalavesien menetystä surtiin. Talvella järven jää oli nuorelle miehelle hyvä paikka opetella tanssin saloja:

Nainen: *Tanssimaan oppi [aviomiehensä] siinä jäällä. Tanssinopettaja, tällä.*

Mies: *Semmosia ei saa kertoa. [naurua]*

Nainen: *Siinä jäällä. Oisko muuten oppinut?*

Mies: *Meillä oli kalliopohja, tuo kaivo, niin kun oli kuiva vuosi, niin siitä loppu vesi kokonaan. Niin meillä oli semmonen iso pata, kuinkahan vanha sekin oli, niin se pantiin hevosen päälle, ja tuolta järvestä vettä vedettiin. Se oli semmonen, sattuu olemaan, että siinä oli jään päällä, oli pikkunen. Se oli jää niin kova, että sinne ajettiin aina hevosella.*

Se oli varmaan kymmenen senttiä. Se oli [...] meillä piikana, niin olin kaverina minä, poika. Se muka opetti minua tanssimaan. Jää oli alla ja lumi päällä, niin siinä tuli niitä koukeroita sitten. [...] Suuri vahinko tuli, että tuo järvi. Se on se kaikista, jälkeen päin se on ymmärretty. Mutta niin jos ei olis sotaä käyty, järvi ois järvenä. (AH 27.)

Edellinen muistelija kuului niihin, jotka asuivat kylässä ennen vastiketilojen perustamista. Erityisesti heille järven poissaolo herättää nykyisyyden ja menneen vuoropuhelua. Muisteluksen lopusta voi tulkita, että järven menettäminen on jälkikäteen osoittautunut vastikekylän rakentamisen aiheuttamaksi suurimmaksi menetykseksi ja ehkä vaikeimmaksi asiaksi hyväksyä.

Järvien muistelussa ja vaihtoehtoisten maailmojen hahmoteluissa järvet olivat ennen kaikkea kalaisia järviä, jotka olivat kaikkien käytettävissä ja kaikkien yhteisiä. Järvien merkityksestä kalastuksen kannalta kertoo myös se, että kylällä muisteltiin vielä, miten veden laskemisen jälkeen isoja ahvenia oli jäänyt ”mettään”. Järvet eivät herättäneet kyläläisissä kritiikkiä kuivatukseen johtaneista hallintaan, säännöstelyyn tai managerointiin liittyvistä kysymyksistä. Niihin liittyi enemmän kyläläisten muistoja sekä menneisyyden unelmia ja toiveita tulevaisuudesta. Aika oli muuttanut ne infrastruktuurin politiikasta infrastruktuurin poetiikaksi (ks. Larkin 2013, 9). Kun tarkastelee järviä aineena, josta ne muodostuvat eli vedenä, laajenee järvien merkitys edelleen. Veden äänet, tuoksut tai laineilla välkkyvä auringon kilo liittyvät veden loputtomaan liikkeeseen ja tekevät vedestä ajattoman, kirjoittavat Ben Orlove ja Steven C. Caton (2009, 32). Järvet ja vesi herättävät tuttuuteen ja tietoon liittyviä ajallisia ja sosiaalisia assosiaatioita. Vaikka järvet vesineen ovat kadonneet, ne ovat piirtyneet ahvenselkäläisten muistoihin:

Ja siin oli, niissä [järvissä] kalaa, ja. Niissä oli kalaa kuitenkin, että sitä sai aina, katis-kalla käväsee aamulla, niin sieltä tuli kalaa. Semmosta oli. Mutta sitten kun kuivattiin, neljäkymmentäyhdeksänhän se kuivattiin, neljäkymmentäyhdeksän. Niin, ei se kauan ollu meillä, se järvi, tuossa. Nythän siinä on vaan pikkunen lampi. Sillä lailla, ja. Se meni paljon huonommaksi sitten, ku ei siitä mitään kalaakaan enähän saanut sitten. Eikä se enähän ollut niin. Tämä oli kauhian idyllinen paikka sillon, kun minä tänne tulin. Oli ne järvetkin tuossa. Niin ihana paikka, että ei olis uskonu. (AH 18.)

Kun kylää alettiin rakentaa, kietoutuivat järvet osaksi asutuspolitiikkaa. Niistä tuli osa kylään kohdistunutta hallintaa ja suunnittelua. Vaikka tuutijärveläiset olivat asuneet vesistöjen äärellä, päätettiin uudesta kylästä kuivata pois heille tuttu maiseman elementti, koska peltoaan ajateltiin olevan tärkeämpää uusia tiloja perustettaessa. Sodan jälkeisissä oloissa ja jälleenrakennuksen kiireessä kenellekään ei tullut mieleen kyseenalaistaa järvien kuivattamisen pidemmän aikavälin merkitystä. Myöskään kylän asukkaat eivät ryhtyneet kyseenalaistamaan kuivaamista, sillä heille se tarjosi työtilaisuuden:

Tuolla puolen järven, kuule, ensimmäinen haara meni Koutelojokeen. Siellä koulun alapuolella, niin sieltä alettiin. Sieltä kaivettiin. Minä olin töissä siellä. Semmonen iso, semmonen niin kun kauha nakattiin sinne ja kelattiin. Nehän teki monta vuotta niitä, kanavia kaivovat, kun nehän meni sitä myöten tukkoon, kun kaivovat. Kato kun siinä oli muttaa, ja. Kyllä niihin on pantu kuule rahaa, nuihin kanaviin. (AH 27.)

Järven kuivatus ja kanavien kaivaminen muuttivat tutun järven käyttäytymistä. Tämän sai kokea kylän rakentamista ohjaamassa, neuvomassa ja valvomassa ollut etelästä tullut asiantuntija, joka asui eräässä kylän talossa:

Tuostahan meillä on purettu, kun siinä oli kaks huonetta, semmonen rakennus ja talli. Niin tuota siinä oli asu se mestari Kettunen, joka valvo sitä rakennushommaa, ja sillähän putos meidän hevonenkin tuohon järveen, kun se lähti viemään sihteeräänsä. Niin onneksi meillä oli se toinen hevonen ja paljon viejiä. Se oli puolen päivän aikaa, niin se naine juoksi tuolta ja läähtätti. ”Apua, että sinne jäi, hevonen putos.” Se huusi ja itki. Monta miestä oli tuolla. Meillä oli kaks hevosta sillon. Niin toisella hevosella saimme väännettyä sen pois. [...] Kun kanavia kaivettiin, niin ne söi sen jään liian heikoksi. Kun järvien välinenkin kanava jo kaivettiin ja niin se arvaamattomasti haurastutti jään ja hevonen putos, kun se lähti sitä naista viemään tuonne Kursulle, kun se sieltä meni sitten. Joko siellä kävi jonkunlainen linja-auto, että se pääsi sitten menemään tuone etelään. Se oli etelästä se nainen. En minä tiää oliko se sen vaimo vai mikä se oli, mutta sihteeriksi ne kai sano. (AH 27.)

Samaan tapaan kuin kovalla työllä rakennettujen vastiketilojen hylkääminen herätti myös järven kuivaamiseen käytetty työ- ja rahamäärä ihmetystä suhteessa saatuun hyötyyn. Järvenpohja ei ollut viljelykelpoista, eikä kovin monta peltoa saatu aikaiseksi, vaikka jotkut ovatkin onnistuneet pitämään peltoja viljelyksessä. Valtaosan alueesta on vallannut matala puusto ja pusikko. Järvistä on jäljellä pieni lampi. Tehty valtava työ tuntui jälkikäteen valuneen hukkaan, semminkin kun kaunis järvalue hyvine rantoineen oli menetetty.

Vanhan järven pohjassa kasvaa tiheää puustoa ja pensaikkoo. Kuivatusta varten kaivetut kanavat ovat yhä näkyvissä. Kuva: Eeva Uusitalo.

Suurin osa kyläläisistä oli niitä, joille järvien olemassaolosta oli kerrottu, mutta jotka eivät olleet koskaan nähneet niitä. He pohtivat kuitenkin Ahvenselän vaihtoehtoisia tulevaisuuksia, joissa järvet olivat edelleen olemassa. Siinä maailmassa kylään olisi joka tapauksessa tehty tie, koska alueella oli niin paljon valtion metsää, jota vaihtoehtoisessa tulevaisuudessakin olisi hyödynnetty. Metsän käyttö olisi tuonut seudulle toimeliaisuutta ja kenties myös lisää asukkaita, jotka olisivat hoitaneet järviä ja niiden kalakantaa yhteistoiminnallisesti:

Kursun kautta ne ois vetäny [tien] Ahvenselkään, ja täällä on niitä valtiolla mettiä, ja oishan ne nämä talotkin ottanu sitten huomioon. Nämä mettätalot, totta kai. Ja järveen ois istutettu kalaa, ja kalastusseura. Sehän ois eri järvi kokonaan. Olishan se järvi, ois järvi hyvä olla. (AH 22.)

Kadotettuihin järviin asetetaan jälkikäteen monenlaisia toiveita. Yleisesti ajatellaan, että jos ne olisivat jääneet, kylä saattaisi olla toisenlainen. Asukkaat eivät syytä muutoksesta ja järvi-en katoamisesta kylään muuttaneita vastiketilallisia, vaan sota, jonka syttymiseen kukaan kyläläinen ei voinut vaikuttaa.

Niin. Niin justiisa. Joki ainoastaan täälläkin on. Meijänkin tilan läpi menee Vuotosjoki tuossa. Täällä ei ole järviä sitten juurikaan. [...] Tuohan on ollu iso järvi. Kilometri tolokulla vettä tuossa joka suuntaansa. Hienoa olis, että olis saanu olla, mutta se oli ne mullistavat maailman tapahtumat ko sota, ja siirtoväki tänne asutettiin. (AH 27.)

Järvet katosivat ja ovat pysyneet poissa. Kyläläiset esittivät 1990-luvulla viranomaisille ajatuksen järvien pinnan nostamisesta, mutta heille vastattiin, että siitä ei ole hyötyä. Järvien sijaan Keminniemen alueelle oli kuitenkin jo 1970-luvulla alettu suunnitella hieman toisenlais-ta vesiallasta, jonka oikeutuksena käytettiin sen valtakunnallista hyötyä energiantuotannolle.

TEKOALLAS, JOTA EI TULLUT

Järvien kuivatus ja erityisesti viranomaisten haluttomuus ennallistaa niitä peilautuu mielenkiintoisesti suunnitelmiin Vuotoksen altaan rakentamisesta, mikä olisi tarkoittanut tekoal-taan muodostamista Keminniemen alueen aapasoille. Ahvenselän alueesta olisi jäänyt altaan veden alle vain pieni osa, mutta altaan rakentamisesta tehty suunnitelmat ja siitä käyty vil-kas julkinen valtakunnallinen ja paikallinen keskustelu on kuultu myös Ahvenselässä. Lisäksi altaan veden korkeuden vaihtelu olisi vaikuttanut Vuotos-joen veden korkeuden vaihtelui-hin, mikä olisi oletettavasti näkynyt ja tuntunut myös Ahvenselän alueella virtaavissa joissa.

Kylän pinnassa virtaava Vuotos on kylässä joki, jota pitkin ahvenselkäläiset ovat kulke-neet kalaan, marjaan ja niittämään heinää sen rannoilta. Se on ollut kulkuväylä, jota pitkin kylään on tultu ja jota pitkin on lähdetty viimeiselle matkalle. Kylän ensimmäiseksi varsina-i-seksi asukkaaksi mainittu Juho Aska kuoli vuonna 1932, ja hänen arkkunsa vietiin Vuotosta pitkin alas Pelkosenniemelle (Hämäläinen 1995, 24). Juho Askan miniä muisteli hillamatko-jaan Vuotoksen rantamaille:

Se [kertojan tytär] oli kotimiehenä ja minä pääsin marjamettään. Me kuljettiin kuu-lehan venehellä, tota Vuotostakin, mentiin aina hillaan. Siellähän niitä oli niitä hilla-maita, siellä Vuotoksen varressa. Siellähän me kuljettiin joka kesä. Tuotiin aina iso,

Kalassa Vuotoksen varrella.
 Kuva: Antero Miettinen.

toistasaan kilon lasti hilloja, veneellä, jokia pitkin, nii, jokia pitkin. Ja sitten hevosella hajettiin tuolta jokivarresta, sieltä, veneheltä. Niin ja sitten kauppaan hillat ja silla laila. Kyllähän se oli kovaa touhua, sekin hillastaminen. (AH 18.)

Siinä missä yksi näkee marjamaaston tai kalavedet, saattaa toinen nähdä maiseman, jollaisia on muuallakin ihan riittämiin. Maiseman arvo ja merkitys vaihtelevat yksittäisille ihmisille. Sen arvo voi olla siinä, minkälaisia muistoja siihen liitetään. Maisemaa voi arvottaa myös sen mukaan, miten se eroaa toisista maisemista. Jotkut eivät ymmärtäneet Vuotokseen liitettyjä luonnonarvoja, koska heille suunnitellun altaan alueen maisemat olivat samanlaisia kuin muuallakin:

Siinä ei kyllä ole mitään. Toistakytä vuotta sitä rampannu, niin siel ei kyllä ole. Se, joutas hukuttaa. Samanlaisia luonnonarvoja on muuallakin. (AH 9.)

1970-luvun alkuvuosina käynnistyneen allasprojektin tavoitteena oli rakentaa tekoallas tukemaan Kemijoen energiantuotantoa. Allashankkeen ensimmäiset suunnitelmat ajoittuvat vuoteen 1974, kun vesihallitus esitti ratkaisuksi Kemijoen virtaamavaihteluiden tasoittamiseen ja voimataloudelliseen hyödyntämiseen kaksi vaihtoehtoa, laajemman Kemihaaran altaan ja pienemmän Vuotoksen altaan. (Vesihallitus 1974.) Näistä rakennettavaksi valittiin jälkimmäinen. Tästä alkoi prosessi ja julkinen keskustelu, joka kesti yli neljä vuosikymmentä ja joka velloi valtakunnan-, maakunta- ja paikallistasolla (ks. Suopajärvi 2001). Suunnitelman mukaan 86 prosenttia Vuotoksen altaasta olisi sijoittunut Pelkosenniemen alueelle ja 14 prosenttia Sallan ja Savukosken alueille. Suunnittelu- ja päätösprosessi pitkittyi, mutta vuonna 1982 hallituksen iltakoulussa tehtiin hankkeen vastainen päätös. (Suopajärvi 1994, 258–260.) Siitä huolimatta altaan rakentamista kannattavat, erityisesti energiateollisuus ja Lapin maakuntaliitto, pitivät asiaa onnistuneesti vireillä. Vuonna 1992 maamme silloinen hallitus puolsi Vuotoksen rakentamista. (Suopajärvi 2001, 47–49, 53.) Pohjois-Suomen vesioikeus myönsi rakennusluvan, mutta Vaasan hallinto-oikeus kumosi päätöksen vuonna 2001. Korkeimman hallinto-oikeuden käsittelyn jälkeen vuonna 2002 rakennuskielto pysyi voimassa ja allashanke näytti pysähtyvän. (Yle 18.12.2002.)

Päätös ei kuitenkaan lannistanut altaan rakentamisen kannattajia. Heitä ei pysäyttänyt myöskään se, että Kemihaaran suot sisällytettiin osaksi Natura 2000 -verkostoa. Kenttätöidemme aikaan vuonna 2008 silloinen työ- ja elinkeinoministeri oli nostonut asian jälleen esiin. Myös Kemijoki Oy osoitti kiinnostusta uuden hakemuksen jättämiseen Vuotos-altaan

rakentamiseksi vesivoiman tuotannon välttämättömyyteen vedoten (Kaleva 27.4.2008). Pari vuotta myöhemmin Kemijoki Oy ja Lapin liitto olivat kuitenkin muuttaneet altaan rakentamisen perustelujen painopistettä. Kemijoki Oy julkaisi vuonna 2011 Lapin liiton pyynnöstä selvityksen tulvariskien hallinnasta. Selvityksessä esitetään monitoimialtaan rakentamista tulvantorjuntaan ja esitellään useampi allasvaihtoehto. Energiantuotanto näyttäytyy raportissa tulvantorjunnan tarkoituksenmukaisena ja järkevänä oheistuotteena. Yksi vaihtoehtoista sijoittui aiemmin Vuotoksen altaana tunnetulle alueelle, mutta se oli nimetty uudelleen Kemihaaran monitoimialtaaksi. (Kemijoki Oy 2011, 6, 68.) Sinnikäs Lapin liitto anoi tulvasuojelun nimissä lupaa tekojärven rakentamiseen, mutta valtioneuvoston yleisistunto hylkysi hakemuksen vedoten hankkeen heikentävän Natura 2000 -alueen suojelutavoitteita (Valtioneuvoston yleisistunnon päätös 1.2.2018). Tämän päätöksen jälkeen Lapin liiton hallituksen puheenjohtaja totesi, että on tullut aika panna asialle piste (Suomenmaa 1.2.2018).

Ahvenselässä altaaseen on rakentamisen kannattajien parissa vuosien mittaan liitetty monenlaisia odotuksia ja toiveita. Vuotos kertoo toteutumatta jääneistä suunnitelmista ja menneeseen jääneistä unelmista paremmasta tulevaisuudesta. Kuten järvet myös Vuotoksen allas on poissa, mutta sitä ei ole koskaan ollutkaan kuin suunnitelmissa. Se tuli kuitenkin todeksi ajatuksen tasolla. Sandra Wallmanin (1992, 2) mukaan mielikuva tulevaisuutta koskevista tapahtumista saattaa rajoittaa nykyisyyttä. Ahvenselässä kyläläiset tekivät erilaisia henkilökohtaisia suunnitelmia ja toimenpiteitä, jotka jäivät pitkäksi aikaa roikkumaan ilmaan ja osoittautuivat sittemmin turhiksi. Itselle hankittiin tonttimaata ja unelmoitiin oman mökin rakentamisesta veden äärelle. Kemijoki-yhtiö oli aktiivinen kiinteistökaupoissa, tontteja ostettiin ja myytiin. Kyläläiset ovat tehneet ratkaisujaan Vuotos-odotusten mukaisesti.

Täällä on tämä, Vuotos-allas homma, niin tämä on ollu yks semmonen. Saa sanoa näinki, että ne on, osa oottanut tätä altaan tulemistä. Ne eivät ole tohtineet investoija sitten ja tällälailla. En tiä, että onko se sitten tämä allas homma tehny semmmosta että sille ei ole tohittu investoija, matkailua kehittää, että jos se allas tulee, nii saattaa jäähän altaan alle, tota, rakennelmia ja muita. Ja nythän, kun se Kemijoki yhtiö, nii sehän omistaa siitä melekeen, se on yli 90 prosenttia omistaa nuista alueista, nii, se on vaikee, ja. (AH 13.)

Ahvenselässä altaan rakentaminen olisi vaikuttanut lähinnä paikallisen poromiehen porojen kesälaitumiin, eikä hän luonnollisesti pitänyt rakentamisajatusta hyvänä. Joku kannatti asiaa kalastuksen näkökulmasta, joku toinen taas päinvastoin arveli altaan vaikeuttavan kalastusta Ahvenselän jokialueilla. Joku arveli, että Vuotoksen altaan ja jokien rannoille saattaisi tulla hyviä loma-asuntoja matkailijoille, johon joku toinen tuumasi, että *[k]uka sinne tulee? Sehän haiseekin saatana niin kun joku tunkio siinä* (AH 20). Altaan mahdollisten rakennustöiden ei arveltu työllistävän kyläläisiä, sillä ne ennakointiin tehtävän joka tapauksessa pääasiassa konevoimin ja tuontityövoimalla. Altaan ei uskottu muutenkaan työllistävän paikallisia ainaakaan pitkäksi aikaa. Olivatpa kyläläiset altaan rakentamisen kannattajia tai vastustajia, asian venyminen ja jo kertaalleen tehtyjen päätösten purkaminen sai ihmiset suhtautumaan asiaan yhdentekevästi. Toiveet paremmasta tulevaisuudesta olivat muuttuneet välinpitämättömydeksi. Kyläläiset olivat menettäneet uskonsa Vuotoksen altaan toteutumiseen, vaikka hanke näyttikin sitkeästi sinnittelevän hengissä. Lähes viisikymmentä vuotta kestänyt asian vatvominen edes takaisin herätti lähinnä sarkastisia kommentteja:

Niin kauan, kun minä olen täällä ollut, niin on tehty [Vuotoksen allasta]. Kerran ne teki sen päätöksen, että sitä ei rakenneta. Minä, että onpa hyvä, että loppu. Vajaa vuosi meni, niin taas siitä alettiin puhumaan. Sitä on tehty ja ei tehty. (AH 13.)

Rakentamattomanakin Vuotos-allas on aikojen kuluessa aiheuttanut paikallisia murheita. 1990-luvulla usko altaan rakentamiseen oli niin vahva, että kylään rakennettiin uusi kaupparakennus. Sen oli tarkoitus palvella allasta rakentavaa työvoimaa, jonka arveltiin asettuvan kylään asumaan ja vilkastuttavan kaupankäyntiä.

Mies: Se on, tätä Vuotoksen allasta oottavat niin voimakkaasti, että kun se tulis työllistämään sitten. Sillähän se on tämä kauppakin tuohon rakennettu. Tämä iso kauppa. Justiinsa sen takia, että nyt se allas tulee.

Nainen: Kuvittelivat, että se allas tulee ja vilkastuu elämä täällä.
(AH 13)

Kauppiaas investoi uuteen kaupparakennukseen ja avasi kaupan. Koska rakentaminen ei alkanutkaan, hänen piti lopettaa kyläkauppatoiminta muutaman vuoden jälkeen. Kaupparakennus seisoo edelleen kylällä. Se on yllättävä näky metsäisessä maisemassa. Rakennuksen 1990-lukulainen lähiökauppa-arkkitehtuuri näyttää eksyneen väärään ympäristöön 1950-luvulla rakennettuun metsäiseen kylään.

Kauppiaan päätöstä voidaan tarkastella henkilökohtaisena yksilötason ongelmana eli huonona investointina ja vääränä ratkaisuna, mutta sen voi nähdä myös Anna Tsingin (2015, 6) tapaan laajempien globaaleiden liikkeiden paikallisena vaikutuksena. Tsing on kiinnittänyt huomiota hylättyjen tuotantolaitosten rikkaruohottuviin raunioihin ja niitä ympäröiviin joutomaihin. Globaali kapitalismi on jatkanut niistä matkaansa muualle, kun paikan resurs-

Vuotos-Valinta vuonna 2018 Ahvenselän metsämaisemassa. Kuva: Eeva Uusitalo.

sit on käytetty loppuun. Tim Edensor (2005, 316) näkee Ahvenselän kaupan kaltaisissa hytelyissä rakennuksissa vikaan menneen universaalin edistyksen ihanteen. Severin Fowles (2010, 37) kritisoi edistyksen tavoittelua ylipäätään. Hän tulkitsee käsitteen sisältävän ajatuksen poissaolona näyttäytyvästä puutteesta. Edistystä haikailevassa puheessa puuttuva asia on modernisaatio, jota ilman yhteisö on jollain tavalla vajaa ja edistyksen keltasta pudonnut. Kriittisestä näkökulmasta Ahvenselän lyhytikäistä K-kauppaa voi lukea osoituksena globaalin talousjärjestelmän liepeille syntyneistä odotuksista, joilla on vaikutuksia jo ennen niiden toteutumista. Se ja muu rapautunut infrastruktuuri saa Ahvenselän näyttämään kylältä, joka on epäonnistunut osallistumisessaan kansakunnan kilpailukyvyyn ja modernisaation edistämiseen.

Vuotos on esimerkki pohjoisten seutujen asukkaiden ja hallinnollisten keskusten ja poliittikkojen vastakkain asettuvista suhteista. Paikalliset ihmiset jäävät poliittisten ja taloudellisten intressien synnyttämään epävarmuuden välitilaan, kun päätökset eivät olekaan lopullisia vaan ne avataan yhä uudelleen. Tällainen toimintatapa tuskin lisää paikallisten luottamusta valtakunnanpolitiikkaan, johon pohjoisessa muutenkin tunnetaan epäluuloa. Tämä näkyy epäilyksenä siitä, millaisia suunnitelmia ja tavoitteita politikoilla on Lapin suhteen, tai millaiset seuraukset poliittisilla päätöksillä ajatellaan Lapissa loppujen lopuksi olevan. Kylällä kuului ääniä, jotka pitivät matkailijoita ja vapaa-ajan asukkaita kylän elinvoimaisuuden ja jatkuvuuden varmistajina. Toisaalta haastatteluaineistossa toistui useamman kerran lausahdus, että Lapista on tulossa eurooppalaisten ja eteläsuomalaisten lomakohde ja etelän työvoimareservi.

Henkilö 1: Ainoat työpaikatkin mitä täällä, mahdollisesti tulis, jotakin tuommosesta rakentamisesta, altaan ja näitten muitten. Mutta eihän siellä, kun ne vaan aina kieltävät ja. Se on vähän semmonen meininki että ne vaan niinku tyhjentää tätä Lapin lääniä, että eteläläiset pääsee tänne kesälomille.

Henkilö 2: Lomapaikaksi tämä koko Lapin lääni.

Haastattelija: Onkse ton altaan, Vuotoksen altaan, onko täällä niinku paikallisissa ketään ketkä sitä vastustaa? Tuntuu että kaikki on kuitenkin sitä mieltä, että se täytytys [rakentaa]

Henkilö 1: Ei, täälläkin on, jo sillon aikanaan kun ne, vaihto Kemijoki-yhtiö niitä maita, nii nehan mielellään ne vaihto ja möivät Kemijoki-yhtiölle, että ne on kaikki Kemijoki-yhtiön, niillä, ja nyt menny vähän siihen, että ne on jo alakanu takasi päin myymään, Kemijoki-yhtiö, niitä maita, että. Joka ostaapi, ni. Kun meni noin pitkään kuuseen, että. [...]

Henkilö 2: Ison navetankin tekivät. [...] Nii, uuen navetan tekivät, kun se eivät uskaltaneet ennen tehdä, sitä.

Henkilö 1: Ja ison paritalon tekivät siihen sitte, ja ne on nyt molemmat tyhjiillään siellä.

Henkilö 2: Sitten ne möivät Kemijoki Oy:lle takaisin, koko honnman. Semmonen.

(AH 2.)

Valvontaa ja kontrollointia siedetään pohjoisessa jos mahdollista vähemmän kuin muualla maassa. ”Helsingin herrojen” päätökset herättävät epäilystä ja ”eteläläisiin” suhtaudutaan pienellä varauksella. Leena Suopajarvi (2001, 120–122) muistuttaa, että etelä edustaa Lappissa toiseutta, jota vasten Lappia ja lappilaisia peilataan. Hän esittää suhdetta kuvastavan erityisesti puhe siitä, mitä etelään menee ja mitä etelästä tulee. Lappilaisille etelä on ollut lähtemisen suunta, ja sieltä puolestaan tulee Lappiin virkamiehiä, koneita Lappia rakenta-

maan, herroja, päättäjiä, turisteja tai luonnonsuojelijoita. Hanna Snellman (1996, 32) kirjoittaa epäilevästä ja jopa penseästä suhtautumisesta, jota eteläsuomalainen saattaa saada Lapissa osakseen. Nämä esimerkit kertovat periferian ja keskustan jännitteistä, joissa Laura Assmuth (2005, 95) muistuttaa olevan kyse periferisyydestä ulkopuolisten näkökulmasta. Se ei enää sisällä niinkään ajatusta muuttumattomuudesta, vaan muutoksesta, joka ei ole riittävän nopeaa, perusteellista ja oikean suuntaista. Kyläläisten näkökulmasta heiltä odotetut toimenpiteet ja vaaditut muutokset saattavat olla liiankin nopeita:

Määräilee kohta aivan, että mitä sinä saat tehdä. [...] Että mitä sinä saat omistaa ja mitä et. [...] Aivan höpöhommaa. Ei maali ehi kuivua, kun pitää jo joku remontti ruveta tekemään. Ihan rahan polttamista. (AH 20.)

Olin kirjoittanut kenttämuistiinpanoihini huomion kiukusta *valtiolle, päättäjille, jollekin taholle, jonka päätösten perusteella maaseutu tai syrjäseudut tyhjenevät* (Kenttämuistiinpanot 7.3.2008).

Viranomaisten viestintä näyttäytyy yksisuuntaisena. Niillä on aina, että se, pitää (AH 20) kommentoi eräs mies, kun keskustelimme hänen kanssaan maa- ja metsätalousministeriön suhtautumisesta pohjoihin elinkeinoihin. Viranomaiset näyttäytyvät epämääräisenä joukkona, joka sanelee, asettaa ehtoja ja puuttuu liikaa ihmisten elämäntapaan, jota he eivät ymmärrä. Valtion tapaa rajoittaa vapautta ja asettaa rajoituksia karsastetaan, mutta toisaalta sen oletetaan tukevan ja työllistävän. Kuten syrjäseuduilla usein, muodostavat Ahvenselässäkin erilaiset sosiaalietuisuudet ja sosiaaliuudet osan kyläläisten tuloista. Frykman ym. (2009, 8, 41) korostavat sosiaaliturvan eri muotojen merkitystä maaseudulla. Ne edustavat hyvinvointivaltion takaamaa viimeistä selkänojaa, joka mahdollistaa asumisen syrjäseuduilla.

UUELLEEN KATOAVA KYLÄ?

Ahvenselkä sopeutui sodanjälkeisen kasvun ja edistyksen ihanteeseen (ks. Tsing 2015, 21), mutta joutui myös samaisen edistyksen uhriksi. Koska se ei onnistunut toteuttamaan edistyksen, kasvun ja menestyksen ideologiaa, se unohtui. Ahvenselkä ei kuitenkaan ole pelkästään pieni pohjoinen kylä, jonka menestykseen tai menestymättömyyteen löytyy selitys siitä itseltään, eli kylän riittämättömyydestä tai kyvyttömyydestä vastata ajan haasteisiin. Kylät ovat myös keskitetyn suunnittelun tuloksia. Ahvenselkä suunniteltiin tuutijärveläisille, ja he rakensivat siitä itselleen kylän. Tässä yhteydessä Ahvenselkää voi tarkastella maantieteilijä Sami Moision (2009, 7–8) esittelemien valtiotila ja valtiotoiminta -käsitteiden avulla. Ne liittävät kylän laajempaan hallinnon ja valtion toiminnan rationaliteettiin, jonka taustalla on ajan myötä vaihteleva mutta toteutusajankohtanaan kyseenalaistamattomien totuuksien järjestelmä, jolla ohjailaan valtiotilan kehittämistä valtiotoiminnan avulla. Kylät ovat osa valtiotilaa, jota kehitetään esimerkiksi rakentamalla julkisin varoin infrastruktuureja, joita jonain toisena aikana puretaan rationaliteetin saadessa uusia perusteita. Moisio nimeää toisen maailmansodan jälkeisen kauden ajaksi, jolloin valtiotoimintaa ohjasi valtiotilan muokkaaminen hajauteksi. Ahvenselkää voi tarkastella valtiotoiminnan nyttemmin unohdettuna tuloksena.

Vaikka syrjäisellä maaseudulla sijaitsevat paikat alkavatkin lipua valtion näkökentän laitamille, niin alueellisesti ne ovat vielä kartalla. Lapin liiton (2016) julkaisemasta Rovaniemen ja Itä-Lapin maakuntakaavan karttaehdotuksesta voi päätellä, että ainakaan maakuntaliiton visioissa Ahvenselkä ei ole tulevaisuudetonta ja toivotonta syrjäseutua.

Ahvenselkä on merkattu maakuntakaavan kartassa keskuskyläksi. Kuvankaappaus Rovaniemen ja Itä-Lapin maakuntakaavan karttaesityksestä. (Lapin liitto 2016.) Ahvenselän ympyröinti minun.

Maakuntakaavan voi ohittaa toteamalla siinä olevan kyse viranomaistoimintana tehtävästä maankäyttösuunnitelmasta ja tulevaisuustyöstä. Karttoja on piirrettävä ja niihin voi vedellä rajoja ja luokitella erilaisia alueita, mutta ne eivät ole lupauksia mistään. Ennusteet ja todennäköisyydet kertovat joka tapauksessa vähenemisestä ja katoamisesta. Toisaalta maakuntakaava on luonteeltaan positiivinen. Maakuntaliitto on asettanut Ahvenselän toivon horisonttiinsa (vrt. Rannikko 2008, 54) merkitsemällä sen karttaan maaseudun kehittämisen kohdealueeksi sekä keskuskyläksi, jota suunnitellaan ja jossa pyritään säilyttämään peruspalvelut.

Ahvenselkä ja muut Sallan vastikekyliät eivät ole, eivätkä ole koskaan olleet, muusta maailmasta irrallisia, vaan ulkopuolelleen kytkeytyneitä ja osa poliittisia, taloudellisia ja kulttuurisia virtauksia. Niitä koskettelevat monenlaiset ajalliset kehityskulut, jotka joskus kehystyvät laajemmilla yhteiskunnallisilla ongelmilla tai konflikteilla. Ahvenselkä, josta perustamisvaiheessa puhuttiin asuinalueena eikä kylänä, näyttäytyy politiikan sivutuotteena ja sodan tuottamana välttämättömänä pahana. Se ei taloineen kelpaa kulttuuriperintökohteeksi tai kansallismaisemaksi. Rakennettuna kokonaisuutena Ahvenselkä edustaa enimmäkseen sodan jälkeistä nykyisyyttä, eikä sen rakennuskanta yllä arvokkaiden rakennusten määrittelyn tavoitetasoille. Se ei noudattele ihanteellisen kylän tiivistä olemusta ja yhteisöllisyydenkin epäillään kadonneen. Ympäristöministeriön laatimaan Sallan kulttuuriympäristöohjelmaan Ahvenselästä on kelpuutettu yksi rakennus- ja kulttuurihistoriallisesti merkittävä asuintalo (Elo ja Seppälä 2012, 93–94). Ohjelmassa pahoitellaan, että jälleenrakennusajan typpitalot eivät ole riittävän vanhoja, joten niitä ei lasketa vaalittavaan rakennuskantaan kuuluviksi. Toinen ongelma on kadotettu alkuperä, sillä rakennuksia on muunneltu ja niihin on rakennettu lisäosia. (emt., 60–61.)

Mikäli aika määrittää rakennusten kulttuurihistoriallisen arvon, niin kenties vielä koittaa päivä, jolloin vastikekylien typpitalotkin näyttäytyvät arvokkaina kulttuuriympäristökohteina myös valtakunnan tasolla. Sitä odotellessa voi tutustua Itä-Lapin maakuntakaavaselosteseen, jossa todetaan Sallan rakennetun ympäristön tuhoutuneen sodassa lähes täysin, joten sen vuoksi sodan muistomerkeillä on erityinen merkitys (Itä-Lapin maakuntakaava 2004, 15). Sodan muistomerkeillä tosin viitataan taisteluhautoihin, korsuihin ja panssariesteisiin. Tekstissä mainitaan myös Sallan jälleenrakentamisesta kertovat asutustilat ja sanotaan niiden olevan merkittävä osa kunnan rakennettua ympäristöä. Tämä varsin toteava ja lyhyt mutta positiivinen lausunto on motivoinut Museovirastoa kirjoittamaan maakuntakaavas-

ta antamaansa omaan lausuntoonsa, että olisi *aiheellista tarkastella nykyistä perusteellisemmin alueen kulttuuriympäristön erityisiä ominaispiirteitä ja temaattisia kerrostumia, toisin sanoen niitä vahvuuksia ja alueellisia piirteitä, joiden vaalimiseen juuri Itä-Lapissa tulee alueen maankäytön suunnittelussa kiinnittää erityistä huomiota* (Itä-Lapin maakuntakaava 2004, 174).

Minulla ei ole tarkempaa tietoa siitä, mitä Museovirasto haluaa sanoa viitatessaan kulttuuriympäristön ominaispiirteisiin, temaattisiin kerrostumiin tai vahvuuksiin ja alueellisiin piirteisiin. Tulkitsen lausunnossa viitattavan myös vastikekyliin. Ehkä Ahvenselkää ja muita vastikekyliä ei ole haluttu korostaa, saati että ne olisi sisällytetty kulttuuriperintöprosessiin, koska ne kertovat liikaa tappiosta, menetyksistä sekä surullisia ja traumaattisia tunteita heittävästä asioista. Sanna Lillbroända-Annala (2010, 240–241) osoittaa kuitenkin tutkimuksessaan Kokkolan ja Tammisaaren puukaupunginosista, että kulttuuriperintökelpoisuus ei ole kulttuuristen tuotteiden sisäinen ominaisuus, vaan valinnoille perustuva prosessi, jollaisen myötä esimerkiksi hänen tutkimansa aikaisemmin purku-uhan alla olleet puiset kaupunginosat arvioitiin arvokkaaksi kulttuuriperinnöksi. Mikään rakennettu ympäristö ei siis ole lähtökohtaisesti kelvoton kulttuuriperintökohteeksi. Valikoivana prosessina Lillbroända-Annala (2014, 28) toteaa ruotsalaiseen etnologiaan Owe Ronströmiin viitaten kulttuuriperintöprosessin olevan myös ulkopuolelle sulkeva, sillä se rajaa pois ja unohtaa monia asioita, joihin on kuitenkin juuri ulkopuolelle sulkemisen vuoksi kiinnitettävä huomiota. Nina Sääskilähti (2016; ks. myös Koskinen-Koivisto 2018) haastaakin sisällyttämään sodan materiaallisen perinnön ja sodan muistot osaksi merkittävien kulttuuriympäristöjen suunnittelua ja nimeämistä. Liittäisin vastikekylät osaksi tämänkaltaista sodan materiaalista perintöä, jota viralliset kulttuuripoliittiset, museaaliset tai kulttuuriperinnön vaalimiseen liittyvät toimenpiteet eivät ole tunnistanee ja ottaneet riittävästi huomioon merkittävinä perintökohteina tai historiallisina tapahtumapaikkoina. Kuitenkin sekä vastikekylät että niiden rakennukset ovat syntyneet ja muokkautuneet merkittävien historiallisten voimien ja tapahtumien myötä. Jos vastikekylät ymmärrettäisiin Sääskilahden (emt.) ajatusta soveltaen sotaan liittyväksi eläväksi kulttuuriperinnöksi, niitä ei enää kehystettäisi sodan välttämättömiksi mutta jo unohtuneiksi sivutuotteiksi, vaan dynaamisiksi ja tulevaisuuteen avautuviksi tuottamisen ja uusiutumisen kentiksi.

5 KOLI: KYLÄ MATKAILUN KULISSEISSA

Kun olin lähdössä ensimmäiselle kenttätömatkalle Kolille minulla oli vain vähäinen aavistus, minkälaiseen paikkaan olen menossa. En ollut tullut ajatelleeksi, että maiseman ja kansallispuiston lisäksi on olemassa myös Kolin kylä. Asian laita oli luonnollisesti valjennut minulle tutkimusprojektimme myötä, mutta kenttämuistiinpanoistani käy ilmi, että Koli oli minulle edelleen Ukko-Kolilta avautuva maisema, metsää ja järviä. Tiedostin kylän olemassaolon ja odotin kohtaavani paikan päällä liiketoimintaa ja matkailua. Kolista oli paljon tietoa verkossa, joten siihen oli helppo tutustua etukäteen. Vertasin sitä mielessäni toiseen tutkimusprojektimme kohteeseen, joka käyntini perusteella näyttäytyi minulle ”peruskylänä”. Koska Koli näyttäytyi verkossa lähes kokonaan matkailun kautta, se alkoi näyttää mielessäni ”matkailukylältä”.

Koli. Minulle se merkitsee tällä hetkellä maisemaa. Yllättävää, että siellä on myös kylä. Saa nähdä millaiseksi mielikuvat paikan päällä muuttuvat. Nyt voisin kuvitella, että siinä missä Hautajärvi on kylä, Koli on yritys .. klustereita. Siellä on nimittäin erittäin vireää matkailuun liittyvää yritystoimintaa. Esim. majoituspaikkoja on useita, en siten tiedä, kuinka keskittynyttä omistajuus on, ja kuinka paljon kyläläisistä osallistuu yritystoimintaan. Minulle selvisi, että Koli oli kaikkea näitä, mutta olin yllättynyt siitä, kuinka näkyvästi matkailu on läsnä kyläkuvassa. Kylänä Kolista piirtyi kuva vilkkaasta yhteisöstä, jossa peruspalvelut ovat tarjolla, asukkaat ovat aktiivisia, ja matkailusektori tarjoaa työmahdollisuuksia paikallisille. (Kenttämuistiinpanot 3.12.2008.)

Paikanpäältä löytynyt kylä vaikutti varsin vireältä: kauppa, koulu, kirkko, hotelli, monenlais-ta matkailuun liittyvää palvelua ja toimintaa. Kansallispuisto tukipalveluineen sekä Metsä-hallituksen näkyvä läsnäolo antoivat kylälle oman leimansa.

Vaikka lähdin Kolille tutkimaan kylää ja kyläläisiä, en pystynyt sulkemaan pois tai välttelemään kaikkialle ulottuvaa matkailuun liittyvää kohinaa. Matkailu ohjasi katsettani ja tulkintojani ja peitti kylän taakseen. Kun kirjoitin Kolista, en itsekään aina mieltänyt, viittasinko kylään, kansallispuistoon, Ukko-Kolin kallioon vai maisemaan. Asiaa ei selkeyttänyt se, että kenttätö Kolilla painottui havainnointiin, koska minun oli vaikea päästä ”sisään” Kolin kylään ja lähelle kyläläisiä. Mihinpä epätoivoisen tutkijan katse Kolilla silloin muuhun hakeutuu kuin matkailuun. Se tarjosi minulle turvasataman, johon saatoin parkkeerata toiseuden tunteineni.

Kerroin kenttätökuvauksessani, että tein kenttätöni aluksi muutamia haastatteluja, joissa keskustelu pysyi aika virallisena ja etäisenä. Ennen pitkää päätin kääntää heikkouden vahvuudeksi ja katsoa Kolia reilusti ulkopuolisena havainnoiden, mutta samalla kuitenkin olla aktiivinen ja keskustella ihmisten kanssa haastattelujen nauhoittamisen sijaan. Samalla annoin matkailun reilusti tulla keskeiseksi osaksi tutkimustani, olihan se kuitenkin merkittävä osa Kolin menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta.

Kävin alhaalla kahvilla, alkoi niin nukuttaa. S. oli puhelimessa, sanoi että Eeva tuli, täytyy lopettaa ja ruveta juoruilemaan. (Kenttämuistiinpanot 19.10.2009.)

Kolmannen kenttätöjaksoni aikana ulkopuolisuuden tunteeseeni alkoi tunkeutua kuulumisen tunteita. Olin majoittunut kyläkeskukseen Kolin Rynäsen taiteilijaresidenssiin, jonka alakerrassa olevasta kahvilasta tuli vakiopaikkani. Sain käyttööni oman kanta-asiakkaan mukaan, mikä oli minulle merkki siitä, että olin yksi ”meistä”. Kahvilasta tuli minulle myös tärkeä paikka, jossa kohtasin satunnaisia kyläläisiä ja keskustelin heidän kanssaan. Kahvila oli sidoksissa matkailuun ja kylässä käyviin vierailijoihin, joten paikkani kylässä asettui kylän ja matkailun, sisäpuolisuuden ja ulkopuolisuuden välitilaan. Kahvila oli muutenkin hetkellisten kohtaamisten tila, missä kyläläiset piipahtivat, juttelivat hetken keskenään ja jatkoivat sitten matkaansa.

Palasin Kolille neljännen kerran lokakuussa 2017, tällä kertaa lähinnä keskittymään työni kirjoittamiseen. Tämä käynti osoittautui kuitenkin tutkimuksen kannalta merkittäväksi. Kylässä oli tapahtunut vajaassa kahdeksassa vuodessa paljon. Jo aikaisemmin huomioni oli kiinnittynyt siihen, kuinka monenlaisia muuttuvia intressejä ja tulkintoja Koliin kohdistuu. Pienen ajallisen etäisyyden päästä havaitsin, miten nopeasti Kolilla sekä kylän materiaallinen ympäristö, ihmiset että kylään istutetut merkitykset ja näkökulmat muuttuvat. Vakiokahvilani tilalle oli ilmestynyt trendikäs ravintola. Haikeammin ajankulu näyttäytyi muutamien sellaisten ihmisten katoamisesta kyläkuvasta, jotka olin kohdannut lähes päivittäin kahdeksan vuotta aikaisemmin ja jotka edelleen kohtaan kenttämuistiinpanojeni sivuilla.

Doreen Massey (2006, 34) ajatusta noudatellen Kolin voi sanoa olevan tulkinnoille ja määrittelyille avoin, uudistuva, kylään saapuvien, siellä asuvien, sinne jäävien ja sieltä lähtevien ihmisten kohtaamispaikka. Kolillakaan historia ja aika eivät kulje menneestä suoraviivaisesti nykyisyyteen, vaan nykyhetki välittyy monenlaisten menneisyydessä tehtyjen päätösten, laadittujen suunnitelmien tai monenlaisten sattumusten kautta (ks. Hastrup 2014, 60). Tässä luvussa kuvailen Kolin kylän sellaisena kuin se aukeni minulle kenttätöideni aikana. Samalla tavoittelen ymmärrystä Kolista kylänä, joka muodostuu monenlaisten ihmisten, intressien ja toimijoiden kohtauspaikkana ja jonka ajallisuudessa matkailun nopeiden muutosten rinnalla kyläläisyys edustaa pysyvyyden ja hitaan muutoksen kiintopistettä.

HITAASTI KOLIKSI AVAUTUVA KOLI

Kolin erityisyys ei ole pelkästään kauniissa kansallisen heräämisen maisemissa, vaan myös sen geologisessa ajassa. Kolin luonto ja geologia kertovat liikkeestä ja muutoksesta, vaelluksista ja matkantoeista. Hitaasti muotoutuva Kolin kallioperä, sen pinnanmuodot ja pienilmasto ovat olleet monivivahtaisen luonnon kasvualusta. Muutos ei ollut silloinkaan pelkästään paikallista tai sisäsyntyistä, vaan Kolilla on säilynyt myös sinne muinoin vaeltaneita tunturi- ja tundrakasvilajeja. (Hakalisto 2000, 57; Kohonen ja Vuollo 2000.) Koli oli tuolloinkin avoin tulijoille ja muutokselle, jotka ovat olleet osa sen muodostumista. Vasta paljon myöhemmin vaarojen rinteille saapuivat ensimmäiset ihmiset. Ennen heitä Kolin rinteitä asuttivat kuitenkin henkiolennot, mikäli paikalliseen kansanperinteeseen on uskominen. Niiden pelossa ihmiset eivät rohjenneet asettua asumaan Kolin kukkuloille. Kulmakunnan asukkaat kutsuivat sankan kuusikon peittämän vaaran rinnettä Mustarintaiseksi. Mustarinnan korkeiden isäntien uskottiin tarvitsevan ihmisuhreja kallionhalkeamiin heitettäviksi. Kaikki eivät kuitenkaan pelänneet korkeita isäntiä, sillä Kolin paikannimistöstä tutkijat ovat päätelleet seudulla

Pielisjärven alueen kartta 1700-luvulta, jolloin Koli oli vielä haltijoiden asuttama. Pielisjärvi ja Koli ovat kartan oikeassa laidassa. (Kartta: Läänin ja kihlakunnan kartat. Käkisalmen lääni. s.d. Alkuperä: JYX Historialliset kartat, KrA FRV A Pf3 nr 7, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jjyu-200908183617>)

liikkuneen aikaisemmin myös saamelaisia. Myös Pielisen vastarannalla asuneet vuonislahtelaiset uskaltautuivat Kolille, sillä he käyttivät Kolin takamaita kaskeamiseen ja hyödynsivät notkonpohjien nurmia tarpeisiinsa. (Saloheimo 2016, 26–27.)

Ensimmäinen merkintä Kolin asutuksesta on vuosilta 1679–1686, jolloin Antti Meriläinen asettui vaaran rinteeseen asumaan. Hän ei kuitenkaan jäänyt pysyvästi, vaan soui järven ylitse takaisin Vuonislahteen. Muutama muukin ihminen yritti juurruttaa elämänsä Kolille, mutta huonolla menestyksellä. Pysyvää asutusta alkoi ilmestyä ennen 1700-luvun puoliväliä, jolloin Kolinvaaran länsipuolelle Jerojärvestä pohjoiseen perustettiin kahdeksan uudispaikkaa ja asutus alkoi pikkuhiljaa kasvaa. Jos haluaa ajoittaa Kolin kylän synnyn, niin sen voi sijoittaa 1830-luvulle jakokunnan itsenäistyttyä isojaossa. Syntynyttä 19 kantatilan kylää alettiin kutsua Koliaksi. (Saloheimo 1980, 55; Saloheimo 2016, 26.)

Enää ei Kolin korkeita isäntiä kohtaan tunnettu pelkoa³². Kolilla elettiin maaseutuelämää, jossa elanto hankittiin viljelemällä ja kalastamalla. Maanviljelys oli enimmäkseen kaskiviljelyä, mutta kaskimaiden vähentyessä kylällä siirryttiin peltoviljelyyn. Karjatalouskin alkoi lisääntyä, vaikka olikin 1800-luvulla vielä pienimuotoista. (Partanen 2016b, 48–50.) Kaukana Pielisjärven pitäjän kirkonkylästä sijaitsevan Kolin asukkaiden oli myös pidettävä puolensa ja oltava aktiivisia ja aloitteellisia omien olojensa parantamisessa ja palvelujen saamisessa emäpitäjästä. Koli olikin otollinen maaperä vuosituhannen vaihteessa maaseuduilla lisääntyneelle kansanvalistukselle ja yleiselle yhteiskunnalliselle sivistysaatteelle, jotka rantautuivat myös Kolille ja vaikuttivat olojen kehittymiseen.

Kolille perustettiin 1800-luvun viimeisellä vuosikymmenellä lainakirjasto ja kansakoulu (Kiiskinen 1991, 196, 224), jotka osaltaan koulivat kolilaisia osaksi syntyvää kansakuntaa. Eräs peruste kansakoulun ja myös kirjaston saamiseksi kylään oli paikata kolilaisten sivistyksessä todetut aukot. Koulutuksen ja lukuharrastuksen ajateltiin edistävän kolilaisten kykyä vastaanottaa vierailijoita ja näin ylläpitää paitsi kylän myös koko seutukunnan parempaa mainetta. 1900-luvun alussa myös Kolin tieolot paranivat (emt., 34). Kasvava matkailijamäärä oli myös yksi peruste tien rakentamiselle Kolilta Ahmovaaraan Joensuun ja Juuan väliselle tielle. Nykypäivän näkökulmasta ja mennyttä nykyisyyden kategorioiden läpi tarkasteltuna uudistukset toteuttivat paitsi kolilaisten sivistämistä myös Kolin varhaista, joskin lausumaton matkailustrategiaa. Paikallisesti koulu, kirjasto, tie ja muut rakennushankkeet ovat esi-merkki menneisyydessä sijaitsevista, mutta tulevaisuutta koskevista unelmista, kuten Frida

³² Veijo Saloheimo (2016, 35) esittää ajatusleikkinä pelon väistymiseen olleen syynä Pielisjärvellä vuonna 1739 aloittaneen kirkkoherran Jakob Steniuksen, Korpi-Jaakon puheet, joilla hän onnistui karkottamaan ihmisten mielistä näiden Kolia kohtaan tuntemaan pelon. Sen seurauksena Kolin asutus alkoi vakiintua ja Kolin kylä muodostua.

Hastrup (2014, 60) kirjoittaa. Kolin tulevaisuus oli läsnä koulun ja kirjaston perustamisessa, sillä ne ovat säilyneet tähän päivään. Nykyisyydessä niitä tulkitaan merkinä Kolin varhaisesta edistyksellisyydestä.

Paikallinen, vuonna 2008 Kolilla kerrottu tarina 1900-luvun alun Kolista kertoo aktiivisten kansalaisten kylästä, joka panostaa omaan tulevaisuuteensa:

Tääl oli tuhatyheksänsattaaluvun alussa niin tää oli hyvin edistysellinen kylä, että tämä oli niinku, esimes ossuuskassa perustettiin ensimmäisten joukossa koko maakunnassa, eli tuhatyheksänsattaa kaheksan perustettiin ossuuskassa, kun se vasta tohon naapurikirkonkylällä, olik se kaksyhtäluvulla vasta perustettiin, elikkä niin paljon edellä elettiin aikaa. Mutta täällä oli kaks sellasta henkilöä, jotka, oli tämmönen kansanedustaja Pekka Saarelainen sitten kansan, rahvaantuikko Antti Ryyränen, joka oli hyvin aktiivi yhteiskuntakehittäjä, hänen toimestaan tämä maantieyhteys tuli tonne nykyiselle kutostielle. Hän oli perustamassa nuorisoseuraa ja pankkia ja kauppalikkeitä ja maalaisseuraa ja kaikennäköstä tämmöstä. Kirjastoo ja laulukuoroo ja niin edelleen. Sillonhan se on ollu, väkeäkin oli tosiaan toistatuhatta ihmistä kaikkiaan, että onhan siinä ollu sitäkin matskua mistä, mistä saa, niinkun. Ja sillon on tosiaan ollu tätä, minkä isäukko nyt kerto, ja muistan minäkin lapsuudesta, että oli näitä kaiken näkösiä tanhupiirejä ja näytelmäkerhoja ja kaikkee tällasta. [...] Marttayhdistys tässä, onko nyt kaks vuotta sitten, vaijjaat, niin nuijalla kopauttivat viimesen kokkouksesa. Ja heilläkin oli hyvinkin vilkasta toimintaa. Kaikennäkösii kursseja ja, oli astiastoja, joita lainasivat talojen pitoihin, ja niin edelleen ja niin edelleen. Et tuota, samaten maamiesseura vetelee viimesiään, ois varmasti jo lopettaneet toimintansa jos tuota oisivat siitä kapitaalistaan päässeet erroon. Kun sitä on kertyny sillon aktiiviaikoina kaikennäköstä omaisuutta. (KH 4.)

Vuosituhanneen vaihteen sivistyneistön silmissä, mutta myös heidän myötävaikutuksellaan muutoksen tarina Kolilla kulki arkaaisesta omavaraisuudesta osaksi kehittyntä ja sivistynyttä yhteiskuntaa. Kylän talonpojat ottivat omakseen vuonna 1866 annetun kansakouluasetuksen sekä ajatuksen kansan sivistämisestä koulutuksen avulla (ks. Lipponen 2006, 2). Heidän sitkeytensä palkittiin vuonna 1896, kun kansakoulu aloitti kylällä toimintansa. Omistautumisesta kertoo se, että näkyvin hankkeen puhemies Pekka Saarelainen lupasi kotoaan tilat koulun käyttöön sekä opettajalle kortteerin luontaisetuineen (Martikainen 2016, 136–137). Haastattelun aikaisessa nykyhetkessä edistyksen tarina on kääntynyt kulkemaan toiseen suuntaan. Se kertoo yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja osallistumisen hiipumisesta. Mikään kehityskulku ei kuitenkaan ole yksi ja väistämätön kertomus edistyksen lisääntymisestä tai vähenemisestä. Aktiivisuutta löytyy muualtakin kuin yhdistysten perustamisista ja kansan sivistämisestä. Se voi olla pienimuotoista ”pöhinää” tai jotakin itsestään sen suurempaa ääntä pitävää toimintaa ja ihmisten välistä vuorovaikutusta. Vuoden 1866 kansakouluasetuksen menestyksekkäs toteuttaminen Kolin ja monen muunkin 1800-luvun maaseutukylän saamiseksi sivistyksen piiriin oli varmasti kiinni paikkakunnan talonpoikaisten kansansivistäjien halusta kehittää Suomen kansaa. Ei pidä väheksyä myöskään maalaiskansan omaa aktiivisuutta tai halua tulla sivistetyksi. He saattoivat olla hyvinkin uteliaita ja avomielisiä uusia ajatuksia kohtaan.

Hieman ennen koulun ja kirjaston perustamista alkoi Kolin vaarojen rinteille ilmestyä vieraita ihmisiä läheltä ja kaukaa ihastelemaan näköaloja. Tästä eteenpäin Kolin historiaan ja tutkijan näkökenttään alkaa kietoutua kolilaisen matkailun menneisyyttä. Kolista löytyy

varhaisia mainintoja alueella liikkuneiden virkamiesten, maanmittareiden ja muiden henkilöiden kirjoituksista, mutta ensimmäiset kylän ulkopuoliset Kolin kukkuloille varta vasten kiivenneet vierailijat olivat lähiseutujen asukkaita, jotka halusivat katsella vaaran laelta kaukaisuuteen (ks. Waenerberg 2004, 239). Kansalliseen tietoisuuteen Koli nousi, kun eturivin suomalaiset taiteilijat käyttivät Kolin maisemaa inspiraationaan ja ikuistivat sen teoksiinsa autenttisena suomalaisena maisemana (Saarinen ja Lovén 2000, 13). Jälkipolville on syntynyt kuva, että Koli odotti kaikessa kauneudessaan löytämistään. Sen löytäjäksi ei kuitenkaan kelvannut kuka tahansa, vaan siihen vaadittiin suomalaisen taiteen kultakauden edustajien tieto ja ymmärrys siitä, mikä maisemassa on arvokkainta ja suomalaisinta. Taiteilijoiden tavassa kuvata Koli ei sinänsä ollut mitään poikkeuksellista, sillä tuolloin suomalaisena pidetty maisema on tyypillisimmillään juuri Kolin kaltainen korkealta nähty järvimaisema. Se oli myös 1800- ja 1900-luvun vaihteen maisemataiteen suosituin aihe. (Lukkarinen 2004a, 43.)

Ensimmäinen Kolilta käsin avautuvan maiseman kirjallinen kuvaus julkaistiin Kyläkirjaston Kuvalehdessä (1.11.1884) artikkelissa *Kolinvuorelta*, jossa nimimerkki -r- kertoo Koli-vierailustaan jalkamatkallaan Pohjois-Karjalassa³³. Kirjoitus tarjoaa mallin ja perustan Kolin näkemiseen ja kokemiseen. Vielä nykyajassakin kirjoitusta voi lukea ohjeistuksena siihen, mikä Kolissa on merkityksellistä ja miten sitä tulisi katsoa. Matkailututkimuksessa puhutaan matkailukohteeseen liittyvästä mielikuvastosta (*imaginaries*³⁴), joka muodostuu ajan myötä ja joka liitetään tiettyyn paikkaan ja paikan asukkaisiin. Mielikuvasto koostuu kohteesta tehdyistä teksteistä, filmeistä, kuvista ja muista paikkaa representoivista tuotteista. Kolin tapauksessa keskeisen varhaisen taustakuvaston muodostavat paitsi Kyläkirjaston Kuvalehden kirjoitus myös Eero Järnefeltin maalaukset³⁵. Hänen tunnetuin teoksensa Kolilta on maalaus Mäkrältä kohti Ukko-Kolia ja sen naapurivaaraa Ipattia aukeava laaja panoraama Syysmaisema Pielisjärveltä (1899). Se ei kuitenkaan ole yleisessä tietoisuudessa Kolin kuuluisin ja tunnistettavin maisema, joka avautuu nimenomaan Ukko-Kolilta Pieliselle.

Pelkistetyimmillään Ukko-Kolin voidaan todeta olevan käyttökelpoinen näköalatasanne etäisten näkymien katselemiseen (Lukkarinen 2004b, 94–95). Se on kuitenkin tuotettu kulttuurisessa kontekstissaan paikaksi, jossa katsotaan rajattua tilaa eli maisemaa tietyllä tavalla (Jääntti ym. 2014, 11). Kolilla tiettyyn katsomisen tapaan yhdistyy paikan ja maiseman merkityksellistäminen nimeämällä, mikä vahvistaa paikalle tunnistettaviin piirteisiin perustuvan identiteetin (ks. Sepänmaa 2014, 23). Vieraan määrittelemä katsomisen tapa ja tunnistettavien piirteiden listaaminen ohittavat paikallisen ymmärryksen Kolistä. Valtakunnallisen maineen kasvun myötä 1800-luvun lopussa Koli alkaa muuttua kansalliseksi omaisuudeksi. Seuraavassa luvussa teen aikamatkan Kolille kyseiseen ajankohtaan.

³³ Kuvauksen todenperäisyydestä ks. Waenerberg 2004, 199–200.

³⁴ Sana on käännetty myös kuvastoksi (esim. Häyrynen 2005). Itse käytän sanaa mielikuvasto, jotta välittyisi ajatus mielikuvituksen osallisuudesta kuvaston yksilöllisissä tulkinnoissa ja sen elävänä pitämisessä. Salazarin (2012, 864) ymmärryksen mukaan mielikuvasto on *socially transmitted representational assemblages that interact with people's personal imaginings and that are used as meaning-making and world-shaping devices*.

³⁵ Luonnokset mukaan lukien Eero Järnefeltin Koli-kuvia on vuosilta 1863–1937 satakunta (Waenerberg 2004, 190).

KOLIN MATKAILU ALKAA HAHMOTTUA

Koli ilmestyi lehtien sivuille suomalaiseseen julkisuuteen 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä. Tässä luvussa syvennyn Kolia koskevaan kirjoitteluun kyseisen aikakauden sanomalehdissä. Erityisesti minua kiinnostaa, miten kirjoituksissa näkyivät Kolin kylä ja kyläläiset vai keskittyikö kirjoittelu ainoastaan luonnon ja maiseman ihasteluun. Olen käynyt läpi Koli-matkailun kasvun ja matkailijapohjan laajenemisen aikana (1.1.1890–31.12.1903) ilmestyneistä sanomalehdistä Joensuussa ilmestynyttä Karjalatarta sekä Helsingissä ilmestyneitä Päivälehteä ja Uusi Suometar -lehteä. Poimin Kansalliskirjaston digitoimasta (ks. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/etusivu>) lehtiaineistosta 11 laajempaa kuvausta Kolilla käynnistä. Niiden lisäksi erityisesti lähiseudulla ilmestyneessä Karjalatar-lehdessä julkaistiin lukuisia uutisia, jotka koskivat Kolia. Niistä voi matkailun lisäksi lukea kylän arkisesta elämästä ja merkittävistä tapahtumista: lainakirjaston ja kansakoulun perustamisesta sekä paremman tien puuhaamisesta kylälle. Jotkut Kolin kuvaukset levisivät laajastikin valtakunnassa, sillä niitä julkaistiin useissa lehdissä eri puolilla maata, mikä edisti Kolin tunnettua muuallakin Suomessa.

”SIINÄ SITÄ OLLAAN SITTEN JA SIINÄ SE ON SITTEN”

Juhani Aho, Venny Soldan-Brofeldt ja Eero Järnefelt lähtivät heinäkuussa 1892 karelianismin innoittamina matkalle Karjalaan. Menomatalla he kävivät myös Kolilla. Juhani Aho kirjoitti matkalta useita Kolille valtakunnallista julkisuutta tuoneita kuvauksia, joita julkaistiin useissa sanomalehdissä. (Waenerberg 2004, 252.)³⁶ Nimimerkillä Jussi julkaistiin Päivälehdessä 5.8.1892 Ahon kirjoittama pitkä kertomus hänen ensimmäisestä Koli-kokemuksestaan. Lähestyessään vaaroja kirjoittaja kuvailee hienosti ja yksityiskohtaisesti ympäröivää luontoa ja tekee siitä tarkkoja huomioita. Jussin eli Ahon kirjoituksesta huokuu löytämisen henki. Hän lähtee liikkeelle oppaineen parinkymmenen kilometrin päästä ja raportoi tarkkaan tunnelmiaan lähestyessään Kolia.

On kuuma kesäpäivä, auer hehkuu hikewistä lehdoista, tuolla täällä poltetaan kaskia ja joskus tuikahtaa tulen liekkikin sawun seasta. Ja se on tuo eloisuus, tuo asutus, joka tekee tämän rinteän niin ihanaksi, että sitä uupumatta jaksaisi katsella kuinka kauan tahansa. (Päivälehti, 05.08.1892.)

Kirjoittaja ihailee asukkaiden työn jälkeä ja pitää kaskettuja rinteitä oleellisena osana Kolin ihanuutta, joskin hän ajan henkeen puhuu kaskeamisesta metsän haaskaamisena. Juhani Aholle maisema oli mieluisin silloin, kun siinä oli merkkejä asutuksesta ja jälkeä ihmisen työstä, vaikka hän toisaalta antaa ymmärtää kuvailevansa erämaata (Waenerberg 2004, 257). Kolin länsipuolella olivat läsnä myös Kolin vaaroja asuttavat ihmiset, pohjoiskarjalalainen kansa, jota Aho kuvailee kertomuksessaan lähemmin:

³⁶ Tämän kappaleen otsikon sitaatti on Juhani Ahon kirjoituksesta. Näillä sanoilla hän kuvaa ensivaikutelmiaan Kolilta. Tarinasta voi päätellä, että seurue ei vielä ollut Ukko-Kolilla, vaan jollain alemmalla kalliolla, josta avautuvaa näkymää länteen Aho kuvailee. Kirjoituksesta saa sen kuvan, että juuri tämä näkymä oli hänelle merkittävin, ei näkymä Ukko-Kolilta Pieliselle, joka nykyisin on kävijöille kohokohta.

Lewähdetään talossa, joka on noin puolimatassa waaran laelta. Se on noita pieniä karjalaisia taloja, jotka owat käpristäytyneet jyrkän mäen kupeelle ja joiden paikan on määrännyt kallion kylestä lirisewä lähde. Rakennukset owat supistetut niin wähiin kuin suinkin, sillä karjalainen ei juuri wiitsi rasittaa itseään liialla raatamisella. Pie-nissä kiwikko-pelloissaan ja vielä kiwisemmissä kaskissaan on tarpeeksi wastustus-voimaa woitettawana hänen wähän weltolle työnhalulleen. (Päivälehti, 05.08.1892.)

Kirjoittajan suhtautuminen paikallisiin asukkaisiin on hieman ylenkatsova, vaikka hän ihas-teleekin heidän kätensä jälkiä. Tämä asenne toistuu muissakin lukemissani lehtikirjoituk-sissa, joissa kritisoidaan majoituksen ja ruoan tasoa paikallisissa taloissa. Matkailijat katse-levat Kolilta yli metsien ja järvien ja näkevät kansan etäältä, jos ollenkaan. Vaaran rinteestä nouseva kaskisavu ja talojen kaukaisuudessa kiiltävät katot olivat kaupunkien sivistyneistölle riittävä merkki paikallisesta asutuksesta. Ikävä kyllä saadakseen majoitusta ja ruokaa heidän oli otettava paikallisiin myös lähempää kontaktia. Uusi Suometar -lehdessä julkaistun mat-kakertomuksen kirjoittajaan kolilainen lähiruoka ei tehnyt lähtemätöntä vaikutusta:

Aivan salolaisia ovat Kolin ihmiset. Juroja, harvapuheisia. Kylään ei ole mitään tietä; kirkolle – Koli kuuluu Pielisjärven eli Lieksan pitäjään – on kolme penikulmaa vesi-tietä. Ei siis ihme, jos täällä onkin pysytty alkuperäisellä kannalla. Talot ovat enim-mäkseen sangen huonossa rakennuksessa, maalaamattomia, ränsistyneitä. [...] Siinä talossa, johon Kolilla ollessani poikkesin, sain paitsi maitoa ja leipää, auringossa kui-vattua lihaa, joka oli vedessä pehmitetty ja sitten voissa paistettu. Sitkeänlaista se oli ja suolaista, mutta jos se olisi ollut siivoa ja puhdasta, niin se kuitenkin olisi maistunut jotenkin hyvältä. Taloon oli hankittu kukko ja kana, varsin matkailijain varalle; näitä ”ylellisyyseläimiä” ei ole Kolin muissa taloissa, ja emäntä niistä puhuikin jonkinlaisel-la ylpeydellä. Munat tietysti tuoreina aina maistuvat hyviltä, mutta kun ne tuodaan pöytään kivekiksi keitettyinä ja valmiiksi kuorittuina, niin että nenäliinalla täytyy pyyhkiä pois emännän sormen jäljet, niin hiipii ruokahalu kuin näkki kuorensa. (Uusi Suometar, 05.11.1893.)

Nykyisyydessä tehty edellistä kirjoitusta koskeva tulkinta näkee kyseisessä talossa tehdyn matkailuun liittyvän investoinnin, kun sinne oli hankittu kana ja kukko. Oletettavasti tar-koitus oli parantaa palvelua laajentamalla ruokarepertuaaria kananmunaruoilla. Lopputulos ei kuitenkaan tyydyttänyt vaativaa matkailijaa. Matkailuyrittäjyyden ensimmäiset horjuvat askelet oli kuitenkin otettu, kun matkailijoille ryhdyttiin tarjoamaan majoitusta ja ruokaa ja toimintaa alettiin myös kehittää.

Jotkut kirjoittajat kummastelevat, että ”seutulaiset” eli paikalliset ihmiset eivät arvosta Kolivaaran näköalaa, vaan luulevat ihmisten saapuvan Kolille kalliossa olevan halkeaman takia. Kolilaisista syntyy kuva hieman lapsekkaana kansana, joka saa huvinsa kyykkimällä väärän kohteen äärellä ja pudottelemalla kiviä kallion halkeamaan ymmärtämättä, missä paikan todellinen arvo on. Seuraavassa tekstiotteessa ihmisten eriarvoisuutta kuvaa myös ta-lonpoikien kyykkyasento, kun taas tavanomaisessa kuvauksessa kaupunkilaismatkailijoiden voi ymmärtää seisovan sankarillisen ryhdikkäästi kalliolla maisemaa katsellen.

Kolin halkeama, jonka yllä mainitsin, ja joka kansan mielestä on merkillisin paikka koko Kolilla, on noin korttelin levyinen kallion rako, siis varsin mitättömän näköinen. Siihen kun pudottaa kiven tai rahan, niin kuuluu tavattoman kauan kilinää sen putoo-

misesta. Sunnuntaipäivänä, jolloin Kolilla kävin, oli halkeaman ääressä kyykkysillään kaksi talonpoikaa pudottelemassa kiviä. Se heistä oli kumminta koko vaarassa, ynnä Pahalla Kolilla muutamit tuolin tapaiset kivet. (Uusi Suometar, 05.11.1893.)

Maisemaan liittyy valta määritellä, millainen maisema on merkittävä ja arvokas, ja miten siitä tulee kertoa sanoin tai kuvin. Barbara Bender (1993a, 2) toteaa, että maiseman voi samassa ajassa ymmärtää monella tavalla, ja siihen voi rakentaa suhdetta monin keinoin. Jos kolilaisilla olisi ollut valta päättää, mikä on tärkeää, mistä kirjoitetaan lehtiin ja mitä tullaan katsomaan, se olisi voinut olla vaikkapa tämä lohkeama kalliossa. Mutta koska heillä ei ollut sananvaltaa eikä varsinkaan välinettä kertoa näkemystään, tullaan Kolille tänäkin päivänä katsomaan maisemaa. Nytemmin myös halkeama on merkattu matkailukarttoihin ja liitetty osaksi Kolin tarinaa. Halkeaman äärelle on rakennettu aidattu katselutasanne, mutta sen pääsee kiertämään, ja kävijät pääsevät pudottamaan kolikkojaan halkeamaan ja kuuntelemaan, kuinka ne pudotessaan kolisevat. Kalliossa on muutamia yli sata vuotta sitten kaiverrettuja nimiä, nimikirjaimia ja päivämääriä. Paikka on virallinen tarinapaikka ja muinaismuistolain suojaama kohde (www.luontoon.fi/koli/nahtavyudet), jonka profiilia on viime vuosina nostettu liittämällä siihen Kyläkirjaston Kuvalehdestä (1.11.1884) tuttu tarina Annikista, jolla rakennetaan Kolille myyttistä syvyyttä. Halkeaman äärellä kyykkivät talonpojat eivät ole olleet riittävän yleviä luomaan kohteen ympärille merkityksellisuuden sädekehää.

Antropologiassa on kritisoitu kulttuurisesti etäisten yhteisöjen merkitysjärjestelmien tulointa tutkijan oman ajan ja kulttuurin tuottamin kategorioin ja analyysivälinein (esim. Wagner 1975; Tarkka 2014, 35; ks. myös Jensen 2017, 528–529). Tilallinen tai ajallinen etäisyys tutkittavaan kulttuuriin tai yhteisöön mutkistaa tulkintoja. Pitkälle menneisyyteen kurkotavissa tutkimuksissa on riskinä, että nykyisyys ja menneisyys eivät puhu samoista asioista, vaikka yhteistä kieltä käyttävätkin. Sen vuoksi tutkijan on otettava huolellisesti huomioon tutkimuksen laajempi konteksti tai merkitysjärjestelmä, missä puhutaan. Johtopäätösten vetäminen Kolin asukkaiden suhteesta maisemaan ja ympäristöön on haastavaa. Ihmisten metsäsuhteesta 1800-luvulla tiedetään kuitenkin se, että metsää käytettiin hyväksi melko reippaasti, tarvittiinhan puita esimerkiksi lämmitykseen ja rakentamiseen. Myös kaskeami-

Uhrihalkeamaan liittyvä Annikin tarina kerrotaan halkeaman lähellä olevassa taulussa. Halkeaman katselua varten on rakennettu tasanne, johon halkeama töin tuskin näkyy. Kallioon kaiverretut nimet ja nimikirjaimet sen sijaan näkyvät peremmin. Kuvat: Eeva Uusitalo.

nen ja tervanpoltto verottivat metsiä. Tällainen metsänkäyttö heijastelee Leea Virtasen (1994, 134–140) esiin nostamaa ajatusta siitä, että suomalaiset ovat ainakin vielä 1800-luvun lopulla vihanneet metsiään. Väittämänsä tueksi hän muistuttaa, että ihmiset eivät halunneet asua metsissä vaan kauniina ja turvallisenä pidetyssä viljelysmaisemassa. Metsää pidettiin pelottavana ja vaarallisena. Myöskään puilla ei ollut ihmisten silmissä arvoa, vaan niitä sai kaataa suhteellisen vapaasti. Vasta metsän taloudellisen arvon nousu kohotti sen yleistä arvostusta. Myös Kolin-kävijä I. K. Inha ymmärsi saloseutuja ja erämaita kierreltyään ihmisten kammon metsää kohtaan. Hän sanoi aikaisemmin katselleensa metsää kansanrunon silmin, mutta:

[t]ässä katselin sitä [metsää] raatajan silmillä, näin sen kolkouden, armottoman kylmyyden, näin sen vihamielisenä voimana, ihmisen ja hänen viljelyksensä vainolaisena. Mieleeni välähti, kuinka lämpöisesti avara viljelysaukea hengähtää, kun rasittavan salomatkan jälkeen sukellan metsästä esiin ja lähden niittypolkua astelemaan. Raatajan silmillä katselee saloa suomalainen talonpoika, muistaen omaa ja esi-isäinsä työtä, ja siinä ovat tuon synnynnäisen säälimättömyyden juuret, jolla hän nykyään metsää kohtelee. (Inha 1925 [1909], 168.)

Kolin asukkaiden suhde valtakunnallista mainetta saaneeseen maisemaan saattoi olla aika neutraali, koska he olivat siinä jatkuvasti. Ehkä maiseman ihailu muutenkin olisi ollut ihmisille yleistä, johon heillä ei ollut aikaa tai varaa. Karjalatar-lehdestä löytyi kirjoitus, jossa kommentoidaan pienellä moraalilla närkästyksellä joutilaita vieraita ja sunnuntaisinkin kiireisiä maamiehiä, jotka eivät jouda ”ilokukkuloilla” aikaansa tuhlaamaan:

Matkailialiike Kolin kukkuloille on erittäin vilkasta tänä kesänä. Useina sunnuntaina kuljettaa höyryläiwa Salmi huvimatkailioita Juuasta ja Pielisjärweltä, puhumatta-kaan niistä matkailjoista, jotka tulewat etelästäpäin, läheltä ja kaukaa. Kyllät nyt tuo muinoin halveksittu Kolikin alkaa saada arwonsa. Mutta me maanmoukat emme jouda tuonne ilokukkuloille roikalehtamaan, kiireintä työtä ja touhua on yhtenään, jos mieli toimeen tulla. (Karjalatar 19.8.1897.)

1800-luvun lopussa luotiin askelmerkit Kolille nousemisen ja maisemien katselemisen kuvauksille. Sanomalehdistö toisti ja levitti virallista Kolin näkemisen ja katsomisen tapaa, joka perustui myös sukupuolittuneelle katseelle. Ennen kaikkea miehillä oli välineet ja valta määritellä, mikä on maisemassa tärkeää, miten sitä katsotaan ja kuinka siitä kerrotaan. Maisemaa voi kuitenkin katsoa toisin. Kolilla toisin näkeminen saattoi merkitä esimerkiksi huomion kiinnittymistä maiseman ohella myös ihmisiin. Siinä missä vuoden 1892 retkikunnasta Järnefelt ja Aho keskittyivät kuvaamaan maisemaa, Venny Soldan-Brofeldtia kiinnosti enemmän paikallinen elämä ja paikalliset ihmiset. Hänen Kolilla syntyneissä luonnoksissaan kuvataan henkilöitä, rakennuksia, interiöörejä ja pukuja (Kekäläinen 2006, 297). Tästä yhdestä esimerkistä on kuitenkin vaikea vetää yleisiä johtopäätöksiä sukupuolten välisestä erosta suhtautumisessa kansaan tai maisemaan 1890-luvun Suomessa. Ehkä Soldan-Brofeldt pikemminkin toteutti karelianismin ohjelmaa sellaisena kuin Päivälehti sitä edisti kehottaessaan taitelijoita lähtemään Karjalaan, missä rakennukset, puvut ja elämä olisivat vielä alkuperäisellä kannalla ja muistuttaisivat Kalevalassa kerrottuja aikoja (Sihvo 1969, 88).

JURO JA JÄYKKÄ KOLIN KANSA

Matkakuvaukset herättävät kysymään, miltä kylään kasvavassa määrin ilmestyneet matkailijat näyttivät kolilaisten silmissä. Heidän kertomuksiaan ja kokemuksiaan ei liene juurikaan jäänyt jälkipolville, ei ainakaan lehtiin painettuina. Matkailijoiden tarinoissa kerrotaan kuitenkin kuvauksia kohtaamisista paikallisten kanssa:

Olin muutoin ensimmäinen matkailija, joka viime kesänä Kolilla kävi. Sen vuoksi pukeusi kait emäntäkin juhla-vaatteisiin. Hän tuli viereeni penkille istumaan ja katseli, ei muuta kuin katseli, mittasi minua kiireestä kantapäähän, niin että olin hämilleni joutua. Hän teki muutamia kysymyksiä ja huomautuksia nähtävästi hyvin perinpohjaisen miettimisen jälkeen, mutta ei vastannut juuri mitään minun kysymyksiini; ne aina luiskahtivat hänen korvainsa ohi niin että harmitti. Pariin kertaan toisti hän tämän kysymyksen: ”Onko niitä muualla niin korkeita vaaroja kuin täällä?” [...] Muistan seuraavankin huomautuksen: ”Kuinka teillä on hienot vaatteet” [...] Mutta hän puhui niin erinomaisen sointuvaa ja täyteläistä kieltä, että sitä oikein nautinnolla kuunteli. (Uusi Suometar, 05.11.1893.)

Edellisen perusteella voi todeta ainakin kyseisen naisen olleen varsin innokas ottamaan vieraisiin kontaktia, eikä hän kainostellut matkailijoita. Vieraat vaikuttavat muutenkin herättäneen paikallisten mielenkiinnon. Erään matkaseurueen laatiman matkakuvauksen (Finland 7.10.1887) mukaan joukko uteliaita kolilaisia oli seurannut vieraita ylös Kolin kukkulalle. Seurue oli ilmeisesti kiinnostunut rahvaan tavoista ja houkutteli ihmisiä tanssimaan viulunsoiton säestyksellä. Paikallisiväki, joista ruotsinkielisessä alkuperäistekstissä käytetään sanaa ”ödemarksbarn”, oli pettänyt kuitenkin vieraiden odotukset tanssimalla hollolapolskaa paikallisten karaktääritanssien sijaan. (Ks. myös Waenerberg 2004, 242.)

Kaikki paikalliset tuskin olivat juroja ja jäykkiä, kylmiä ja välinpitämättömiä, kuten heitä myös kuvailtiin (Karjalatar, 10.11.1893). Edellä kuvatussa tilanteessa kolilainen nainen vastaa matkailijan katseeseen omalla tarkkailevalla katseellaan. Hän tuijottaa takaisin ja näkee matkailijan hienoine vaatteineen. Hän ei taivu olemaan sellainen, mikä hänen oletetaan olevan. Vieraan ohjaileman dialogin sijaan hän toteuttaa omaa ohjelmaansa. Häntä voisi luonnehtia ihmiseksi, jonka aktiivista toimijuutta voidaan pitää modernina ominaisuutena. Jan Löfström (2000, 213) on tunnistanut hänen hengenheimolaisensa Joel Lehtosen Putkinotkomaanin Rosina Käkriäisessä, joka organisoii, suunnittelee, tehostaa ja irrottautuu luonnon määräämästä kohtalosta ottamalla vastuun itsestään omiin käsiinsä.

1800-luku oli yhtenäisen suomalaisen kansakunnan ja kansallisen identiteetin rakentamisen vuosisata. Tehtävässä kunnostautunut sivistyneistö etsi kansallisen identiteetin elementtejä ja ihanteita oman rahvaan parista, talonpoikaisuudesta (Räsänen 1989, 17). Vielä 1800-luvun alkupuolella sivistyneistö uskoi sisämaan suomalaisten sielun suuruuteen, asuivathan he suurenmoisen luonnon keskellä (Klinge 1982, 116), mutta oppineiden puhe talonpoikaisesta kansasta sai ihannoinnin rinnalla myös karkeampia sävyjä. Talonpoikaisen kansan ajateltiin kantavan suomalaisuuden perintöä ja edustavan alkuperäisintä suomalaisuutta, mutta toisaalta heitä pidettiin arvaamattomina ja umpimielisinä (Kurki 2002, 57). Maalaisten ja kaupunkisivistyneistön välisissä kohtaamisissa sivistyneistö näki agraariväestön ronskit tavat ja veti havaitsemansa perustella kansan mentaalista suorituskykyä kos-

kevia päätelmiä (Apo 1996, 182)³⁷. Kolille matkustanutta kaupunkilaista vierailijaa ihastutti omaa uteliaisuuttaan julkituovassa kolilaisessa naisessa tämän pohjoiskarjalainen soljuva puheenparsi, ei nainen yksilönä ja ihmisenä, jolla on tiedonjanoa ja rohkeutta tuoda uteliaisuutensa julki. Pääkaupunkilaisesta näkökulmasta kaukaisessa Pohjois-Karjalassa elävä nainen oli muistuma menneestä nykyhetkestä. Doreen Massey (2008, 110; myös Fabian 1983, 13) kritiikkiä mukaillen kaupunkilainen ymmärtää tilallisen vaihtelun tuottaman eron erilaiseksi ajalliseksi kehityssasteeksi. Tilallisen eron ajallistaminen toistaa kulttuurievolutionistista ajattelua, jossa Alan Dundes (1980, 2–3) mukaan kansan elämä kertoo sivistyneistön menneisyydestä, johon kuuluneita piirteitä olisi siten mahdollista löytää kansan nykyisyydestä. Kolilaisen naisen ja kaupunkilaismiehen kohtaamisessa jälkimmäinen ihastui edellisen sointuvaan ja täyteläiseen kieleen, mutta kansan uteliaasta mielenlaadusta sivistyneistön edustajan oli vaikea löytää tai ainakaan tunnustaa omaa menneisyyttään.

Mutta olisiko pohjoiskarjalalaisen naisen ja kaupunkilaisen miehen kohtaamisen kuvuksesta tarjolla toisenlainen tulkinta? Luetaanpa kertomusta hieman pidemmälle:

Olin ensimmäinen valokuvaaja, joka niillä seuduin kävi, koneeni ja puuhani tietysti sen vuoksi herättivät suurta uteliaisuutta. Varsinkin se, kun tarvitsin aivan pimeätä huonetta levyjä vaihtaessani. Akkunat tukittiin vällyillä ja ovenkin eteen ripustettiin vaate. Avain otettiin suulta, mutta eräs poika ynnä emäntä olivat niin uteliaita ja – rohkeita, että jäivät kanssani pimeyteen. Kun sitten rupesin levylaatikoitani ja kasettejani esille ottamaan, niin ryntäsi emäntä säikähtyneenä ovesta ulos. Sitä aavistaen en ollut levyjäni paljastanut, eikä kuvistani siis mennyt äkkinäisen valon kautta mitään pilalle. – Kun kävin Kolilla toisen kerran ja poikkesin samaan taloon, niin oli levylaatikkoni musta päällyspaperi, jossa oli keltainen nimilappu, pantu seinälle tauluksi. En voinut aavistaa, että sille niin suuri kunnia tapahtuisi. Kun talosta erosin, niin sain mielestäni maksaa runsaanlaiset lunnaat. Isäntä emäntineen lähti viemään lasta ristille kirkonkylään, ja luulen hänen käyttäneen tilaisuutta maksattaakseen minulla tuon matkan kustannukset. Laivalla hän kuitenkin arvatenkin hyvittääkseen, osti kaksi paperossia ja antoi minulle toisen. Se oli varsin huvittavaa. (Uusi Suometar, 05.11.1893.)

Edellä mainittu ajallinen etäännyttäminen on kolonisaatiokritiikissä keskustan ja periferian tuottamista. Periferia ei kuitenkaan ole oletusarvoisesti alisteinen keskukselle, vaan niiden välinen suhde muodostuu monenlaisissa yhteyksissä ja käytännöissä, joissa molemmilla osapuolilla on mahdollisuus olla läsnä itsenään. Edellisessä kuvauksessa kohtaa kaksi toisistaan etäistä maailmaa. Kohtaamisista voi tulkita kulttuurista kitkaa, jonka Anna Tsing (2005, 4) määrittelee vuorovaikutuksessa syntyväksi kulttuuriseksi yhteistuotannoksi. Tsingille kahden erilaisen maailman vuorovaikutus ei ole auvoista yhteiseloä vaan hankalaa, eriarvoista ja epävarmaa, mutta myös luovaa ja asioita muuttavaa. Valokuvaajan ja talonväen kohtaaminen oli kaikille osapuolille merkityksellinen, parhaimmillaan lisäsi molemminpuolista ymmärrystä ja eittämättä muutti kaikkien kokemukseen osallistuneiden maailmaa. Kahden maailman välille syntyi kytkös, kun valokuvaaja, I. K. Inha, vei osan kolilaisista kuvina mukanaan muualle. Osa hänestä, levylaatikon mustakeltainen päällyspaperi, päätyi pirtin seinälle tauluksi. Ja kitkasta huolimatta lopuksi polteltiin yhdessä paperossit.

³⁷ Satu Apo (1996, 180) hakee selitystä ronskiin käytökseen maaseudun väljistä asutusrakenteesta, joka vaikutti ihmisten vähäisempiin sosiaalisiin valmiuksiin, jolloin heidän kykynsä esiintyä vieraillla näyttämöillä jäivät hieman vaillinaisiksi.

Kolia koskevissa kirjoituksissa ei aina nähty ihmisiä viehättävien paikallisten murteiden tai perinteisten työtapojen (kaskeaminen) takana. Vierailijat rakensivat kansasta oman kuvansa. Aikaisemmin mainitsemassani Kyläkirjaston Kuvalehdessä (1.11.1884) olleessa Koli-matkakertomuksessa kertoja seisoo Kolin vaaralla auringon noustessa, kun hän yllättäen näkee paimentytön kileineen. Tyttö tarjoaa maisemaa ihailevalle matkaajalle kilin maitoa ja haluaa näyttää tälle Kolin halkeamaa. Hän ei ymmärrä, miksi vierailijat ovat kiinnostuneet maisemasta. Tytöstä piirtyy kuva viattomasta luonnon lapsesta, joka kertoo vierailijalle tarinan Kolin haltijaa uhmanneesta Annikista. Vierailijan maailmassa Koli on pastoraalimaisema, jossa voi kohdata suurisilmäisen paikallisen paimentytön kileineen. Paikallinen ihminen on sijoitettu kuvitteelliseen tarinaan, koska todellisuudessa he eivät jakaneet yhteistä maailmaa. Ainoa keino kohdata maalainen kolilainen sellaisena kuin hänen haluttiin olevan, oli rakentaa tarina, jossa se on mahdollista.³⁸

Matkailijoiden arviot paikallisista eivät olleet yksinomaan kielteisiä. Jos oli aihetta, he myös ylistivät kolilaisten vieraanvaraisuutta ja palvelualttiutta, vaikka palvelujen taso ei aina tyydyttänyt kaupunkilaismatkailijoita. Vaaran päälle rakennettiin matkailijoita palveleva maja vuonna 1896, minkä jälkeen majoitus- ja ruokapalvelujen tason mainittiin nousseen. Sanomalehdessä ilmestyneessä kertomuksessa kerrotaan majaa hoitaneen leskirouvan tyttäreineen passanneen vieraita ansiokkaasti. Kuinka ollakaan, tämänkin kokemuksen pilasivat huonosti käyttäytyvät kolilaiset, jotka aiheuttivat harmeja paitsi matkailijoille myös näille palveluja tarjoaville ihmisille. Kirjoittaja kuvailee, miten majan hoitajan lähteessä säilyttämä lasinen kermapullo oli otettu parempaan käyttöön:

Majan hoitajana ja wierasten passaajana on leskiwaimo tyttärensä kanssa, jotka molemmat oliwat erittäin siivoja, siistejä ja kohteliaita ihmisiä, mitkä ominaisuudet tekiwät matkailijaan miellyttävän ja hywän vaikutuksen. Koko seudun wäestökin olisi usein tilaisuudessa osoittamaan wieraille nöyryä kohtelijaisuutta, mutta niin ei asiantlaita tuntunut olewan sillä emännöitsijä walitti, että wuoren läheisyydessä olewat asukkaat ja warsinkin ilkiöt poikanulikat kokewat kaikenlaista ilkeyttä majan läheisyydessä harjoittaa. Tämä on kerrassaan moittittawa tapa, joka alentaa paikkakuntalaisten, jopa koko kansamme kunniaa. Tällainen raakamainen teko, waikka kyllä itessään pieni asia, tapahtui miedänkin wuorella ollessamme. Majan emännöitsijä kun, näet, pani iltasella kermaputelin wuoren juurelle puhdistettuun lähteeseen, pitääkseen sitä kylmänä, niin yöllä oli puteli kadonnut ja kerma kaadettu kaiwoon, jossa wesi oli aamusella aiwan walkoista. Tämmöisiä riwoja tekoja kertoi emännöitsija useinkin harjoiteltawan, joka todistaa puuttuwaa siivistystä, jota nousewaan sukupolween olisi saatawa juurrutetuksi. (Karjalatar, 06.08.1896.)

Alueen oma lehti ei ollut juurikaan armollisempi puhuessaan paikallisista ihmisistä. Karjalattaessa toki raportoidaan Pielisjärven ja Kolin kunnalliselämästä, ja paikalliset toimittajat tunsivat seutunsa paremmin kuin helsinkiläiset kollegansa, mutta muutoin lehtiä paremminkin yhdisti sivistyneistöön kuuluneiden lehtimiesten ylenkatsova asenne maalaiskansaa kohtaan. Karjalattaren toimittajat olivat myös huolissaan paikkakunnan maineesta, ja samalla oletettavasti omastaan, mikäli matkailijoille ei tarjota laadukkaita palveluita ja osoiteta nöyryä asennetta.

³⁸ Annika Waenerberg (2004, 202; ks. myös Knuuttila ja Timonen 2014, 116) tulkitsee kirjoitusta kahden maailman kuvaukseksi. Paimentyttö edustaa maailmaa, johon kuuluvat sadut ja ihmeet, vierailijan maailmaa kuvaa epäilevä mieli.

Poikkeuksiakin oli. Joensuussa ilmestyneeseen Karjalatar-lehteen raportoinut lähiseudulla asunut nimimerkki Jaakko kirjoitti kolilaisista hieman toiseen sävyyn. Hän tunsi kohteensa matkailun ja maisemien ulkopuolelta, maata viljelemällä elantonsa ja jatkuvuutensa saavana kylänä:

Kolin kylä on tienoon warakkaimpia. Siellä ei käydä waiwaisapua anomassa waiwaiskokouksissa. Ei siinä tosin ole suuren suuria taloja, waan muuten itsensä elättäjiä. Waikka pellot ja enimmät niitytkin owat kiwiperäisiä, antawat ne kuitenkin ahkerille työnteköille tyydyttävän tulon. Mutta Kolissa tehtäänkin paljon työtä sonnanteossa, ja sekalanta-aineita käytetään runsaasti. Sepä onkin saattanut Kolin talojen pellot semmoisiksi, että ne eiwät pidä mitään sateesta eikä poudasta, waan kaswawat wiljaa melkein millaisena kesänä hywänsä. (Karjalatar, 19.03.1896.)

Toisessa kirjoituksessaan (Karjalatar 12.3.1896) samainen Jaakko esittää naisten käsityökoulun perustamista Kolin kylään. Hän kehottaa ”Kolin tyttöä” opiskelemaan pellavan viljelyä ja kutomaan pellavatuotteita, jotta Kolin vuorelle rakennettavassa matkailijamajassa *woisi pitää saatawana paikkakunnan käsiteollisuus-tawaran*. Sanomalehtiaineistossa pistää silmään naisten aktiivinen rooli matkailijoiden palvelemisessa: matkailijatuovan pitäjä, omaa toimintaansa kehittävä emäntä, ajatus käsitöitä matkamuistoiksi valmistavista kylän tyttäristä. Ilmeisin selitys olisi, että matkailijapalvelut ovat taloudenpitoa ja hoivaamista, mikä taas on ajateltu naisten alaksi. Silti tämän suppean aineistoni perusteella naisista löytyi aktiivista asennetta ja rohkeutta, modernia yrittäjää ja riskinottajaa. Näillä tienraivaajanaisilla on seuraajansa nykyisyydessä. Edelleen matkailuun liittyvässä yritystoiminnassa naisyrittäjät tuottavat kylälle aktiivisuuden, kekseliäisyyden ja avoimuuden eetosta.

HUOLI KOLIN MAISEMASTA SYNNYTTÄÄ KANSALLISPUISTON

Kolin tarinassa maiseman suojeleminen on oleellinen säie. Sen alun voi jäljittää 1800-luvulle, jolloin järkevän metsätalouden ja metsänhoidon puolesta puhujat olivat valtakunnassamme huolissaan metsien optimaalisesta käytöstä haittaavasta metsävarojen haaskauksesta. Syyttävä sormi osoitti kaskeamista ja tervanpolttua harrastavaa maaseutuväestöä. (Ruuttula-Vasari 2004, 21; Tasanen 2004, 260.) Teollisen metsänkäytön kannattajat alkoivat paineistaa tuhlailevana ja hyödyttömänä pidettyä talonpoikaista metsänkäyttöä (ks. Björn 2000, 67). Teollistuvassa Suomessa myös teknologisen kehityksen, rautateiden, sähkölinjojen, sahojen, Saimaan kanavan ja muun raskaan infrastruktuurin rakentamisen vaikutus luontoon alkoi herättää huolta. Ymmärrettiin, että suomalainen maisema tulisi muuttumaan. Metsänkäytössä alettiin herätä metsien suojeluun. Pohjaa suomalaisen luonnonsuojelun alkuvaiheille antoi E. A. Nordenskiöldin vuonna 1880 julkaisema kirjoitus *Förslag till inrättandet af Riksparker i de nordiska länderna*. Nordenskiöld ymmärsi kehityksen tuovan mukanaan hyvinvointia, mutta samalla hän oli huolissaan, etteivät tulevat sukupolvet tule näkemään, millainen heidän esi-isänsä maa oli ollut. (Klinge 1982, 140; Niemi 2012; Pekurinen 1997, 129–130.)

Myös pikkuisella pielisjärveläisellä kylällä Kolilla oli herännyt huoli metsien ja maisemien säilymisestä Kolin vaarojen maanomistajien myytyä metsiään polttopuiksi. Hakkuiden jo alettua Kolin rinteillä asiasta tehtiin julkinen ja valtakunnallinen kertomalla siitä lehdistössä:

Nyt on aiwan äskettäin nämä seudut omistawa talollinen myynyt nuo uhkeat lehdot ja hawukot eräälle halkokauppiaille. Suurin osa Kolin metsistä on tuomittu menneiksi.

Omistaja kuuluu toiwowan, että saisi kaupan puretuksi ja metsän pelastetuksi. Aina-kin olisi toivo saada nuorempi metsä pelastetuksi, jos ryhdyttäisiin yleisiin suojelustoi-miin. (Uusi Suometar, 01.01.1907.)

Kirjoituksen takana oli Kolin koulun opettaja Antti Rynnänen ja eräs toinen kolilainen, jotka olivat huolissaan koivu- ja haapametsien tuhoutumisesta. He päättivät *nostaa hätähuudon sanomalehdissä* (Rynnänen 1939, 34). Asia kulkeutui Metsähallituksen ylijohtajan korviin, joka päätti ostaa maat Metsähallitukselle. Vuoden 1907 syksynä saattoi Suomalainen Wirallinen lehti kertoa, että Kolilta oli lunastettu metsää valtiolle yhteensä 2262 tynnyrinalaa (1152 hehtaaria).

Sitä paitsi on Metsähallitus kääntynyt Suomen Matkailijayhdistyksen puoleen, kehoittaen tätä Matkailijayhdistyksen kannalta tekemään ehdotuksia Kolin vastaisesta käyttämisestä, esim., olisiko Kolille rakennettava hotelli ja mihin paikkaan se siinä tapauksessa olisi sijoitettava, missä määrin ajo- ja kävelyteitä olisi tehtävä sekä olisiko Kolin alue hoidettava luonnonpuistona vaiko metsänhoidollisestikin kauniina puistona (Suomalainen Wirallinen Lehti, 19.09.1907).

Edellisestä lehti uutisesta käy ilmi, että Koli haluttiin säästää erityisesti matkailun turvaamiseksi. Tämän jälkeen Kolin matkailua kehitettiin tasaiseen tahtiin. Erkki Sankarin (1994, 31) mukaan se tapahtui 1970-luvulle saakka ilman suuria ristiriitoja, mutta 1980-luvun lopulla tilanne muuttui. Kolin kukkuloille alettiin suunnitella uutta matkailuinfrastruktuuria, mikä aktivoi osan kyläläistä puolustamaan seudun luonnonarvoja. Syntynyt liikehdintä kulminoitui kansallispuiston perustamiseen vuonna 1991. Ajatus kansallispuistosta ei noussut tyhjältä. Kolin alue oli ollut vuosikymmeniä luonnonsuojelupäätöksenteon piirissä ja esillä erilaisissa luonnonsuojelu- ja kansallispuistosuunnitelmissa. Ajan mittaan luonnonsuojelu- ja matkailutoimenpiteet liikahtivat eteenpäin erillisinä mutta samaan tahtiin: kun toisella saralla tapahtui, tapahtui myös toisella. 1960-luvulta lähtien Kolia koskevia suunnitelmia on julkaistu ja toteutettu tasaisin väliajoin. Vuonna 1938 Kolille raivattiin syöksylaskurinne, hiihtohissi rakennettiin 1952, hotelli Kolin laelle 1960-luvun lopulla ja matkailukeskus Pie-lisen läheisyyteen 1960-luvun lopulla. Niin kauan kuin rakentaminen kohdistui etäämmälle arvokkailta vaara-alueilta, suunnitelmat ja niiden toteutukset siedettiin. Mutta kun vaara-alueen ytimeen Ipatin rinteille tehtiin lisää laskettelurinteitä ja hiihtohissi 1983–1984, oltiin jo liian lähellä arvokkaimmiksi koettuja alueita. Samaan aikaan valmisteltiin uutta kaavaa, jossa oli suunnitelmia laajamittaisemmalle rakentamiselle. Tämä huolestutti yksittäisiä kansalaisia Kolilla ja Lieksassa. (emt., 32–36.)

Kansallispuiston perustaminen oli jo pitkään ollut mahdollisuutena olemassa, mutta asia ei ollut edennyt sen pidemmälle. Matkailurakentajia motivoi ja kiihdytti juuri tuolloin se, että luonnonsuojelu ja valtionmaiden rauhoittaminen luonnonsuojelulain nojalla näyttivät nyt-kähtävän eteenpäin. Sen vuoksi rakennustoimiin oli tartuttava pikaisesti. (Sankari 1994, 35.) Kolin kohtalonkysymys oli tienhaarassa, jonka tienviitat osoittivat kahtaalle: kehitettäisiinkö sitä kohti luontomatkailukohdetta vai korostetaanko talviurheilua, lähinnä laskettelua, ja voimakasta rakentamista. Radikaalia rakentamista vastustaneet kolilaiset eivät olleet matkailun kehittämistä vastaan, mutta he halusivat sen keinojen ja arvoperustan nojautuvan Kolin luonnonläheiseen ja vähäeleiseen aitouteen. (Sankari 1994, 36–37.)

Kolivaaran länsipuolella sijaitsevan Paimenvaaran laajamittaiset rakennussuunnitelmat saivat paikalliset luontoihmiset aktivoitumaan (Sankari 1994, 42). Rakennushanketta

ajavien vastavoimaksi nousi kourallinen kyläläisiä, jotka korostivat alueen luonnonarvoja ja luontomatkailemista vaihtoehtona massiiviselle ja raskasta infrastruktuuria vaativalle laskettelumatkailemalle. Osa kyläläisistä päätti lähteä ajamaan suojelutavoitetta ja perusti loppuvuonna 1989 suojeluryhmän, joka otti tehtäväkseen tiedottamisen ja julkisen keskustelun Kolin kehittämisen suunnasta. Ainoana keinona säilyttää vaarat rakentamattomina nähtiin kansallispuiston perustaminen. Kuten Antti Ryyänen tovereineen 1900-luvun alussa, päättivät kolilaiset myös tällä kertaa nostaa hätähuudon sanomalehdissä pelastaakseen Kolin maiseman. Hankkeesta viestiminen toi asialle sekä alueellista että valtakunnallista julkisuutta. Tiedonvälitykseen keskittyminen osoittautui oivaksi strategiaksi. Kolin tilannetta käsiteltiin medioissa laajasti, ja se herätti suuressa yleisössä vastakaikua. Kyläläisten rinnalle aktivoitui ihmisiä monenlaisista taustoista monenlaisin motiivein. Koliin kajoaminen miellettiin kajoamisena suomalaisuuden ytimeen. Kansallispuiston perustamista kannattavaan adressiin kertyi 84 000 nimeä ympäri maata, vaikka tavoitteena oli ollut muutama tuhat allekirjoitusta lähinnä Lieksasta ja Pohjois-Karjalasta. Eduskunta hyväksyi lain ja asetuksen Kolin kansallispuistosta helmikuussa 1991. (Sankari 1994; Muhonen 1997; Oinonen-Edén 2002.)

Kenttätöni aikana lokakuussa 2009 järjestetyssä Kohtuus vaarassa -seminaarissa muisteltiin kansallispuiston syntyvaiheita ja siihen aktiivisesti osallistuneita kyläläisiä. Kansallispuiston perustamisesta oli sinä vuonna kahdeksantoista vuotta, mutta kyläläisten kansallispuistoaktiivien ajanlaskussa Kolin suojelun siemen löytyy 1980-luvun alkuvuosikymmeneltä, jolloin ristiriita Kolin taloudellisen hyödyntämisen ja suojelun välillä alkoi näkyä. Kenttämuistiinpanoissani kirjoitan itäsuomalaisen luonnonsuojeluaktiivin puheenvuorosta, jossa hän muisteli kansallispuiston perustamista kansalaisliikkeen voittona ja kertoi luonnonsuojelijoiden halusta vaikuttaa jatkossakin Kolin tulevaisuuteen. Kansalaisliikkeeseen osallistunut kyläläinen puolestaan kertoi kansallispuiston perustamiseen johtaneista tapahtumista omasta näkökulmastaan. Hänen tarinassaan suojelu laajenee luonnonsuojelua laajemmaksi tarinaksi kyläläisten suhteesta ja oikeudesta omaan ympäristöönsä:

*Seuraavaksi ohjelmassa oli muisteluhetki Kolin suojeluryhmän jo kuolleiden jäsenten muistoksi. [...] kertoi ihmisistä ja [...] syytti heille kynttilät. LV oli [...] mukaan suoje-
luajatuksen isä. Kun Ipatin rinteille hakattiin laskettelurinnettä, hän oli kysynyt ”Miltä
sinusta nyt tuntuu”. [...] nimisestä miehestä [...] kertoi, että hän osasi katsella luonnon
kauneutta herkillä silmillä. Näki korren päässä olevassa pisarassa kauneutta. (Kent-
tämuistiinpanot Koli 25.10.2009.)*

Kylän ulkopuolisten luonnonsuojelijoiden ja kyläläisten suhteessa Koliin saattaa olla hienoi-
nen ero. Toki muualla asuvien suhde luontoon on monitahoinen ja muuttuu ajan mittaan,
mutta monelle kyläläiselle Koli ei ole pelkästään suojeltava metsä, maisema tai monimuotoi-
suus, vaan oleellinen osa heidän maailmaansa yksittäisiä puita ja pienimpiä eliöitä myöten.
Heidän edeltäjiään syytettiin metsän haaskaamisesta, mutta Kolia suojeleville kyläläisille hei-
dän lähiympäristönsä oli muuttunut hyödynnettävästä resurssista kauneuden lähteeksi. Sekä
1900-luvun alussa että saman vuosituhannen lopussa Kolia suojeltiin kolilaisilta itseltään,
mutta myös aloite suojelun tarpeesta tuli molemmilla kerroilla kylän sisäältä. Kansallispuisto-
kiistassa kyläläiset asettuivat toisaalta suojelun ja toisaalta laajamittaisemman rakentamisen
kannattajiin, mikä kärjisti joidenkin kyläläisten välejä (Sankari 1994, 46). Jako vastustajiin
ja puolustajiin ei kuitenkaan muodostanut kahta selkeää leiriä, vaan äärikantojen väliin jäi
kyläläisiä, jotka vielä yli kaksikymmentä vuotta tapahtumien jälkeen murehtivat ihmisten
välille syntynyttä kuilua.

TULEVAISUUDEN KOLI PIIRTYY SUUNNITTELIJAN TYÖPÖYDÄLLÄ

Kansallispuiston perustamisen vaiheita kartoittanut Erkki Sankari (1994, 43) huomauttaa osan kyläläisistä halunneen kehittää mieluummin tasapainoista kyläyhteisöä kuin massiivista matkailua. Kolin suunnittelua ja kehittämistä on kuitenkin lähes aina lähestytty matkailun kautta. Aloittaessani tutkimusta vuonna 2008 Kolille oli juuri valmistunut Master Plan eli Lieksan kaupungin hankkeena tuotettu Kolin kokonaisvaltainen kehittämissuunnitelma Kolin alueelle (Kolin Master Plan 2007). Suunnitelman otsikko oli Ainutlaatuinen Koli. Kehittämisen painopisteeksi kerrottiin Loma-Kolin ja Kolin kylän välinen alue. Master Planin vision mukaan vuonna 2015

Kolin kansallispuiston ja Suomen kansallismaiseman ansiosta Matkailukeskus Koli tunnetaan Suomessa ja kansainvälisesti ainutlaatuisena ja monipuolisena luontomatkailukohteena, johon yhdistetään termit: luonto, laatu, kulttuuri, kestävä kehitys. Kolin kasvu on ollut hallittua ja tasapainoista. Kehityksessä on huomioitu niin ympäristön kuin Kolin kylän asukkaiden tarpeet. Alue muodostuu profiililtaan erilaisista vyöhykkeistä ja matkailun ekologisiksi näyteikkunaksi kehittyneestä kansallispuiston ja Ukko-Kolin alueesta sekä Loma-Kolin ja Kolin kylän palvelukeskuksista. (Kolin Master Plan 2007, 7.)

Kolin matkailun kehittämistä koskevat suunnitelmat olivat kunnianhimoisia ja käytetty kieli tuttua monesta muustakin matkailustrategiasta. Strategisia tavoitteita olivat kestävä kehitys, omaleimaisuus ja monipuolisuus, luonto sekä investointien lisääminen Loma-Kolin ja Kolin kylän alueelle. Kolin kylän suhteen kehittäminen suuntautui kyläkeskukseen, mutta suunnitelma oli nimenomaan Kolin matkailun kehittämistä, vaikka tavoitteessa mainitaankin Kolin kylän asukkaiden tarpeet. Suunnitelmassa Kolin kylällä viitataan lähinnä kyläkeskukseen, jonka ohella strategian sisältämän matkailualueen muodostavat Ukko-Kolin ja Loma-Kolin alueet.

Aluesuunnittelua antropologian näkökulmasta tutkinut Simone Abram (2011, 21–22, 31) toteaa strategisen suunnittelun olevan muutoksen kontrolloimista. Koska tulevaisuus on epävarmaa, ajalliseen kaaokseen saadaan järjestys ennakoimalla, millaiseksi maailma tehdään lähitulevaisuudessa. Suunnitelma tarjoaa mielikuvan järjestyksestä, jossa jokaisella seurauksella on syynsä. Kolillekin laadittu kokonaissuunnitelma on suunnitelmatyyppi, jonka avulla navigoidaan ajallisen muutoksen karikoiden läpi vaikeasti hahmottavasta nykyisyydestä ideaaliin tulevaisuuteen. Suunnitelman voi ajatella myös konkreettiseksi tuotteeksi, symboliksi, joka yhdistää suunnitteluun osallistuvia ihmisiä, kuten poliitikkoja, virkamiehiä, rahoittajia, suunnitelman toteuttajia sekä niitä ihmisiä, joita suunnitelma koskee. Simone Abram (emt., 32) toteaa James C. Scottiin (1998) viitaten, että suuret suunnitelmat eivät aina saavuta asetettuja tavoitteita, koska ne eivät ota riittävästi huomioon käytännön tietoa tai paikallista tietoa formaalin tiedon rinnalla. Toisaalta onnistumiseen saattavat vaikuttaa epäviralliset, muodollista suunnitelmaa täydentävät toimenpiteet. Myös Frieda Hastrup (2014, 44) kiinnittää huomiota siihen, ettei strategia pysty monopolisoimaan kohdettaan hallintaansa, vaan siihen vaikuttaa samalla joukko muitakin käytäntöjä, samanaikaisia suunnitelmia, sattumia ja intressejä.

Useimmat teknisesti painottuneet maankäyttösuunnitelmat suosivat joidenkin ihmisten intressejä enemmän kuin toisten (Abram 2011, 33). Kolin Master Plan keskittyy erityisesti matkailuun kehittämiseen ja matkailuun liittyvien tavoitteiden edistämiseen. Kyläläisiä

Kylpylä, joka tutkijan poissaolon aikana oli rakennettu, avattu ja (toistaiseksi) suljettu. Kuva: Eeva Uusitalo.

osallistettiin prosessin aikana, mutta melko niukasti ja ehkä enemmänkin muodon vuoksi. Suunnittelun tueksi nimettyyn ohjausryhmään kutsuttiin hankkeen edetessä Kolin kylätöimikunnan edustaja³⁹. Suunnitelman laatimisen aikaan järjestettiin kaksi yleisötapautumaa, joihin kutsuttiin paikallisia asukkaita. Master Planin luonnoksen valmistuttua kyläläisillä oli mahdollisuus kommentoida sitä kirjallisesti kuukauden ajan. Kyläläisten osallistaminen ei sujunut suunnitellusti, sillä Master Planin viestintää käsittelevän tutkimuksen mukaan paikalliset kritisoivat, ettei heidän ajatuksiaan alueen vahvuuksista otettu riittävästi huomioon. (Kärkkäinen, Nuutinen ja Hamunen 2010, 39–40, 48.) Master Planiin sisältyneet suunnitelmat olivat melko suureellisia, mutta niiden toteutumista en lähde tässä arvioimaan. Todetakoon kuitenkin, että strategiaa toteuttanut Purnuniemeen rakennettu kylpylä oli vuonna 2017 jo ennättänyt sulkea ovensa.

Vuonna 2017 Kolille oli jälleen tekeillä uusia suunnitelmia. Master Planin korvasi iso kuva, jonka visio ulottui peräti vuoteen 2050 (Kolin kehittämisen iso kuva 2050). Suunnitelma perustui Lieksan kaupungin ja Juuan kunnan strategisiin tavoitteisiin. Kunnan näkökulmasta Kolin kehittämisessä on kyse maankäytöstä ja kaavoituksesta, joiden varaan matkailun kehittäminen ja suunnittelu tukeutuu. Ison kuvan numeerisina asetetut tavoitteet kertovat, että Kolille on odotettavissa kymmenkertainen määrä lisää työpaikkoja, asukkaita ja matkailuun liittyvää tarjontaa vuoteen 2050 mennessä:

Koli on vuonna 2050 nykyiseltä volyymiltaan moninkertainen, kansainvälinen ja vetovoimainen kohde, joka tarjoaa kaikkina vuodenaikoina monipuolisesti aktiviteetteja ja palveluja. Kolilla on merkittävästi uutta yritystoimintaa, työpaikkoja ja matkailun koulutustoimintaa ja se houkuttelee sekä pysyviä asukkaita että vapaa-ajan asukkaita maakunnan ulkopuolelta. (Kolin kehittämisen iso kuva 2050, 2.)

Kolin keittämisen iso kuva 2050 kattaa osittain saman alueen kuin Master Plan eli Kolin kylän, Loma-Kolin ja Hattusaaren alueen, mutta siihen on selkeämmin ja tavoitteellisemmin sisällytetty myös lähialueita. Kolin kylän seutu kuvataan matkailun kehittämisen ytimeksi ja alueen elinvoimaiseksi sydämeiksi, jonka syke kehittää myös muita alueita. Naapurikylistä (Ahmovaara, Nunnanlahti, Vuonilahti ja Paalasmaa) profiloituu suunnitelman mukaan matkailusolmuja. Pysyvä asutus kasvaisi Kolin kylältä länteen eli Ahmovaaran suuntaan. Kansallispuistosta uudessa suunnitelmassa puhutaan vähemmän. Se mainitaan matkailun vetovoimatekijäksi, mutta muutoin se vaikuttaa olevan ainoa asia, jonka odotetaan olevan entisellään vielä vuonna 2050. Mielenkiintoisesti on nähty tarpeelliseksi kirjoittaa näkyväksi se, että kansallispuisto on vahvuus, ei kehittämisen este. Tämä on ikään kuin kommentti neljännesvuosisata sitten aikaisemmin kansallispuistoa perustettaessa esitetylle arviolle, että

³⁹ Kolin Master Plan tilattiin yksityiseltä yritykseltä (Suunnittelukeskus Oy), jonka tueksi nimettyyn ohjausryhmään kuului virkamiehiä ja matkailusektorin toimijoita.

reppureissaajat eivät tuo alueelle tuloja. Suunnitelmassa ei mainita oikeastaan lainkaan kestävää matkailua, mikä on yllättävää, kun ajatellaan suunnitelman pitkää ajallista kantamaa. Kestävyys tulee ilmi suhtautumisessa kansallispuistoon, jonka alueelle ei haluta suunnata maankäytöllisiä toimenpiteitä. Muuten kestävyys kätkeytyy sellaisiin viittauksiin kuin kehittäminen ”Kolin hengessä” tai ”fiiksulla tavalla” kyläkuvaan ja maisemaan sopeuttaen.

Vaikka suunnitelma katselee kauas tulevaisuuteen, siinä esitetyt toimenpiteet ja huolet ovat tätä päivää. Ison kuvan laatimisen toimenpiteenä kerättiin koli.fi -verkkosivujen (<http://www.koli.fi>) kautta kehittämistyön tueksi kansalaisilta tietoa ja kokemuksia. Tulevaisuuden suunnittelun pohjatyötä enemmän kysely vaikutti tavalliselta kävijäkyselyltä, jonka avulla oli tarkoitus kartoittaa, millaisia palveluita matkailijat toivovat. Kehittämistoimenpiteiden visiointi keskittyi vastaajan toivomiin majoitus-, ravintola- tai ohjelmapalveluihin. Kyselyn laatijat eivät kannustaneet vastaajien mielikuvitusta lentoon. Myöskään strategian laadintaa tukevilla työpajoissa, kyläkierroksilla, Koli-treffeillä ja haastatteluissa ei yllytty hurjaan visiointiin. Jos päädyttiinkin, visiot eivät saaneet tilaa hankkeen loppuraportissa. Siinä muutos esitetään asukasmäärän, matkailijamäärän ja palveluiden kasvuna. Matkailusolmujen profiloinnissa Kolilla asuu tulevaisuudessa kymmenkertainen määrä ihmisiä (n. 3000). Suunnitelman mukaisten toimenpiteiden tuloksena kylästä ennakoidaan tulevan idyllinen pikkukaupunki, jossa on hotelleja ja muuta majoitusta, ravintoloita, iltapaikkoja, palveluja lapsiperheille ja ympärivuotisia aktiviteetteja. Kylän vanhan rakennustyylin otaksutaan säilyvän uudisrakentamisen rinnalla.

Koska tavoittilan saavuttamisaikataulu on asetettu pitkäksi, herää kysymys, kenelle tulevaisuutta suunnitellaan? Kolmenkymmenen vuoden päähän asetetut numeeriset tavoitteet on helpompi ymmärtää, mutta kehittämisen sisällöt vastaavat enimmäkseen tämän päivän kysymyksiin ja huoliin. Osa vuonna 2050 Kolille saapuvista matkailijoista ei ole raportin laatimisvuonna (2018) vielä syntynytkään, ja valtaosa kehittämissuunnitteluun osallistuneista lienee vähintäänkin eläkeiässä. Nancy Munn (1992, 115) toteaa, että tulevaisuuskuvat rakennetaan nykyisyyden aineksista. Sen vuoksi myös tulevaisuuden Koli näyttää asukaslukea sekä työ- ja majoituspaikkojen määrää lukuun ottamatta varsin 2010-lukulaiselta. Mielikuvituksen ja ajateltavissa olevan tulevaisuuden tuolla puolen olevien tavoitteiden rinnalla suunnitteluun osallistuneiden murheet ovat nykyisyydessä: *Ylä-Kolin pysäköintiongelman osesonkiaikana (kesäkuukausina) akuutti. Ongelma pitäisi ratkaista jo lähivuosina.* (Kolin kehittämisen iso kuva 2050, 7.)

Kolin kehittämisen iso kuva 2050 -suunnitelmassa matkailun painetta suunnataan Kolin kylälle ja kansallispuiston tuntumaan Koli Culturaan. Se on useamman vuoden suunnitteilla ollut suurempi matkailuhanke, joka korostaa matkailun vastuullisuutta ja kestävyyttä:

Koli Cultura on kestäväälle arvopohjalle perustuva ja ympäristövastuullisesti toteutettava luontomatkailu- ja kulttuurikeskus, joka avataan Kolille vuonna 2015. Koli Cultura rakennetaan maailman vanhimmalle kalliolle Kolin kansallispuiston tasoisesti. Arvokas ympäristö huomioidaan keskuksen suunnittelussa materiaalivalinnoista maisemasuunnitteluun ja energiaratkaisuihin. Keskuksen sijainti kansallispuiston kupeessa ulkopuolella Purnulammen rannan laaksossa kunnioittaa arvokasta luontoa ja kansallismaisemaa. Valmistuttuaan keskus tarjoaa matkailijoille ja paikallisille asukkailla laadukkaita palveluita sekä unohtumattomia elämyksiä. Keskuksen ravintoloissa tarjotaan lähellä tuotetuista ja puhtaista raaka-aineista valmistettua ruokaa, hyvinvointihoidot toteutetaan ympäristöystävällisillä menetelmillä ja luonnossa liikutaan pääosin lihasvoimin. Kulttuuritarjonta kunnioittaa karelianistista perinnettä. (www.kolicultura.fi/sivut/fi/etusivu/)

Koli Cultura näyttäytyy puupuistona sekä sinne reitin osoittavana kylttinä. Asiaton oleskelu kielletty -kyltti ei liity hankkeeseen. Kuva: Eeva Uusitalo.

Hankkeen verkkosivuilla (www.kolicultura.fi/) kerrotaan puiston symboloivan kestävän kehityksen tekoja ja tapahtumia. Kulttuurinen kestävyys määrittyy kuitenkin kapeasti sitoutumisena karelianismiin ja kalevalaisuuteen, ei paikalliseen elävään ja muutuvaan kolilaiseen arkeen. Katriina Siivonen (2018, 31) muistuttaa, että kapeasti määriteltynä kulttuuriperintö rajoittaa ymmärrystä siitä, mitä kulttuuri on. Kohteen toteutuksessa halutaan korostaa paikallisuutta ja monista muista alueen rakennushankkeista poiketen keskuksen tavoite on vahvistaa Kolin kylän elinvoimaisuutta. Hankkeessa siis tunnistetaan kylän olemassaolo, mutta kulttuurinen ymmärrys Kolin kylästä ja kyläläisistä jää kalevalaisen ajan ja taiteen kultakausien varjoon:

Kolin huippu on ollut maamerkinä suomalaisille jo tuhansien vuosien ajan ja se on edelleen Suomen tunnetuimpia kansallismaisemia ja matkakohteita. Suomalaisen kulttuurihistorian pitkä jatkumo kalevalaisuudesta Sibeliukseen ja aina nykypäivään saakka on edelleen joka hetki aistittavissa Kolilla. (www.kolicultura.fi/sivut/fi/koli.)

Kulttuurikeskus oli määrä avata jo vuonna 2015. Rakentamisen aloitus venähti, sillä alueen kaavoitusprosessi venyi valitusten vuoksi vuoteen 2017. Rakentaminen ei kuitenkaan vielä tuolloin alkanut. Kylällä hankkeen näkyvyyttä ylläpitävät vaaran juurelle istutettu Koli Cultura -puupuisto ja siitä kertovat kyltit. Kyläläisten mielipiteet ja odotukset keskuksen suhteen ovat odottavat ja suhteellisen positiiviset. Parhaimmillaan Koli Culturan kaltaiset suunnitelmat edustavatkin tulevaisuuteen suuntautuvaa toiveikkuutta. Jää nähtäväksi, millainen paikallinen neuvottelu keskuksen toteutuksesta käydään, kunhan rakentaminen käynnistyy.

TAITEILIJAT TULKITSEVAT KOLIA

Vuosituhanne vaihteen Kolilla vierailleet taiteilijat saivat Koli-aiheisiin töihinsä vaikutteita muualta maailmasta. Heidän tulkinnoissaan Koli ei ole puhtaan kokemuksen tuottama, vaan sen taiteelliseen luomiseen ovat vaikuttaneet kansainväliset ja kansalliset virtaukset. Taiteilijat vierailivat Euroopassa, verkostoituivat, saivat vaikutteita ja toteuttivat inspiraatioitaan kotimaassaan. Suomen taiteilijoiden näyttelystä vuonna 1899 arvostelua Päivälehteen kirjoittaneen kriitikon, nimimerkiltään -n., ihmettely maisemamaalausten samankaltaisuudesta kertoo, että tuolloin oli varsin suosittua maalata maisema näkymänä korkealta yli metsien ja järvien.

Maisematauluja näyttelyssä katsellessa pistää muuten pian omituisuutena silmiin että useat taiteilijoistamme viime kesänä ovat valinneet aiheensa joltakin ylänteeltä, josta silmä kantaa kauas ja avaralle Suomen salojen ja järvien yli. On ikään kuin näköala tämän maan yli olisi kaikkialla laajentunut. (Päivälehti, 22.11.1899.)

Yllä olevan otteen viimeinen lause heijastaa aikakauden yhteiskunnallista tilannetta, kansallista heräämistä ja siitä käytyä keskustelua. Ajatus Suomesta, suomalaisista ja suomalaisuudesta oli laajentunut. Myös Eero Järnefeltin maalaus Syysmaisema Pielisjärveltä oli nähtävänä kyseisessä näyttelyssä ja osallistui omalta osaltaan näyttelystä käytyyn keskusteluun. Järnefeltin työ toi Kolin helsinkiläiseen taidesaloonkiin, mistä tietynlainen käsitys Kolistä alkoi laajeta kaupunkiin ja koko valtakuntaan. Teos muutti ymmärrystä Suomesta ja suomalaisuudesta, mutta sen herättämä mielenkiinto Kolia kohtaan alkoi muuttaa myös kylää.

Eero Järnefelt: Syysmaisema Pielisjärveltä (1899). Kuva: Kansallislageria.

Runsaat sata vuotta myöhemmin kylän keskustassa sijaitsevassa vanhassa kauppatalossa Kolin Rynnäsessä sijaitsevassa taiteilijaresidenssissä asuu ja työskentelee vuosittain 1–2 kuukautta kerrallaan suomalaisia ja ulkomaalaisia kuvataiteilijoita ja muiden luovien alojen edustajia. Varhaisten edeltäjiensä tavoin myös he tuottavat kylästä omia näkemyksiään, sillä moni vierailija hakee innoitusta työhönsä Kolin luonnosta. Residenssin haltija on Pohjois-Karjalan taidetoimikunta, mutta kiitos sen menestyksekkästä toiminnasta kuuluu erittäin aktiiviselle Kolin kulttuuriseuralle, joka hoitaa käytännön järjestelyt ja emännöi ja isännöi vieraita. Residenssitaiteilijoita rohkaistaan osallistamaan paikallisia asukkaita taiteelliseen työskentelyyn, tarjoamaan työpajoja kyläläisille sekä järjestämään näyttelyitä työskentelynsä päätteeksi. (http://www.ateljeesaatio.fi/koli_info.pdf.) Kyläläiset ovat kuitenkin olleet hieman varautuneita osallistumisen suhteen. Kulttuuriseuran aktiivit ovat tärkeitä kontak-

tihenkilöitä erityisesti ulkomailta tuleville taiteilijoille. Heidän kauttaan vierailijat saavat kosketuksen kylään. Taiteilijaresidenssin lisäksi Kolin taide-elämä on muutoinkin vilkasta, sillä kylällä asuu muutamia suomalaisia taiteilijoita vakituisesti. Myös he helpottavat vierailijoiden kotiutumista kylän elämään.

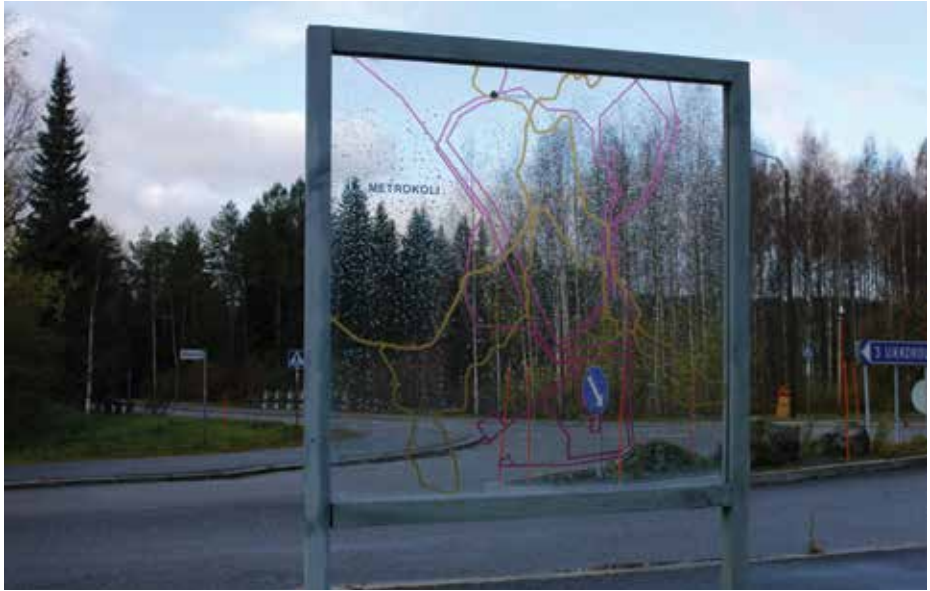
Residenssin olohuoneen pöydällä on kollektiivinen päiväkirja, johon vieraita pyydetään kirjaamaan kokemuksiaan. Taiteilijat eivät ole tyytyneet pelkästään kirjalliseen ilmaisuun, vaan kirjan sivut ovat täyttyneet myös piirroksista ja kuvallisista kertomuksista. Päiväkirjan selailu sai minut ajattelemaan, minkälainen Koli on erityisesti ulkomailta tulevien taiteilijoiden kokemana. Heillä ei ollut samanlaista Kolin katsomisen tapaa kuin Koli-kuvaston sisäistämällä suomalaisilla, vaikka monella olikin Kolia kohtaan luontoon ja mytologiaan liittyviä esiodotuksia. Suomalaisten taiteilijoiden kommentteihin verrattuna Suomen ulkopuolelta tulleet taiteilijat ottivat Kolin kokemuksellisenä vastaan suoraan, ilman väliintulevia julkisesti jaettuja merkityksiä kansallismaisemasta. Toisaalta suomalaiset esittivät suorempaa kritiikkiä Kolin matkailullisuutta kohtaan. Erästä häiritsi puistossa olleet muutkin ihmiset, ja hän päätyi toteamaan olevansa puuhamaassa. Toinen kävijä ihmetteli metsään hakattua laskettelurinnettä ja toivoi, että Kolia ei olisi rakennettu, vaan se olisi säilynyt tähän päivään pyhänä paikkana.

Residenssin asukkaat kuvaavat päiväkirjamerkinnöissään tunnelmiaan, joista voi havaita, että ulkomailta tuleville asettuminen pieneen pohjoiskarjalaiseen kylään ei ole ollut helppoa. Eräs taiteilija kirjoitti pimeän pelkonsa vaikuttavan hänen tuntemuksiinsa Kolia, mutta hän tottui pikkuhiljaa kylän rytmiin sekä yksinäisyyteen ja hiljaisuuteen sydän-Suomen takamailla, kuten hän Kolia kuvasi. Hänet Koli inspiroi käsittelemään työssään eksyksissä olemista. Koli-kokemus on varsinkin ulkomailta tuleville taiteilijoille varsin samansuuntainen, erityisesti syksyllä ja talvella. Koli on paikka, joka on pimeä ja kaukana ja jossa muukalainen tuntee helposti yksinäisyyttä ja ahdistuu hiljaisuudesta. Päiväkirjaan tunteitaan kirjanneet vakuuttavat kuitenkin sopeutuneensa ajan mittaan ja löytäneensä luovuutensa lähteen kolilaisesta luonnosta.

Residenssikokemusten samankaltaisuus liittyy myös aistimuksiin. Eräs vierailija toteaa, miten oudossa paikassa kokemukset ovat aistinvaraisia ja perustuvat hajuihin, makuihin ja tuntemuksiin. Hän mainitse esimerkkinä residenssin alakerran kahvilasta nousevan kanelipullan tuoksun, josta omissa kenttämuistiinpanoissani on useampikin maininta.

Taiteilijoiden tavassa lähestyä ympäristöään näkyy myyttiseksi kehystetyn Kolin tarjoama luontokokemus. Eräs residenssitaiteilija oli erityisen innostunut lukemaan Kalevalaa kallioilla, luolissa, istuessaan kaadetun männyn rungolla, koivulehdossa ja Jero-järven rannalla. Aikansa luettuaan hän löysi yhteyden luontokokemuksensa ja kalevalaisten tarinoiden välille. Hän innostui jopa luomaan omia kalevalaisia säkeitään ja laulamaan niitä puiden lomassa. Kaikille taiteilijoille Kolissa ei ole kuitenkaan kysymys pelkästään luonnosta, maisemasta, mytologiasta tai pyhydestä. Kollektiivisesta päiväkirjasta löytyi myös merkintä, missä residenssitaiteilijoina olleet suomalaiset koreografit hakivat kokemuksia osallistumalla paikalliseen elämään ja etsivät yhteyttä paikalliseen perinteeseen leipomalla karjalanpiirakoita, mihin oman kenttämuistiinpanoni perusteella näyttäisin suhtautuneen hieman skeptisesti:

Keräsivät kokemuksia paikallisesta elämästä mm. leipomalla karjalanpiirakoita ja suomalaista perinneruokaa. Sekin sitten muuntui tanssiksi? (Kenttämuistiinpanot 15.10.2009.)

Metrokoli -teos esillä Kolin kylällä. Kuva: Eeva Uusitalo.

Muutamat kylällä taiteilijaresidenssissä asuneet taiteilijat ovat teoksissaan lähestyneet Kolia tilallisten hahmotusten kautta. He ovat tehneet Kolistä omat karttansa, jotka ovat olleet esillä Kolin keskustassa. Päivi Maunun ja Ilari Kähösen Metrokoli -teoksessa on asetettu päällekkäin Helsingin raitiovaunukartta ja Kolin latukartta.

Taiteilijat haluavat esittää kaupunki- ja maaseutuympäristöjen eroja kulkijoille. Kaupungissa asemakaava määrittää kulkemista, kun taas luonnossa polut syntyvät organisemmin sinne, mistä eläimet ja ihmiset ovat löytäneet parhaan etenemismaaston. Tekijät haluavat kertoa teoksellaan myös paikasta toiseen eli kaupungista maaseudulle siirtymisen mielentilasta, jossa mieli on jäänyt lähtöpaikkaan, vaikka keho on jo perillä uudessa paikassa. (www.kuvataiteilijamatrikkeli.fi/fi/teos/12512.)

Toinen Kolin karttana esittelevä teos on Chrys Allenin Koli – kulkijan mietteet⁴⁰, jossa Kolin poluilla ja teillä kulkeneet ihmiset ovat kertoneet kävellessä mielessään liikkuneita ajatuksia:

‘Kulkijan Mietteet’ (walkers words) is a map incorporating the words and thoughts of those who live, work and walk in Koli; their words meet and cross paths with those of others. In this map ideas and daydreams follow lanes, paths, streams and ski routes: Stories and imagination become part of the landscape as their words meander through the Koli National Park, village and neighbouring land. The words know no boundaries; they simply go as far as the thoughts take them. (www.chrysallen.co.uk/new-blog/.)

Allenin kartta kattaa laajasti Kolin alueen, sillä Kulkijan mietteitä -teos sijoittuu paitsi kansallispuistoon myös kyläteille. Kuten yllä olevassa teoksen kuvauksessa todetaan, myös kyläläisiä osallistui kartan laatimiseen. Teoksen nopean analysoinnin perusteella voisi todeta, että

⁴⁰ Teoksen alalaidassa lukee teoksen tekijän olevan Chrys Allen, niiden, jotka myös elävät, tekevät työtä ja kävelevät täällä, avustuksella. Allen työskenteli Ryynäsen taiteilijaresidenssissä. Minulle kerrottiin hänen sitemmin hankkineen Koliin talon.

Chrys Allenin teokseen kokoamiseen on osallistunut myös kyläläisiä. Kuva: Eeva Uusitalo.

mitä lähempänä kylän keskustaa kulkija on, sitä maallisempiin ajatuksiin ympäristö häntä inspiroi. Esimerkiksi kyläkaupan lähellä kävelijän mieleen tulee, että kylläpä olisi mukava saada karkkia. Kansallispuistossa mieleen saattaa juolahtaa, että keijukaiset asuvat saniaisten alla.

Verrattuna 1800-luvun kollegoihinsa taiteilijat eivät enää levitä suomalaisuuden sanomaa maalaamalla kansallismaisemaa, vaan taiteelliset tulkinnat ovat monipuolisempia. Koli esitetään laajempänä kuin pelkästään korkealta nähtynä maisemana. Taustalla on kuitenkin samoja Kolin pyhyteen ja myyttisyyteen liittyviä elementtejä kuin aikaisemmin. Niiden rinnalla näkyy arkisempia ajatuksia, jotka kiinnittyvät paikalliseen arkeen ja ympäristöön.

SEMINAAREJA YLHÄÄLLÄ VAARALLA JA ALHAALLA KYLÄSSÄ

Taiteilijaresidenssin vieraiden Koli-suhteesta käy ilmi, että Koli on kansallisesti ja kansainvälisesti merkittävä ja avoin symbolinen resurssi, jonka voi ottaa käyttöönsä monenlaisista lähtökohdista ja näkökulmista. Tämä näkyy myös kylällä aika ajoin pidettävistä seminaareista, konferensseista ja muista tilaisuuksista, joissa Kolin avulla osallistujille halutaan viestiä tilaisuuden aiheeseen liittyvää sanomaa enemmän tai vähemmän näkyvästi. Eräs tällainen seminaarisarja on kansainvälinen Koli Forum⁴¹, joka järjestetään Kolilla joka toinen vuosi. Forumin tarkoitus on keskustella biotaloudesta ja kestävästä luonnonvarojen käytöstä. Kes-

⁴¹ The Koli Forum is a top-level initiative establishing a new discussion forum on natural resources. Topics of Koli Forum are related to natural resources and the bioeconomy from the availability of raw materials, their economic use and environmental aspects. Koli Forum has evolved into a trendsetting advisory forum in the fields of the bioeconomy and sustainable use of natural resources. The aim of Koli Forum Association is to serve as a forward-looking, informal discussion platform for global leaders. The objective is to search out the best solutions for the future that takes into consideration both the potential and the limitations of natural resources. The association organizes a Koli Forum event every second year. There Koli Forum draws up a set of proposals for action: the Koli Theses. Through the Koli Theses the Forum aims to influence the decision-makers who shape our common future. (<https://koliforum.fi/about-us/>)

kustelusta tiivistetään Koli-teesit, jotka ovat luettavissa Koli Forumin verkkosivuilta ([https://koliforum.fi/our-story/#Koli Theses](https://koliforum.fi/our-story/#Koli%20Theses)). Kenttätöni aikana vuonna 2009 tapahtuman otsikko oli *Resources – Solutions to Questions of Renewable Energy and the Mitigation of Climate Change*. Osallistujia olivat mm. presidentti Martti Ahtisaari, tuolloinen Shellin ja Nokian hallitusten puheenjohtaja Jorma Ollila ja Ruotsin entinen pääministeri Göran Persson. Koli on rauhallinen paikka järjestää korkean profiilin kokoontumisia, ja osallistujille halutaan esitellä myös kauniita kansallismaisemia. Kylällä Koli Forum ei juurikaan näkynyt. Omien havaintojeni mukaan tapahtuma oli hieman omassa kuplassaan. Ainoastaan kyläkeskuksessa tavallista enemmän näkyneet tilausajobussit, tiedotusvälineiden autot ja poliisiautot kertoivat, että jotain tavallista erikoisempaa oli tekeillä.

Pohjoiskarjalalainen ympäristöväki järjesti samana viikonloppuna oman seminaarinsa *Kohtuus vaarassa* alhaalla kylässä seurojentalolla (ks. *Kohtuus vaarassa* 2009). Seminaari oli kaikin tavoin Forumin vastakohta. Vaikka sekin keskusteli kestävydestä, oli lähestymiskulma hieman erilainen. Tilaisuus kiinnittyi näkyvämmiin kylään. Siinä missä Koli Forum piti matalaa profiilia, *Kohtuus vaarassa* -ryhmä otti kylän haltuun kirjaimellisestikin ripustamalla omia liikennemerkkejään kyläraitille.

Kohtuus vaarassa tapahtui kyläläisten keskuudessa ja oli kaikille avoin, joskin kyläläisten osallistuminen oli vähäistä. Ohjelmaan oli sisällytetty Kolin kansallispuiston perustamisen muisteluosuus, jossa myös kyläläisille oli annettu puheenvuoro. Myös tämä seminaari tuotti omat ilmastoteesinsä, mutta ne kiinnitettiin nastoilla kylän ilmoitustaululle.

Molempien tapahtumien ruokatarjonnassa haluttiin nojautua paikallisuuteen. Ylhäällä kukkulalla Forumin osallistujille tarjoiltiin parhainta lähiruokaa. Alhaalla kylällä seminaarilaiset olivat tilanneet ruokailunsa paikalliselta pitopalvelulta toiveenaan järvikala. Heidän toiveensa törmäsi paikallisen yrittäjän saatavuusongelmiin:

Kylä nyt on Kolin raitilla viilettää. Ovat ripustaneet STOP-kyltin alle toisen samanlaisen, mutta siinä lukee THINK. Lisäksi tien toiselle puolelle puiden väliin on vedetty punavalkoinen muovinen sulkunauha. Kylä on otettu haltuun näillä toimenpiteillä. (Kenttämuistiinpanot 23.10.2009.) Kuva: Eeva Uusitalo.

[...] mietityttää mitä hän tarjoaa seminaarilaisille perjantaina. Pitäisi olla järvikalaa, mutta sitä on vaikea saada. Muikku kutee eikä [...] mielestä ole hyvää. Lisäksi perkaaminen on työlästä, samoin paistaminen. Minä tuumasin, että kaupunkilainen ei välttämättä ymmärrä, että maaseudulla ei ole tukut lähellä, eikä kaupasta saa kaikkea. (Kenttämuistiinpanot 21.10.2009.)

Kävin kaupassa ja luin tullessa kahvilassa Karjalaisen, siinä oli juttua molemmista seminaareista. Koli Forumin osallistujille tarjotaan illalliseksi karjalaisen pitopöydän parhaimmista, graavilohta, Pielisen savustettuja muikkuja, kantarelliahvenia ja muuta herkullista. Ja täällä alhaalla [...] paistaa silakoita ja tekee perunamuussia va-kuumiperunoista. [Koli Forumin] merkkiphenkilöille annetaan myös lahja, mikä kuuluu karjalaiseen vieraanvaraisuuteen. Vielä ei tiedetä mitä he saavat, mutta lehden mukaan se lämmittää mieltä ja ruumista. Ei varmasti ole mitään paikallista, tai saattaa olla jotain Tulikiven valmistamaa, mutten usko, että järjestävät kelpuuttavat esim. [kyläläisen] tekemiä villa- tai huopatuotteita. (Kenttämuistiinpanot 23.10.2009.)

Tilaisuuksien paikkavalinnat mukailivat ajatusta maanläheisestä ja kansanomaisesta Kolin kylästä ja toisaalta aidommasta ja todellista Kolia henkivästä Ylä-Kolista. Koli Forum viesti paikkavalinnallaan kansallisia arvoja ja suomalaista luontoa, mutta myös metsien merkitystä biotalouden resurssina. Seminaarien sattuminen samaan paikkaan ja samaan viikonloppuun ei ollut sattuma. Vaikka kansalaisseminaariksi määritelty Kohtuus vaarassa järjestettiin Forumin paikkaa ja ajankohtaa mukaillen, Koli sopi paikkana myös sen henkeen. Molempien tapahtumien verkkosivuilla (www.koliforum.fi ja www.kohtuusvaarassa.com) on kuva osallistujista Ylä-Kolilla katselemassa samaa kansallista maisemaa. Molempien ryhmien tavoitteena on kestävä talous ja tulevaisuus, mutta ajatukset kestävästä taloudesta ja sen saavuttamisen keinoista poikkeavat toisistaan.

Koli on muutenkin suosittu seminaarien järjestämispaikka. Osallistuin kenttätyöjaksoni aikana lokakuussa 2009 Metsähallituksen järjestämään seminaariin *Kolinaa menneisyydestä*. Tilaisuudessa Metsähallituksen arkeologit kertoivat Kolin kulttuuriperinnön inventoinnista. He olivat etsineet Koliilta jälkiä esihistoriallisesta asutuksesta, mutta heitä kiinnosti myös myöhempi kansallispuiston alueen rakennuksiin liittyvä perimätieto ja muistitieto. Tutkijat olivat tarkkoja siitä, mikä tarinoissa on faktaa ja mikä fiktiota, koska kansallispuistossa vieraileville ei haluta esittää totena keksittyjä tarinoita. Paikallisten kansallispuiston alueen rakennuksille antama arvo haluttiin ottaa huomioon kulttuuriperinnön kartoituksessa, mutta viranomaisten ja paikallisten ajatukset aitoudesta eivät aina olleet samansuuntaisia. Suurta mielenkiintoa herättänyt käräjäkivien olemassaolo ja sijainti Kolin huipuilla innoitti erään läsnä olevan miehen kertomaan, että kylän nuorukaisilla oli tapana viettää vappua Kolin huipulla ja miehissä tuuppia kiviä alas kalliolta. Käräjäkivet ovat tämän tarinan mukaan saattaneet kohdata miesten voimien mittelössä kohtalonsa ja löytyä nykyisin Kolin kallioiden sijaan kallion juurelta. Eräs toinen seminaariin osallistunut kyläläinen ihmetteli tutkijoiden intoa löytää alkuperäisiä rakennuksia.

[...] istui tuossa kahvilassa kun lähdin. Kysyi, että sainko mitään irti seminaarista. Sainoin että sain, tavallaan. [...] oli kriittinen. Hän kertoi ihmettelevänsä miksi alkuperää pidetään niin tärkeänä. Eihän jonkun rakennuksen alkuperää kuitenkaan voi tietää. Hirsirakennukset olivat aikansa elementtitaloja, niitä siirrettiin moneen kertaan. Sekin tutkijan ihastelema tila, tai sen aitat, on siirretty siihen muualta. (Kenttämuistiinpanot 11.10.2009.)

Mies jatkoi ihmettelyään vielä tavattuani hänet muutama päivä seminaarin jälkeen. Hänen mukaansa ennen oli aivan tavallista siirrellä taloja. Kun vanha riihi siirrettiin, se laitettiin sinne, missä on nätti näköala. Hänelle alkuperä liittyi paitsi rakennusperinteeseen, myös paikkaan, johon rakennus on alun alkaen tehty. Hänen mielikuvansa alkuperäisyydestä oli ristiriidassa arkeologien alkuperäkäsitusten kanssa. Jälkimmäiset korostivat rakennusten edustavuutta ja ikää, mutta niiden alkuperäisellä sijaintipaikalla ei ollut heille niin paljon merkitystä. Ristiriita kertoo, että kolilaisilla on kotiseutuunsa liittyviä muistoja, merkityksiä ja mielikuvia, jotka eivät aina kohtaa muiden toimijoiden antamia merkityksiä ja arvostuksia.

KOLILAISTEN MONTA KOLIA

Näkyvin julkinen puhe Kolistä koskee yleensä Ylä-Kolia ja kansallispuistoa. Kolilla oleminen on kansallispuistossa, ei niinkään Kolin kylässä olemista. Sana Koli liittyy niin kiinteästi kansallispuistoon, että matkailijoiden on joskus vaikea erottaa kansallispuisto ja lähialue toisistaan. Kun Kolin kävijätutkimuksessa (Koskeli-Ratamaa 2016, 14) tiedusteltiin, miten vierailijat hahmottavat Kolin, kävi ilmi, että jotkut Kolille tulevat matkailijat kokevat olevansa kansallispuistossa myös vaikkapa mökkeillessään Loma-Kolilla. Satunnaisen kävijän on siis hankala ymmärtää Kolin alueen rajoja ja tiloja, tai missä kansallispuisto päättyy ja kylä alkaa. Sekaannusta lisää, jos keskusteluun sisällyttää Kolin sijaintikaupungin eli Lieksan. Eräs Kolilla tapaamani matkailija kertoi olleensa edellisessä Lieksassa melomassa. Hän paikansi Lieksan sijaitsevan hieman Kolilta pohjoiseen ja hämmentyi, kun muistutin, että olemme itseasiassa nytkin Lieksassa. Useimmiten Kolistä puhuttaessa viitataan luontoon, maisemaan, kansallispuistoon, retkeilyreitteihin, patikointiin, matkailuun tai vapaa-ajanviettoon. Sen vuoksi Kolin kylän paikantaminen, sikäli kuin se on tarpeen, on vaikeaa:

Kävin eilen Ukossa ja ostin kyläläisten kirjoittaman kylähistoriakirjan. Kysäisin opaalta, että missä oikeastaan on Kolin kylä. Hän sanoi, että siinä T-risteyksessä missä on kauppa, niin siitä sitten parisataa metriä joka suuntaan. Sitten hän alkoi pohtia tarkemmin, että jos miettii ketkä tuntevat itsensä kolilaisiksi, niin sitten se on laajempi alue. Kolin kylästä puhutaan suppeammin, kun halutaan tarkemmin kuvata kylän eri osia, kylä, Loma-Koli jne. Opastuskeskuksen näyttelyssäkin ensimmäinen kuva oli Kolin kylän asuttamisesta, ensimmäisten talojen paikat kartalla. Ne olivat enimmäkseen nykyisen kansallispuiston alueella. Ja sen jälkeen näyttelyssä alettiin puhua Kolin kansallispuistosta. Ja nyt mä olen ihan ymmälläni tämän kylän 'määrittelyn' kanssa. Mutta kyläsuunnitelmassa viitataan aika rennosti Pielisen länsipuoliseen Lieksaan, ja kaupungin nettisivuilla siihen, että alueiden rajoilla ei ole väliä, koska pyritään yhteistyöhön. Kylien sijainnit ovatkin ehkä enemmänkin 'suuntaa-antavia'. (Kenttämuistiinpanot 30.10.2017.)

Erilaisissa esityksissä Kolistä puhutaan siis ristiin ja päällekkäin kylästä ja kansallispuistosta. Edellisessä kenttämuistiinpanossani kuvattu Metsähallituksen luontokeskus Ukon Kolinäyttely alkaa kylän syntyhistorian kuvauksesta, mutta kun kansallispuisto ilmestyy, kylä häviää ja ikään kuin liudentuu kansallispuistoon.

Ensimmäisellä vierailullani Ukko-Kolilla hahmotin Kolin kahtalaisena: kylä alhaalla vaarojen juurella ja Ylä-Kolille keskittynyt matkailu. Ajattelin sitä hieman eristyneenä, omalakisena paikkana, missä ei juurikaan olla tietoisia, mitä alhaalla tavallisessa maailmassa ta-

pahtuu. Siellä on myös oma ajallisuutensa, tai pikemminkin ajattomuutensa, joka kiinnittyi Kolin kallioiden muodostumisen pitkiin kaariin.

Ulkona oli jo pimentynyt kun läksin puottelemaan [Ylä-Kolilta] tietä alaspäin. Kello oli ehkä puoli neljä. Se matka kävikin paljon sukkelampaan. Onneksi oli otsalamppu, sen verran oli jo pimentynyt. Kolinhuipusta tuli mieleen Thomas Mannin Taikavuori, Zaubenberg. Siellä ylhäällä omissa oloissaan, vähän eristyksissä. Täytyy matkata ja nähdä vaivaa, että saavuttaa laen. (Kenttämuistiinpanot 6.12.2008.)

Myös eräs haastattelemani kolilainen puhui Ylä-Kolin ja *tuolla alhaalla* (KH 9) sijaitsevan kylän eroista. Ylä-Kolia pidetään hieman parempana paikkana, kun taas kylä ja kyläläiset ovat alempana paitsi kirjaimellisesti myös symbolisesti. Alhaalla kylällä sijaitsee tavallisen arkisen elämän näyttämö, jossa muutoskin on verkkaisempaa. Kolin tultua minulle paremmin tutuksi kuva ja kahtiajako tarkentuivat hieman erilaisiksi. Näin matkailun kaksi napaa, Ylä-Kolin ja Loma-Kolin, ja johonkin niiden lomaan ja seutuville sijoittuvan vakituisen asutuksen paikat. Lisäksi oma alueensa oli Kolin kylän keskus, joka on matkailun mutta myös kyläläisten arkisten toimien sija. Kun kyläläiset kokoontuvat yhteen, kokoontuvat he kylän keskuksessa: seurojentalolla, museolla, kirkossa tai koululla. Aloin nähdä myös kylän ajallisuuden eri tavalla, kun kyläläisten verkkaisen elämän rinnalla havaitsin matkailuun liittyvät nopeat muutokset ja toisaalta Kolin kallioiden hitaan ajan.

Kolin kaksi matkailukeskittymää, Ylä-Koli ja Loma-Koli, eroavat paikallisten silmissä ja mielessä hengeltään. Loma-Koli on melko tyyppillinen mökkikylä tasokkaine, hyvin varusteltuine mökkeineen. Se on Hattusaaren suunnalla kylän koilliskulmassa, missä näyttää toimivan monenlaista rakentajaa ja kiinteistöbisnestä. Kansallispuistoon ja sen lähialueeseen liittyvät rajoitukset ovat kanavoineet innokkaimman rakentamisen Loma-Kolille.

Kolin paikallishistoriikki (Partanen 2016a, 366) kertoo Loma-Kolin synnyn juontuvan vuoteen 1968, jolloin ensimmäiset lomanviettäjät majoittuivat uutukaisiin lomarakennuksiin. Loma-Kolin suunnittelu on sisältänyt mittavia hankkeita. Alueelle on vuosien mittaan kaavailtu hotelleja, huvipuistoa, kasinoravintolaa, teattereita, liikuntapuistoa, eläintarhaa ja tenniskenttää. Käytännössä alue on koko elinkaarensa ollut mökkikylä. Vuonna 2006 alu-

Vuonna 2008 kiinteistötarjonta kävi kuumana Loma-Kolin alueella. Kuvat: Eeva Uusitalo.

eella järjestetyt loma-asuntomessut virkistivät ja päivittivät aluetta. Kolme vuotta messujen jälkeen alue näyttäytyi vierailijalle, siis minulle, tällaisena:

Sitten saavuin Loma-Kolin alueelle. Ensimmäinen oli Kolikeskus, joka kylläkin oli autio. Sen lähettyvillä, tien toisella puolella, oli lomamökkejä, yhden pihassa oli auto. Paikalle tuli pariskunta ja koira, mies sanoi, että kun hän oli kaksi vuotta sitten juhannuksena täällä, paikka, siis Kolikeskus, oli rakenteilla. Nyt on valmis, mutta ei näy liikettä. Maisema on kangasmaastoa. Näytti vähän pienois-Leviltä. Kun ajoin edemmäksi, rinteessä oli lisää mökkejä, jotkut niistä aika huppeita. Kiertelin alueella, oli siellä jonkun verran asukkeja. Jatkoin matkaa ja näin hiihtohissikyltin, rinteitä en kylläkään nähnyt. Siinä tuli mieleeni, että Kolikeskuskin on auki varmaankin talvisin. Alueella toimii näkyvästi Remal LTD int. LKV. Komealta kalskahtaa nimi. Näyttää olevan Lappeenrannasta. Alueella oli 2006 loma-asuntomessut, ja niissäkin Remal näytti olevan keskeinen toimija. (Kenttämuistiinpanot 24.6.2009.)

Kuulin Kolilla kritiikkiä Loma-Kolin kokonaisvaltaisen suunnittelun puutteesta. Se edusti vaihtoehtoa, jollaiseksi Kolin muiden alueiden ei haluttu muuttuvan. Mökkejä nousee sinne tänne, julkisille poluille on laitettu kulkemisen esteeksi puomeja, muita rakenteita ja kylttejä. Polkuverkostot ovat muuttuneet piha-alueiksi. Loma-Koli tuntui sijaitsevan ainakin joidenkin kyläläisten maailman laitamilla. Se on hieman etäinen kylän kulma, jossa tapahtuu asioita kyläläisistä riippumatta. Loma-Koli vaikuttaa olleen ainakin symbolisesti syntipukki ja este kylän asukasmäärän kasvamiselle. Se on imenyt kaavoitukseen ja kunnallistekniikkaan liittyviä resursseja, jotka ovat olleet pois infrastruktuurin rakentamisesta vakituiselle asutukselle muualle kylään.

Ylä-Koli edustaa todellista Kolia, minne tiivistyy kaikki tärkeänä ja aitona Kolilla pidetty. Monet matkailun piirissä toimivat haluavat nähdä Kolin luontokohteena, joka tarjoaa rauhaa ja hiljaisuutta ja joka perustuu paikalliselle perinteelle ja paikallisille arvoille. Sitä uhkaavat

Loma-Koli: hirsihuviloita kangasmaastossa järven rannalla. Kuva: Eeva Uusitalo.

matkailukonsultit, jotka visioivat golfkenttiä, moottorikelkkareittejä ja mönkijäsafareja. Jotkut kyläläiset pitivät tätä oikeana suuntana, mutta toisille sellaiset ratkaisut ovat ristiriitaisia kolilaisen matkailun paikallisuuteen perustuvan ytimen kanssa. Eräs haastateltava totesi kehittämisen suunnasta kiisteltävän loppuun saakka:

No minä oon sitä mieltä, mutta että tähän on tietysti semmonen kysymys, että siitä tullaan tappelemaan tämmösessä kohteessa aivan loppuun saakka. Et tuota, jotkut ulkopuolelta tulevat lähinnä, tämmöset matkailugurut, niin on sitä mieltä että tänne pittää saaha golfkenttä, ja tänne pittää saaha kaikennäköstä mönkijäreittejä, moottorikelkkareittejä. Mitä vaan ihmiset tuolla suuressa maailmassa, kun kerran Lapissa on moottorikelkkasafarit suosittuja, niin tännekin pittää saada moottorikelkkasafareita ja muita, vaikka se on ristiriidassa tämän Kolin perimmäisen, tämmösen subjektiivisen arvomaailman kanssa, niin se niinkun söisi sitten tätä luonnonrauhaa ja niin edelleen. Paikallisella tasolla ehkä paremminki ymmärretään se, että sen pitäis olla nimenomaan tästä paikallisuudesta lähtevää, ja tätä kulttuuriperintöä tukevaa. Et tuota, en minä oikeen tajua sitäkää matkailufunktijoo, jos tuota, joka paikassa on se sama ohjelmatarjonta. Eikä ees matkailussa lähdetä nimenomaan tutustumaan uusiin, paikallisiin, paikalliseen kulttuuriin. [...] Ja sillen kun se on aitoa, sillen se pystyy antamaan myös aidon elämyksen sille kuluttajalle. Ja palavelemaan sitä matkailun perimmäistä tarkotusta, elikkä tutustua erilaisiin kulttuureihin ja erilaisiin ympäristöihin ja niin edelleen. (KH 4.)

Erityisesti paikalliset matkailuaktivit ja matkailupalvelujen tarjoajat tuntevat Ylä-Kolin omakseen. He uskovat, että maiseman katselulla voi saada elannon elää. Kolille ei haluta kappakulttuuria ja tuontitavaraa vaan Kolin ytimeä ja aitoudesta kumpuavaa ohjelmalvelutarjontaa. Erityinen ja voimakas omistajuuden tunne juontuu Kolin vaarojen paikallisuudesta kansallisesta merkityksestä, jota 1980-luvun lopulla Kolin suojelemisesta käyty kamppailu vahvisti. Paikallisten suhtautuminen Loma-Koliin sen sijaan on etäisempää. Sitä ei pidetä erityisen onnistuneena hankkeena, ja se onkin etsinyt itseään ja paikkaansa Kolin kokonaisuudessa.

Kuten aiemmin mainitsin, Kolin kyläkuva ei voi tiivistää kahteen selkeään osaan, vaan niiden sisältäkin löytyy hienovaraisempia jakoja. Myös Loma-Kolin läheisyydessä on alueita, joita halutaan puolustaa liialta rakentamiselta. Kolmannen kenttätöjaksoksi aikana eräs tontin omistaja oli teettänyt mittavia maansiirtotöitä:

Loma-Kolin alueella pesii konflikti: joku (venäläinen) on kaatanut tontiltaan puita ja muutenkin tehnyt mittavaa raivausta. Alue on kaavoitettu, mutta henkilöllä ei ole rakennuslupaa. Oli raivannut ilmeisesti itselleen näkymät Ukko-Kolille. [...] sanoi, että voitto tuli. Hän tarkoitti [...] tehtyä metsänkaatoa ja louhintaa, josta on tehty valitus. [...] Syypää on ilmeisesti yli-innokas urakoitsija, ei tontin omistaja. Hänen lienee kauhistellut lopputulosta. Viemärointiä olisi ilmeisesti voinut tehdä, mutta näin laaja-alaisesti raivausta ei. Myöskään naapurien näkemyksiä ei kyselty. Alueelle on suunniteltu muistaakseni 12 mökkiä. Pihossa ei olisi ollut yhtä ainutta puuta. Aukko on niin suuri, että se taitaa näkyä Ukko-Kolille, varsinkin sitten kun mökit rakennetaan ja niiden katot kiiltelevät iloisesti auringossa. (Kenttämüstiinpanot 21.10./22.10.2009.)

Vaikka naapureiden tekemä valitus olikin menestyksellinen, oli vahinko jo tapahtunut. Oman lähimaiseman ja lähimetsän tuhoutumisen lisäksi mielenkuohuntaa aiheutti myös se, että tehty aukko näkyy Ukko-Kolille. Pelkästään kansallismaiseman katselupaikan suojelu ei riitä, sillä myös sieltä katseltavan maiseman on säilyttävä mahdollisimman koskemattomana. Etäältä Kolin huipulle siintävä golfkenttä on väärä maisema, eikä se kuulu Kolin kuvastoon. Vaikka Loma-Koli onkin kansallispuiston lähialueita turmeltumiselta säästävä matkailuun liittyvän rakentamisen paikka, siihen sisältyy riski liian laajamittaisesta rakentamisesta, joka pilaa Kolin kallioilta näkyvän maiseman.

Kolin kiintopisteiden välimaastoissa on kulkuväyliä, polkuja ja teitä, joilla on oma järjestyksensä. Matkailupoluilla kävelevät ihmiset eivät herätä huomiota, mutta vieraan siirryttyä enimmäkseen kyläläisten käyttämille väylille paikallisten uteliaisuus saattaa herätä:

[Hän] kertoi myöhemmin, että oli nähnyt mut tiistaina kun kuljin ohi, ja muutoinkin tehnyt allekirjoittaneesta havaintoja. Hän sanoi ihmetelleensä että kukahan tuokin on, aktiivinen turisti. Oli sitten keksinyt että lienen residenssin asukki. Tähän aikaan vuodesta on sen verran vähän matkailijoita, että vieraat herättävät huomiota. Oppii arvioimaan ja tunnistamaan, kuka on matkailija. (Kenttämuistiinpanot 15.10.2009.)

Matkailijoiden oletetaan siis kulkevan matkailijoille tarkoitetuilla poluilla, ja kyläläisillä on omia polkujaan, joilla matkailijat ovat harvinaisempi näky. Myös sesonkien välisinä aikoina vieraan näköiset ihmiset herättävät huomiota. Erityisesti matkailijoille tarkoitettujen liikkumisen väylät osoitetaan Kolin matkailukartoissa ja opastauluissa. Ne kertovat, missä päin kansallispuistoa on polkuja kuljettaviksi, missä on nuotiopaikka tai missä erityinen nähtävyys. Samalla ne tulevat kertoneeksi, mikä paikassa on erityisen arvokasta ja minne matkailijan kannattaa suunnata kulkunsa. Kartoille on kuvattu matkailijalle valmiita valintoja, mihin mennä ja mitä nähdä. Karttojen avulla matkailijoiden kulkua voi ohjailla pois ei-toivotuista käyntikohteista, myös kolilaisten omista arjen tiloista. Kartta ei pysty välittämään paikallista

Opastaulun kartta kertoo, missä matkailija on.
Kuva: Eeva Uusitalo.

tietoa kyläläisille tärkeistä paikoista, tai ylipäätään paikallista tietoa kartalta puuttuvista paikoista kylän alueella (ks. Frake 1996, 245–248). Mutta ehkä sitä ei halutakaan. Kartta kertoo matkailulla olevan paikkansa ja reittinsä. Se tarjoilee matkailijoille tietyn puolen Kolista. Kyläläisillä on omat paikkansa, omat Kolinsa.

Opastaulujen kartat ovat yksinkertaistuksia, josta matkailijoiden on helppo löytää itsensä, tarjolla olevat palvelut, riittävät kiintopisteet sekä reitit kohteisiin. Kiellot poistua poluilta, opastustolpat ja karttaan piirretyt viivat osoittavat matkailijoiden reitit. Ne kaventavat improvisoinnin, luovuuden ja uuden löytämisen mahdollisuuksia tarjotessaan transportaation (Ingold 2011, 150) lähtöpaikasta määränpäähän samoja valmiiksi annettuja reittejä. Toisaalta kansallispuistossa kulkemista säännellään myös arvokkaiden kasvien ja luonnon suojelemiseksi kulumiselta, minkä vuoksi ihmisten vapaat reittivalinnat eivät edes ole mahdollisia.

Matkailun kontrolloidun kävelyn rinnalla perinteisessä maaseudulla kulkemisessa Ingoldin ja Vergunstin (2006, 78) mukaan puut, polut, kivet ja kannot tulevat tutuksi ja saavat erityisiä merkityksiä. Ihmiset orientoituvat ympäristöönsä luonnon elementtien avulla. Ne kertovat etäisyyksistä, ja kulkijat voivat käyttävää niitä apunaan painaessaan reittinsä mieleen.

Maankuulujen näköalojen äärellä asuvat kolilaiset ovat muodostaneet maisemaan omat suhteensa. Ihmisillä on omia mielipaikkojaan sekä lähiluonnossa että kansallispuiston alueella. Lähes kaikki, joilta asiaa kysyin, nimesivät itselleen mieluisaksi paikaksi jonkun muun kuin tunnetuimman ja vierailluimman huipun Ukko-Kolin. Useampikin katselee mielellään koko Kolin vaarajonoa, joka aukeaa Mäkrältä ja myös hieman etäämmältä Räsävaaralta. Ne ovat paikkoja, joista voi katsoa Ukko-Kolia, joka puolestaan on paikka, josta katsotaan ikonista maisemaa.

[...]Jei siihen niinkun kyllästy, koska se on elävä maisema. Se on aina erilainen, sekin, vaikka Ukko-Kolilla yksin kävisin, niin tuota, se on aina erilainen. Aamulla erilainen, il-

lalla erilainen, kesällä erilainen, talavella, syksyllä, keväällä ja niin edelleen. Ja sitä paitsi, vaikka se Ukko-Koli on se tunnetuin paikka, koska se on korkein paikka, siitä ei edes näy kaikista komeimmat maisemat vaan ne on jossakin muualla. Mäkrävaara, kaks kilometriä eteenpäin, siellä se Järnefelt maalasi sen tunnetuimman työnsä, siis Maisema Pielisjärvelle. Siellä on se maisema monipuolisempi, kun taas täällä Ukko- ja Paha-Kolilla niin se on tätä Pielis-panoraamaa kaikki, laidasta laitaan. Kun taas Mäkrältä, siinä on se Pielinen ja sitten näkyy nämä Kolin vuoret, sivuprofiilina. Jos minä haluan parhaan paikan näyttää ihmisille niin se on se. Ja sitten Pahalle-Kolille näkyy myös laajempi maisemapanoraama kun Ukko-Kolille. Vaikka se on pikkasen matalampi kun Ukko-Koli. (KH 4.)

Opasteet kertovat kulkijalle suunnan, määrän-
pään, etenemistavan ja etäisyyden.
Kuva: Eeva Uusitalo.

Kolilla maisemassa on tärkeää juuri se, että se on aina erilainen. Eri vuodenajat ja erilaiset säätilat ja eri katselupaikat tarjoavat aina uuden nähtävyyden.

Kaikki kolilaiset eivät kuitenkaan kulje poluilla ja ihastele maisemia. Suurelle osalle kyläläisiä eläminen kansallismaiseman läheisyydessä on arkinen asia. He käyvät katsomassa maisemia Ukko-Kolilta harvoin, kenties joskus kiipeävät sinne vieraidensa kanssa.

Minulla on sellanen käsitys että, että että, surkeen vähän siis noin syvällisemmin siihen [kansallispuistoon ja sen maisemiin] perehtyy. Kyllä ne siis jonkun vieraan kanssa käyvät ehkä Ukko-Kolilla, ja on pieni ryhmä joka niinkun on aktiivimpi. Jos nyt siitä kolomestasadasta henkilöstä otetaan kolomekymmentä, elikkä se kymmenen prosentti, niin ne voi siihen noin niinkun paremmin tutustua, mutta sit loput onkin, et sillain oman pihapiirinsä tuntee. Et minulla on tämmönen käsitys. [...] Se on niin arkista, vois näin karusti sanoa. Että, tosiaan juttuna kertoo, että tossa vaaran rinteillä oleva mummo, ”mittee ne sieltä käyvät ehtimässä, sehän on ollu aina tuossa tuo, se on meille jokapäivästä”. (KH 4.)

Monelle merkityksellinen ympäristö on laajempi Kolin alue ja sen metsät ja niiden tarjoamat mahdollisuudet metsästykseseen, sienestyskseen ja marjastukseen. Sieltä löytyvät heidän omat katvemaailmansa, joihin matkailijat löytävät harvoin. Niissä maailmoissa järjestettävät tapahtumat on tarkoitettu kyläläisille itselleen. Tarkkasilmäinen voi havaita, että jotain merkittävää on tekeillä esimerkiksi hirvenmetsästyksen alkaessa syksyisin. Ilmassa on pientä ylimääräistä kuhinaa ja ohi ajavissa autoissa voi nähdä punaiseen pukeutuneita ihmisiä. Toinen esimerkki kyläläisten omasta tapahtumasta on syksyinen elonkorjuujuhla, johon matkailijatkin voivat osallistua, mutta se on tarkoitettu ennen kaikkea kyläläisille itselleen.

Kolin vaarajono aukeaa Räsävaaran kupeesta kokonaisuudessaan. Kuva: Eeva Uusitalo.

Tietyissä osissa kylää maastossa voi nähdä merkkejä metsästyksestä, esimerkiksi hirvannahkoja pinossa pellin alla. Kuva: Eeva Uusitalo.

Samalla tavalla kuin aiemmat kolilaiset sukupolvet myös nykyiset kyläläiset asuvat maisemassa ja tekevät siinä työtään. Esteettisten elämysten rinnalla Koli maisemineen tarjoaa paikallisille ihmisille myös elannon. Elämä ja arki Kolilla kansallismaiseman äärellä ei ole yhtäjaksoista autuutta ja jatkuvaa ihastelua. (Uusitalo ja Assmuth 2013, 65–67.) Se on hetkittäistä seisahtumista, ymmärtämistä, oman tilan ottamista maisemasta ja itselle tärkeiden paikkojen ja maisemien tunnistamista.

Kysymys: Joo. No mitäs kun teillä on tää kansallismaisema täällä, toi Kolin kansallismaisema, niin onko se tärkeä sinulle. Ootko käynny paljon kattomassa sitä?

Vastaus: No kyllä se, kyllä se sen arvoinen on. Ja tietysti kuka harvemmin sitä näkee, tai ensikertoja näkee, niin onhan se aivan yllättävä, on. Mutta tietysti turtuuhan siihen kun sitä katsoo usseesti. Siitä tulee niinkun jokapäiväisempää. Mutta nämä vuodenvaihteet-han [vuodenajat?] sitten muuttaa paljon, kun se on niin monta kertaa vuodessa erilainen. Se siinä on yks, yks hyvä. Esimerkiks minään vuotena ei oo mun ikkunassani ollu niin paljon pihlajanmarjoja kun on tänä vuotena. (KH 5.)

Edellisessä lainauksessa puhuva vanhempi nainen kertoo ensin Ylä-Kolin maisemista, mutta siirtyy sitten sujuvasti puhumaan omasta ikkunastaan näkyvistä pihlajista ja tilhistä. Kolin tärkeä maisema laajenee lähiluontoon ja hänen omaan pihaansa, jota hän hallitsee ja tarkkailee. Olohuoneen ikkuna rajaa hänelle oman alati muuttuvan maisemataulun.

Kansallispuistokiista osoitti, että kyläläiset eivät muodosta yhtenäistä toimijaa, joka vetää kaikissa asioissa samaa köyttä ja samaan suuntaan. Heillä on monenlaisia asenteita, näkökulmia ja ajatuksia siitä, mihin suuntaan kylää pitäisi kehittää. Myös matkailun tulevaisuuden linjoista esillä on monenlaisia vaihtoehtoja.

Sitten hän [paikallinen mies, joka matkusti samassa kimppataksissa Kolille] sanoi, että Kolilla ei ole samantyyppistä vetonaulaa, johon matkailijat pysähtyisivät pidemmäksi aikaa. Että tulevat vaan kauppaan ja tyhjentävät hyllyt, mutta Kolin keskusta on aika hiljainen. Joku kahvila siinä on, mutta ei se riitä, hän sanoi. Pitäisi yrittää houkutella enemmän lapsiperheitä, heitä ei luontomatkailu vedä riittävästi. Sitten mies sanoi, että pitäisi olla samanlainen pelihalli kuin Tervakosken Puuhamaassa. Siellä lapset näpräsivät pelikoneita silmät kiiluen. (Kenttämuistiinpanot 22.6.2009.)

Eräs yrittäjä kertoi, että joidenkin kyläläisten suhtautumisessa matkailuun heijastuu aika, jolloin anniskelumääräyksistä johtuen paikalliset ihmiset eivät päässeet käyttämään hotellin ravintolapalveluja. Tämä saattaa osittain selittää, miksi jotkut kyläläiset eivät koe matkailua omakseen, vaikka matkailu ei voi olla vaikuttamatta käytännössä jokaisen kyläläisen elämään. Se työllistää ja pitää samalla kylän palvelutason ja -tarjonnan hyvänä.

Kysymys: Onkos sun näkökulmasta nii kaikki, niinku, nää kolilaiset mukana siinä [matkailussa], tai niinkun tukee sitä, ja pitää hyvänä, et onko ristiriitoja?

Vastaus: No silleen, että varmaan moni ei ymmärrä, että tääl ei olis koulua, tääl ei ois noin isoo kauppa, tääl ei olis niinku ravintolaa. Että 270 asukasta, nii semmoses kylässähän ei ois mitään. Jotka vielä on ripottautunu hirmu, et toi kylä, niin siinähan ei asu montaakaan ihmistä siinä ihan keskustassa. [...] Et, että sillee, että monesti niinku sitä ihmisten puheesta ja tämmösestä aattelee, et ne ei ymmärrä, et ei tätä olis jos ei olis matkailua. Ku sit taas jotkut on vähän silleen että no, että ne pitää sitä eriarvosena, niinku, matkailua.

Kysymys: Nii että sitä tuetaan liikaa, tai paapotaan?

Vastaus: Nii, en mie tiiä, nii jotenki että se on niinkun erillinen asia. [...] Mut on sitte niitäkin jotka ymmärtää sen arvon, että heillä on nää palvelut sen takia että täällä on näitä matkailijoita. (KH 9.)

Arkisen elämän kyläkeskuskin on kokenut vuosien varrella kasvojen kohotuksen. Kolin Ryy-nänen on remontoitu ravintolatoimintaa varten ja Pohjois-Karjalan Osuuskauppa rakennut-tanut perinteitä henkivän kaupparakennuksen. Muutkin kylällä toimivat seurak, yhdistykset, yrittäjät ja yksityiset ihmiset ovat sitoutuneet kehittämään kyläkeskusta, jossa matkailijoiden toivotaan viettävän enemmän aikaa. Ihmiset ovat panostaneet kylään osaamistaan ja aikaan-sa. Kyläkeskus on ideoinnille avoin paikka, jonka muutokseen kyläläiset pystyvät ainakin jossain määrin vaikuttamaan ja osallistumaan. Kolilla matkailu on vakiintunut maa- ja met-sätalouden rinnalle perinteiseksi elinkeinoksi. Muutoksen myötä paikallisen maanviljelijän katse on muuttunut matkailuyrittäjän katseeksi. Hän näkee ympäristönsä ja kylän ulkoisen olemuksen matkailun kautta:

Että myö oltiin maanviljelijöitä siihen aikaan. Se harmitti, ihmisten, niinku, ku rupes kattomaan sitä [kyläkeskusta] turistin silmin, ni tuli vaa aina semmonen, et katso tätä, tää on ihan niinku Venäjälle tulis. Että mitenkä tämmönen voipi olla tää kyläilme. (KH 1.)

Kolilla on ihmisiä, joiden suvut ovat asuneet kylällä 1700-luvulta lähtien. Perintötilalla asu-misen jatkuvuus velvoittaa. Matkailun tarjoama elinkeino on helpottanut niitä, jotka ovat joutuneet luopumaan maaseudun perinteisistä elinkeinoista. Siksi juuri Koli on ollut armeli-

as paikka luopua maataloudesta, sillä siellä matkailusektorille siirtyminen mahdollistaa jäämisen kotitalalle.

Kysymys: *Kuka siihen [tulevaisuus] vaikuttaa, niinku, kenen käsissä se on?*

Vastaus: *[...] mutta tuota, siis ei se yksistään kyläläisistä riipu, vaan se tulee jostakin muualta se kehitys. Ja tuota, ihmiset huomaavat, että tuota, tätä paikkaa kannattaa kehittää. Semmoset, joilla on hoksottimia. Ja tietysti rahhaakin pitää olla, mutta kyllä sitä rahhaa löytyy sitte.*

Kysymys: *Niin. Kun on ideoita.*

Vastaus: *Niin kun hyvät ideat saavat niin kyllä ne löytää rahhaa. Ja se on kaikki hyvästä. Koska maanviljelys kuihtuu täällä. Nämä perheet mitkä nyt tätä maanviljelystä hoitaa niin parhaassa tapauksessa ne ei jatka sitte enää, toiset. Et se voi olla et se on näillä perheillä, täältäähän nyt aika moni perhe on lopettanu sen karjanhoidon, mutta tuota, ei ne iänkaiken jaksakaan näitä mitkä nyt hoitaa. Niin tuota, tääl on nämä puitteet, mistä ruveta rakentamaan tulevaisuutta, ja kehittää. Että ei tämä yhtään hullumpi maaperä oo siihen. (KH 5.)*

Edellisestä aineisto-otteesta käy ilmi, että Kolilla ei aina uskota pelkästään omiin resursseihin kylän kehittämisessä. Muualta tulevalla kehityksellä viitataan kenties matkailustrategioiden ohella kylään muuttaviin ihmisiin, jotka ovatkin Kolilla saaneet paljon aikaan. Koli on maaseutukylä, johon myös muutetaan, vaikka pieneen kylään asettuminen ei aina olekaan helppoa. Kolilla on aina mennyt ja tullut ihmisiä, toiset ovat juurtuneet ja toiset jatkaneet matkaansa. Vaikka Kolilla voi sukunimestä päätellä, kenen juuret ovat syvällä vaarojen rinteillä ja ketkä ovat myöhempiä tulokkaita, en havainnut alkuperäisten ja myöhemmin tulneiden välille vedettävän rajoja. Jos vedettiin, ne kulkivat jossain muualla kuin asumishistorian pituudessa. Kyläläisyys on joustavaa. Toisaalta kolilaisilla on vahva identiteetti nimen omaan kolilaisina. Kun kysyin erältä haastateltavalta, kokeeko hän asuvansa syrjäisellä maaseudulla, kuten silloinen maaseutuluokittelu Lieksan asemoi, hän sivuutti kysymykseni ja kertoi sen sijaan, että he eivät ole lieksalaisia, vaan kolilaisia.

[M]utta meidän identiteetti on, me ollaan kolilaisia, me ei olla lieksalaisia. Niin hasuakin se ehkä onkin. Me ollaan ensinnäkin tämmönen, tota, kaukana liikenteellisesti tosta emäkunnasta, ja meidän niinkun tosiaan asiointisuuntautuminen on ihan jonkin muuanne. Ja sitten tämä on niin tunnettu paikka. Jos meiltä kysytään jossakin tuolla Timbuktussa, mistä sin oot kotosin, niin minä sanon Kolilta. Se on jopa tunnetumpi paikka kun Lieksa, monessa tapauksessa. Että sitten jos pyytää tarkentamaan että missä se semmonen paikka on, niin Joensuusta seitkyt kilometrii pohjosseen päin. Sitten Pielisen rannalla, ja sitten voi se Lieksakin ruveta pikkuhiljaa niinkun tulemaan kuvioihin mukkaan. (KH 4.)

Minulle kerrottiin sama asia myös paikallisen sananparren välittämänä: *Juukalaisia emme ole, lieksalaisiksi emme tule, olkaamme siis kolilaisia* (KH 7).

Kaiken Kolin muutoksen keskellä käy ilmi asukkaille olevan tärkeää, että Koli ei muutu. Tällä he viittaavat Kolin ytimeksi määritellyn luonnon ja maiseman hitaaseen, tuskin havaittavaan muutokseen, joka on eräänlainen ankkuripaikka ympäristön nopeammissa muutoksissa. Eräs haastateltava sanoi maanviljelyksen olevan samalla tavalla pysyvää kuin Kolin kauneus. Vaikka se onkin kiisteltyä, hän totesi, se on kuitenkin ollut pysyvää. Näiden kahden tukipilarin

rinnalla hän kertoo olevan monenlaisia liitännäiselinkeinoja ja toimeentulomahdollisuuksia. Toisin sanoen Kolin luonto ja maanviljelys, tai hieman laajemmin ymmärrettynä ylisukupolvinen asuminen tietyssä paikassa, pysyy, vaikka muut asiat niiden rinnalla vaihtuvat.

Omaa kylää koskevat suuret visiot ovat tuttuja kolilaisille. Kylällä on aina jonkinlainen rakennusprojekti menossa, yksittäisten mökkien rakentamisesta laajempien matkailukoh- teiden visiointiin. Jälkimmäiset jäävät usein joko suunniteltua vaatimattommiksi tai hautautuvat kaikessa hiljaisuudessa. Laajemman mittakaavan rakentaminen on joidenkin kolilaisten mielestä ristiriidassa Kolin perusolemuksen kanssa. Matkailijoille halutaan tar- jota ennen kaikkea hiljaisuutta ja hidasta elämää. Kiire ei sovi Kolille, eikä maisemien nopea ”suorittaminen”. Eräs matkailuyrittäjä sanoikin:

Mut meidän yrityksen niinkun se idea ei oo tää suorittaminen. Et että. Vaikka sekin on hirnu hyvä että se [juoksutapahtuma] on lihastoiminnalla tapahtuvaa että sitä me kan- natetaan. Et sehän on meillä kans, että, niinkun lihasvoimalla, mut että sitte että tosta metsässä olosta niinku nautitaan. Siitä itse metsästä, ei siitä että miten nopeesti mä pääsen sieltä pois. (KH 9.)

Useampikin keskustelukumppanini viittasi takavuosien kävijätutkimukseen, jonka mukaan matkailijat viipyvät Kolilla keskimäärin kuusi minuuttia. Matkailijoiden kiire kummastutti kyläläisiä, joiden mielestä Kolista nauttimiseen täytyy käyttää riittävästi aikaa.

Ennen tuli eläkeläislasti ja viipyi viisitoista minuuttia. Piti valita käykö kahvilla vai ves- sassa, molempiin ei ollut aikaa. Kyllä vieläkin jotkut piipahtavat nopeaan, katsastavat maisemat hiihtohissin vieressä olevalta kalliolta. Luulevat, että se on siinä. Lisäksi au- tolla pitäisi päästä mahdollisimman pitkälle. Kun hissiä, jolla nouseaan parkkipaikalta huipulle, rakennettiin, jotkut kääntyivät pois, koska eivät viitsineet kävellä loppumat- kaa, joka on siis aika lailla jyrkkä. (Kenttämuistiinpanot 25.6.2009.)

Väärällä kalliolla? Ensikertalaiselle Kolin kävijälle ei välttämättä heti hahmotu, mikä monista kallioista on Ukko-Koli. Kuva: Eeva Uusitalo.

Kiireen lisäksi matkailijoista löytyy muutakin ihmetyksen aihetta. Kuulin pariinkin kertaan tarinan vanhemmasta naisesta, jonka seurue oli nousemassa Ukko-Kolille. Nainen oli todennut, että ei jaksakaan kävellä muutaman sadan metrin matkaa, joten hän kääntyi takaisin. Hän lähti kuitenkin polun risteyksessä väärään suuntaan, eksyi ja tuli kävelleeksi kymmenisen kilometriä. Itsestään yllättäviä voimavaroja löytänyt nainen on siis nykyisin paikallinen legenda ja elää kolilaisessa tarinaperinteessä.

Jotkut kokemukset vierailijoista muistuttavat ja toistavat tarinoita matkailijoiden ja paikallisten kohtaamisista, joissa erilaiset maailmat törmäävät. Sellainen on esimerkiksi erään yrittäjän haastattelussa kertoma tarina naisesta, jolle hän esitteli vuokramökkiä. Nainen nosti ensi töikseen maton kulmaa ja kurkisti sen alle. Yrittäjää naisen käytös ihmetytti suuresti, sillä hän tulkitsi asiakkaan tarkastavan, kuinka hyvin mökki on siivottu. Hän piti sitä sivistymättömänä ja epäkunnioittavana eleenä, joka kertoi samalla laajemminkin, mitä matkailija ajattelee paikan siisteystasosta. Yrittäjän kerronnassa syntyy ajallinen kytkös yli sadan vuoden taakse ja aiemmin kuvaamaani lehtijuttuun, jossa kaupunkilainen matkailija päivittelee hieman likaa pintaansa saanutta keitettyä kananmunaa. Kun majoitusyrittäjä esittelee mökkiä kaupunkilaiselle 2000-luvulla, tiivistyy samaan hetkeen muita aikoja ja ihmisiä, mutta suhteet heidän ja meidän, vierailijoiden ja paikallisten välillä toistuvat samanlaisina. Hieman nolostuneena luin myös omista kenttämuistiinpanoistani kuvausta aittamajoituksesta. Siinä oli samankaltaisia piirteitä, kuin maton alle kurkistavan ja kananmunan pinnassa olevaa peukalonjälkeä kauhistelevalle matkailijalle hieman ylimielisissä asenteissa:

Alakerrassa on oleskelutila, jossa on keittonurkkaus. Sähköt on mutta vettä ei. Liesi ja jääkaappi, niin ja mikro. Juomavesi on kanisterissa. Muutamia kuppeja, lautasia, ottimia. Tiskivesi on lämmitettävä kattilassa liedellä, ja tiskit tiskataan vadeissa. Pesuainetta ei näkynyt, täytyy aamulla pyytää. Tilassa on sohva ja pari nojatuolia, ja sitten pitkä pöytä ja molemmin puolin pitkät penkit. Pöytä oli tahmainen, piti lämmitellä vettä ja pyyhkiä se. Lattiakin oli aika tahmea, jäi kenkä kiinni. Olisin voinut ottaa aamiaisen, se ei maksaisi kun reilun viisi euroa, mutta aattelin keitellä kahvit itse. En tiedä, oisko sittenkin pitänyt ottaa aamupalakin, on tuo tiskaushomma sen verran hiddasta. Mutta mikäpä tässä, täytyy vältellä suurten tiskien tekemistä. Nappasin itselleni muovivaarukan ja veitsen ja toin ne ja yhden lautasen tänne huoneeseen. Tiskailen siitä sitten. (Kenttämuistiinpanot 22.6.2009.)

Omassa tarinassani laitan merkille pieniä puutteita ja teen huomioita asioista, jotka matkailijan mielestä voisivat olla toisin ja nimenomaan siistimmin. Vesihuolto on vaivalloista, paikka hieman sotkuinen ja astiatkin muovia.

Vaikka Koli on muodostunut kauniiden maisemiensa kautta visuaaliseksi, erilaiset äänet ovat tärkeä osa Kolia. Aineistossani näkyy enemmän kolilaisten suhde hiljaisuuteen kuin heidän kylänsä äänimaisemaan. Eräs haastateltava sanoi lähtevänsä kuuntelemaan hiljaisuutta järven rantaan, etäälle arjen äänistä. Vilkaassa matkailukylässä ihmiset kaipaavat välillä myös omaa rauhaa ja omaa tilaa.

Mut mie oon huomannu et mie en enää kuule sitä hiljaisuutta niin paljon ku aikaisemmin. [...] Sen kuulee, se on, se on kyllä et sitten, kyllä miekin sitten paremmin sen kuulen ku mie lähen tästä kotoo pois ja meen vaikka rantaan. Ja oon siellä yksinäni. Sit mie kuulen sen paremmin. (KH.)

Olin itse kirjannut hieman ohimennen kenttämuistiinpanoihini Kolin ääniin liittyviä huomioita ja kuvauksia. Kolin metsillä on omat äänensä, eimerkiksi yllättäen alkava veden solina tai konkeloon kaatuneen puun natina. Kolin kylän yllä voi kuulla kaukaa kantautuvan mootorisahan pärinää tai kylän koirien haukkua. Yksi koira aloittaa tervehdyskierroksen ja toinen jatkaa jossain kauempana. Jotkut äänet ovat toivotumpia ja arvostetumpia kuin jotkut toiset. Seesteisen kesäaamun linnunlaulun saattaa katkaista yllättäen käynnistyvä kaivinkone:

Kesäaamut ovat kauniita. Niissä oma tuoksunsa ja äänensä. Paikallinen talitinttikin laulaa selkeän vanhanaikaisen ti-ti-tyynsä. Siksi minulla on ollut tapana nousta (suht) aikaisin ja juoda aamukahvit tuossa ulkona. Nyt kun kelitkin ovat olleet suotuisat. Naapuritontin kaivurikuski päräytti koneensa käyntiin seesteisessä lauantaiaamussa varttia vaille kahdeksan. Ei tunnu uusia naapureitani haittaavan. [...] Myöhemmin samana päivänä, eli ehtookellot juuri kaikuivat Kolin kylällä. Kylläpä oli tunnelmaa, kuten naapuriaitan naisetkin totesivat. Työt on loppu ja pyhä alkaa. (Kenttämuistiinpanot 27.6.2009.)

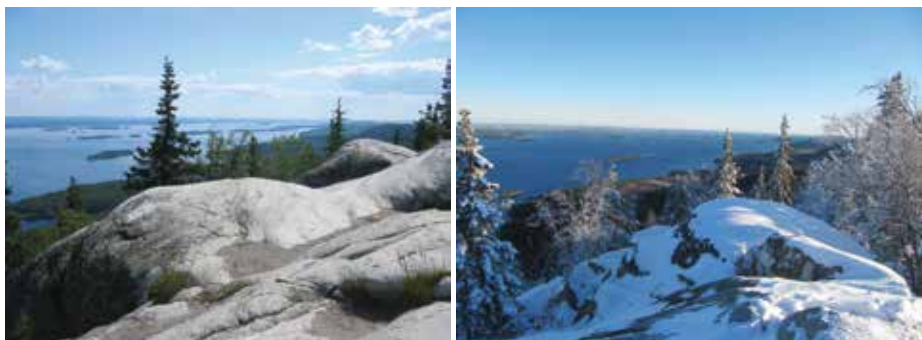
Minulle Kolin omimmaksi ääneksi muodostui kylän oman kirkon kellojen kumahtelu (kolah-telu) kylän yllä. Kolin kirkko on 1915 perustetun Kolin kristillisen yhdistyksen talkoilla rakentama ja vihitty käyttöön 1931. Kirkko tontteineen lahjoitettiin 1950-luvulla Lieksan evankelisluterilaiselle seurakunnalle, kun yhdistyksellä ei enää ollut voimavaroja ylläpitää kirkkoa. Kirkossa pidetään uskonnollisia tilaisuuksia, ja Lieksasta muutaman kerran kuukaudessa käyvät kotisairaanhoidajat pitävät sitä tukikohtanaan. (KH 4.) Kirkko on siis toiminnallisesti tärkeä, mutta sillä on merkitystä myös Kolin äänimaisemalle.

Tulin juuri saunasta. Kello on 18.10, ihmeellinen tunnelma, kun kävelin hämärän pihan poikki tänne saunalta ja kylän kirkon kellot soivat, ja kylä oli hiljainen. Taivas on pilvetön ja ilma kylmenee yöksi. Ihan herkistyi. (Kenttämuistiinpanot Koli 24.10.2009.)

Mielikuva ja muisto kylän yllä leijuvasta kirkonkellojen äänestä on hyvä esimerkki siitä, miten äänet sitovat yhteen ensi näkemältä erillisiltä näyttäviä asioita, miten ne synnyttävät assosiaatioita ja suhteita sosiaalisen ja materiaalsen välille (Stifin 2017, 181). Assosiaatiot ja suhteet syntyvät hetkessä ja ovat usein henkilökohtaisia, vaikka ne herättävä ääni onkin Kolin ääni.

TULKINNOILLE AVOIN KOLI

Koliin liittyvä mielikuvasto ja Kolin avoimuus monenlaisille merkityksille tekee siitä alttiin erilaisten intressien edustajien tulkinnolle ja haltuunotolle. Aika on muokannut Kolistä kylän ja matkailukohteen, joka keksitään, tuotetaan, ikuistetaan ja luodaan aina uudelleen ja uudelleen (ks. Salazar 2012, 866). Se on kylä, joka on matkailun vanavedessä alati tekeillä, enemmän kuin muut kaltaisensa pienet kylät. Metsähallituksella, aluekehittäjillä, matkailuprojekteilla, yrittäjillä, taideyhteisöillä, luonnonsuojelijoilla, tutkijoilla, matkailijoilla ja paikallisilla asukkailla on omat tulkintansa Kolistä. Vuosien mittaan Koli on edustanut pyhää palvonta- ja uhripaikkaa, kaskikulttuurin höytymaisemaa, suomalaisen identiteetin symbolia, matkailualuetta ja aluetalouden kehityspotentiaalia ja luonnonsuojelukohdetta (Saarinen ja Lovén 2000, 138). Kenttätöjakojeni aikana tulin huomaamaan, että Kolilla tapahtuu jatkuvasti jotain paikallisten ihmisten eläessä arkeaan. Seminaari, konferenssi, summitti,

Kertooko tämä näkymä jotain oleellista suomalaisuudesta, vai miksi tämä maisema tuotetaan aina uudelleen ja uudelleen? Taivas, kallio, kuustenlatvat ja järvi. Kuvat: Eeva Uusitalo.

retriitti, konsertti – tapahtumia tulee ja menee. Kylällä sijaitsevassa taiteilijaresidenssissä on läpi vuoden asukkaita, jotka omalta osaltaan aina uudelleen ja uudelleen kokevat, tulkitsevat ja määrittävät Kolia. Sinne myös muuttaa uusia, usein matkailuun liittyviä toimijoita, joilla on omat ajatuksensa ja tulkintansa Kolista. Tulkintoja yhdistää hiljaisuus, henkisyys, myyttisyys, metsä, suomalaisuus tai luonto.

Annika Waernerberg (2004, 267) arvelee Ukko-Kolin vakiintuneen Kolin kuuluisimmaksi näköalaksi sen vuoksi, että näkymät länteen peittyvät nykyisin metsän ja puiden taakse. Pielisen itäpuolella aukeava näkymä on avara, joten Ukko-Kolilta aukeava maisema on ollut katsojille mieluinen. Tämänkin on muuttunut ihmisten liikkuessaa laajemmilla alueilla kansallispuistossa. Ukko-Kolin rinnalle on noussut muita paikkoja, jotka ihmiset kokevat kauniiksi ja kuvaamisen arvoisiksi. Kolin kuvaston kartuttaminen ei ole enää taiteilijoiden yksinoikeus, sillä sosiaalisessa mediassa jokainen voi jakaa kuvansa ja kokemuksensa muille. Taiteilijoiden maalauksien tavoin julkaistut kuvat houkuttelevat Kolille lisää matkailijoita. Niiden kautta Kolin kuvasto laajenee kylän ulkopuolelle luoden kytköksiä toisiin paikkoihin (Massey 2008; Rodman 1992). Kuvat osallistuvat Kolista tehtyjen tulkintojen uudistamiseen tai ylläpitämiseen, ne ohjaavat omalta osaltaan tulkintoja ja matkailijoiden katsetta. Samalla Kolin kuvaston tuotanto demokratisoituu ja Koli tilana laajenee ylhäältä Ukko-Kolilta muille vaaroille, laaksoihin, rotkoihin ja myös alas kylälle. Samalla tulee näkyvämmäksi, että Koli ei ole yksi, vaan monta. Kolin vahvuus onkin siinä, että se ei tarjoa kävijöille vain yhtä totuutta, vaan jokaisella on mahdollisuus muodostaa oma ajatuksensa Kolista, rakentaa sitä koskeva henkilökohtainen ymmärrys ja tulkinta.

Kolia voi tarkastella matkailukohteena kriittisesti Knuuttilan ja Paasin (1995, 33–34) esittämänä paikkana, jota nopeasti muuttuvassa maailmassa vaalitaan menneen maailman muistomerkinä, vaikka se lähempää katsottuna on myös markkinavaimien tuottama. Myös Barbara Bender (1993b, 276) muistuttaa maiseman poliittisuuden ja kiistanalaisuuden peittyvän helposti näkyvistä esteettisten arvojen ja kauniiden maisemien korostamisen taakse. Kolilla maiseman politisoi kiistely siitä, kehitetäänkö sitä luontomatkailuun vai laajamittaisempaan rakentamiseen vaativaan suuntaan. Maiseman poliittisuus liittyy myös siihen, miten kolilaiset ja heille tärkeät asiat pääsevät mukaan Kolia koskevaan keskusteluun, suunnitteluun ja kehittämiseen (paikalliskehittämisen kulttuurisesta kestävydestä ks. Siivonen 2008, 354–356).

Kolin kylä pinnistää esiin matkailun kulisseista. Kyläläisten tekemää kylähistoriikkia (Partanen 2016) voi tulkita kolilaisten itseymmärryksenä, mutta myös heidän tahtonaan

tehdä kylä näkyväksi, siirtää se matkailupuheen takaa matkailun rinnalle. Kirjasta voi lukea matkailun olevan osa Kolia, mutta Kolin olevan paljon muutakin. Kylällä on perinteensä, historiansa ja arkinsa. Kylän nykyisyydessä on näkyvillä paitsi sen mennyt myös sen vielä hahmottumassa oleva tuleva, jonka toteutumisesta kukaan ei tiedä, mutta johon kolilaiset voivat suhtautua samalla tyyneydellä kuin heidän ensimmäiset matkailijat vastaanottaneet esivanhempansa. Kansallispuiston perustaminen on ollut myönteistä matkailun kehittymisen kannalta ja pidemmällä aikavälillä riittävän myönteistä perustamista vastustaneiden näkökulmasta. Tiina-Riitta Lappi (2007, 204–205) muistuttaa, että ristiriidat kuuluvat tilallisuuden problematiikkaan ja nostavat keskusteluun erilaisia tulkintoja tilasta, mikä voi olla Kolin tapauksessa voimavara ja rikkaus. Kolilla kehittämistoiminta on jatkuvaa ja yleisempien suhdanteiden aaltoiliaketta seuraten erilaisia kehittämishankkeita nousee julkisuuteen tasaiseen tahtiin. Kolilla ovat samanaikaisesti läsnä matkailun nopeat muutokset, kyläläisten verkkaisempi aika ja luonnon pitkät ajalliset kaaret. Nämä ajallisuudet elävät omissa rytmeissään, mutta kuitenkin rinnakkain. Nämä rytmit kertovat, että Koli, eikä mikään muukaan kylä, tule koskaan valmiiksi.

Kun palasin Kolille vuonna 2017 lähes kymmenen vuotta varsinaisten kenttätöideni jälkeen, havaitsin kylän ulkoisessa olemuksessa muutoksia. Kylän läpi kulkevan tien varteen oli ilmestynyt uusia matkailijapalveluista informoivia kylttejä ja kaupparakennuksen tuntumaan minigolf-rata. Kolin Ryynäsen ravintolanpitäjä oli vaihtunut ja ravintolan sisustus kokenut trendikkään muodonmuutoksen. Tutun kyläläisen veistämä kahvia ja pullaa -kyltti oli poissa. Ravintolassa oli kahvin ja pullan sijaan tarjolla burgereita ja lähiruokaa, lähiseudun pienpanimotuotteita ja klubi-iltoja.

Haikaillessani kyläläisen veistämä kahvia ja pullaa -kylttiä tulin toteuttaneeksi ajatusteni tasolla katoamisen retorista kuviota (Knuuttila 1996, 60), jossa perinteistä kylää tai kyltin veistäjää ei enää ole. Kolilla elämä jatkuu, samoin matkailijoiden, rakentajien, suunnittelijoiden, suojelijoiden ja muiden visionäärien virta. Jatkuvan muutoksen kylässä ei tutkimuskaan meinaa pysyä perässä. Robertson ja Rubow (2014, 74–76) kirjoittavat kulttuurisen muodostumisen kytkeytyvän liikkeeseen, vaikkakin muutokset joskus saavat aikaan kitkaa ja eripuraa. Muutoksen pyörteissä muuttuvissa paikoissa asuvat ihmiset asemoivat itsensä ja ymmärryksensä kokemuksiinsa aktiivisina toimijoina, ja näin he osallistuvat paikkansa ja laajemmin ajatellen uusien maailmojen visiointiin ja konkreettiseenkin tekemiseen. Parhaimmillaan eri toimijat muodostavat keskenään uusia yhteyksiä tavoitteenaan paras versio Kolista sellaisena kuin he sen ymmärtävät.

Kahvila muuttui bistroksi. Kuvat: Eeva Uusitalo.

6 KYLIEN AJALLISET JA AINEELLISET MUODOSTELMAT

Olen etsinyt työssäni uusia reittejä kylien tutkimiseen tarkastelemalla niiden muutosta monipolvisina ajallisina kehityskulkuina, esitellyt niiden muodostumiseen osallistuvia monenlaisia ihmisiä, asioita, tapahtumia ja prosesseja sekä hahmotellut esiin kylien tutkimuksellisen moniulotteisuuden tukeutuen erityisesti niiden ajallisuuteen ja aineellisuuteen. Ennen minua kyliä tutkineiden etnologien tavoin olen liittänyt ajallisuuden ja aineellisuuden oman aikani teoreettisiin keskusteluihin, joiden avulla olen käsitteellistänyt kyliä uudella tavalla. Olen esittänyt, että kylät eivät ole alustoja, joihin kulttuuri kiinnittyy (Gupta ja Ferguson, 1992) eikä kylätutkimus ole kylien yksityiskohtaista erittelyä ja kokonaisesityksen laatimista. Kyliä koskevien tulkintojeni syntyyn ovat vaikuttaneet Anna Tsingin (2015) ajatukset kylistä monenlaisten asioiden ja tulkintojen muodostelmina, Kathleen Stewartin (2008) esitys kylistä erilaisista aineksista koostuvina kompositioina ja Matei Candean (2010) käsite sattumanvarainen paikka, jolla hän tarkoittaa kyliä, joihin monenlaiset inhimilliset ja ei-inhimilliset asiat ovat sattuneet yhteen. Sattumanvaraisessa kylässä asukkaat ja vierailijat liittävät kyliin kokemuksiinsa, tulkintojaan ja käytäntöjään, jotka osaltaan muokkaavat ja muuttavat kylää.

Tutkimus perustuu Ahvenselässä ja Kolilla tekemääni etnografiseen kenttätööhön. Haastattelin ihmisiä, keskustelin heidän kanssaan epävirallisemmin, kuljin kylillä, havainnoin, katselin ja kuuntelin. Kirjasin havaintoja kenttämuistiinpanoihin mahdollisimman laveasti, koska halusin kirjoittaa sisälle aineistoon myös asioita, joiden merkitystä en vielä silloin osannut aavistaa. Aineistoon sisältyi Marilyn Strathernin (1999, 5–6) transtemporaaalisuudeksi kutsuma ulottuvuus, jossa tutkimuskysymykset muodostuvat lopullisesti vasta kenttätöiden jälkeen. Transtemporaaalisuus kertoo, miten elävän ja avoimen prosessin etnologinen tutkimus muodostaa. Siksi kenttätöitä ei voi rajata pelkästään kentällä vietettyyn aikaan tai ajoittaa jaksoiksi, joista ensimmäisen aikana kerätään tutkimuskohteessa aineisto, joka siten analysoidaan teoreettisiin käsittein akateemisessa ympäristössä. Etnologiset tutkimukset eivät koostu tilallisesti tai ajallisesti erillisistä ja peräkkäisistä jaksoista, joiden myötä edetään käytännöstä teoriaan, vaan tutkimuksen eri vaiheissa tapahtuu liikettä edestakaisin käytännön ja teorian välillä. Tutkimusaineistoa voi vielä kartuttaa uusien kysymysten herätessä tutkimuksen edetessä aineiston analyysin ja teoreettiseen käsitteistöön syventymisen myötä. Tutkimuskentän sijainti lähietäisyydellä mahdollistaa myös paluut kentille. Koska minulla jäi kenttäjaksojen ja kirjoittamisen väliin kymmenen vuotta, minulle tarjoutui mahdollisuus palata kentille toteamaan, minkälaiseksi niiden nykyisyys eli kenttätöiden aikainen tulevaisuus oli muodostunut. Nämä paluut toivat lisää syvyyttä tutkimuksen aineiston ja teoreettisen käsitteistön vuoropuheluun.

Vaikka etnografiassa luotetaan kerättyyn aineistoon, kohtaamisiin ja kokemuksiin, se ei merkitse, että tutkija menee kentälleen tutustumatta kohteeseensa ennakoon tai ilman aavistuksia teoreettisesta välineistöstään. Etnografisen tutkimuksen prosessiin sisältyy kuitenkin erityistä herkkyyttä ja joustavuutta kentällä kohdattuja tapahtumia, ihmisiä ja monenlaisia muita asioita kohtaan. Wendy Gunn (2009) rinnastaa etnografisen tutkimusotteen taiteeseen ja arkkitehtuuriin, koska kaikissa valmiin tuotteen rinnalla on tärkeää prosessi,

jonka myötä tuote valmistuu. Siinä mielessä etnografia on käsityöläisyyden kaltaista taitoa ja oppimista (Descola 2005), johon harjaantuu tekemällä. Tim Ingoldin (2011, 177–178) piirtämistä koskevia mietteitä etnografiaan rinnastaen sen voisi kuvata improvisaatiolle rakentuvaksi avoimeksi prosessiksi, joka voi päätyä mihin tahansa. Koska prosessi on tärkeä, olen antanut työssä tilaa sen kuvaamiselle. Olen ajatellut työtäni Tim Ingoldiin (2011) tukeutuen kulkemisena, jossa olen ollut avoin sille, mitä minulle kerrotaan, mitä havaitsen ja mitä aistieni kautta välittyy. Kulkeminen sitoutuu ja kietoutuu tilanteisiin, kohtaamisiin ja kokemuksiin, joiden kuvaamisen kautta välittyy tutkijan kokonaisvaltainen kehollisuuteen ja moniaistisuuteen perustuva läsnäolo kentällä. Ingold ja Vergunst (2006, 68) muistuttavat kulkemisen ja kävelyn olevan tutkijalle tapa osallistua paikan muodostumiseen. Liikkumalla maisemassa ympäristö avautuu monesta näkökulmasta, ja samalla aukeaa uusia näkökulmia inhimillisen ja ei-inhimillisen risteyspaikkoihin.

Kulkeminen toteuttaa tutkimusprosessia, jossa ei ole niinkään tärkeää noudattaa tarkkaan aukikirjoitettua menetelmää vaan jossa tartutaan siihen, mitä kentällä kohdataan. Sellaiselle tutkimukselle on vierasta tavoitella yksityiskohtaisesti ja kaikenkattavasti, mitä kyllissä havaitaan nykyisyydessä tai mitä siellä tiedetään olleen menneisyydessä. Tim Ingoldin (2011, 68) kuvaamaa inversion logiikkaa seuraten voi todeta tällaisen kylätutkimuksen rajaavan ja sulkevan kylän, kun sen pitäisi avata kylä ulospäin. Seppo Knuuttila (2008) kirjoittaa samasta asiasta kylän valmiiksi tulemisena, millä hän kritisoi ajatusta, että kylästä voisi kertoa kaiken, mitä siitä on mahdollista tietää. Myös Sarah Pink (2009) antaa pontta sellaiselle kylätutkimukselle, joka esittää kylät avoimina ja joustavina. Hänelle avoimuus toteutuu myös tutkimuksen esittämisessä puhumalla tai kirjoittamalla siitä. 1980-luvun etnografisen kirjoittamisen ja kulttuurisen representaation kritiikki piti etnografioiden perimmäisenä tarkoituksena lukijan taivuttelua ja suostuttelua uskomaan kerrotut kuvaukset totuudenmukaisiksi (esim. Geertz 1995, 138). Pink odottaa realismin sijaan tutkijoilta taitoa esitellä tutkimuspaikkansa siten, että jokainen esityskerta herättää paikan uudelleen eloon. Silloin myös vastaanottajien on mahdollista osallistua paikan tekemiseen heidän tuottaessaan siitä omia tulkintojaan.

Aika on välttämätön ulottuvuus tarkastellessa kylien kehityskulkuja ja kyliä monenlaisten asioiden muodostelmina, sillä muodostelmat vaihtuvat ajallisissa rytmeissä. Olen tukeutunut ajallisuuden käsittelyssä Kosellekin (2004 [1985]) ajatukseen menneisyyden ja tulevaisuuden läsnäolosta kulloisessakin nykyisyydessä. Tällainen aikatasojen tarkastelu limittäisinä ja vuorovaikutteisina ei sulje kyliä menneeseen, vaan antaa tilaa kylien vaihtuville muodostelmille ja uusille tulkinnoille rakentaen kylistä eläviä ja monikerroksisia (Knuuttila 2008). Toinen työn teoreettinen kehys liittyy kylien aineellisuuteen. Sitä voi lähestyä niiden merkitysten kautta, mitä ihmiset materiaaliselle kulttuurille antavat. Toisenlaisen näkökulman tarjoaa ajatus aineellisen kulttuurin kyvystä kertoa omat tulkintaehdonsa ja aineellisen kyvystä saada aikaan muutoksia (Holbraad ja Pedersen 2017; Henare, Holbraad ja Wastell, 2006). Kylät muodostuvat aineellisen kautta myös ilmestymisinä ja katoamisina, läsnäoloina ja poissaoloina (Bille, Hastrup, ja Sørensen, 2010). Ahvenselässä katoamisen ja ilmestymisen voi kuvitella prosessina, jossa Tuutijärvi katosi ja ilmestyi kymmenen vuoden kuluttua toiseen paikkaan Ahvenselkänä. Olen kiinnittänyt Ahvenselässä huomioni myös kyläyhteisön ja kylän infrastruktuurin rakentamiseen, Vuotoksen altaaseen, kadonneisiin järviin, kylän metsiin ja kyläläisten niissä kohtaamiin thaimaalaisiin marjastajiin. Ihmisten lähtöjen ja poissaolojen aineellistumista (Meyer 2012) olen tulkinnut kylän maisemasta purettujen talojen jäljelle jätettyjen savupiippujen kautta. Ahvenselän muodostumiseen ja erityisesti sen ajallisuuteen osallistui myös muistoissa ja tarinoissa elävä yhteys Tuutijärvelle. Kolia

kuvatessani olen hahmotellut Kolin muodostumista matkailun kautta. Matkailijoiden lisäksi Kolilla vaikuttaa taiteilijoita, matkailukonsultteja, aktivisteja, kehittäjiä, tonttikauppiaita tai strategisia suunnittelijoita omine ajatuksineen Kolistä. He kaikki esittävät Kolistä omat tulkintansa, jotka kylälaisten tulkintojen rinnalla muodostavat Kolin kylän. Kylien tulevaisuutta ei voi varmuudella ennustaa niiden nykyisyyksistä, mutta erityisesti Kolilla kylän menneestä nykyisyydestä voi jäljittää tulevaisuutta, joka muotoutuu matkailijoiden ja paikallisten kohtaamisissa. Niissä Siikalan ja Uljaševin (2003) sanoja mukaillen tilallisen etäisyyden erottamat paikallisten ja kaupunkien sivistyneistön maailmat virtaavat toisiinsa ennakoiden Kolin tulevaisuutta (Munn 1990; 1992) ja osallistuen Kolin muodostumiseen. Menneitä hetkiä voi tulkita menneinä nykyisyyksinä, joissa läsnäolevan tulevaisuuden voimme omasta nykyisyydestämme hahmottaa. Kolilla menneen ja tulevan välille nousee kytköksiä matkailun toistassa omia kuvioitaan.

Monenlaisten toimijoiden ohella myös äänet ja muut aistit osallistuvat kylän muodostumiseen. En ymmärtänyt kenttätöideni aikaan äänimaiseman merkitystä osana kylää ja kylätutkimusta. Siksi en ole dokumentoinut tai käsitellyt sitä työssäni systemaattisesti vaan lukenut äänin liittyviä havaintoja hieman rivien välistä aineistosta ja muistikuvistani. Aistien osallistuminen kylän muodostumiseen ja laajemmin ajateltuna etnografiseen tutkimukseen onkin ollut yksi tutkimusprosessin opetus itselleni. Koska työni tavoite on ollut osoittaa kylien muodostelmien moninaisuus, haluan työni lopuksi kiinnittää huomion myös kylien äänimaisemaan. Tulkitsen Ahvenselässä vuonna 2008 hiljaisuuden rikkovan tukkirekan äänen kertoneen naapurikaupungissa sijainneen sellutehtaan viimeisistä hetkistä ja samalla kylän yhteyksistä isompiin globaaleihin kuvioihin. Kolin yllä kuuluvat luonnon äänet yhdistävät nykyhetken aikoihin, jolloin pielisjärveläiset uskoivat henkien asuttavan Kolia. Puidenlatvoissa suhiseva tuuli puhuu nykykulkijalle samalla tavalla kuin 1700-luvun uudisasukkailla. Myöhempien vaiheiden tuottamat äänet, kuten kirkonkellon kumahdus, koiran haukku tai moottorisahan laulu osallistuvat Kolistä muodostuvaan kompositioon (Stewart 2008), jonka nykyisyydestä löytyvät yhteydet menneisiin ja tuleviin aikoihin ja kytkökset toisiin paikkoihin.

Ahvenselkä on kylä, jonka perustamiseksi säädettiin laki ja joka rakennettiin lähes kerralla valmiiksi. Sen menneisyys ulottuu kuitenkin pidemmälle, toiseen paikkaan ja aikaan Tuutijärvelle. Uudisasukkaat näkivät Ahvenselän maiseman poissaolon kautta, sillä siitä puuttuivat Tuutijärven joet ja järvet. Ahvenselässä jo ennen sotaa asuneet puolestaan näkivät maisemassa järvien kuivattamisen jälkeen samankaltaisen poissaolon. Koska Tuutijärveä ei enää ole, on pellonraivaus ollut yksi tapa välittää Tuutijärveen kohdistuvia ajallisia ja tilallisia suhteita. Ihmisten suhde jänkämaahan sisältää Ingoldin (2011 [2011] 194–200) käsitteen *taskscape*, mutta Ahvenselässä se ylittää paitsi ajan myös tilan rajoitukset ja kokoa itseensä mennessä toisesta paikasta ja toisista ajoista. Tätä kautta Ahvenselkä pitää vielä elävänä myös Tuutijärveä, kadonnutta ja poissaolevaa kylää.

Ahvenselän kulloisetkin nykyisyydet ovat olleet paremman tulevaisuuden odotusta ja työn tekemistä paremman tulevaisuuden saavuttamiseksi. Asutuksen vakiintumisvuodet olivat kovaa työtä kylän rakentamiseksi, maataloustuotannon käynnistämiseksi ja tuottavuuden kasvattamiseksi. Asutustoiminnan myötä Ahvenselkä alkoi ilmaantua rakennuksina, yhdistyksinä, teinä, peltolina, kouluna ja kauppoina. Kylä alkoi muodostua aineellisen olomuotonsa ohella myös yhteisönä ja naapuruuksina. Sosiaalisuutta ei kuitenkaan jatkettu siitä, mihin se oli Tuutijärvellä jäänyt, sillä aika oli tuonut suhteisiin mukanaan poliittisuutta, joka osaltaan muokkasi naapurisuhteiden muodostumista.

Jos Ahvenselän vaiheet kehystää edistyksen ihanteella (Tsing 2015), kylän muutos näyttää lineaariselta kehitykseltä ja kasvulta, jotka hidastuivat 1960- ja 1970-lukujen muuttoliikkeen aikoihin. Sen jälkeen Ahvenselän kehitys jäi polkemaan paikallaan tai lähti peräti kulkemaan taaksepäin. Edistys tai edistymättömyys ovat kuitenkin huonoja kylien arvon mittareita. Kylien ajallisuutta voi toki pohtia ajan hierarkiana, jonka huipulla on edistyksen ihanteellinen suuntautuminen eteenpäin, mihin Ahvenselkä ei kykene. Anna Tsingin (emt.) ajatuksia noudatellen esittelen Ahvenselän mieluummin kylänä, joka ei mukaudu edistyksen rytmeihin, koska siellä on toisenlaiset ajalliset kuviot. Kyläläiset liukuvat jouheasti Ahvenselän menneen, nykyisen ja tulevan välillä ja liittävät niihin heille tärkeitä tarinoita ja tapahtumia. Heidän kertoessaan kylästään esiin nousee menetyksiä, lähtöjä tai asioita, joita ei koskaan tullutkaan. He voivat myös hahmottaa nykyisyydestä käsin Ahvenselälle vaihtoehtoisen menneisyyden pohtimalla minkälainen kylä olisi nyt, jos sotaa ei olisi käyty. Leo Granberg (1989, 111) esittää, että asutustoiminnan, pienten tilojen perustamisen ja korvenraivauksen sijaan siirtolaisia ja rintamamiehiä olisi voitu ohjata esimerkiksi kouluttautumaan. Siinä menneisyydessä monesta tuutijärveläisestä olisi tullut kaupunkilainen, joka olisi hankkinut ammatin ja mennyt palkkatöihin. Vaihtoehtoiset menneisyydet ovat kuitenkin ongelmallisia, joten Granbergin (emt., 111–112) tavoin on helppo arvioida 1900-luvun asutuspolitiikan puolivuosisataisen perinteen loppuunsaattamisen olleen välttämättömyys.

Vaihtoehtoiselle menneisyydelle ja toteutumattomalle tulevaisuudelle voi esittää monenlaisia kysymyksiä, mutta oikeaa vastausta ei luonnollisestikaan ole. Tim Ingold (1988, 139) kutsuu vastikekylien tragediaksi sitä, että niiden asukkaat selvisivät sodasta ja evakkoajasta, mutta heidän parhaat vuotensa menivät tilojen rakentamiseen ja peltojen raivaamiseen. Aika oli ajanut liian pienten tilojen ohii jo ennen kuin ne olivat valmistuneet. Asukkaat olivat kokeneet paitsi menneisyytensä myös tulevaisuutensa tuhoutuneen. Ingold (emt.) kyseli 1980-luvun lopussa, millainen vaihtoehtoinen tulevaisuus vastikekylien asukkaille on tiedossa. Nyt kun olemme tuossa Ingoldin ennakoimassa tulevaisuudessa, voidaan sanoa, että joillekin tulevaisuus jatkui vastikekyllissä ja joillekin toisille se rakentui toisiin paikkoihin. Tulevaisuus ei kuitenkaan tyhjentänyt kyliä, kuten pessimistisimmissä visioissa tuolloin ounasteltiin. Sen vuoksi ei ole syytä tulkita myöskään nykyisyydessä Ahvenselän tulevaisuutta Rannikon ja Sirenin (2016, 15; Rannikko 2008, 54) kuvaamana ei-kylänä, josta ovat kadonneet kylän fyysiset tunnusmerkit ja kylille ominaiset toiminnot. Kylän tulevaisuus ei avaudu nykyisyydestä lineaarisesti hetkeen, jolloin kylän fyysinen olomuoto katoaa viimeisen talon luhistuttua ja metsän vallattua pellot ja kylätiet. Kylän elämänrytmin hiljentyminen ei merkitse kylän pikkuhiljaa katoavan. Vaikka Ahvenselkä onkin hiljentynyt, se ei ole ei-paikka (Augè 1995) tai ei-kylä, jolla ei ole merkitystä, identiteettiä tai joka ei toteuta ajatusta ihanteellisesta kylästä. Sen erityinen ajallisuus ja aineellisuus kertovat kylän historiasta, muistista ja identiteetistä, jotka tekevät siitä kylän. Ahvenselän historia ulottuu sen perustamista pidemmälle aikaan, jolloin se oli vielä Tuutijärvi. Sen muisti tulee näkyväksi kyläläisten ja aineellisen kertomissa tarinoissa läsnäoloista ja poissaoloista, ja yhtenä sen identiteetin perustana on kylä, joka siirrettiin ja joka muuttuu, vaikka näyttääkin pysyvän paikallaan.

Ahvenselän ajallisuutta voi tarkastella myös infrastruktuurin näkökulmasta. Infrastruktuuri tekee näkyväksi monenlaisia suhteita (Larkin 2013, 339), mikä Ahvenselässä on tarkoittanut esimerkiksi kylän yhteyttä valtioon. Parhaimmillaan valtiolta on ollut mahdollistajaa, pahimmillaan sen koetaan kurittavan kyläläisiä monenlaisten määräysten kautta. Valtion tukeman infrastruktuurin politiikan ja poetiikan (Larkin 2013) herättämät toiveikkuuden ja odotuksen tunteet ovat muuttuneet turhautumiseksi ja pettymykseksi. Infrastruktuuri yhdis-

tää ihmisiä, aikoja ja paikkoja, saa aikaan ennakoimattomia asioita ja osallistuu monenlaisiin muodostelmiin (Harvey, Jensen ja Morita 2017, 6). Paikallisella tasolla kyläläisten välisiä suhteita on muokannut Ahvenselässä luonnon muodostaman infrastruktuurin (ks. Venkatesan 2018, 47; Carse 2012) eli järvien kuivattaminen pelloiksi palvelemaan uudisasukkaiden maataloustuotantoa. Vuotoksen altaan kaltaisiin suuriin hankkeisiin puolestaan aineellistuu jo niiden suunnitteluvaiheessa ajatus eteenpäin kulkevasta lineaarisesta kehityksestä. Gregg Hetheringtonin (2016) mukaan infrastruktuurin toteuttama aikamuoto on futuurin perfekti, sillä sen lupaukset täyttyvät tulevaisuudessa. Koska nykyisyys on Hetheringtonin mukaan paremman tulevaisuuden välttämätön edellytys, Ahvenselkä on futuurin perfektin kehityksessä tulkittuna juuttunut ikuiseen nykyisyyteen, ikuiseen paremman tulevaisuuden odotukseen.

Ahvenselän ajallisuuteen kuuluu myös menneisyyden opetus siitä, että usko parempaan tulevaisuuteen ei takaa sen toteutumista. Kylästä riippumaton tapahtuma voi sysätä kylän kehityskulun uuteen suuntaan, mistä kertoo sodan jalkoihin jääneen Tuutijärven kohtalo. Ahvenselän rapautuvasta infrastruktuurista ja tyhjentyneistä taloista ei pidä vetää johtopäätöstä, että kylä ei pysty edistämään kansakunnan kilpailukykyä, koska se on pudonnut modernisaation rattailta jonnekin perinteiseen maatalouteen pohjautuvan elämäntavan ja modernin digitaalisen yhteiskunnan väliin. Janet Nadel-Klein (1991, 514) muistuttaa antropologien monesti osoittavan hieman naivia uskoa katoavien paikkojen tulevaisuuteen. Ehkä kylien katoamisen tai säilymisen ennustaminen tai niiden kilpailukyvyn arviointi ei edes ole tärkeää, sillä niillä on joka tapauksessa omat kehityskulkunsa ja ajalliset rytminsä. Siitäkin huolimatta esitän, että Ahvenselästä kertomani tarinan päättäminen ränsistymiseen ja rikkaruohottumiseen olisi merkki toivosta luopumisesta. Siksi tulkitsen Ahvenselän olevan kylä, johon sisältyy mahdollisuuksia tehdä ja nähdä toisin.

Bille, Hastrup, ja Sørensen (2010) toteavat läsnäolon ja poissaolon edellyttävän toisensa, mutta poissaolon voi myös muuntaa toisenlaiseksi läsnäoloksi. Ahvenselän kylän muodostelmasta voi etsiä esimerkiksi julkisia palveluja, mutta niitä on vaikea havaita. Niiden sijaan läsnä on sosiaalisia suhteita, joiden varaan julkisten palvelujen puuttuessa kylällä rakennetaan ratkaisuja arjesta selviämiseen. Sen vuoksi palvelutarjontaa voi tarkastella näkökulmasta, jossa ei yksilöidä mitä kylältä puuttuu vaan katsotaan, mitä siellä on ja miten asiat on järjestetty. Syrjäisiä kyliä koskevassa puheessa viisautta on tunnistaa kylien mahdollisuudet myös paikan menneisyydestä kumpuavan erityisyyden kautta. Paikalliset vahvuudet saattava piillä odottamattomissa paikoissa ja asioissa. Ahvenselän jälleenrakennus, vastiketilat, uudet kylät ja myös rajan taakse jääneet alueet ansaitsevat tulla nähdyiksi ja muistetuiksi myös esimerkiksi arvokkaana kulttuuriperintönä, ei pelkästään kiusallisina materiaalisina muistutuksina sodan traumaista.

Koliin liittyy paljon sellaista, jonka halutaan tai suorastaan vaaditaan pysyvän muuttumattomana. Siinä missä Ahvenselkää voi tulkita poissaolojen kautta, korostuvat Koliin läsnäolot. Monelle kyläläiselle Kolin ydinajatus liittyy kansallispuistoon ja sen kallioihin. Ukko-Kolin kallioiden kulumisen satojen miljoonien vuosien aikana paljastama ja mannerjään sileäksi hioma kvartsiitti (ks. Kohonen ja Vuollo 2000) toteuttaa kirjaimellisesti ajatusta Kolin ytimeä. Se on perusta ja kiintopiste, joka yhdessä muun kallioalueen kanssa silkalla läsnäolollaan (ks. Fowles 2010) osallistuu Kolin merkityksellistämiseen. Kallioille rakennettu matkailun raskas infrastruktuuri hiihtohisseineen ja laskettelurinteineen saa aikaan pahaa mieltä Kolin aitouden ja pyhyiden katoamisesta. Loma-Kolin mökkikylä ja kylällä tyhjänä seisova kylpylärakennus muistuttavat Kolin ydinajatuksen hukkaamisesta. Ne kertovat Kolin muodostumiseen osallistuneesta suunnittelusta, josta kyläläiset eivät aina löydä paikkaansa.

Toisaalta Loma-Koli ja kansallispuiston aiheuttama kiista kertovat myös, että kylälaisten käsitykset Kolin ydinajuksesta eivät ole samansuuntaisia, vaan kylä näyttäytyy kolilaisillekin monenlaisista näkökulmista.

Kolin hitaan ajan muokkaamassa maisemassa nopeiden syklien matkailu tuottaa kylää koskevia suunnitelmia, jotka ulottuvat kymmenien vuosien päähän tulevaisuuteen. Strategiset suunnitelmat ovat osa Kolia, mutta niiden tulevaisuuskuva perustuu enimmäkseen numeerisiin laskelmiin ja ennusteisiin, ei Kolin nykyhetkessä vielä hahmoaan saamattomiin tulevaisuuden aavistuksiin. Tulevaisuuden visioinnin sijaan myös kolilaisten mielenkiinto ja matkailuun liittyvät huolet ovat enimmäkseen nykyisyydessä. Eräs kyläläinen mainitsi maatalouden ja Kolin kauneuden tarjonneen hänelle pysyvyyden kiintopisteet. Vaikka molemmat ovatkin kiisteltäviä, ne ovat pysyviä. Maatalous on elinkeinona lähes kadonnut Koilta, mutta ajatuksena se edustaa yhdessä kauniin maiseman kanssa pysyvyyttä matkailun nopean ajan rinnalla. Kolilla maiseman pysyvyyteen kuuluu myös hieman ristiriitaisesti se, että maisema muuttuu vuodenaikojen myötä ja näyttää aina erilaiselta. Se ei kuitenkaan muuta Kolin ydintä, sillä muuttuvat vuodenaajat tuovat tutun maiseman aina takaisin.

Kolin muodostumista monenlaisten tulkintojen myötä voi tarkastella Arjun Appadurain (1996, 178–186) kuvaamien paikallisuuden tuottamisen tekniikoiden kautta, mikä hänen määrittelemänään kattaa kaikenlaisen kulttuurisen toiminnan. Kolilaista paikallisuutta tuottavat myös kylän ulkopuoliset omine tulkintoineen. Kolilla vierailleet taiteilijat esittivät 1800-luvun lopussa Kolin maisemana, mutta nykyisin taiteilijat hahmottavat Kolin edeltäjiään laajemmin ja monipuolisemmin heidän siirrettyä katseensa maisemasta myös kylään ja kyläyhteisöön. Jotkut tapahtumat ja tulkinnat toistavat hieman perinteisempää Koli-kuvaa myyttisyydestä. Matkailijoille karttoihin valmiiksi piirretyt polut ja reitit toistavat kulkemisen kuviota. Molemmat tarjoavat kuitenkin kokijoilleen ainutlaatuisia kokemuksia. Kolin asukkaat ovat toteuttaneet paikallisuutta myös kylän keskustassa, jonka kehittämisessä heillä on tarkkaan säädelyä kansallispuistoa enemmän tilaa tehdä siitä kylälaisten näköinen. Koli tarjoaa asukkaille puitteet jatkuvuuteen maatalouselinkeinon supistumisesta huolimatta. Asukkaiden tuottama paikallisuus kutoutuu maisemaan useiden sukupolvien työn muodostamiin kerroksiin (vrt. Ingold 2011 [2011]), joihin Kolin asukkaat liittävät omia merkityksiään tuleville sukupolville ja joista he ammentavat menneiden sukupolvien maisemaan jättämiä merkityksiä.

Kolin monitulkintaisuutta voi lähestyä myös kylän tilallisuuden kautta, mikä näkyy tutkimuksessani esimerkiksi sekä omasta että matkailijoiden vaikeudesta kiinnittää Kolia kartalle tai määrittää kylän sijainti. Kolilla on monenlaisia tilallisia kiinnekohtia, jotka kertovat Kolin moniulotteisuudesta ja jotka liudentavat kylän jakaantumista pelkästään Ylä-Koliin ja Loma-Koliin. Lisäksi kylällä on kylälaisten omia tiloja, joille he antavat omia merkityksiään ja joihin matkailijat harvemmin eksyvät. Kolin monitulkintaisuus ja monitilallisuus kertovat Matei Candean (2010) sattumanvaraisesta kylästä, josta aikojen kuluessa vaikuttaneet, asuneet ja vierailleet ihmiset ovat tuottaneet omia tulkintojaan. Kylä alkoi saada 1800-luvun lopussa kansallista mainetta maisemansa vuoksi, mutta sen asukkaat jäivät Koli-kuvauksissa taustalle hieman juroina maalaisina, jotka eivät kaupunkien sivistyneistön silmissä ymmärtäneet asuinpaikkansa todellista arvoa ja merkitystä. Heidät tavallaan ulkoistettiin omasta maisemastaan. Sen vuoksi kansallispuiston synnyttäneessä kiistassa voi arvioida olleen kyse myös kylälaisten oikeudesta hallita omaa ympäristöään, jonka oleellinen osa he tunsivat olevansa. Toisaalta kansallispuistoa vastustaneiden kolilaisten äänissä kuului kaikuja ajasta, jolloin kyläläiset ihmettelivät matkailijoiden maisemaan liittyvää kiinnostusta, vaikka kylä olisi voinut tarjota muutakin mielenkiintoista nähtävää ja koettavaa.

Merkityksellistämisen, kuvaamisen ja nimeämisen takana Koli on kylänä avoin tila, johon on kautta sen historian saavuttu, asetettu ja myös lähdetty. Kolivaaran juurella oleva Kolin kylä on elänyt myös matkailusta yli sata vuotta. Jokainen kävijä ja asettuja on tuonut ja luonut Kollille oman käsityksensä kylästä osallistuen Kolin muodostamiseen. Kolin tarina ei alkanut silloin, kun taiteilijat kipusivat sen huipulle 1800-luvun lopussa. Se alkoi kaksi miljardia vuotta sitten, kun nykyinen Koli alkoi muotoutua. Vasta paljon myöhemmin alkoi Kolin rinteille ilmestyä jälkiä ihmisistä. Maisemaan ilmestyi rakennuksia, polkuja, kaskenpolttajia, taiteilijoita, eukkoja, talonpoikia, matkailijoita ja hiihtohissejä. Ja jossain välissä, yhteiskunnan paineissa, syntyi Kolin maisemaan myös kylä. Ja hieman myöhemmin, myös yhteiskunnan paineissa, ilmestyi kylään kansallispuisto, joka otti käyttöönsä kylän nimen.

Matkailun myötä Kolin asukkaiden kotikylästä on kehkeytnyt kansallista omaisuutta, josta myös kylän ulkopuoliset esittävät ajatuksiaan ja jonka muuttamiseen tai säilyttämiseen he osallistuvat tietoisesti tai tiedostamattaan. Kolia suunnitellaan, rakennetaan, tuoteistetaan, promotaan ja suojellaan. Sitä katsotaan, kuvataan, ihastellaan, kävellään, haistellaan ja kuunnellaan. Monenlaiset maailmat liittyvät ja kietoutuvat paikallisten asukkaiden maailmoihin, menevät niiden kanssa limittäin ja päällekkäin (ks. Ingold 2008, 1807–1808). Kaikki tämä on osa Kolin ajallista ja aineellista muodostumista. Kyläläiset ovat kietoneet itsensä osaksi matkailua aivan sen alkuvuosista lähtien, kun laajemmat kansakunnan rakentamiseen liittyvät kehityskulut ja kansainväliset vaikutteet toivat taiteilijat Kolin rinteille. Heidän vannedessään saapui kasvava kävijäjoukko. Kyläläiset ottivat matkailun omakseen, vaikka vuosien mittaan matkailuun liittyvät kohtaamiset ovat tuottaneet enemmän tai vähemmän näkyvää kulttuurista kitkaa (Tsing 2005). Kitka saa aikaan yhdessä tuotettua kulttuurista uudistumista. Sen kulttuuria luovassa voimassa piilee osavastaus kysymykseen, miksi juuri Kolistä on tullut kuuluisa matkakohde, vaikka Suomessa on muitakin Kolin kaltaisia kallioita, joilta aukeaa kaunis näköala yli sinisinä kimmeltävien järvien. Ehdotan Kolin menestyksen johtuvan myös siitä, että menneillä ja nykyisillä Kolin kyläläisillä on ollut valmiudet ottaa tulevaisuus vastaan sellaisena kuin se on hetkissä heidän eteensä auennut.

Tässä kerrotut kahden kylän tarinat ovat hetkiä kylien nykyisestä menneisyydestä. En ole halunnut vertailla kyliä keskenään, vaan asettaa ne rinnakkain lukijan tarkasteltaviksi. Tätä ratkaisua tukee ajatukseni kylien erityisyyksistä, jota etnologiassa voisi kutsua vaikkapa kylien kulttuuriseksi monimuotoisuudeksi. Kylät ovat osa Doreen Massey'n (2008) esittämää keskenään kytkeytyneiden kylien ja paikkojen kokonaisuutta, jossa kaikilla paikoilla on omat kehityskulkunsa. Kylien muodostumiseen liittyy suunnitelmallisuutta, mutta niiden kehityskulut ovat myös sattumanvaraisia ja liittyvät laajempiin poliittisiin ja taloudellisiin pyörteisiin. Ahvenselkää ja Kolia yhdistää tietoisuus siitä, että jokin odottamaton kehityskulku voi kääntää kylän tulevaisuuden kulkemaan yllättävään suuntaan. Taiteilijat löysivät Kolin ja levittivät siitä kirjoituksia ja maalauksia maailmalle, Ahvenselän mahdollisti toisen kylän katoaminen sodan jalkoihin. Kylien monitasoisten ajallisuuksien näkyviin tuomia kehityskulkuja voi lukea niiden aineellisista ympäristöistä. Ajassa muotoutuvina aineellisina ja sosiaalisina kokonaisuuksina kylien menneisyys ei ole suljettu eikä niiden tulevaisuus ole vähenemistä, hiipumista ja katoamista korostavissa numeerisissa todennäköisyyksissä. Kylien tulevaisuuksia voi yrittää hahmottaa siitä, miten ne orientoituvat tulevaisuuteen (Bryant ja Knight 2019) tai mahdollisuuksien etiikan (Appadurai 2013) mukaisesta toiveikkauudesta. Edistyksen laidalta voi avautua uusia näkymiä, sillä kylät eivät ole kääntyneet sisäänpäin, vaan niiden avoimuus antaa tilaa improvisaatiolle ja luovuudelle. Olen esitellyt Ahvenselän ja Kolin kulkujen ja tulkintojen sijoina ja etappeina, jotka eivät ole muuttuneet avoimiksi, sillä ne ovat olleet sellaisia ennenkin.

SUMMARY IN ENGLISH

In my dissertation I have traced novel routes to village research by examining the transformation of the villages through the concepts of temporality and materiality. I have presented the villages having been transforming through multiple temporal trajectories and as assemblages of various agencies. I set the aim of my study to answer two questions: What kind of temporal trajectories have formed the villages? What kind of things, events, processes or connections have in the course of time been part of the village? Villages have been studied extensively in the history of the Finnish ethnology. I continue the research tradition by focusing especially on temporality and material culture, but, like those who have done village research before me, relying on the theoretical discussions of my own time. Accordingly, I have brought forward also the interesting potentials inherent in researching villages and rural areas, as they have been slightly in the background in recent decades in ethnological research.

Following Gupta ja Ferguson (1992) I suggest that villages are not surfaces on which culture is formed nor self-contained. Villages are connected to other places with their own stories and trajectories (Massey 2008; Rodman 1992). Studying villages does not entail a detailed list of facts and figures, pinning down where they come from and making up full and holistic representations of the villages. This study is not a historical account of the villages, but made up of fragments and containing absences and gaps. The aim of the account is not to verify how things have been in the village. In my study the villages are formed from the memories and experiences of the villagers and also from my own encounters with the villages.

My perspective on the village has been inspired by Anna Tsing (2015, 20) and her idea of a place consisting of patchy landscapes, multiple temporalities and shifting assemblages of humans and nonhumans. Kathleen Stewart (2008) also describes places (villages) as assemblages of discontinuous elements thrown together into something she calls a composition. Matei Candea (2010) for his part has used the concept of arbitrary location as opposed to the idea of a village being a coherent and discrete spatial entity inhabited by a discrete entity of people. Instead, he analyzes places as having no exhausting meaning or coherence. In arbitrary locations people, objects and processes have been thrown together and entangled with one another in divergent ways.

TEMPORALITY AND MATERIALITY

I rely on the concepts of temporality and materiality in my study. My understanding of temporality is based on Reinhard Kosellecks' (2004) question of how the temporal dimensions of the past and the future are related in a given present. Also Nina Sääskilahti (2011) emphasizes the connectedness and openness of the past, the present and the future. She points out how we should not see the past as closed and the future as open. Seppo Knuuttila (2008) has applied this thought to village research by notifying the importance of not closing the villages in the past, but opening them to the future possibilities. Instead of following the change of one single process in the villages I have tried to catch especially, along the idea of Tim Ingold (2011, 2011 [2000]), the fleeting moments in the endless processes of time. Moments do not form a chain of separate sets of present moments. Instead, the present gathers into itself the

open past and the possibilities of the future. This process is aptly described by Anna-Leena Siikala ja Oleg Uljašev (2003) in their account of a Hanti village in North-Eastern Siberia. During their fieldwork they started to understand how change is already present in the everyday life of the village, if only as an inkling of the future. They describe how in those moments separate worlds stream and mingle into one another. In a similar vein Kirsten Hastrup (2014, 2) strives for theorizing worlds that have not yet got their distinct character and are in the process of becoming, yet already present in the everyday life of people.

As for materiality, I have followed the shift in material culture studies in which, instead of trying to map the meanings attached to things by human beings, the transformative power of material objects and their ability to provide the concepts for their analysis is emphasized. Thus, I move in my study from a human-centered focus more into the direction of object-centeredness. The aim of this approach is also to engage with objects in their own terms, to take them as they present themselves. (Holbraad and Pedersen 2017; Henare, Holbraad and Wastell, 2006.) In addition to attending to what people say about things, I have paid more attention to my encounters with the things themselves.

I have tried to see material culture from a novel ethnological point of view. This has meant turning somewhat away from customary solutions and even somewhat intuitively letting the ethnographic encounter lead the research process. It has also meant including the village infrastructure as part of the village formations. Like Jensen and Morita (2017) I understand infrastructure not only as technology, but as an open and experimental system integrating various elements and creating connections between them. Infrastructure has its own temporalities. Its links to modernization, development and progress imply that it leans towards the future. It makes promises for a better tomorrow and creates expectations for progress, embodying the dreams and hopes of villages, communities and individuals. (Hetherington 2016, Larkin 2013). The temporal aspects of material culture create a link also to the themes of absence and presence (Bille, Hastrup and Sørensen, 2010), which I also delve into, trying to make their interrelationship visible.

ETHNOGRAPHIC ENCOUNTERS

The study is based on ethnographic fieldwork conducted in the village of Ahvenselkä in the municipality of Salla (Northern Finland) and the village of Koli in the town of Lieksa (Eastern Finland). Pilvi Hämeenaho and Eerika Koskinen-Koivisto (2018) have suggested that there isn't one single definition or instruction for ethnography. It is more about a research setting guiding the research process. In my own ethnographic formation I have interviewed and discussed with people, encountered the village and villagers while walking on the roads and paths, making observations and inscribing them into my field notes. On the material thus forming I have constructed my study.

Ethnography includes sensitivity and flexibility with respect to the encounters in the field. In ethnography, not only the finished product but also the process is important. It is more like craft and constant learning than a method to be followed. It is an open process, where the ethnographer can end up anywhere, literally and figuratively. Leaning on Tim Ingold (2011), I have described my fieldwork as wayfaring, being open to the encounters during the fieldwork, appreciating not only what I see, but relying also on other senses. As a wayfarer the ethnographer is entangled with events, moments, people, encounters and experiences. The description and analysis of them mediate the embodied and sensory being in the field into the

study. As Ingold and Vergunst (2006) remind us, walking is an act of place-making. Wayfar- ing is not about following a pre-determined method but seizing whatever is encountered in the field. The village remains open and flexible, and never becomes complete in the accounts of the ethnographer, either. The ethnographer appreciates that it is not possible to cover every- thing in the village, as it is constantly transforming.

AHVENSELKÄ AND KOLI AS MATERIAL AND TEMPORAL ASSEMBLAGES

The purpose of my study has been to juxtapose two villages in order to deepen the under- standing of villages having their own trajectories which at a certain moment in time bring in them together assemblages of multiple elements. The task of the ethnographer is to give an account of these assemblages. In the following I summarize some of the central findings of my study.

In Ahvenselkä I encountered a village founded after the Continuation War (1941–1944) for people who had to leave their home village Tuutijärvi already in the early days of the Win- ter War in 1939. The village was burnt and today the region where Tuutijärvi used to be is on the Russian side of the border. After having lived as evacuees for ten years, waiting for their new life to begin, the former Tuutijärvi villagers were settled in a place called Ahvenselkä. There people built themselves new homes and new futures. Tuutijärvi disappeared from their lives into the past, and Ahvenselkä appeared in their lives, offering a route to the future. In the years to come the villagers gave the village a material form by building houses, fields, roads and paths. They also re-built the village community and village associations in order to recre- ate the social bonds left behind in Tuutijärvi.

In Ahvenselkä building the village infrastructure has been connected to hopes for a better future. This was also the case with the Vuotos reservoir which had been planned to the vicin- ity of the village since 1970s. It created expectations and hopes among the villages but ended in disappointment and a feeling of indifference as the process went back and forth between building and not-building. In 2018 the idea was finally buried for good. The Vuotos reser- voir embodies the tense of future perfect, suggested by Gregg Hetherington (2016) to be the tense of infrastructure, as the promises of infrastructure are fulfilled in the future. Thus the present is a necessary prerequisite for a better future. In that perspective Ahvenselkä is stuck in an eternal present, waiting for the better future to come. Ahvenselkä temporality includes a lesson of the past, namely that the belief in a better future does not guarantee it to become reality one day.

In Ahvenselkä there are several cases to be theoretically approached as absences and presences. One such case are the lakes that there used to be in Ahvenselkä but that were dried for the fields of the settlers. When the settlers were looking at the Ahvenselkä landscape, they saw in it an absence, namely the absence of water, the lakes that were an essential part of the landscape in Tuutijärvi. They felt they had lost not only their homes but also their landscape. There were a couple of families living in the Ahvenselkä area before the settlers came. They for their part reminisced the presence of the lakes that disappeared soon after the arrival of the newcomers. Those who still remembered the lakes saw the same absence of lakes in the present landscape of Ahvenselkä as the settlers, but the absence reminded them of different lakes. I have traced departures, presences and absences also in the materiality of pulled down houses and their chimneys that have been left intact. The chimneys echo the past when the

village was full of life. Simultaneously it echoes hopes of return projected to the future. They tell also about how the concrete material that the village is made of is slowly falling into decay and collapsing into the forest. On the other hand, their persistent presence tells me a tale about a village that refuses to fade away.

In Ahvenselkä the present has often meant waiting for a better future and hard work to achieve it. If Ahvenselkä is examined in the frame of progress, the transformation of the villages can be described as growth that turns permanently downwards with the out-migration in the 1960s and 1970s when especially young people left the village. The statistics and numerical data show that after that progress Ahvenselkä started to stagnate or maybe even go backwards. If the temporality of villages is looked at through the hierarchy of time, the place on the top belongs to the forward directing future. It is represented by progress, presenting Ahvenselkä with demands that the village is not able to fulfill.

Although villages like Ahvenselkä are often described as dying villages, there is no reason to claim it is turning into a non-place or non-village, from where all the physical indicators and typical functions of a village have disappeared. The future of a village does not open in a linear fashion into a moment when a village collapses into the landscape. Although Ahvenselkä is a quiet village, it is not a non-place, devoid of identity, meaning or memory. Its special temporality and materiality tell about history, memory and identity that compose a village. Its memory becomes visible in the stories told by the villagers, the lost lakes, and the material environment of absences and presences, hopes and dreams. Its identity rests on the basic metaphor of a village that was demolished as Tuutijärvi and built anew as Ahvenselkä.

I examine Koli through the lens of tourism that has its roots in the late 19th century when Finnish artists came to Koli to paint the landscapes from the Koli hill. Following the artists' footsteps a growing number of visitors came to witness the beauty of Koli. In 1991, the Koli National Park was founded. On the foot of the hill is the Koli village, where the first settlers came in the mid-18th century. The villagers adopted to tourism, although there have been moments of cultural friction between the locals and the visitors. In the course of time the Koli landscape has drawn tourists, artists, tourism consultants, environmental conservationists, real estate traders or strategic planners to Koli. They all have understandings of what Koli is or what it should be. Together with the interpretations and experiences of the villagers, the village of Koli is formed.

The openness of Koli makes it responsive to various interests and interpretations. Time has moulded Koli into a village and a tourist destination that is found, produced, captured, promoted, protected and recreated again and again. In the wake of tourism the village is constantly in the process of becoming. In the early years of Koli tourism it was the artists who defined the way of looking at and from Koli. Now the production of Koli imagery has democratized as anyone can share their favourite spots in Koli in the social media. This imagery contributes to renewing and maintaining the interpretations of Koli, broadening the space of Koli from the Koli hills to other places in the Koli area, also to the village. They also make it visible that there is not only one but several Koli villages. The strength of Koli is in its versatility, everyone can define it in their own way and create a personal relationship to it. However, the enduring strength of Koli is in the villagers' preparedness to welcome visitors.

In Koli there are a lot of things that are required to stay the way they are. Whereas in Ahvenselkä one can see absences, in Koli presences are emphasized. The core presence is represented by the top of the Koli hill, Ukko-Koli. The formation of the Koli hilltop can be dated back to 2 billion years ago. Its quartzite literally realizes the idea of the core of Koli. It is a basis and a reference point whose sheer presence participates in defining the meaning of

Koli. The heavy infrastructure, especially the ski lifts built on the Koli hills for tourists, is for some an indication of losing the sacredness and authenticity of Koli. Various construction projects remind us of the loss of the core idea of Koli. The disputes between environmental conservationists and more business-minded villagers also show that the idea of the core of Koli and how it should be approached in the face of tourism is not shared among the villagers.

From behind the tourism scenes forges ahead the village of Koli. The interpretation of Koli as told by the villagers can be read from the village history written and composed by them (see Partanen 2016). It also indicates the willingness of the villagers to make the village visible, to move it from the sets of tourism to the front stage. The book shows that Koli is much more than just tourism. It is a village that slowly appeared on the slopes of the Koli hills. Throughout its history people have arrived and settled in the village, and also departed from it. The village has lived on tourism for almost 150 years. In Koli the rapid changes in tourism, the slower pace of the villagers and the long arches of the geological time of the Koli hills intertwine and entangle, contributing to the temporal and material assemblage of Koli. The temporal rhythms imply that Koli, or any other village for that matter, is never complete.

In my study I have laid out the uniqueness and the cultural diversity of the villages. However, they are connected by the awareness that any turn of events can make way for an unpredictable future. Ahvenselkä was made possible by the disappearance of Tuutijärvi in the whirlwinds of the war, and Koli was made famous by artists, raising awareness of it in their paintings and writings. Their multiple temporal trajectories and materiality unravel that the villages have not turned inwards, but are open to whatever the future may bring.

LÄHTEET

AINEISTOT

HAASTATTELUT

Haastattelut Ahvenselässä 6.–14.3.2008. Yhteensä 22 haastattelua, joihin osallistui 31 henkilöä. Haastattelut on yhtä lukuun ottamatta tallennettu ja litteroitu. Haastattelijat Eeva Uusitalo ja Tuula Tuisku. Haastattelut on koodattu AH1–AH22.

Haastattelut Ahvenselässä heinäkuussa 2008. Yhteensä kuusi haastattelua, joihin osallistui kymmenen henkilöä. Haastatteluista kolme oli uusintahaastatteluja. Haastattelut on tallennettu ja litteroitu. Haastattelija Tuula Tuisku. Haastattelut on koodattu AH23–AH28.

Haastattelut Kolilla vuosina 2008 ja 2009. Yhteensä kuusi haastattelua. Haastattelut on tallennettu ja litteroitu. Haastattelija Eeva Uusitalo. Haastattelut on koodattu KH4–KH9.

Haastattelut Kolilla vuonna 2008. Yhteensä kolme haastattelua. Haastattelut on tallennettu ja litteroitu. Haastattelija Laura Assmuth. Haastattelut on koodattu KH 1–KH 3.

KENTTÄMUISTIINPANOT

Kenttämuistiinpanot Ahvenselästä 3.–14.3.2008 ja Kolilta 5.–11.12.2008, 22.–29.6.2009, 6.–29.10.2009 ja 23.10.–4.11.2017.

SANOMALEHDET: KANSALLISKIRJASTON DIGITOIDUT AINEISTOT

Finland 7.10.1887

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/433471?page=2>

Karjalatar 10.11.1893

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/537344/articles/2220630?page=2>

Karjalatar 12.03.1896

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/529242/articles/2224610?page=2> aineistot

Karjalatar 19.03.1896

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/538839/articles/2224611?page=2>

Karjalatar 06.08.1896

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/534905/articles/2224618?page=3>

Karjalatar 19.8.1897

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/539752/articles/2240607?page=3>

Kyläkirjaston Kuvalehti 1.11.1884

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/10702?page=1>

Päivälehti 05.08.1892

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/573870/articles/2246600?page=3>

Päivälehti 22.11.1899

<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/562069/articles/2240626?page=2>

- Suomalainen Wirallinen Lehti 19.09.1907
<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/708614/articles/2576600?page=1>
- Uusi Suometar 05.11.1893
<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/590915?page=3>
- Uusi Suometar 01.01.1907
<http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/799600/articles/2576601?page=5>

PÄIVÄKIRJA

Kolin Ryyntäsen taiteilijaresidenssin kollektiivinen päiväkirja joulukuusta 1999 syksyyn 2009

KIRJALLISUUS JA MUUT LÄHTEET

- Abrahams, Ray 1988. Life Goes On 'Behind God's Back'. Teoksessa Tim Ingold (toim.) *The Social Implications of Agrarian Change in Northern and Eastern Finland*. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura, 48–62.
- Abrahams, Ray 1991. *A Place of Their Own. Family Farming in Eastern Finland*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Abram, Simone 2011. *Culture and Planning*. Farnham: Ashgate.
- Abu-Lughod, Janet 2008. Globalization: In Search of a Paradigm. Teoksessa Ino Rossi (toim.) *Frontiers of Globalization Research. Theoretical and Methodological Approaches*. New York: Springer, 353–360.
- Alanen, Ilkka, Leena Alanen, Tauno Hirvonen, Terttu Hämäläinen, Pekka Laaksonen, Jukka Oksa, Martti Siisiäinen ja Anne-Marie Winter 1973. Sivakka ja Rasimäki. Raportti pohjoiskarjalaisesta kylästä. Julkaisussa *Demokraattinen suunnittelu*. Helsinki: Suomen demokraattiset lakimiehet ja Yhteiskuntasuunnittelun seura, 10–47.
- Anderson, David G. 2015. Home, Hearth and Household in the Circumpolar North. Teoksessa David G. Anderson, Robert P. Wishart ja Virginie Vaté (toim.) *About the Hearth. Perspectives on the Home, Hearth and Household in the Circumpolar North*. New York: Berghan, 262–281.
- Annanpalo, Heikki, Tuomaala, Ritva ja Tuominen, Marja (toim.) 2001. *Saatiin tämä vapaus pitää. Tutkija kohtaa rovaniemeläisveteraanin*. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 21. Rovaniemi: Rovaniemen kaupunki ja maalaiskunta, Rovaniemen seurakunta.
- Anttila, Veikko 1980. Kyläyhteisöjen kulttuurinen integraatio. Teoksessa Päiviö Tommila ja Ismo Heervä (toim.) *Muuttuva kylä*. Tietolipas 84. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 250–291.
- Apo, Satu 1996. Agraarinen suomalaisuus – rasite vai resurssi? Teoksessa Pekka Laaksonen ja Sirkka-Liisa Mettomäki (toim.) *Olkaamme siis suomalaisia*. Kalevalaseuran vuosikirja 75–76. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 176–184.
- Appadurai, Arjun 1988a. Introduction: Place and Voice in Anthropological Theory. *Cultural Anthropology* Vol. 3, No. 1, 16–20.
- Appadurai, Arjun 1988b. Putting Hierarchy in Its Place. *Cultural Anthropology* Vol. 3, No. 1, 36–49.
- Appadurai, Arjun 1996. *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Appadurai, Arjun 2013. *The Future as Cultural Fact. Essays on the Global Condition*. London: Verso.
- Aro, Laura 1996. *Minä kylässä. Identiteettikertomus haastateltututkimuksen folkloreina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Assmuth 2005, Me ja muut. Periferian identiteettejä. Teoksessa Anu Hirsiaho, Mari Korpela ja Liisa Rantalaiho (toim.) *Kohtaamisia rajoilla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 92–108

- Assmuth, Laura ja Uusitalo, Eeva 2012. Making a Living in a National Landscape: Family Entrepreneurs, Villagers and Tourists in Koli, Eastern Finland. Teoksessa Keiko Yamaguchi (toim.) *The Surviving Hometowns: Local Lifestyles in Finland and Aomori*. Tokyo: Kouseisha Kouseikaku Co. Ltd, 137–165.
- Augé, Marc 1995. *Non-Places. Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. London: Verso.
- Bender, Barbara 1993a. Landscape – Meaning and Action. Teoksessa Barbara Bender (toim.) *Landscape. Politics and Perspectives*. Oxford: Berg, 1–17.
- Bender, Barbara 1993b. Stonehenge: Contested Landscapes. Teoksessa Barbara Bender (toim.) *Landscape. Politics and Perspectives*. Oxford: Berg, 245–279.
- Bergman, Anne, Katia Båsk, Carola Ekrem, Lena Huldén, Yrsa Lindqvist, Åsa Mitts, Marika Rosenström, Meta Sahlström 2001. *Bo på Bergö. Människor och resurser i ett ösamhälle*. Helsingfors: Svenska litteratursällskap i Finland.
- Bille, Mikkel, Frida Hastrup ja Tim Flohr Sørensen 2010. Introduction: An Anthropology of Absence. Teoksessa Mikkel Bille, Frida Hastrup ja Tim Flohr Sørensen (toim.) *The Anthropology of Absence: Materializations of Transcendence and Loss*. New York: Springer, 3–22.
- Billig, Michael 1995. *Banal Nationalism*. London: Sage.
- Björn, Ismo 2000. *Kaikki irti metsästä. Metsän käyttö ja muutos taigan reunalla itäisimmässä Suomessa erätaloudesta vuoteen 2000*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Blaser, Mario 2016. Is Another Cosmopolitics Possible? *Current Anthropology*, issue 31, 4 Nov. 2016, 545–570.
- Boellstorff, Tom 2016. For Whom the Ontology Turns. Theorizing the Digital Real. *Current Anthropology* Vol. 57, No. 4, 387–407.
- Bryant, Rebecca ja Daniel M. Knight (2019). *The Anthropology of the Future*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Candea, Matei 2007. Arbitrary Locations: In Defence of the Bounder Field-Site. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 13, 167–184.
- Candea, Matei 2010. *Corsican Fragments: Difference, Knowledge, and Fieldwork*. Bloomington: Indiana University Press.
- Carse, Ashely 2012. Nature as Infrastructure: Making and Managing the Panama Canal Watershed. *Social Studies of Science* Vol. 42, No. 4, 539–563.
- Carsten, Janet 2018. House-lives as ethnography/biography. *Social Anthropology/Anthropologie Sociale* 26, 1, 103–116.
- Carsten, Janet ja Stephen Hugh-Jones 1995. Introduction: About the House. Lévi-Strauss and Beyond. Teoksessa Janet Carsten ja Stephen Hugh-Jones (toim.) *About the House: Lévi-Strauss and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–46.
- Cerwonka, Allaine ja Liisa Malkki 2007. Fieldwork Correspondence. Teoksessa Allaine Cerwonka ja Liisa Malkki (toim.) *Improvising Theory. Process and Temporality in Ethnographic Fieldwork*. Chicago: The University of Chicago Press, 44–161.
- Clifford, James 1990. Notes on (Field)notes. Teoksessa Roger Sanjek (toim.) *Fieldnotes: the Makings of Anthropology*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 47–70.
- Clifford, James ja George E. Marcus 1986. *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University of California Press.
- Coleman, Simon 2010. On Remembering and Forgetting in Writing and Fieldwork. Teoksessa Simon Coleman ja Anselma Gallinat (toim.) *The Ethnographic Self as a Resource: Writing Memory and Experience into Ethnography*. New York: Berghahn Books, 215–227.
- Coleman, Simon ja Peter Collins 2006. Introduction: ‘Being ... Where?’ Performing Fields on Shifting Grounds. Teoksessa Simon Coleman ja Peter Collins (toim.) *Locating the Field. Space, Place and Context in Anthropology*. Oxford: Berg, 1–21.
- Coole, Diana H. ja Samantha Frost 2010. Introducing the New Materialism. Teoksessa Diana H. Coole ja Samantha Frost (toim.) *New Materialism: Ontology, Agency, and Politics*. Durham: Duke University Press, 1–43.

- Csordas, Thomas J. 1999. Embodiment and Cultural Phenomenology. Teoksessa Gail Weiss ja Honi Fern Haber (toim.) *Perspectives on Embodiment. The Intersections of Nature and Culture*. London: Routledge, 143–162.
- Culhane, Dara 2017. Imagining: an Introduction. Teoksessa Danielle Elliott ja Dara Culhane. *A Different Kind of Ethnography. Imaginative Practices and Creative Methodologies*. Toronto: University of Toronto Press, 1–21.
- Daynes, Sarah ja Terry Williams 2018. *On Ethnography*. Cambridge: Polity Press.
- Descola, Philippe 2005. On Anthropological Knowledge. *Social Anthropology* 13, 1, 65–73.
- Dundes, Alan 1980. *Interpreting Folklore*. Bloomington: Indiana University Press.
- Edensor, Tim 2005. Waste Matter – The Debris of Industrial Ruins and the Disordering of the Material World. *Journal of Material Culture* 10 (3), 311–332.
- Ehn, Billy ja Orvar Löfgren 1996. *Vardagslivets etnologi. Reflektioner kring en kulturvetenskap*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Ehn, Billy ja Orvar Löfgren 2007. *När ingenting särskilt händer. Nya kulturanalyser*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Elliott, Danielle 2017. Writing. Teoksessa Danielle Elliott ja Dara Culhane (toim.) *A Different Kind of Ethnography. Imaginative Practices and Creative Methodologies*. Toronto: University of Toronto Press, 23–44.
- Elliott, Danielle ja Dara Culhane 2017. *A Different Kind of Ethnography. Imaginative Practices and Creative Methodologies*. Toronto: University of Toronto Press.
- Emerson, Robert M., Rachel I. Fretz ja Linda L. Shaw (2001). Participant Observation and Fieldnotes. Teoksessa Paul Atkinson, Amanda Coffey, Sara Delamont, John Lofland ja Lyn Lofland (toim.) *Handbook of Ethnography*. London: Sage, 352–368.
- Eriksen, Thomas Hylland 2003. Introduction. Teoksessa Thomas Hylland Eriksen (toim.) *Globalisation: Studies in Anthropology*. London: Pluto Press, 1–17.
- Eriksen, Thomas H. ja Finn S. Nielsen 2001. *A History of Anthropology*. London: Pluto Press.
- Fabian, Johannes 2014 [1983]. *Time and the Other: How Anthropology Makes Its Object*. New York: Columbia University Press.
- Falzon, Mark-Anthony 2009. Introduction. Multi-sited Ethnography: Theory, Praxis and Locality in Contemporary Research. Teoksessa Mark Anthony Falzon (toim.) *Multi-Sited Ethnography. Theory, Praxis and Locality in Contemporary Research*. Farnham: Ashgate, 1–23.
- Fernandez, James W. 2000. Peripheral wisdom. Teoksessa Anthony P. Cohen (toim.) *Signifying identities. Anthropological perspectives on boundaries and contested values*. London: Routledge, 117–144.
- Fingerroos, Outi ja Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen (toim) 2006. *Muistitutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Fingerroos, Outi ja Jouhki, Jukka 2018. Etnologinen kenttätyö ja tutkimus: metodin monimuotoisuuden pohdintaa ja esimerkitapauksia. Teoksessa Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen etnografia*. Ethnos toimite 17. Helsinki: Ethnos ry, 79–108.
- Fowles, Severin 2010. People Without Things. Teoksessa Mikkel Bille, Frida Hastrup ja Tim Flohr Sørensen (toim.) *The Anthropology of Absence: Materializations of Transcendence and Loss*. New York: Springer, 23–41.
- Frake, Charles O. 1996. Pleasant Places, Past Times, and Sheltered Identity in Rural East Anglia. Teoksessa Steven Feld ja Keith H. Basso (toim.) *Senses of Place*. Santa Fe: School of American Research Press, 229–257.
- Frykman, Jonas, Mia-Maria Hammarlin, Kjell Hansen, Bo Rothstein, Helena Olofsdotter Stensöta, ja Isabell Schierenbeck 2009. Sense of Community. Trust, Hope and Worries in the Welfare State. *Ethnologia Europaea* 39:1, 7–46.
- Geertz, Clifford 1995. *After the Fact*. Cambridge: Harvard University Press.
- Graeber, David 2015. Radical Alterity Is Just Another Way of Saying “Reality”. A Reply to Eduardo Viveiros de Castro. *HAU: Journal of Ethnographic Theory* 5 (2), 1–41.
- Granberg, Leo 1989. *Valtio maataloustulojen tasaaajana ja takaajana*. Helsinki: Suomen Tiedeseura.

- Gunn, Wendy 2009. Making 'Fieldnotes and Sketchbooks': An Introduction. Teoksessa Wendy Gunn (toim.) *Fieldnotes and Sketchbooks. Challenging the Boundaries between Descriptions and Processes of Describing*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1–35.
- Gupta, Akhil ja James Ferguson 1992. Beyond "Culture": Space, Identity, and the Politics of Difference. *Cultural Anthropology* 7, 6–23.
- Gupta, Akhil ja James Ferguson 1997. Discipline and Practice: "The Field" as Site, Method, and Location in Anthropology. Teoksessa Akhil Gupta ja James Ferguson (toim.) *Anthropological Locations. Boundaries and Grounds of a Field Science*. Berkeley: University of California Press, 1–46.
- Haapala, Pertti 2004. Väki vähenee – maatalousyhteiskunnan hidas häviö 1950–2000. Teoksessa Pirkko Markkola (toim.) *Suomen maatalouden historia III. Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hakalisto, Sirkka 2000. Kolin luonnon valtaisa vaihtelevuus. Teoksessa Lasse Lovén ja Heikki Rainio (toim.) *Kolin perintö. Kaskisavusta kansallismaisemaan*. Helsinki: Metsätutkimuslaitos ja Geologian tutkimuskeskus, 56–59.
- Hallberg, Margareta 2001. *Etnologisk koreografi. Att följa ett ämne i rörelse*. Nora: Bokförlaget Nya Doga.
- Hannerz, Ulf 1996. *Transnational Connections. Culture, People, Places*. London: Routledge.
- Hannerz, Ulf 2003. Macro-Scenarios. Anthropology and the Debate Over Contemporary and Future Worlds. *Social Anthropology*, June 2003, 169–187.
- Hannerz, Ulf 2006. Studying Down, Up, Sideways, Through, Backwards, Forwards, Away and at Home: Reflections on the Field Worries of an Expansive Discipline. Teoksessa Simon Coleman ja Peter Collins (toim.) *Locating the Field. Space, Place and Context in Anthropology*. Oxford: Berg, 23–41.
- Harvey, Penny, Casper Bruun Jensen ja Atsuro Morita 2017. Introduction. Infrastructural Complications. Teoksessa Penny Harvey, Casper Bruun Jensen ja Atsuro Morita (toim.) *Infrastructure and Social Complexity. A Companion*. London: Routledge, 1–22.
- Hastrup, Frida 2014. Qualifying Coastal Nature: Bio-Conservation Projects in South East India. Teoksessa Kirsten Hastrup (toim.) *Anthropology and Nature*. London: Routledge, 43–61.
- Hastrup, Kirsten 1990. The Ethnographic Present: A Reinvention. *Cultural Anthropology*, Vol. 5, No. 1, 45–61.
- Hastrup, Kirsten 1995. *A passage to anthropology. Between experience and theory*. London: Routledge.
- Hastrup, Kirsten 1998. *A Place Apart. An Anthropological Study of the Icelandic World*. Oxford: Clarendon Press.
- Hastrup, Kirsten 2004. Getting It Right. Knowledge and Evidence in Anthropology. *Anthropological Theory* 4(4), 455–472.
- Hastrup, Kirsten 2014. Nature: Anthropology on the Edge. Teoksessa Kirsten Hastrup (toim.) *Anthropology and Nature*. London: Routledge, 1–26.
- Heikkilä, Katariina 2003. Maaseutu kansatieteellisenä tutkimuskohteena. Teoksessa Helena Ruotsala (toim.) *Meiltä ja maailmalta. Omistettu professori Pekka Leimulle hänen täyttäessään 60 vuotta 5.12.2003*. Scripta Aboensia 2, Ethnologica. Turku: Kansatiede, 91–105.
- Heikkilä, Katariina ja Kirveennummi, Anna 2013. *Tulevaisuuskuvia luontokokemusten hyödyntämisestä. Luonnosta hyvinvointia, palveluja ja liiketoimintaa*. Tulevaisuuden tutkimuskeskus. Tutu e-julkaisuja 4/2013. Turku: Tulevaisuuden tutkimuskeskus.
- Heinänen, Hannu 1993. *Sallan historia*. Salla: Sallan kunta ja seurakunta.
- Henare, Amiria, Martin Holbraad ja Sari Wastell, 2006. Introduction. Thinking Through Things. Teoksessa Amiria Henare, Martin Holbraad ja Sari Wastell (toim.) *Thinking Through Things. Theorising Artefacts Ethnographically*. London: Routledge, 1–31.
- Hetherington, Kregg 2016. Surveying the Future Perfect. Anthropology, Development and the Promise of Infrastructure. Teoksessa Penelope Harvey, Casper Bruun Jensen ja Atsuro Morita (toim.) *Infrastructures and Social Complexity. A Companion*. London: Routledge, 40–50.

- Heywood, Paolo 2018. The Ontological Turn. School or Style? Teoksessa Matei Candea (toim.) *Schools and Styles of Anthropological Theory*. London: Routledge, 224–235.
- Holbraad, Martin ja Morten Axel Pedersen 2017. *The Ontological Turn. An Anthropological Exposition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holmila, Marja 2001. *Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Honkasalo, Marja-Liisa 2008. *Reikä sydämessä. Sairaus pohjoiskarjalaisessa maisemassa*. Tampere: Vastapaino.
- Howell, Signe ja Aud Talle 2011. Introduction. Teoksessa Signe Howell ja Aud Talle (toim.) *Returns to the Field: Multitemporal Research and Contemporary Anthropology*. Indiana: Indiana University Press, 1–22.
- Huntington, Samuel P. 1996. *The clash of civilizations and the remaking of world order*. New York: Simon and Schuster.
- Hyyryläinen, Torsti 1994. *Toiminnan aika. Tutkimus suomalaisesta kylätoiminnasta*. Mikeli: Line Sixtyfour.
- Hämeenaho, Pilvi 2014. *Hyvinvoinnin verkostot maaseudulla asuvien äitien arjessa. Etnologinen tutkimus palvelujen käytöstä ja hyvän arjen rakentumisesta*. Tutkimus 129. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Hämeenaho, Pilvi ja Eerika Koskinen-Koivisto 2018. Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa Pilvi Hämeenaho ja Eerika Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen etnografia*. Ethnos toimitte 17. Helsinki: Ethnos ry, 7–31.
- Hämäläinen, Markku 1995. *Vuotoksen varrelta*. Salla: Sallan kansalaisopisto.
- Häyrynen, Maunu 2005. *Kuvitettu maa. Suomen kansallisten maisemakuvastojen rakentuminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 834. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Häyrynen, Maunu 2017. Kansallinen maisemakuvasto ja maisemantutkimuksen paradigmanmuutos. Teoksessa Mari Mäkiranta, Ulla Piela ja Eija Timonen (toim.) *Näkyväksi seipitetty maa. Näkökulmia Suomen visualisointiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 230–245.
- Ingold, Tim 1983. Gathering the Herds: Work and Co-Operation in a Northern Finnish Community. *Ethnos* 48, 133–159.
- Ingold, Tim 1984. The Estimation of Work in a Northern Finnish Farming Community. Teoksessa Norman Long (toim.) *Family and Work in Rural Societies. Perspectives on Non-Wage Labour*. London: Tavistock Publications, 116–134.
- Ingold, Tim 1988. Land, Labour and Livelihood in Salla, Northeastern Finland. Teoksessa Tim Ingold (toim.) *The Social Implications of Agrarian Change in Northern and Eastern Finland*. Helsinki: The Finnish Anthropological Society, 121–139.
- Ingold, Tim 2008. Binding Against Boundaries: Entanglements of Life in an Open World. *Environment and Planning A*, volume 40, 1796–1810.
- Ingold, Tim 2011 [2000]. *The Perception of the Environment. Essays on Livelihood, Dwelling and Skill*. London: Routledge.
- Ingold, Tim 2011. *Being Alive. Essays on Movement, Knowledge and Description*. London: Routledge.
- Ingold, Tim 2014. Designing Environments for Life. Teoksessa Kirsten Hastrup (toim.) *Anthropology and Nature*. London: Routledge, 233–246.
- Ingold, Tim ja Jo Lee Vergunst 2006. Fieldwork on Foot: Perceiving, Routing, Socializing. Teoksessa Peter Collins ja Simon Coleman (toim.) *Locating the Field. Space, Place and Context in Anthropology*. Oxford: Berg, 67–86.
- Ingold, Tim ja Jo Lee Vergunst 2008. Introduction. Teoksessa Tim Ingold ja Jo Lee Vergunst (toim.) *Ways of walking. Ethnography and Practice on Foot*. Aldershot: Ashgate, 1–19.
- Inha, I.K. 1925[1909]. *Suomen maisemia. Näkemänsä mukaan kuvaillut I.K. Inha*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Itkonen, Hannu 1996. Syösky Sivakkaan. Kylän ruumiillisuutta jäljittämässä. Teoksessa Sepo Knuuttila, Ilkka Liikanen, Pertti Rannikko, Hannu Itkonen, Merja Koistinen, Jukka Oksa ja Sinikka Vakimo (tutkijaryhmä) *Kyläläiset, kansalaiset. Tulkintoja Siva-*

- kasta ja Rasimäestä*. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 114. Joensuun yliopisto: Joensuu, 127–156.
- Jensen, Casper Bruun 2017. New Ontologies? Reflections on Some Recent 'Turns' in STS, Anthropology and Philosophy. *Social Anthropology/Anthropologie Sociale* 25, 4, 525–545.
- Jensen, Casper Bruun ja Atsuro Morita 2017. Introduction: Infrastructure as Ontological Experiments. *Ethnos* 82:4, 615–626.
- Jouhki, Jukka ja Henna-Riikka Pennanen (toim.) 2016. *Länsi: käsité, kertomus ja maailmankuva*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Junkala, Pekka ja Jari Määttä (toim.) 2002. *Paikallisuuden juuret ja versot: jatkuvuuksia Judinsalon maalaismaisemassa*. Jyväskylä: Atena.
- Jäntti, Saara, Tuija Saresma, Nina Sääskilähti ja Antti Vallius 2014. Rajatut maisemat. Teoksessa Tuija Saresma ja Saara Jäntti (toim.) *Maisemassa. Sukupuoli suomalaisuuden kuvastoissa*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 115. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 9–25.
- Järvikoski, Timo 1979. *Vesien säännöstely ja paikallisyhteisö*. Turun yliopisto, sosiologian tutkimuksia. Sarja B 19. Turku: Turun yliopisto.
- Kekäläinen, Osmo 2006. Runon ja laulun Karjala. Teoksessa Kimmo Katajala ja Jaana Juonen (toim.) *Maakunnan synty. Pohjois-Karjalan historia 1809–1939*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1089. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 271–304.
- Kiiskinen, Osmo ja Harri Sallinen 1991. *Pielisjärven historia 1865–1920. Pielisjärven historia IV*. Lieksa: Lieksan kaupunki, Pielisjärven ja Viekijärven seurakuntayhtymä.
- Kinnunen, Tommi 2014. *Neljäntienristeys*. Helsinki: WSOY.
- Kirkinen, Heikki (toim.) 1984. *Kolme kylää. Kertomus erään kulttuuritutkimuksen taustasta, työstä ja tuloksista*. Helsinki: Otava.
- Kirkinen, Heikki 1984. Miten kylien käy? Teoksessa Heikki Kirkinen (toim.) *Kolme kylää. Kertomus erään kulttuuritutkimuksen taustasta, työstä ja tuloksista*. Helsinki: Otava, 11–36.
- Kirveennummi, Anna ja Riitta Räsänen 2000. *Suomalainen kylä kuvattuna ja muisteltuna*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kirveennummi, Anna ja Riitta Räsänen 2005. Muisteltu ja kuvattu suomalainen kylä – toimintasuunnitelma moniaineistaisen ja monimetodisen tutkimustekstin luomiseksi. Teoksessa Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson ja Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry, 89–103.
- Klinge, Matti 1982. *Kaksi Suomea*. Helsinki: Otava.
- Knuuttila, Maarit 2006. *Kansanomaisen keittämisen taito*. Kansatieteellinen Arkisto 50. Helsinki: Muinaismuistoyhdistys.
- Knuuttila, Seppo 1994. *Tyhmän kansan teoria*. Tietolipas 129. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Knuuttila, Seppo ja Anssi Paasi 1995. Tila, kulttuuri ja mentaliteetti. Maantieteen ja antropologian yhteyksiä etsimässä. Teoksessa Kimmo Katajala (toim.) *Manaajista maalaisaateliin. Tulkintoja toisesta historian, antropologian ja maantieteen välimaastossa*. Tietolipas 140. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 28–94.
- Knuuttila, Seppo, Ilkka Liikanen, Pertti Rannikko, Hannu Itkonen, Merja Koistinen, Jukka Oksa, Sinikka Vakimo (tutkijaryhmä) 1996. *Kyläläiset, kansalaiset. Tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä*. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 114. Joensuun yliopisto: Joensuu, 55–98.
- Knuuttila, Seppo 1996. Miten sivakkalaiset itsestään kertovat. Teoksessa Seppo Knuuttila Ilkka Liikanen, Pertti Rannikko, Hannu Itkonen, Merja Koistinen, Jukka Oksa, Sinikka Vakimo (tutkijaryhmä) *Kyläläiset, kansalaiset. Tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä*. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 114. Joensuun yliopisto: Joensuu, 55–98.
- Knuuttila, Seppo, Ilkka Liikanen ja Pertti Rannikko 1996. Tulkintojen kylät. Paluu Sivakkaan ja Rasimäkeen. Teoksessa Seppo Knuuttila Ilkka Liikanen, Pertti Rannikko, Hannu Itkonen, Merja Koistinen, Jukka Oksa, Sinikka Vakimo (tutkijaryhmä) *Kyläläiset, kansalaiset. Tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä*. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 114. Joensuun yliopisto: Joensuu, 7–18.

- Knuuttila, Seppo, Pertti Rannikko, Jukka Oksa, Tapio Hämynen, Hannu Itkonen, Heidi Kilpeläinen, Mikko Simula, Sinikka Vakimo, Marjaana Väisänen (tutkijaryhmä) 2008. *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Knuuttila, Seppo 2008. Seurattu Sivakka – miten mennyt muuttuu ja merkitykset vaihtavat paikkaa. Teoksessa Seppo Knuuttila, Pertti Rannikko, Jukka Oksa, Tapio Hämynen, Hannu Itkonen, Heidi Kilpeläinen, Mikko Simula, Sinikka Vakimo, Marjaana Väisänen (tutkijaryhmä) *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 107–134.
- Knuuttila, Seppo ja Rannikko, Pertti 2008. Sivakka ja Rasimäki tutkimuksina. Teoksessa Seppo Knuuttila, Pertti Rannikko, Jukka Oksa, Tapio Hämynen, Hannu Itkonen, Heidi Kilpeläinen, Mikko Simula, Sinikka Vakimo, Marjaana Väisänen (tutkijaryhmä) *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–22.
- Knuuttila, Seppo ja Senni Timonen 2014. Vuorten myytit ja mytologiat. Esimerkkejä Itä-Suomesta ja Karjalasta. Teoksessa Seppo Knuuttila ja Ulla Piela (toim.) *Ympäristömytologia*. Kalevalaseuran vuosikirja 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 109–119.
- Knuuttila, Seppo, Jukka Oksa ja Pertti Rannikko 2016. Viidellä vuosikymmenellä. Teoksessa Pertti Rannikko, Maarit Sireni, Päivi Härkin, Hannu Itkonen, Seppo Knuuttila, Maria Lähteenmäki, Jukka Oksa, Mikko Simula (tutkijaryhmä) *Kotona, kylässä, liikkeellä. Sivakka ja Rasimäki arjen ja mielen tiloina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 243–251.
- Kohonen, Jarmo ja Jouni Vuollo 2000. Kolin valkeat vaarat. Teoksessa Lasse Lovén ja Heikki Rainio (toim.) *Kolin perintö. Kaskisavusta kansallismaisemaan*. Helsinki: Metsän tutkimuslaitos ja Geologian tutkimuskeskus, 22–27.
- Korhonen, Teppo 1999. *Tekniikkaa, taidetta ja taikauskoa. Kirjoituksia aineellisesta kansankulttuurista*. Tietolipas 162. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Korkiakangas, Pirjo 1996. *Muistoista rakentuva lapsuus*. Kansatieteellinen Arkisto 42. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Korkiakangas, Pirjo, Pia Olsson, Helena Ruotsala ja Anna-Maria Åström (toim) 2016. *Kirjoitamalla kerrotut: kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteenä*. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.
- Koselleck, Reinhard 2004 [1985]. *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. New York: Columbia University Press.
- Kumpulainen, Kaisa 2012. *Kylätoiminta ja aktiivisen kylän tuottaminen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kumpulainen, Kaisa 2018. Kylät tulevaisuuden paikallisyhteisöinä. *Maaseudun Uusi Aika* 2–3, 55–65.
- Kurki, Tuulikki 2002. *Heikki Meriläinen ja keskusteluja kansanperinteestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kärkkäinen Leena ja Tuula Nuutinen ja Heikki Hamunen 2010. Viestintä Kolin alueen strategisessa suunnittelussa. *Maaseudun Uusi Aika* 1, 39–49.
- Laidlaw, James 2018. Review Article. *Social Anthropology/Anthropologie Sociale* 25, 3, 396–402.
- Lappi, Tiina-Riitta 2007. *Neuvottelu tilan tulkinnoista. Etnologinen tutkimus sosiaalisen ja materiaalsen ympäristön vuorovaikutuksesta jyväskyläisissä kaupunkipuhunnoissa*. Jyväskylä Studies in Humanities 80. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Larkin, Brian 2013. The Politics and Poetics of Infrastructure. *Annual Review of Anthropology*, Vol. 42, 327–343.
- Latour, Bruno ja Steve Woolgar 1979. *Laboratory Life. Construction of Scientific Facts*. Princeton: Princeton University Press.
- Lawrence, Denise L. ja Setha M. Low 1990. The Built Environment and Spatial Form. *Annual Review of Anthropology*, vol. 19, 453–505.
- Lehtonen, Jussi 2016. *Skenaarioita maaseudun palveluista. Kaupat, kirjastot, pankit ja postit historiasta tulevaisuuksiin*. Turku: Turun yliopiston julkaisuja.

- Lehtonen, Mikko 2004. Suomalaisuus luontona. Teoksessa Lehtonen, Mikko, Olli Löytty ja Petri Ruuska (toim.) *Suomi toisin sanoen*. Tampere: Vastapaino, 55–75.
- Lehtonen, Turo-Kimmo 2008. *Aineellinen yhteisö*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Lien, Marianne E. 2003. Shifting Boundaries of a Coastal Community: Tracing Changes on the Margin. Teoksessa Thomas Hylland Eriksen (toim.) *Globalisation: Studies in Anthropology*. London: Pluto Press, 99–121.
- Lillbroända-Annala, Sanna 2010. *Från kåk till kulturarv. En etnologisk studie av omvärdering av historiska trädadsområden i Karleby och Ekenäs*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Lillbroända-Annala, Sanna 2014. Kulttuuriperintö prosessina ja arvottamisen välineenä. Teoksessa Tytti Steel, Arja Turunen, Sanna Lillbroända-Annala ja Maija Santikko (toim.) *Muuttuva kulttuuriperintö*. Ethnos-toimite 16. Helsinki: Ethnos ry, 19–40.
- Lipponen, Päivi 2006. *Kansakouluhanke valtion, kunnan ja kyläyhteisöjoen vallanjaon haasteena. Kansakoulujen perustaminen Kuopion maalaiskunnassa vuoteen 1907 mennessä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Low, Setha 2017. *Spatializing culture: the ethnography of space and place*. Abingdon: Routledge.
- Lukkarinen, Ville 2004a. Kansallisen maiseman vertauskuvallisuus ja ympäristön tila. Teoksessa Ville Lukkarinen ja Annika Waenerberg, *Suomi-kuvasta mielenmaisemaan. Kansallismaisemat 1800- ja 1900-luvun vaihteen maalaustaiteessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 20–91.
- Lukkarinen, Ville 2004b. ”Paikan henki” puhuttelee maisemamaalaria. Teoksessa Ville Lukkarinen ja Annika Waenerberg, *Suomi-kuvasta mielenmaisemaan. Kansallismaisemat 1800- ja 1900-luvun vaihteen maalaustaiteessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 92–155.
- Luostarinen, Matti ja Hannu Mäkinen 1980. *Lokan ja Porttipahdan tekojärvien rakentamisen vaikutukset muuttajiin ja kuntaan*. Vesihallituksen monistesarja 1980:14. Helsinki: Vesihallitus.
- Lähteenmäki, Maria 1999. *Jänkäjääkäreitä ja parakkipiikoja. Lappilaisten sotakokemuksia 1939–1945*. Historiallisia tutkimuksia 203. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Löfgren, Orvar 1997. Scenes From a Troubled Marriage. Swedish Ethnology and Material Culture Studies. *Journal of Material Culture* Vol. 2 (1), 95–113.
- Löfström, Jan 2000. Miesten ja naisten liikkeet ja asennot Putkinotkossa. Teoksessa Bo Lönnqvist (toim.) *Arjen säikeet – aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja kansankulttuuriin*. Jyväskylä: Atena, 193–214.
- Lönnqvist, Bo 2002. Myytti harmonisesta paikallisuudesta. Teoksessa Pekka Junkala ja Jari Määttä (toim.) *Paikallisuuden juuret ja versot. Jatkuvuuksia Judinsalon maalaismaisemassa*. Jyväskylä: Atena, 119–124.
- Malinowski, Bronislaw 1922. *Argonauts of the Western Pacific: An Account of Native Enterprise and Adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea*. London: Routledge.
- Malkki, Liisa 2007. Tradition and Improvisation in Ethnographic Field Research. Teoksessa Allaine Cerwonka ja Liisa Malkki, *Improvising Theory. Process and Temporality in Ethnographic Fieldwork*. Chicago: The University of Chicago Press, 162–187.
- Marcus, George E. 1998. *Ethnography Through Thick and Thin*. Princeton: Princeton University Press.
- Marcus, George E. 2009. Introduction: Notes Toward an Ethnographic Memoir of Supervising Graduate Research Through Anthropology’s Decades of Transformation. Teoksessa Michael M.J. Fischer, George E. Marcus ja James D. Fabubion (toim.) *Fieldwork is Not What It Used to Be: Learning Anthropology’s Method in a Time of Transition*. Ithaca: Cornell University Press, 1–34.
- Martikainen, Ilmari 2016 *Kansakoululaitos Kolilla*. Teoksessa Jukka Partanen (toim.) *Elämää kansallismaisemassa. Koli kautta aikojen*. Koli: Kolin kotiseutuyhdistys, 136–152.

- Massey, Doreen 2006. Landscape As a Provocation. Reflection on Moving Mountains. *Journal of Material Culture* Vol. 11 (1/2), 33–48.
- Massey, Doreen 2008. *Samanaikainen tila*. Tampere: Vasapaino.
- Meyer, Morgan 2012. Placing and Tracing Absence: A Material Culture of the Immaterial. *Journal of Material Culture* 17 (1), 103–110.
- Miettinen, Timo 2003. Pohjoiset pakolaiset. Teoksessa Pekka Laaksonen, Seppo Knuuttila ja Ulla Piela (toim.) *Tutkijat kentällä*. Kalevalaseuran vuosikirja 82. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 211–218.
- Moisio, Sami 2009. Metropolikonsensus ja territoriaalinen ekonomismi Suomessa. *Tiedepoliittikka* 4/2009, 7–24.
- Muhonen, Timo 1997. From Karelianism to National Park – 100 Years of Tourism and Nature Conservation in Koli. Teoksessa Birger Solberg ja Saija Miina (toim.) *Conflict Management and Public Participation in Land Management*. Proceedings of the International Conference in Joensuu, Finland 17–19 June 1996. EFI Proceedings No 14. European Forest Institute, 249–256.
- Munn, Nancy D. 1990. Constructing Regional Worlds in Experience: Kula Exchange, Witchcraft and Gawan Local Events. *Man*, Vol. 25, No. 1 (Mar., 1990), 1–17.
- Munn, Nancy D. 1992. The Cultural Anthropology of Time: A Critical Essay. *Annual Review of Anthropology*, Vol. 21(1992), 93–123.
- Munn, Nancy 2004. 'The Becoming-Past' of Places: Spacetime and Memory in Nineteenth Century Pre-Civil War New York. *Suomen Antropologi* 1/2004.
- Muuttuva kylä* 1980. Toimittanut Päiviö Tommila ja Ismo Heervä. Turun yliopiston kylätutkimusryhmän loppuraportti. Tietolipas 84. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nadel-Klein, Janet 1991. Reweaving the Fringe: Localism, Tradition, and Representation in British Ethnography. *American Ethnologist* 18 (3), 500–517.
- Nakhshina, Maria 2015. The Perception of the Built Environment by Permanent Residents, Seasonal In-Migrants and Casual Incomers in a Village in Northern Russia. Teoksessa David G. Anderson, Robert P. Wishart ja Virginie Vaté (toim.) *About the Hearth. Perspectives on the Home, Hearth and Household in the Circumpolar North*. New York: Berghan, 200–222.
- Nielsen, Morten 2011. Futures Within: Reversible Time and House-Building in Maputo, Mozambique. *Anthropological Theory* 11(4), 397–423.
- Niemelä, Jari 2008. *Talonpoika toimessaan. Suomen maatalouden historia*. Tietolipas 225. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nikula, Jouko ja Veikko Niskavaara 1980. *Ahvenselkä – Pahkakumpu. Kyläsuunnitelma*. Lapin seutukaavaliitto.
- Oinonen-Edén, Elli 2002. The Cultural Project of Koli. Teoksessa Lasse Lovén (toim.) *Local and Global Heritage*. Proceedings of the Heritage Seminars at Koli National Park and National Landscape in Finland 8.–9. August 2001. Joensuu: Metla, 65–72.
- Okely, Judith 1996. *Own or Other Culture*. London: Routledge.
- Okely, Judith 2008. Knowing Without Notes. Teoksessa Narmala Halstead, Eric Hirsch ja Judith Okely (toim.) *Knowing How to Know. Fieldwork and the Ethnographic Present*. New York: Berghan Books, 55–74.
- Okely, Judith 2012. *Anthropological Practice: Fieldwork and the Ethnographic Method*. London: Berg.
- Olsson, Pia ja Helena Ruotsala 2009. Introduction. Teoksessa Pia Olsson ja Helena Ruotsala (toim.) *Gendered Rural Spaces*. Helsinki: Finnish Literature Society, 7–17.
- Orlove, Ben ja Steven C. Caton 2009. Water as an Object of Anthropological Inquiry. Teoksessa Kirsten Hastrup (toim.) *The Question of Resilience: Social Responses to Climate Change*. Copenhagen: Kongelige Danske Videnskaberne Selskab, 31–47.
- Ottenberg, Simon 1990. Thirty Years of Fieldnotes: Changing Relationships to the Text. Teoksessa Roger Sanjek (toim.) *Fieldnotes: the Makings of Anthropology*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 139–160.
- Partanen, Jukka (toim.) 2016. *Elämää kansallismaisemassa. Koli kautta aikojen*. Koli: Kolin kotiseutuyhdistys.

- Partanen, Jukka 2016a. Loma-Kolin nousu ja tuho. Teoksessa Jukka Partanen (toim.) *Elämää kansallismaisemassa. Koli kautta aikojen*. Koli: Kolin kotiseutuyhdistys, 366–369.
- Partanen, Jukka 2016b. Maa- ja metsätalouden virstanpylväät. Teoksessa Jukka Partanen (toim.) *Elämää kansallismaisemassa. Koli kautta aikojen*. Koli: Kolin kotiseutuyhdistys, 48–60.
- Pekkala, Armi 2003. Tutkijan eettiset ongelmat. Teoksessa Pekka Laaksonen, Seppo Knuuttila ja Ulla Piela (toim.) *Tutkijat kentällä*. Kalevalaseuran vuosikirja 82. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 85–108.
- Pekurinen, Mika 1997. Sivistys velvoittaa. Klassinen luonnonsuojelu Suomessa. Teoksessa Heikki Roiko-Jokela (toim.) *Luonnon ehdoilla vai ihmisen arvoilla? Polemiikkia metsiensuojelusta 1850-1990*. Jyväskylä: Atena Kustannus, 129–166.
- Petrisalo, Katriina 2001. *Menneisyys matkakohteena. Kulttuuriantropologinen ja historia-tieteellinen tutkimus perinnekulttuurien hyödyntämisestä matkailuteollisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pink, Sarah 2008. An Urban Tour. The Sensory Sociality of Ethnographic Place-Making. *Ethnography* 9 (2), 175–196.
- Pink, Sarah 2009. *Doing Sensory Ethnography*. London: Sage Publications.
- Pink, Sarah ja Juan Francisco Salazar 2017. Anthropologies and Futures: Setting the Agenda. Teoksessa Juan Francisco Salazar, Sarah Pink, Andrew Irving ja Johannes Sjöberg (toim.) *Anthropologies and Futures. Researching Emerging and Uncertain Worlds*. London: Bloomsbury, 3–22.
- Pratt, Mary Louise 1986. Fieldwork in Common Places. Teoksessa James Clifford ja George E. Marcus (toim.) *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University of California Press, 27–50.
- Pyhäjärvi, Leena 2011. Lokka muutosten näyttämönä – allasalueen elinkeinojen muutos. Teoksessa Leena Pyhäjärvi, Maria Hakkarainen, Timo Helle, Seija Tuulentie, Mervi Autti ja Pertti Sarala (toim.) *Lokka muutosten näyttämönä*. Acta Lapponica Fenniae 23. Rovaniemi: Lapin tutkimusseura, 3–66.
- Raivo, Petri J 1998. Karjalan kasvat. Näkökulmia Karjalan maisemaan. Teoksessa Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo (toim.) *Karjala. Historia, kansa, kulttuuri*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 11–27.
- Rannikko, Pertti, Jukka Oksa, Matti Kuikka, Seppo Knuuttila, Kaija Heikkinen ja Heikki Eskelinen (tutkijaryhmä) 1984. *Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä*. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 61. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Rannikko, Pertti 2008. Sivakan metsät avoimina ja suljettuina tiloina. Teoksessa Seppo Knuuttila, Pertti Rannikko, Jukka Oksa, Tapio Hämynen, Hannu Itkonen, Heidi Kilpeläinen, Mikko Simula, Sinikka Vakimo, Marjaana Väisänen (tutkijaryhmä) *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25–58.
- Rannikko, Pertti ja Maarit Sireni 2016. Johdanto: kylätutkimuksen monet kerrostumat. Teoksessa Pertti Rannikko, Maarit Sireni, Päivi Härkin, Hannu Itkonen, Seppo Knuuttila, Maria Lähteenmäki, Jukka Oksa, Mikko Simula (tutkijaryhmä) *Kotona, kylässä, liikkeellä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–22.
- Rannikko, Pertti, Maarit Sireni, Päivi Härkin, Hannu Itkonen, Seppo Knuuttila, Maria Lähteenmäki, Jukka Oksa, Mikko Simula (tutkijaryhmä) 2016. *Kotona, kylässä, liikkeellä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ranta, Sirkka-Liisa 1999. *Kirkonkylä Päijänteen kainalossa*. Kansatieteellinen Arkisto 44. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Rapport, Nigel 2010. The Ethics of Participant Observation: Personal Reflections on Fieldwork in England. Teoksessa Peter Collins ja Anselma Gallinat (toim.) *The Ethnographic Self as Resource. Writing Memory and Experience into Ethnography*. New York: Berghahn Books, 78–94.
- Ricoeur, Paul 1988. *Time and Narrative vol. III*. Chicago: University of Chicago Press.
- Robertson, Marie Louise Bønnelykke ja Cecilie Rubow 2014. Engaged World-Making: Movements of Sand, Sea, and People at Two Pacific Islands. Teoksessa Kirsten Hastrup (toim.) *Anthropology and Nature*. London: Routledge, 62–78.

- Rodman, Margaret C., 1992. Empowering Place: Multilocality and Multivocality. *American Anthropologist* Vol. 94, No. 3., 640–656.
- Ruotsala, Helena 2002. *Muuttuvat palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön paliskunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiivissa vuosina 1930–1995*. Kansatieteellinen Arkisto 49. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Ruotsala, Helena 2003. Marilainen kylä tiloina ja paikkoina. Teoksessa Helena Ruotsala (toim.) *Meiltä ja maailmalta. Omistettu professori Pekka Leimulle hänen täyttössään 60 vuotta 5.12.2003*. Scripta Aboensia 2, Ethnologica. Turku: Kansatiede, 131–145.
- Ruotsala, Helena 2005. Matkoja, muistoja, mielikuvia – kansatieteilijä kentällä. Teoksessa Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson ja Helena Ruotsala (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry., 45–76.
- Ruotsala, Helena 2019. Untsho 2017. Mitä kylälle tapahtuu kun kenttätöntekijät ovat läheneet? Teoksessa Hannaleena Hieta, Karri Kiiskinen, Maija Mäki, Päivi Roivainen ja Ann-Helen Sund (toim.) *Liikettä rajapinnoilla. Keskusteluja etnologian osallistavuudesta*. Ethnos-toimite 21. Helsinki: Ethnos ry., 169–196.
- Ruuttula-Vasari, Anne 2004. *”Herroja on epäiltävä aina – metsäherroja yli kaiken”: metsähallituksen ja pohjoissuomalaisten kanssakäyminen kruunumetsissä vuosina 1851–1900*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Ryynänen, Antti 1939. Mitenkö Koli on kehittynyt matkailupaikaksi. Teoksessa *Vaarojen valkeat*. Pohjois-Karjalan opintokerhojen joulukirja III. Pielisjärven vihko. Rajaseudun kansankorkeakolu-yhdistyksen julkaisuja 15, 32–38.
- Räsänen, Matti 1989. Kansankulttuuri kansakunnan identiteetin rakennuspuuna. Teoksessa Teppo Korhonen ja Matti Räsänen (toim.) *Kansa kuvastimessa. Etnisyys ja identiteetti*. Tietolipas 114. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 10–28.
- Räsänen, Riitta 1993. Kylä, yhteisö ja miljöö kansatieteen tutkimuskohteina. Katsaus lähestymistapojen historiaan. *Maaseudun Uusi Aika*. Maaseutututkimuksen vuosikirja 1993, 11–28.
- Saarinen, Jarkko ja Lasse Lovén 2000. Sata vuotta nousuun lähdössä. Teoksessa Lasse Lovén ja Heikki Rainio (toim.) *Kolin perintö. Kaskisavusta kansallismaisemaan*. Helsinki: Metsäntutkimuslaitos ja Geologian tutkimuskeskus, 138–145.
- Sahlins, Marshall 1985. *Islands of History*. London: Tavistock Publications.
- Salazar, Noel B. 2012. Tourism Imaginaries: A Conceptual Approach. *Annals of Tourism Research*, Vol. 39, No.2., 863–882.
- Sallinen-Gimpl, Pirkko 1982. Etnologinen kylätutkimus. Teoksessa Päivikki Suojanen ja Lassi Saressalo (toim.) *Kulttuurin kenttätutkimus*. Tampere: Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos, 99–119.
- Salmi, Jelena 2018. *Differentiated Citizenship, Displacement, and Materiality in State-Citizen Relations in Ahmedabad*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Salminen, Elina (2011). *Monta kuvaa menneisyydestä: etnologinen tutkimus museokokoelmien yksityisyydestä ja julkisuudesta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Saloheimo, Veijo 1980. *Pohjois-Karjalan historia 3: 1722–1809*. Joensuu: Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö.
- Saloheimo, Veijo 2016. Koli. Takamaasta kyläksi. Teoksessa Jukka Partanen (toim.) *Elämää kansallismaisemassa. Koli kautta aikojen*. Koli: Kolin kotiseutuyhdistys, 26–35.
- Sankari, Erkki 1994. Koli kolikoiksi vai kansallismaisemaksi. Teoksessa Ari Lehtinen, Pertti Rannikko (toim.) *Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökampailujen uusi aalto*. Helsinki: Gaudeamus, 31–54.
- Sarmela, Matti (toim.) 1984. *Neljä pohjoista yhteisöä. Kuvaraportti kolmesta kylästä ja Suomen mustalaisista*. Helsinki: Otava.
- Schönle, Andreas 2006. Ruins and History: Observations on Russian Approaches to Destruction and Decay. *Slavic Review*, vol. 65, No., 4. 649–669.
- Scott, James C. 1998. *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. New Haven: Yale University Press.
- Sepänmaa, Yrjö 2014. Ihminen luontona, luonto ihmisenä. Teoksessa Seppo Knuuttila ja Ulla Piela (toim.) *Ympäristömytologia*. Kalevalaseuran vuosikirja 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 21–33.

- Sihvo, Hannes 1969. *Karjalan löytäjät*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Siikala, Anna-Leena ja Oleg Uljašev 2003. Maailmojen rajoilla. Muuttuvaa hantikulttuuria kohtaamassa. Teoksessa Pekka Laaksonen, Seppo Knuuttila ja Ulla Piela (toim.) *Tutkijat kentällä*. Kalevalaseuran vuosikirja 82. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 130–147.
- Siivonen, Katriina 2008. *Saaristoidentiteetit merkkien virtoina: varsinaissuomalainen arki ja aluekehitystyö globalisaation murroksessa*. Kansatieteellinen arkisto 51. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Siivonen, Katriina 2018. Sustainable Everyday Culture from Glocal Archipelago Culture. Teoksessa Inger Birkeland, Rob Burton, Constanza Parra ja Katriina Siivonen (toim.) *Cultural Sustainability and the Nature-Culture Interface. Livelihoods, Policies, and Methodologies*. London: Routledge, 19–34.
- Sneak, James E., Clark L. Erickson ja J. Andrew Darling, 2009. Making Human Space: The Archaeology of Trails, Paths, and Roads. Teoksessa James E. Sneak, Clark L. Erickson and J. Andrew Darling (toim.): *Landscapes of Movement. Trails, Paths and Roads in Anthropological Perspective*. Philadelphia: University of Pennsylvania Museum of Archeology and Anthropology, 1–19.
- Snellman, Hanna 1996. *Tukkilaisen tulo ja lähtö. Kansatieteellinen tutkimus Kemijoen metsä- ja uittotyöstä*. Oulu: Pohjoinen.
- Snellman, Hanna 2003. *Sallan suurin kylä – Göteborg*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 927. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Stewart, Kathleen 1996. *A Space on the Side of the Road. Cultural Poetics in an “Other” America*. Princeton: Princeton University Press.
- Stewart, Kathleen 2008. Weak Theory in an Unfinished World. *Journal of Folklore Research* 45 (1), 71–82.
- Stifin, Pwyll ap 2017. The Materiality of Silence: Assembling the Absence of Sound and the Memory of 9/11. Teoksessa Timothy Carroll, David Jeevendrampillai, Aaron Parkhurst ja Julia Shackelford (toim.) *The Material Culture of Failure: When Things Do Wrong*. London: Bloomsbury Academic, 177–195.
- Strathern, Marilyn 1999. *Property, Substance and Effect. Anthropological Essays on Persons and Things*. London: The Athlone Press.
- Suolinna, Kirsti ja Kaisa Sinikara 1986. *Juhonkylä. Tutkimus pohjoissuomalaisesta lestadiolaiskylästä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suomenmaa*, 1927. Osa: 8, Kuopion lääni / maantieteellis-taloudellinen ja historiallinen tietokirja. Toimitus J.E. Rosberg et al. Helsinki: Tietosanakirja.
- Suopajarvi, Leena 1994. Vuotoksen tekoallas ja hankkeen vastustajat. Teoksessa Ari Lehtinen ja Pertti Rannikko (toim.) *Pallakselta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto*. Helsinki: Gaudeamus, 257–270.
- Suopajarvi, Leena 2001. *Vuotos- ja Ounasjoki-kamppailujen kentät ja merkitykset Lapissa*. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 28. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Sääskilahti, Nina 1997. *Kansa ja tie: suomalainen kansatiede ja sen kohde 1800-luvulta 1980-luvulle*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, etnologian laitos.
- Sääskilahti, Nina 2000. Ajasta ja kulttuurista. Teoksessa Bo Lönnqvist (toim.) *Arjen säikeet – aikakuvia arkielämästä, sivilisaatiosta ja kansankulttuuriin*. Jyväskylä: Atena, 3–29.
- Sääskilahti, Nina 2011. *Ajan partaalla. Omaelämäkerrallinen aika, päiväkirja ja muistin kulttuuri*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 105. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus.
- Tarkka, Lotte 2014. Luonto, tuonpuoleinen ja resurssien rajat. Esimodernin ympäristösuhteen kysymyksiä Vienan Karjalassa. Teoksessa Seppo Knuuttila ja Ulla Piela (toim.) *Ympäristömytologia*. Kalevalaseuran vuosikirja 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 34–58.
- Tasanen, Tapani 2004. *Läksi puu ylenemään: metsien hoidon historia Suomessa keskijalta metsäteollisuuden läpimurtoon 1870-luvulla*. Helsinki: Metsäntutkimuslaitos.
- Tiili, Miia Leena 2010. *Ammattilaisuuden ankkuripaikat. Kinesteettinen ja kulttuurinen tie to Suomenlahden merivartiostossa*. Kansatieteellinen Arkisto 55. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

- Tommila, Päiviö 1980. Kylätutkimus. Teoksessa Päiviö Tommila ja Ismo Heervä (toim.) *Muuttuva kylä*. Tietolipas 84. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–11.
- Tsing, Anna 1993. *In the Realm of the Diamond Queen. Marginality in an Out-of-the-Way Place*. Princeton: Princeton University Press.
- Tsing, Anna 2005. *Friction. An Ethnography of Global Connection*. Princeton: Princeton University Press.
- Tsing, Anna 2015. *The Mushroom at the End of the World: on the Possibility of Life in Capitalist Ruins*. Princeton: Princeton University Press.
- Tsing, Anna 2017. The Buck, the Bull, and the Dream Of the Stag: Some Unexpected Weeds of the Anthropocene. *Suomen Antropologi* 42(1), 3–21.
- Tuominen, Marja 2015. Lapin ajanlasku. Menneisyys, tulevaisuus ja jälleenrakennus historian reunalla. Teoksessa Ville Kivimäki ja Kirsi-Maria Hytönen (toim.) *Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättymisen 1944-1950*. Tampere: Vastapaino, 39–70.
- Uusitalo, Eeva ja Laura Assmuth 2013. Having, Loving, Being in the Periphery: Interpretations of Locality in the National Landscape of Koli, Eastern Finland. Teoksessa Luis Silva ja Elisabete Figueiredo (toim.) *Shaping Rural Areas in Europe. Perceptions and Outcomes on the Present and the Future*. Heidelberg: Springer, 57–73.
- Waenerberg, Annika 2004. Syysmaisema vai kansallismaisema – Eero Järnefeltin Kolin kuvien tarkennetut kehukset. Teoksessa Ville Lukkarinen ja Annika Waenerberg *Suomikuusta mielenmaisemaan. Kansallismaisemat 1800- ja 1900-luvun vaihteen maa-alaistaitessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 186–328.
- Wagner, Roy 1975. *The Invention of Culture*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Wallman, Sandra 1992. *Contemporary Futures: Perspectives from Social Anthropology*. London: Routledge.
- Valonen, Niilo 1961. Kansatieteellisten ilmiöitten ikäämisestä. *Suomalainen Suomi* no 8, 466–471.
- Vasantkumar, Chris 2017. From World Cities to World Sites: Strategic Ruralism and the Case for an Anthropology of Actually Existing Connectivity. *Critique of Anthropology* Vol. 37(4), 364–382.
- Welz, Gisela 2009. The Strength of Ethnography. *Ethnologia Europaea* 39:1, 49–53.
- Venkatesan, Soumhya 2010. Ontology Is Just Another Word for Culture. *Critique of Anthropology* 30 (2), 152–200.
- Venkatesan, Soumhya 2018. Attention to Infrastructure Offers a Welcome Reconfiguration of Anthropological Approaches to the Political. *Critique of Anthropology* 38 (1), 3–52.
- Vesajoki, Heikki 2016. Kolin maiseman muotoutuminen. Teoksessa Jukka Partanen (toim.) *Elämää kansallismaisemassa. Koli kautta aikojen*. Koli: Kolin kotiseutuyhdistys, 16–25.
- Vesterinen, Ilmari 1995. *Valkoisen rannan kylä. Tutkimus itä japanilaisesta pienyhteisöstä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Virtanen, Leea 1994. ”Suomen kansa on aina vihannut metsiään”. Teoksessa Pekka Laaksonen ja Sirkka-Liisa Mettomäki (toim.) *Metsä ja metsänvilja*. Kalevalaseuran vuosikirja 73. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 134–140.
- Väyrynen, Anna-Liisa 2014. Lokan allasevakkujen hukutettu kotiseutu. Menetetty maisemat aineellisen ja henkisen kulttuuriperinnön kuvaajina. Teoksessa Tytti Steel, Arja Turunen, Sanna Lillbroända-Annala ja Maija Santikko (toim.) *Muuttuva kulttuuriperintö*. Ethnos-toimite 16. Helsinki: Ethnos ry., 243–273.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET JA VERKKOJULKAISUT

- Elo, Tiina ja Sirkka-Liisa Seppälä 2012. *Raivaajien ja rakentajien Salla. Sallan kulttuuriympäristöohjelma*. Suomen ympäristö 31. Helsinki: Ympäristöministeriö.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/38792/SY_31_2012.pdf?sequence=7&isAllowed=y Luettu 18.7.2019.
- Huhtala, Elina 2008. *Kodista kortteeriin, kortteerista toiseen. Sallan evakuoitaisuunnittelu ja talvisodan evakuointi vuonna 1939*. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu. Oulun yliopisto.

- Itä-Lapin maakuntakaava 2004. Kemijärvi – Pelkosenniemi – Posio – Salla – Savukoski. Kaavaselostus. Rovaniemi: Lapin liitto. http://www.lappi.fi/lapinliitto/c/document_library/get_file?folderId=18281&name=DLFE-1303.pdf Luettu 18.7.2019.
- Kaleva 27.4.2008. Kemijoki Oy valmistautuu uuteen Vuotos-hakemukseen. <https://www.kaleva.fi/uutiset/pohjois-suomi/kemijoki-oy-valmistautuu-uuteen-vuotos-hakemukseen/309777/> Luettu 14.2.2019
- Kemijoki Oy 2011. Kemijoen monitoimiallas. Allasvaihtoehdot tulentorjuntaan. http://www.lappi.fi/lapinliitto/c/document_library/get_file?folderId=18283&name=DLFE-6934.pdf Luettu 18.7.2019.
- Kinnunen, Markku 1988. *Kuusamon-Sallan maanhankintalain mukainen asutustoiminta Sallassa*. Historian lisensiaatintyö. Turun yliopisto.
- Kohtuus vaarassa 2009. Kestämättömästä kehityksestä kohtuuden kulttuuriin. Joensuu / Koli 22.-24.10.2009. http://www.kohtuusvaarassa.com/wp-content/uploads/2016/05/kohtuus_vaarassa_juliste_a4_2009.pdf Luettu 1.10.2019.
- Kolin kehittämisen iso kuva 2050. Loppuraportti 6.3.2018. Sweco Oy. <http://webdynasty.pohjoiskarjala.net/Dynasty/Lieksa/kokous/20182145-11-2.PDF> Luettu 26.3.2018.
- Kolin Master Plan 2007. Ainutlaatuinen Koli. Suunnittelukeskus Oy. <https://www.ukko-kolinystavat.fi/media/Kolin%20suunnitelmat/KoliMasterPlan2007.pdf> Luettu 29.12.2017.
- Koskeli-Ratamaa, Anni 2016. Kolin kansallispuiston kävijätutkimus 2014. *Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja*. Sarja B 216. Vantaa: Metsähallitus. <https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Bsarja/b216.pdf> Luettu 29.12.2017.
- Koskinen- Koivisto, Eerika 2018. Lapin sodan kulttuuriperintö ja muistin politiikka. *Politiikasta*. <https://politiikasta.fi/lapin-sodan-kulttuuriperinto-ja-muistin-politiikka/> Luettu 17.10.2019.
- Laidlaw, James 2012. Ontologically Challenged. *Anthropology of This Century*, 4. <http://aotcpress.com/articles/ontologically-challenged/> Luettu 4.5.2019.
- Laidlaw, James ja Paolo Heywood 2013. One More Turn and You're There. *Anthropology of This Century*, 7. <http://aotcpress.com/articles/turn/> Luettu 31.10.2018.
- Lapin liitto 2016. Rovaniemen ja Itä-Lapin maakuntakaavakarttaehdotus. http://www.lappi.fi/lapinliitto/c/document_library/get_file?folderId=3500707&name=DLFE-30834.pdf Luettu 18.7.2019.
- Niemi, Seija A. 2012. Nordenskiöld, an Early Pioneer of Nordic Conservation. *Environment & Society Portal*, Arcadia 2012, no. 12. Rachel Carson Center for Environment and Society. <https://doi.org/10.5282/rcc/3891> Luettu 11.10.2019.
- Nordenskiöld, Adolf E. 1880. Förslag till inrättandet af Riksparker i de nordiska länderna. *Per Brahes Minne 1680–1880*. Den 12 Sptember. Stockholm 1880. <https://digi.kirjastot.fi/files/original/acb3166ac6bf100b622fd6e04fa9c113.pdf> Luettu 11.10.2019.
- Suomen maaseututyypit 2006. Maa- ja metsätalousministeriö 7/2006. https://mmm.fi/documents/1410837/1721046/MMMjulkaisu2006_7.pdf/3198focc-79b7-44c4-8033-6d47c8d34498/MMMjulkaisu2006_7.pdf.pdf Luettu 25.9.2019.
- Suomenmaa 1.2.2018. Vuotoksen altaan tarina päättyi – Valtioneuvosto tyrmäsi Lapin liiton esityksen Natura-vaihdosta Kemihaarassa. <https://www.suomenmaa.fi/uutiset/vuotoksen-altaan-tarina-paattyi--valtioneuvosto-tyrmasi-lapin-liiton-esityksen-naturavaihdosta-kemihaarassa-6.3.336197.f576a93746> Luettu 12.2.2019.
- Sääskilahti, Nina 2016. Konfliktinjälkeiset kulttuuriympäristöt, muisti ja materiaalisuus. *Tahiti* [Taidehistoria tieteenä] 01/2016. <http://tahiti.fi/01-2016/tieteelliset-artikkelit/konfliktinjälkeiset-kulttuuriymparistot-muisti-ja-materiaalisuus/> Luettu 21.11.2017.
- Talve, Ilmar 1957. Muutamia kyliä Sodankylän Lapissa. Museovirasto, Kansatieteen käsikirjoitusarkisto 874b.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen suomessa. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf Luettu 15.7.2019.
- Valtioneuvoston yleisistunnon päätös 1.2.2018. Luonnonsuojelulain 66§:n mukainen valtio-

neuvoston päätös koskien Rovaniemen ja Itä-Lapin maakuntakaavan hyväksyntää. <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f805730e9> Luettu 14.2.2019.

Vesihallitus 1974. Vuotoksen altaan yleissuunnitelma. Vesihallituksen julkaisuja 13. Helsinki: Vesihallitus. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/155113/VH_julkaisu_13.pdf?sequence=6&isAllowed=y Luettu 18.7.2019.

Yle 18.12.2002. KHO pysäytti Vuotoksen allashankkeen. Yle Uutisten artikkeliarkisto. <https://yle.fi/uutiset/3-5124877> Luettu 14.2.2019.

VERKKOSIVUT

http://www.ateljeesaatio.fi/koli_info.pdf Luettu 3.11.2017.

<http://www.chrysallen.co.uk/new-blog/> Chrys Allen. Luettu 7.12.2017.

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/etusivu/Kasalliskirjasto>. Digitaaliset aineistot. Luettu 10.10.2019.

<http://www.kohtuusvaarassa.com> Kohtuus vaarassa. Luettu 4.7.2019.

<http://www.koli.fi> Koli. Luettu 22.11.2017.

<http://www.kolicultura.fi/> Koli Cultura. Luontomatkailu- ja kulttuurikeskus. Luettu 27.3.2018.

<https://koliforum.fi/> Koliforum. Luettu 4.7.2019.

<https://koliforum.fi/about-us/> Koli Forum. Luettu 4.7.2017.

<https://koliforum.fi/our-story/#KoliTheses> Koli Forum. Koli Theses. Luettu 1.10.2019.

<http://www.kolinkotiseutuyhdistys.fi/> Tervetuloa tutustumaan Kolin Kotiseutuyhdistykseen. Luettu 22.11.2017.

<http://kolinkyla.info/> Kolin kylä. Elämää kansallismaisemassa. Luettu 18.10.2017.

<http://www.kuvataiteilijamatrikkeli.fi/fi/teos/12512> Kuvataiteilijamatrikkeli. Luettu 7.12.2017.

<https://www.luontoon.fi/koli/nahtavydydet> Kolin nähtävyydet. Luettu 4.7.2019.

<https://peda.net/lieksa/peruskoulut/kolin-koulu/tkk> Kolin koulu. Luettu 29.4.2020.

<https://www.pohjois-karjala.fi/tilastot> Pohjois-Karjalan maakuntaliitto. Luettu 11.7.2019.

http://www.salla.fi/Perustietoa_kunnasta Perustietoja kunnasta. Luettu 23.4.2019.

<http://www.stat.fi/org/avoindata/paikkatietoaineistot/paavo.html> Paavo – Postinumero-alueittainen avoin tieto. Luettu 24.9.2019.

